

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANA BİLİM DALI
COĞRAFYA BİLİM DALI

ERCİŞ İLÇESİ
KIR YERLEŞMELERİNİN COĞRAFİ
ANALİZİ

Yüksek Lisans Tezi

Mesut BAKAN

İstanbul, 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANA BİLİM DALI
COĞRAFYA BİLİM DALI

ERCİŞ İLÇESİ
KIR YERLEŞMELERİNİN COĞRAFI
ANALİZİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mesut BAKAN
Danışman: Prof. Dr. Sevil SARGIN

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

COĞRAFYA Anabilim Dalı COĞRAFYA Bilim Dalı TEZLİ YÜKSEK LİSANS
öğrencisi Mesut Bakan'ının ERCİŞ İLÇESİ KIR YERLEŞMELERİNİN COĞRAFİ ANALİZİ
adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 4.07.2019 tarih ve 2019-20/25 sayılı kararıyla
oluşturulan jüri tarafından oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi 20.08.2019

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

1.	Tez Danışmanı	Prof. Dr. SEVİL SARGIN	
2.	Jüri Üyesi	Prof. Dr. AYŞE NUR TİMOR	
3.	Jüri Üyesi	Doç. Dr. HÜLYA KAYALI	

ÖZET

Erciş İlçesi Kır Yerleşmelerinin Coğrafi Analizi adlı bu çalışma Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalında yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır.

Çalışma alanı olan Erciş ilçesi Doğu Anadolu Bölgesi Yukarı Murat Van bölümünde Van ilinin kuzeybatısında yer almaktadır. Van gölüne kıyısı bulunan Erciş ilçesinin coğrafi konumu, konumunun sağladığı avantajlar bu yerleşmeni gelişimini geçmişten günümüze desteklemiştir.

Yeryüzü şekilleri açısından çeşitlilik gösteren ilçede karasal iklim özellikleri görülmektedir. Kışları uzun ve kar yağışlı yazları ise kısa ve kurak geçmektedir. Çalışma sahası Erciş fay hattı üzerinde bulunan Erciş Şehri'nin kırsal mahalleleridir. Bu sebeple gerek Erciş şehri gerek kırsal mahallelerin oluşturduğu yerleşim alanı bu fay hattı boyunca uzandığından geçmişten günümüze yıkıcı depremler yaşanmıştır.

Erciş ilçesi merkezde 15, kırsal da ise 86 olmak üzere toplamda 101 mahalleden oluşmaktadır. Büyükşehir yasası ile beraber köylerin mahalle özelliği kazanması ile mahalleler kırsal ve kentsel mahalleler olarak ayrılmıştır. Bu çalışmada kırsal mahallelerin nüfus ve sosyal yapı olarak özellikleri irdelenmiştir. Nitekim kırsal mahalleler iş olanaklarının azalması, arazinin bölünmesi, eğitim, sağlık, aşiret kavgaları vb. sebeplerden dolayı nüfus kaybetmektedir. Türkiye'nin birçok ilinde olduğu gibi Erciş'in kırsal mahallelerinden kentlere yönelen göçler hızla artmaktadır. Bu çalışmada kırsal mahallelere bağlı geçici ve kalıcı yerleşmelerin yeryüzü şekilleri, yükselti kademeleri, eğim, bakı, demografik yapıları, ekonomik geçim fonksiyonları, ele alınmıştır. Bunların yanında kır yerleşmelerinde meskenler ve eklentileri ile bu yapılarda kullanılan malzemeler irdelenmiştir.

Erciş ilçesi kır yerleşmelerinde kırdan kente göçün azaltılması için hayvancılığın desteklenmesi, tarım ve hayvancılığın sanayi ile bütünleştirilmesi gerekmektedir. Bunun yanında kış mevsiminde ulaşım sorunlarının giderilmesi, kır yerleşmelerindeki eğitim, sağlık hizmetleri kalitesinin artırılması önemlidir. Kır yerleşmelerindeki nüfusun kaybı ileride Erciş ilçesinin birçok tarımsal ve hayvansal ürünlerden yoksun kalmasına sebep olabilecektir. Kır yerleşmelerinin yaşam şartlarının düzeltilmesi üretim artışını artırıp; kırdan kente olan göçü de azaltacaktır.

Anahtar Kelimeler: Erciş, Kır Yerleşmeleri, Mesken, Yerleşme

ABSTRACT

This study, which is called geographical analysis of rural settlements in Erciş, is prepared as a master's thesis in Marmara University, Institute of Social Sciences and the department of Geography.

Erciş district, which is the field of study, is located in the Eastern part of Anatolian in Upper Murat- Van section and northwest part of Van province. Erciş, on the shore of lake Van, have many advantages thanks to its geographical settlement so it has supported the development of the district from past to today.

Having many kinds of landforms, district has terrestrial climate features. Its climate consists of long, snowy winters and short, arid summers. Since its location is along fault line, earthquakes frequently occur there.

Erciş district consists of 15 center and 86 rural and totally it has 101 neighborhoods. Within the scope of metropolitan law, villages transformed into neighborhoods and so neighborhoods divided into two parts as a central and rural. In this study social features and the population of the rural neighborhoods were analysed. Population of the rural neighborhoods decreases because of reasons such as unemployment, land division, education, health, tribe conflicts. In this study it is seen that migration from rural to urban areas, with the same condition of Turkey, increases day by day. In this study permanent and temporary settlement's demographic and economical structures were also analysed. At the same time, residence and its additions and materials of the residence were analysed as well.

To decrease the depopulation of Erciş district, farming needs to be supported and farming and agriculture need to be integrated with an industry. Additionally, transportation problems need to be solved and education, health services must be more qualified. Depopulation in rural settlements around Erciş will cause reducing amount of farming and agricultural products. Improving of the living conditions will increase production enhancement rate and migration from rural to urban will decrease.

Key words: Erciş, Rural Settlement, Residence, Settlement.

ÖNSÖZ

Erciş İlçesi Kır Yerleşmelerinin Coğrafi Analizi adlı bu çalışmada, Erciş ilçesinde bulunan kır yerleşmelerini coğrafi, ekonomik ve yerleşme özelliklerine göre ele alınarak araştırma sahası ile ilgili değişim ve gelişimlerin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu çalışmada Erciş'te bulunan merkez mahalleler, daimî ve geçici kır yerleşmelerini irdeleyerek konumlandığı alanların coğrafi özellikleri ve bu özelliklerin yerleşmeler üzerindeki etkisi konu edinildi. Kır yerleşmeleri arasındaki ekonomik ve nüfus gelişim farklılıkları üzerinde etkili olan coğrafi faktörler, yerinde incelemeler ile tablo, harita gibi veriler ışığında incelenerek çıkarılan sonuçlar paylaşılmıştır.

Çalışma alanı olan Erciş ile ilgili veriler olabildiğince harita, grafik ve tablolar oluşturularak zenginleştirilmiş ve görsel olarak daha anlaşılır hale getirilmiştir. Başta TÜİK olmak üzere resmî kurumlardan toplanan veriler ışığında hazırlanan çalışma, yerinde yapılan arazi çalışmaları ile desteklenmiştir.

Erciş ilçesi kır yerleşmelerinin yeryüzü şekilleri, iklim, bitki örtüsü, nüfus ve ekonomik yapıları incelenerek bölge hakkında giriş kısmında genel bilgilerden bahsedilmiştir. 2. ve 3.bölümlerde kırsal alanlarda bu konularla ilgili ayrıntılı bilgilere yer verilmiştir.

Çalışma süresince yardım ve sabrını esirgemeyen çok değerli hocam sayın Prof. Dr. Sevil SARGIN'a minnettarım.

Ayrıca bu süreçte desteğini esirgemeyen ailem ve eşim Leyla AVCI BAKAN'a teşekkürü borç bilirim.

Çalışma Erciş ilçesinin kırsal mahalleleri hakkında bilgi vermesi yanında kırsal alanların sorun ve çözümleri hakkında da bir kaynak olma niteliğindedir.

Mesut BAKAN

2019-Van

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
ÖZET	I
ABSTRACT	II
ÖNSÖZ	III
İÇİNDEKİLER	IV
TABLolar LİSTESİ	VI
GRAFİKLER LİSTESİ	VIII
ŞEKİLLER LİSTESİ	X
HARİTALAR LİSTESİ	XI
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ	XII
KISALTMALAR LİSTESİ	XVI
GİRİŞ	I
Araştırmanın Konusu ve Amacı	1
Araştırma sahasının Yeri, Sınırları ve Başlıca Özellikleri	2
Materyal ve Yöntem	3
BÖLÜM 1: ARAŞTIRMA SAHASININ FİZİKİ COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ ...	6
1.1.Jeolojik ve Jeomorfolojik Özellikleri	6
1.2.İklim özellikleri	12
1.3.Bitki Örtüsü	17
1.4.Hidrografya	19
1.5.Toprak Özellikleri	22
BÖLÜM 2: ERCİŞ KIR YERLEŞMELERİNİN BEŞERİ ÖZELLİKLERİ.....	26
2.1.Erciş'te Kır Nüfusunun Tespiti	26
2.2.Erciş'te Kır Nüfusunun Gelişimi.....	34
2.3.Erciş'te Kır Nüfusunun Özellikleri	38
2.3.1. Nüfusun Yaş Yapısı	38
2.3.2. Nüfusun Cinsiyet Yapısı	43
2.3.3. Eğitim ve Sağlık Durumu	46
2.3.4. Göç Hareketleri.....	57
BÖLÜM 3: KIR YERLEŞMELERİNİN SINIFLANDIRILMASI.....	62
3.1.Nüfus Miktarı ve Yoğunluğuna Göre Kır Yerleşmeleri.....	62
3.2.Yükselti Basamaklarına Göre Kır Yerleşmeleri.....	90
3.3. Sürekli Kır Yerleşmeleri	107
3.4. Geçici Kır Yerleşmeleri.....	117

3.5. Dokularına Göre Kır Yerleşmeleri	129
3.6. Kır Yerleşmelerinde Mesken, Yapı Malzemesi, Görünüm ve Büyüklük .	132
BÖLÜM 4: ERCİŞ’TE KIR YERLEŞMELERİNDE EKONOMİK YAPI.....	154
4.1. Tarım	154
4.2. Hayvancılık	164
4.3. Madencilik.....	174
4.4. Ulaşım	176
BÖLÜM 5: KIR YERLEŞMELERİNDE MEVCUT SORUNLAR VE	
ÖNERİLER.....	181
SONUÇ.....	192
KAYNAKÇA.....	189

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Nüfus-Mekânsal Ölçek Kapsamında Kırsal/Kentsel Alan Ayrımı.....	29
Tablo 2: Erciş İlçesinde Yer Alan Merkez ve Kırsal Mahalleler	30
Tablo 3: Erciş İlçesi Köy ve Kasaba Sayısı	33
Tablo 4: Erciş İlçesi Kır ve Şehir Nüfus Gelişimi (1935-2017) Kaynak: TÜİK	35
Tablo 5: Erciş İlçesi Kır Yerleşmelerinin Cinsiyet ve Yaş Yapısı.....	38
Tablo 6: Yıllara Göre Erciş İlçesi Kır Nüfusunun Cinsiyet Yapısı.....	44
Tablo 7: Erciş İlçesi İlkokul ve Ortaokul 2017 Sayısal Verileri	53
Tablo 8: Erciş İlçesi Kırsal Mahallelerinde Sağlık Ocakları ve Personel Sayıları.....	56
Tablo 9: Köy Sayısı ve Nüfus Miktarı Karşılaştırılması (1935)	63
Tablo 10: Yerleşme Sayısı ve Nüfus Miktarı Karşılaştırılması (1960).....	66
Tablo 11: Erciş İlçesi Kır Yerleşmelerinin Nüfus Değişimi (1960-1980)	68
Tablo 12: Yerleşme Sayısı ve Nüfus Miktarı Karşılaştırılması (1980).....	69
Tablo 13: Yerleşme Sayısı ve Nüfus Miktarı Karşılaştırılması (2000).....	72
Tablo 14: Kır Yerleşmelerinin Nüfus Artış-Azalış Oranları (1980-1990).....	73
Tablo 15: Kır Yerleşmelerinin Nüfus Artış-Azalış Oranları (1990-2000).....	74
Tablo 16: Erciş İlçesi Merkez Bucağı Nüfus Değişimi (2000-2010).....	75
Tablo 17: Deliçay Bucağı Kır Yerleşmelerinde Nüfus Değişimi (2000-2010)	78
Tablo 18: Kocapınar Bucağı Kır Yerleşmelerinde Nüfus Değişimi (2000-2010)	80
Tablo 19: Erciş İlçesi Nüfus Değişimi (2010, 2011-2012)	83
Tablo 20: Van İli İlçelerin Kır Yerleşim Nüfus ve Hane Sayıları	86
Tablo 21: Erciş İlçesi Nüfus Yoğunluğu.....	88

Tablo 22: Yükselti Basamaklarına Göre Yerleşme Sayı ve Oranları.....	92
Tablo 23: Kır Yerleşmelerinin Yükselti Basamaklarına Göre Nüfus Miktar ve Oranları	92
Tablo 24: Kırsal Mahallelerin Yükselti Basamaklarına Göre Dağılımı (2017)	94
Tablo 25: Erciş İlçesi Kırsal Mahalleleri ve Bakı Yönü	97
Tablo 26: Erciş İlçesi Kırsal Mahallelerin Bakı Yönü ve Nüfus Miktarları	98
Tablo 27: Erciş İlçesi Kırsal Mahallelerin Bakı Yönü ve Nüfus Miktarları	99
Tablo: 28 Erciş İlçesinde Bulunan Mezraların Hane ve Nüfus Sayıları (2018).....	114
Tablo 29: Erciş İlçesi Mezra İsimlerinin Kaynağı	116
Tablo 30: Kır Yerleşmelerinde Konut Kolaylıkları	153
Tablo 31: Erciş İlçesine Ait Tarım Alet Sayıları (1997-2017).....	156
Tablo 32: Erciş İlçesinde Yetiştirme Alanı Olan Tarım Ürünleri	161
Tablo 33: Erciş İlçesinde Yetiştirme Alanı Olan Tarım Ürünleri (2018).....	162
Tablo 34: Canlı Hayvan Sayıları ve Değişimi (2017-2018)	167
Tablo 35: Erciş İlçesi Pomza Madeni	174
Tablo 36: Erciş İlçesi Perlit Rezervleri	175
Tablo 37: Erciş Şehir Merkezine Yakınlıklarına Göre Kırsal Mahalleler	177
Tablo 38: Erciş Şehir Merkezine Uzaklıklarına Göre Mahalleler.....	178
Tablo 39: Erciş İlçesi Kır Yerleşmelerinin Yol Durumu	180

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: Erciş İlçesi Sıcaklık ve Yağış Grafiği	12
Grafik 2: Erciş İlçesi Kır Nüfus Miktarı Değişimi	34
Grafik 3: Erciş İlçesi Kır ve Kent Nüfus Değişim Grafiği	36
Grafik 4: 1990-2000 Yılları Van İli İlçelerinin Kır Nüfus Miktarları	37
Grafik 5: Erciş İlçesi Kır Yerleşmelerinin 2017 Nüfus Piramidi	40
Grafik 6: Çelebibağı Kırsal Mahallesi Nüfus Piramidi	41
Grafik 7: Derekent Kırsal Mahallesi Nüfus Piramidi	42
Grafik 8: Aksakal Kırsal Mahallesi Nüfus Piramidi	43
Grafik 9: Kırkpınar Kırsal Mahallesi Nüfus Piramidi	43
Grafik 10: Erciş İlçesi Kır Yerleşmelerinin Cinsiyet Oranlarının Değişimi	45
Grafik 11: 1985 Erciş Kırsal Nüfusunun Cinsiyete Göre Okuma ve Yazma Miktarları	48
Grafik 12: 1990 Erciş Kırsal Nüfusun Cinsiyete Göre Okuma ve Yazma Miktarları	49
Grafik 13: 2000 Erciş Kırsal Nüfusun Cinsiyete Göre Okuma ve Yazma Miktarları	50
Grafik 14: Erciş İlçesi Kır Yerleşme Nüfusunun 1985-2000 Yıllarında Okuma Yazma Bilen ve Bilmeyen Nüfus Değişimi	50
Grafik 15: 2010 Erciş İlçesi Okuma Yazma Durumu	51
Grafik 16: 2017 Erciş İlçesi Kır Yerleşmelerinin Okuma Yazma Durumu	52
Grafik 17: Erciş İlçesi Nüfusunun 2010-2017 Yıllarında Okuma Yazma Bilen ve Bilmeyen Nüfus Değişimi	52
Grafik 18: Erciş İlçesi 2017 Göç Hareketleri Miktarı	59
Grafik 19: Erciş İlçesinin İllerden Aldığı Göç Miktarı	60
Grafik 20: Erciş İlçesinin İllere Verdiği Göç Miktarı	60

Grafik 21: 1935 Yılı Nüfus Sayımlarında Nüfus Miktarlarına Göre Köy Sayısı	63
Grafik 22: Köy Sayılarına Göre Nüfus Oranları (1935)	64
Grafik 23: Yerleşme Sayılarına Göre Nüfus Miktarları (1960)	65
Grafik 24: Erciş İlçesi Nüfus Miktarına Göre Kır Yerleşme Sayısı (1980)	67
Grafik 25:Erciş İlçesi Kır Yerleşmelerinin Nüfus Aralıklarına Göre Nüfus Miktarı Değişimi	70
Grafik 26: Erciş İlçesi Nüfus Miktarına Göre Kır Yerleşme Sayısı	71
Grafik 27: Erciş İlçesi Nüfus Miktarlarına Göre Kırsal Mahalle Sınıflandırmaları	84
Grafik 28: Van İli İlçelerin Kır Yerleşmelerinde Hane Başına Düşen Ortalama Kişi Sayısı ..	87
Grafik 29: Erciş İlçesinde Nüfusun Yükselti Basamaklarına Göre Dağılışı (2017)	93
Grafik 30: Erciş İlçesinde Yükselti Basamaklarına Göre Kır Yerleşme Sayısı (2017)	94
Grafik 31: Kurulduğu Konuma Göre Kır Yerleşme Sayıları	101
Grafik 32: Van İli İlçelerinin Mezra Sayıları	108
Grafik 33: Erciş Kır Yerleşmelerindeki Mesken Yapımında Kullanılan Yapı Malzemesi....	148
Grafik 34: Erciş İlçesi Kır Yerleşmelerindeki Taşıyıcı Sisteme Göre Yerleşme Sayıları	151
Grafik 35: Erciş İlçesi Tarım Alanları Oranı	155
Grafik 36: Erciş İlçesinde Yıllara Göre Buğday Üretim Miktarı (Ton)	158
Grafik 37: Erciş İlçesi Buğday ve Yonca Ekim Alanlarının (Dekar) Karşılaştırılması	159
Grafik 38: Erciş İlçesi Şekerpancarının Yıllara Göre Ekim Alanı, Üretim ve Verim Değişimleri	163
Grafik 39: Van İli İlçelerinin Büyükbaş Hayvan Sayısı	164
Grafik 40: 1997-2018 Yılları Arasında Erciş İlçesinde Canlı Hayvan Sayısı ve Değişimi ...	166
Grafik 41: Van İli İlçeleri Süt Üretim Miktarları	169
Grafik 42: Erciş İlçesi Hayvansal Ürün Üretim Miktarları	170

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Tekler Kırsal Mahallesi Mesken ve Eklentilerinin Planı	136
---	-----

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1:Erciş Yer Bulduru Haritası.....	3
Harita 2: Erciş İlçesi Jeoloji Haritası	6
Harita 3: Erciş Fayı	9
Harita 4: Erciş İlçesi Jeomorfolojik Haritası	11
Harita 5: Erciş İlçesi Sıcaklık Haritası	14
Harita 6: Erciş İlçesi Yağış Haritası	15
Harita 7: Erciş İlçesi Basınç Haritası	16
Harita 8: Erciş İlçesi Hidrografiya Haritası	19
Harita 9: Koçköprü Barajı Uydu Haritası	21
Harita 10: Erciş İlçesi Toprak Haritası	23
Harita 11: 2017 Erciş İlçesi Mahalle Nüfus Miktar Aralıkları	85
Harita 12: Erciş İlçesi 2017 Nüfus Yoğunluğu Haritası	89
Harita 13: Erciş İlçesi Yerleşmelerin Yükselti Basamakları Haritası	91
Harita 14: Erciş İlçesi Bakı Haritası.....	96
Harita 15: Erciş İlçesinde Akarsu Kenarlarında Kurulan Kırsal Mahalleler	104
Harita 16:Erciş İlçesi Mezra Haritası	113
Harita 17: Erciş İlçesi Yayla Alanları Dağılışı	121
Harita 18: Ilıca Çayı Kenarında Kurulmuş Olan Derimevi ve Gözütok Köyleri.....	131
Harita 19: Erciş-Patnos Karayolu Güzergahında Yer Alan Kocapınar Kırsal Mahallesi	179

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Foto 1: Erciş İlçesi Yerleşim Alanı	2
Foto 2: Ilıca Deresi ve Vadisi.....	10
Foto 3: Kış Şartlarının Oldukça Zorlu Geçtiği Kır Yerleşmeleri.....	13
Foto 4: Yayla Muzu	18
Foto 5: Geven Bitki Örtüsü	18
Foto 6: Erciş Van Gölü Sahili	20
Foto 7: Koçköprü Barajına Dökülen Kömür Deresi	21
Foto 8: Zilan Çayı	22
Foto 9: Kireçsiz Kahverengi Topraklar	24
Foto 10: Kolüvyal Topraklar	25
Foto 11: Karatavuk Kırsal Mahallesi	32
Foto 12: Kadirasker Kırsal Mahallesi	32
Foto 13: Erciş'te Açılan İlk Okul Olan Taş Okul	47
Foto 14: 1946 Yılında Taş Malzeme ile Yapılmış Akbaş İlkokulu	54
Foto 15: Hacikaş Ortaokulu	54
Foto 16: Erciş Çelebibağı ÇPL	55
Foto 17: Gergili Kırsal Mahallesi.....	99
Foto 18: Az Eğimli Yamaçta Kurulmuş Olan Kırkdeğirmen Kır Yerleşmesi	102
Foto 19: Plato Alanında Kurulmuş Olan Gergili Kır Yerleşmesi	103
Foto 20: Vadi Tabanında Kurulmuş Olan Yukarı Akçagedik Kır Yerleşmesi	104
Foto 21: Dağ Eteğinde Kurulmuş Olan Ulupamir Kırsal Mahallesi	106

Foto 22: Akarsu Kenarında Kurulmuş Olan Hasanabdal Köyü	106
Foto 23: Gergili Aşağı Sınır Mezrası	109
Foto 24: Aşağı Göze Köyüne Bağlı 480 Nüfusu Bulunan Kalıcı İncesu Mezrası	110
Foto 25: Karatavuk Kırsal Mahallesiine Bağlı Yağlık Mezrası	111
Foto 26: Meydan Yaylası	119
Foto 27: Dövençi Yaylası	120
Foto 28: Meydan Yaylası	122
Foto 29: Pınarlı Köyü Yaylası	123
Foto 30: Yusuf Canonun Komu Olarak Bilinen Terk Edilmiş Yerleşme Alanı	126
Foto 31: Zilan Vadisi Yayla Alanlarındaki Geçici Yerleşme Tipi Olan Ağıl.....	128
Foto 32: Tekler Kırsal Mahallesinde Karadam Olarak Adlandırılan Eski Tip Mesken.....	135
Foto 33: Soğuk ve Sıcak Dönemlerden Korunmak İçin Balkonları Kapatılan Mesken Tipi	137
Foto 34: Tekler Kır Yerleşmesi Yeni mesken Alanı.....	138
Foto 35: Evini Yapana Yardım (EYY) Sistemi ile Yapılan Meskenler	139
Foto 36: Ulupamir Kırsal Mahallesinde Kırgız Kültürüne Ait Mesken Tipi.....	140
Foto 37: Sırasıyla Ahır, Kümes, Tandır Evi ve Meskenlerin Bitişik Olduğu Tipik Kırsal Mahalle Mesken Yerleşimi	141
Foto 38: Kırsal Mahallelerde Yapılan Yeni Tip Çok Katlı Mesken ve Ahır Eklentisi	141
Foto 39: Yeni Doğan Kuzular ile 1 Yıllık Kuzuların Ayrı Tutulduğu Ağıllar	142
Foto 40: Ahırla Birleşik Halde Bulunan Ağıl	143
Foto 41: Süt Sağma İşleminin Yapıldığı Ağıl.....	143
Foto 42: Giriş Kısımında Tarımsal Aletlerin Olduğu Yeni Mesken Tipi	144

Foto 43: Tandır Evi	145
Foto 44. Kümes Eklentisi	146
Foto 45: Hemen Bitişişinde Tandır Evi ve Kiler Olan Mesken	146
Foto 46: Aşağı Kozluca Kırsal Mahallesi Yol Kenarında Meyve-Sebze Satış Barakaları	147
Foto 47: Yapı Malzemesi Kerpiç Olan Mesken	148
Foto 48: Kullanılan Malzeme Bakımından Bitişik İki Farklı Ahır �rneği	149
Foto 49: Ahırların İ Kısımlarından Tavan Yapısı	150
Foto 50: Kır Yerleşmelerinde Meskenlerin Tavan Yapısı	151
Foto 51: Betonarme Malzemedен Yapılmış Modern 2 Katlı Mesken	152
Foto 52: Erciş İlçesinde Yer Alan Zernakitepe Yerleşmesi	155
Foto 53: Sap D�ver Tarım Aleti.....	157
Foto 54: Yonca Ekim Alanı	160
Foto 55: Buğday Ekim Alanı	160
Foto 56: Kış şartlarında adır Altında Korunan Hayvan Yemi	165
Foto 57: Kış şartlarında Hayvancılık Çataltepe Kırsal Mahallesi	167
Foto 58: Mera Alanlarında Yapılan Küçükbaş Hayvan Yetiştiriciliği	168
Foto 59: Erciş İnci Kefali Balığı	173
Foto 60: Aşağı Işıklı Kırsal Mahallesinde Yer Alan Alabalık Tesisi	174
Foto 61: Taşkapı Kırsal Mahallesinde Yer Alan Ilıca.....	175
Foto 62: Salmanağa Kır Yerleşmesinde Etrafı çitle �r�lm�ş Hayvan Barınağı.....	185
Foto 63: Erciş Balık Bendi	185
Foto 64. Kızılören Kır Yerleşmesi	186

Foto 65: Taşlıçay Kırsal Mahallesinde Bulunan Eski Un Değirmeni	186
Foto 66: Gergili Mera Alanı.....	187
Foto 67: Salmanağa Kırsal Mahallesinde Yer Alan Tarihi Kilise Kalıntısı.....	187
Foto 68: Mera alanlarında Çobanların Gecelik konakladığı Baraka.....	188
Foto 69: Gergili Kırsal Mahallesi	188
Foto 70: Kırsal Mahallelerin Bahçesinde Yer Alan Tarım Araç ve Gereçleri	189
Foto 71: Meskenlerden Bağımsız Olan Tuvalet ve Tezeklik Eklentileri	189
Foto 72: Açılan Pencerelelerden Tezeklerin Dışarıya Aktarıldığı Ahır Yapısı	190
Foto 73: Erciş Kır Yerleşmelerinde Bir Misafir Odası Örneği	190
Foto 74: Pınarlı Köyü Yayla Alanında Taştan Yapılan Geçici Yerleşim Tipleri	191

KISALTMALAR LİSTESİ

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

MTA: Maden Tetkik Arama

EYY: Evini Yapana Yardım

TOKİ: Toplu Konut İdaresi

MEM: Milli Eğitim Müdürlüğü

ADNKS: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi

VAN B.B: Van Büyükşehir Belediyesi

CBS: Coğrafi Bilgi Sistemi

VB: Ve Benzeri

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu ve Amacı

“Erciş İlçesi Kır Yerleşmelerinin Coğrafi Analizi” adını taşıyan bu çalışmada Erciş ilçesinde yer alan kır yerleşmelerinin bulundukları alanın fiziki özellikleri bakımından incelenmiş olup bu kır yerleşmelerinde mesken yapısı, geçici ve kalıcı kır yerleşmeleri, nüfus özellikleri ve ekonomik yapıları açısından değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Erciş ilçesi kır yerleşmeleri ile ilgili bu çalışmanın seçilmesinde daha önce bu alan ile ilgili akademik çalışmanın bulunmamasının yanında kır yerleşmelerinde meydana gelen değişimler etkili olmuştur. Kır yerleşmelerinin büyükşehir yasası ile beraber kırsal mahallelere dönüşmesi araştırma alanında böyle bir çalışmaya olan ihtiyacı doğurmuştur.

Erciş ilçesinde bulunan kır yerleşmelerinin kuruldukları alanın yeryüzü şekilleri ve iklim yapılarının ekonomik faaliyetler üzerinde belirleyici faktör olduğu görülmektedir. Ekonomik fonksiyonlar içerisinde yüksek yayla alanlarında hayvancılık, toprağın verimli olduğu ovalık alanlarda ise tarım yapıldığı görülmektedir.

Çalışma alanında bulunan gerek kalıcı gerekse de geçici kır yerleşmeleri tespit edilmiş ve kır yerleşmelerinin dağılımları ele alınmıştır. Geçici ve kalıcı kır yerleşmelerinin ekonomik faaliyetleri, kuruldukları coğrafi bölge, mesken ve eklenti yapısı vb. özellikleri ile ele alınmıştır.

Kır yerleşmelerinde geçmişten günümüze meydana gelen nüfus değişimleri, nüfusta meydana gelen göçler ve sebepleri ile ele alınmıştır. Meydana gelen değişimle beraber kır yerleşmelerinde mesken yapı ve malzemelerinde de değişimler yaşanmıştır. Geleneksel mesken ve eklentileri yerini modern ve yeni malzemelerden oluşan yapılara bırakmıştır. Bununla beraber kırsal mahallelerde her geçen gün ulaşım koşullarının iyileşmesi mesken yapılarında değişimin en büyük sebebi durumundadır.

Erciş ilçesi kır yerleşmelerinde eğitim ve sağlık hizmetleri ile altyapı ihtiyaçlarının karşılanması gerekmektedir. Bunun sonucunda kırsal mahallelerdeki itici sebeplerin azaldığı ve insanların yaşam koşullarının iyileştiği görülmektedir.

Araştırma sahasının Yeri, Sınırları ve Başlıca Özellikleri

Erciş ilçesi 38,9° K 39,3° K paralelleri ile 43,6° D- 43° D boylamları arasında yer almaktadır. Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Murat Van Bölümü'nün Van yöresinde yer alan Erciş Van Gölü'nün kuzeyinde Erciş Ovası üzerinde bulunmaktadır. Van iline olan uzaklığı 100 km olan Erciş, Van'ın batısında yer almaktadır. Van, büyükşehir statüsünde bulunduğu için Erciş ilçesinde köy bulunmamaktadır. 101 mahallesi bulunan Erciş ilçesinin toplam nüfusu 2018 yılı itibari ile 173.313'dür. Geniş ovalık bir alana sahip olan Erciş, Van gölü Havzası'nın en önemli düzlüklerinden birini oluşturmaktadır.

Foto 1: Erciş İlçesi Yerleşim Alanı (Doğudan Bakış)

ve çevre il yükseköğretim kurumlarının kütüphane ve dergileri incelenerek buralarda çalışma alanıyla ilgili akademik çalışmalar toplanarak bir havuz oluşturulmuştur.

Erciş ilçesinde yer alan kır yerleşmelerinin sınıflandırılması, kır yerleşmelerinin beşerî-ekonomik ve nüfus özellikleri, kır yerleşmelerinde bulunan meskenlerin yapısı, daimî ve geçici kır yerleşmelerinin tespiti ve ayırt edilmesi ve bu durumların coğrafya ile olan ilgisi üzerinde durulmuştur. Söz konusu bu etkileşimin aydınlatılması için saha içi gözlemler ve bazı kurumlardan elde edilen bilgiler izah edilmiştir.

Harita Genel Komutanlığından elde edilen veriler CBS (Coğrafi Bilgi Sistemleri) ortamına yansıtılarak jeomorfolojik ve topoğrafya haritaları oluşturulmuştur. Google earth ve maps uygulamaları üzerinde uydu görüntüleri ve yükselti sınıflandırılmaları incelenerek tablolara yansıtılmıştır. Bunun yanında Meteoroloji Genel Müdürlüğünden elde edilen 1960-2012 yıllarına ait yağış, sıcaklık ve basınç verileri elde edilerek haritalar oluşturulmuştur. Toprak haritası Gıda, Tarım ve Hayvancılık bakanlığından elde edilen verilerle oluşturulmuştur.

Nüfus, yerleşme ve ekonomik faaliyetler ile ilgili veriler TÜİK'ten temin edilmiştir. 2000 yılları öncesinde veriler genel nüfus sayımlarından 2000 yılı sonrası veriler ise ADNKS (Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi) üzerinden temin edilmiştir. Elde edilen veriler ile tablo ve grafikler oluşturularak bilgilerin kıyaslanması yapılmıştır. Nüfusun yaş yapısı ve cinsiyet durumu ile ilgili bilgilerin elde edilmesinde Van İl Sağlık Müdürlüğünden elde edilen bilgiler kullanılmıştır.

Van Büyükşehir Belediyesi Muhtarlık İşleri Genel Müdürlüğü veri biriminden Erciş ilçesinde bulunan kırsal mahalle, yayla ve mezralar ile ilgili bilgiler temin edilmiştir. Bunun yanında kom ve ağıl gibi yerleşmelerin tespitinde yapılan arazi çalışmaları ve kırsal alanlarda yaşayan halktan bilgiler alınarak tespit edilmiştir. Kır yerleşme alanlarına gözlem yapmak amacıyla arazi çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Bunun sonucunda elde edilen veriler ile çekilen fotoğraflar eklenmiştir.

Erciş ilçesi kır yerleşmeleri ve kır yerleşmelerinin özellikleri ile ilgiler akademik çalışmaların olmaması bu çalışmanın yapılmasında etkili olmuştur. Literatürde bulunan bu boşluk ile ilgili bir çalışma yapma gereği doğmuştur.

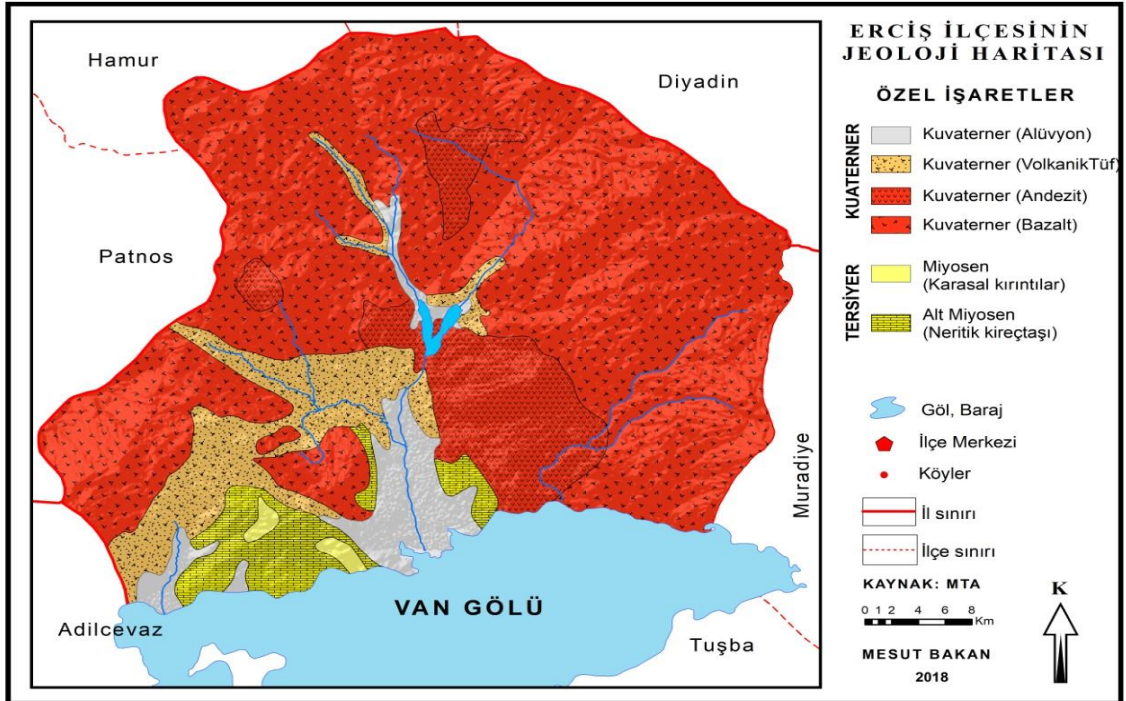
Araştırma alanı olarak seçilmiş olan Erciş ilçesi kır yerleşmelerinde kır yerleşme sayısının çok fazla olması sebebiyle, bazı kır yerleşmelerinde örnekler alınarak tespitler yapılmıştır.

BÖLÜM 1: ARAŞTIRMA SAHASININ FİZİKİ COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

“Erciş İlçesi Kır Yerleşmelerinin Coğrafi Analizi” adlı bu çalışmada yerleşme coğrafyası ile fiziki coğrafyanın etkileşimi üzerinde durulacaktır. Nitekim buradan yola çıkarak çalışma alanının iklim, jeolojik, jeomorfolojik, hidrografiya, toprak ve bitki örtüsü hakkında bilgiler verilmiştir.

1.1. Jeolojik ve Jeomorfolojik Özellikleri

Erciş ilçesi merkezi yerleşim sahasının alt tabakasındaki formasyonlar genellikle az çok yuvarlanmış konglomeralardan ve üst kısmı kum, çakıl ve killi marnlardan meydana gelir. Erciş kent merkezi yerleşim sahasının merkezinden çevresine gidildikçe alüvyonların kalınlığı azalır. Erciş ilçe yerleşmesinin doğusunda yer alan ve Erciş şehrini kuzey ve kuzeydoğudan çevreleyen Zernaki Tepe (1889 m) alt miyosen kalkerlerinden ibaret olup nispeten sert zeminli sahaları meydana getirir.

Harita 2: Erciş İlçesi Jeoloji Haritası (Kaynak: MTA'dan Alınarak Düzenleme Yapılmıştır.)

Erciş ilçesi ve kırsal alanları jeoloji haritası göz önünde tutularak arazi yapısı hakkında yorum yapılmıştır. Nitekim genel itibari ile bölgedeki arazi yapısı ile Erciş ilçesinde yer alan jeolojik yapı paralellik göstermektedir. Arazideki jeolojik yapılar Harita 2’den yola çıkılarak sınıflandırıp açıklanmıştır.

- **Kuaterner Arazileri:** Erciş ilçesi arazi yapısı genel itibari ile genç bir yapıya sahiptir. Çalışma alanımızın büyük bir kısmı dağlık ve eğimli arazilerle kaplıdır. Bu arazilerin büyük bir kısmı çalışma alanımızın kuzey kesiminde yer alır. Arazinin jeolojik yapısına bakıldığında kuvaterner dönemine ait bazalt ve andezit kayaç yapısıdır. Hüdavendigâr ile Aladağları kütleleri ile Yalıdam ve Doğancı kırsal mahallerinde andezit yapılar yayılım gösterir. Çalışma alanının büyük bir kısmında görülen bazaltlar geçmişte bu bölgede volkanik bazaltik lav akıntılarının olduğunu göstermektedir. Bazaltik lavlar bu alanlarda yer alan dağlık alanlar ile plato alanlarını kaplamışlardır. Bazalt alanları üzerinde akış gösteren Zilan ve Zeylan Çayları ile kolları bu alanları alüvyon ve akarsu çökelleri ile kaplamıştır. Kuvaterner dönemi alüvyon alanları Zilan Deresi’nin Van Gölü’ne döküldüğü bölgede geniş alan kaplamaktadır. Van Gölü’nde meydana gelen alçalma ve yükselmeler ile oluşan göl çökelleri üzerinde alüvyon alanlar bulunmaktadır. Çelebibağı Mahallesi’nde yer alan ve Eski Erciş olarak bilinen Erciş Kalesi bu alanda yer almaktadır. Araştırma alanımızın volkanik alanlara olan yakınlığından dolayı doğuda kalan kısımlarında volkanik tüfler görülmektedir.

- **Tersiyer Arazileri:** İlçe sınırları içerisinde miyosen ve alt miyosen arazilerine ait yapılar göze çarpmaktadır. Karasal kırıntılı kayaçlara (konglomera, kum taşı ve kil taşı) Çelebibağı Mahallesi’nde dar alanlarda rastlanılır. Akarsu kenarı ve göl kıyısında yer yer canlı kalıntılarından oluşan neritik kireç taşı da görülmektedir.

Erciş Ovası’nın tabanı Zilan Çayı ve kolları İrşat Suyu’nun getirdiği alüvyonlarla kaplıdır. Alüvyonları oluşturan tabakalar silt, kum ve çakıl olup alüvyal deponun altındaki temel arazi bazalttır. Kum ve çakıl seviyeleri arasında kil mercekleri bulunur. Bu alüvyonların kalınlığı 50-240 metre arasında değişir. Ovadaki eski formasyon, miyosen yaşlı kireç taşlarıdır. Kireç taşlarının üzerine miyosen yaşlı andezit ve bazalt akıntıları yayılmıştır. Pliokuaterner oluşuklar ise güneyde yer almıştır. Derelerin

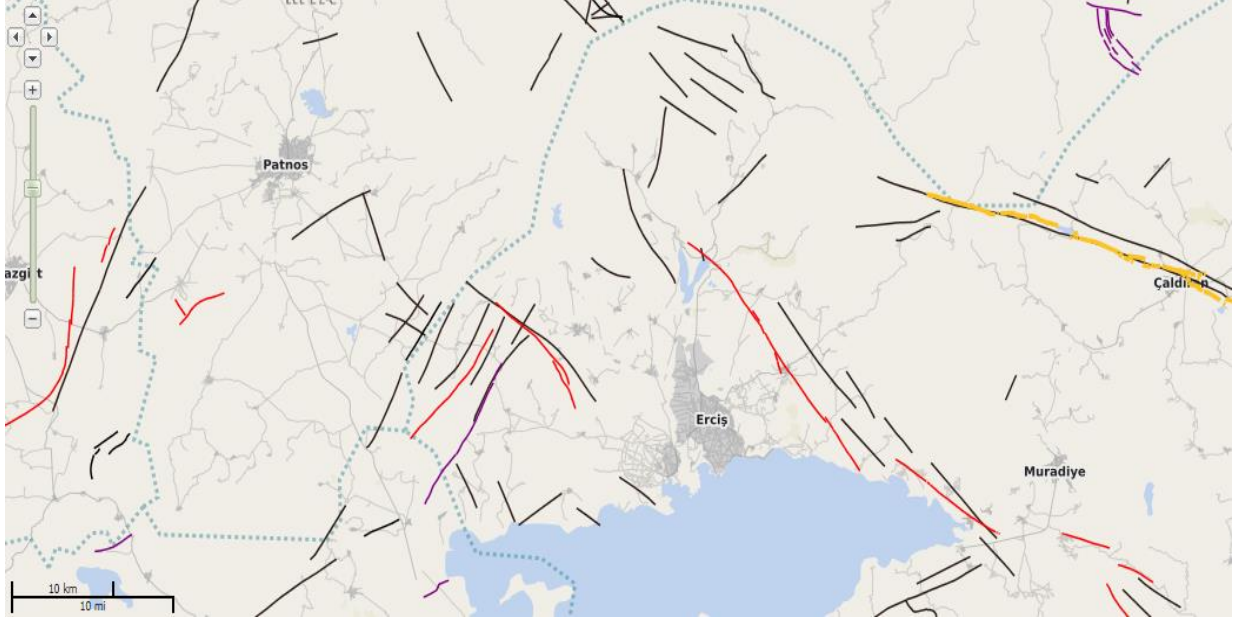
getirdiği alüvyal malzeme alçak kısımları doldurmuş ve ovayı meydana getirmiştir (Yarıcı,2005:52).

Nemrut, Süphan ve Tendürek volkanları hattı üzerinde bulunan bölgede volkanik kayalar geniş alanlar kaplamaktadır.

Arabistan levhasının kuzeye doğru hareketi Bitlis kenet kuşağının kuzeyindeki Van Gölü havzasında gerilmelerin kümülatif olarak artmasına neden olmaktadır. Bu gerilme jeolojik birimlerin direnir gücünü aştığında enerji aniden boşalır ve depremler ortaya çıkar. Bu durum Erciş ve yakın çevresinde oldukça yüksek deprem riski potansiyeli oluşturur (Elmastaş, 2013: 834).

23 Ekim 2011 Van Erciş Depremi

Van ilinde, 23 Ekim 2011'de merkez üssü Tabanlı Köyü olan 7.2 ve 9 Kasım 2011 tarihinde merkez üssü Edremit olan 5.6 büyüklüğünde depremler yaşanmıştır. Van'da 101, Erciş'te 477, köylerde de 66 olmak üzere toplam 644 kişi hayatını kaybederken 283 kişi de arama kurtarma ekipleri tarafından enkazdan sağ çıkarılmıştır. 23 Ekim 2011 depreminde 604 kişi, 09 Kasım 2011 depreminde ise 40 kişi enkaz altında kalarak hayatını kaybetmiştir. (AFAD 2011 Van-Erciş Deprem Raporu) Bu depremlerden sağ kurtulanlardan binlerce kişi evsiz kalmış, binlerce kişi de yerinden yurdundan göç etmek zorunda kalmıştır. 2011 yılında Ekim ve Kasım aylarında gerçekleşen bu depremler sonucunda Erciş'te mesken, işyeri ve hayvan barınaklarında büyük hasarlar meydana gelmiştir. Dolayısıyla 2011 Van depremleri Erciş ve çevresinde büyük bir afete dönüşmüştür.

Harita 3: Erciş Fayı (Kaynak: MTA)

Yörede meydana gelen depremlerin afet halini almasında depremin şiddeti yanında arazi kullanımı açısından yerleşme yerinin yanlış seçilmesi de etkili olmuştur. 2011 Van depreminden ağır hasar gören Erciş yerleşmesi de alüvyal dolgulardan oluşan zayıf zeminler üzerinde dağılış göstermektedir. Yer altı suyu seviyesinin yüzeye yakın olduğu bu dolgulu zeminler deprem esnasında sıvılaşmayı kolaylaştırmakta, dolayısıyla depremdeki hasarı arttırmaktadır. Yörenin verimli tarım arazilerini meydana getiren ve depremsellik açısından zayıf zeminleri oluşturan bu alanlar yerleşmeye uygun alanlar olmadığı halde yerleşme için kullanılmaktadır.

Jeomorfolojik Özellikleri

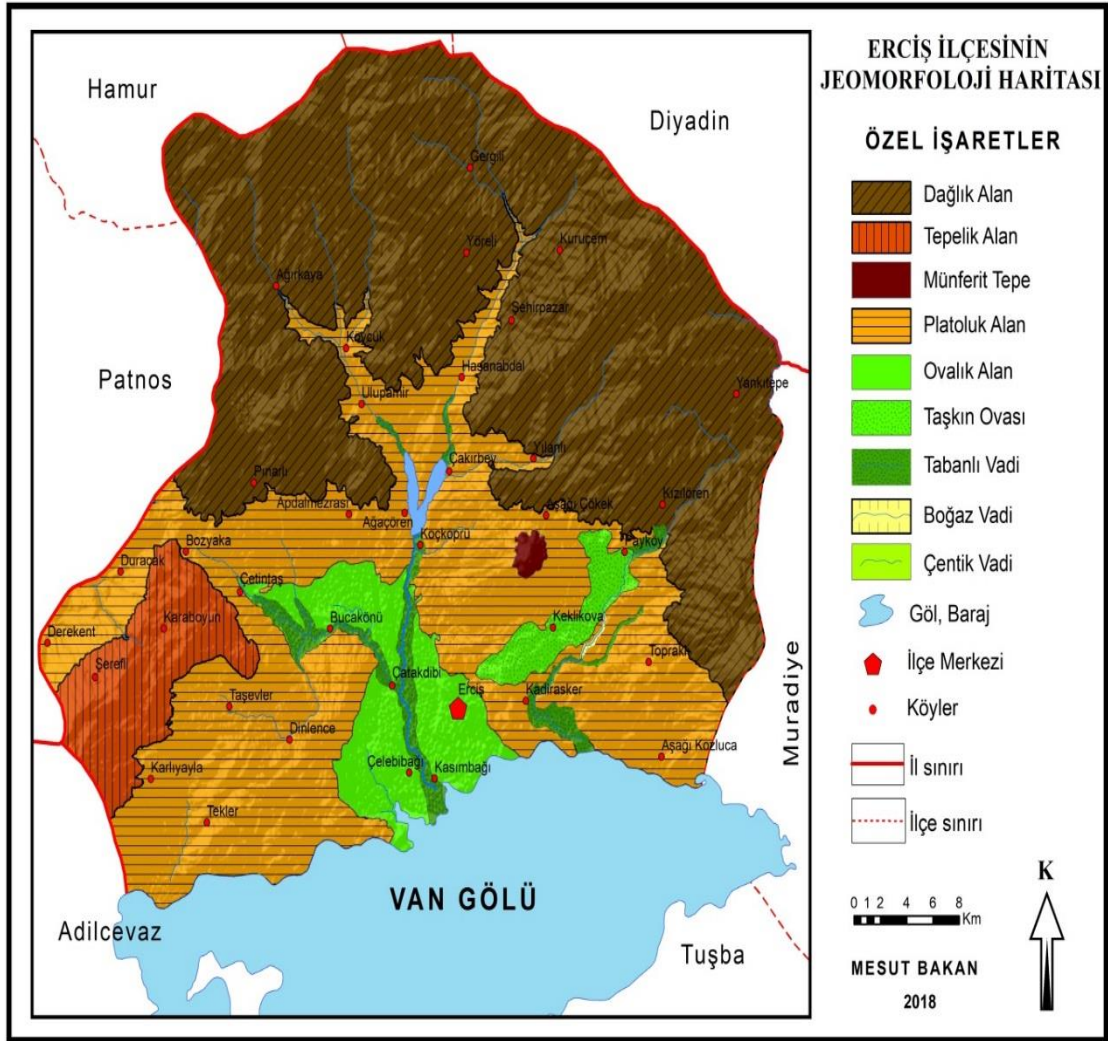
Erciş, Zilan Çayı'nın Van Gölü'ne döküldüğü ağız kısmında oluşturduğu nispeten geniş bir delta üzerinde kurulmuştur. Bu delta sahası Erciş Ovası olarak bilinmektedir. Erciş Ovası'nın alanı yaklaşık olarak 150 km²'dir. Erciş ovası 1646 m ile 1750 m yükseltileri arasında yer alır. Erciş ovasında yükselti farkı az olup 100 m dolaylarındadır.

Erciş Ovası, batıda Pani Yaylası (1000 m.), Şikeftigan Dağı (2000 m.), Meydan Dağı (2750 m.), Dirik Yaylası (2500 m.) ve Golla Yaylası (3100 m.); Avgors Dağı (2900 m.), Akserik Dağı (2814 m.) ve Deliçay Vadisi; güneyde Van gölü, kuzeyde Aladağlar ve Zilan vadisi; doğuda ise tepelik alanlar ile sınırlanmıştır. Ortalama olarak

1234 kilometrekarelik su toplama havzasına sahip olan Erciş Ovası, volkanik kökenli birtakım tepelerle çevrili bir neojen arazisidir. Bu tepelerin en önemlileri, Karakol Tepesi (1885 m.), Tavşan Tepe (1838 m.), Cancakpur Tepe (1877 m.), Kenge Tepe (1880 m.), Mağara Tepe (1922 m.) ve Zernaki Tepe (1889 m.) gibi yükseltilerdir. Ovanın en önemli akarsuyu, havzanın kuzeybatısındaki Aladağlardan (2900m) doğan ve Çelebibağı kasabası (eski Erciş) sınırları içerisinde bulunan ve Erciş Kalesi'nin içerisinden Van Gölü'ne dökülen Ilıca Çayıdır.

Foto 2: Ilıca Deresi ve Vadisi

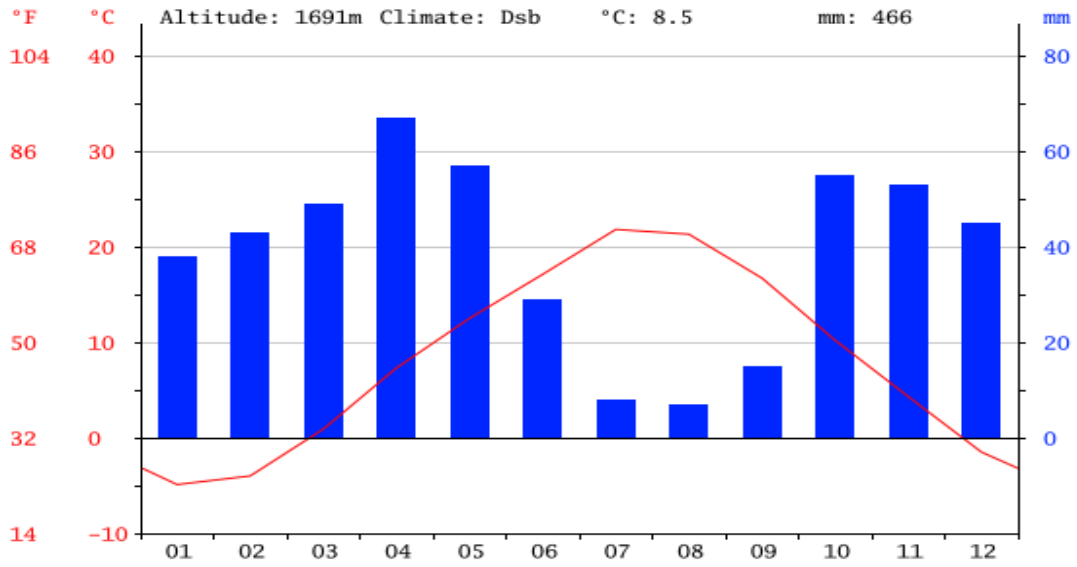
Harita 4: Erciş İlçesi Jeomorfolojik Haritası (Kaynak: viewfinderpanoramas.org)

Genel itibari ile Erciş yerleşme alanının zemin yapısı incelendiğinde güney kesimleri ile (Van Gölü kıyısı) Zilan Çayı'nın göle döküldüğü alanlar gevşek malzemelerden oluşurken kuzey kesimleri sert ve dayanıklı malzemelerden oluşmaktadır. Zilan Çayı boyunca oluşan taşkın ova alanlarında tarım alanları yoğunlaşmıştır (Harita 4).

Erciş şehrinin kurulduğu yerleşim alanın coğrafi açıdan korunaklı alanda yer alması sonucu tarih boyunca şehir, dışarıdan gelen saldırılara karşı savunulmaya elverişli olmuştur. Nitekim kuzey kesiminde bulunan dağlık alanlar, bunun yanında güney sınırlarını çizen Van Gölü buna katkıda bulunmaktadır.

1.2.İklim Özellikleri

Erciş ilçesi karasal iklimin etkisi altında yer almaktadır. Kışları soğuk ve kar yağışlı yazları ise serin ve kuraktır. Erciş ilçesi, Van Gölü'nün kıyısında yer alması nedeniyle çevresinde yer alan yerleşimlere oranla iklimi farklılık göstermektedir. Nitekim Erciş'te kış mevsimi sıcaklıkları 45 km mesafede yer alan Patnos yerleşimine oranla daha yüksektir. Bununla beraber Erciş'teki yaz ayları ise çevresindeki yerleşimlere oranla daha nemli geçmektedir.

Grafik 1: Erciş İlçesi Sıcaklık ve Yağış Grafiği (Kaynak:1982-2017 Climate Data)

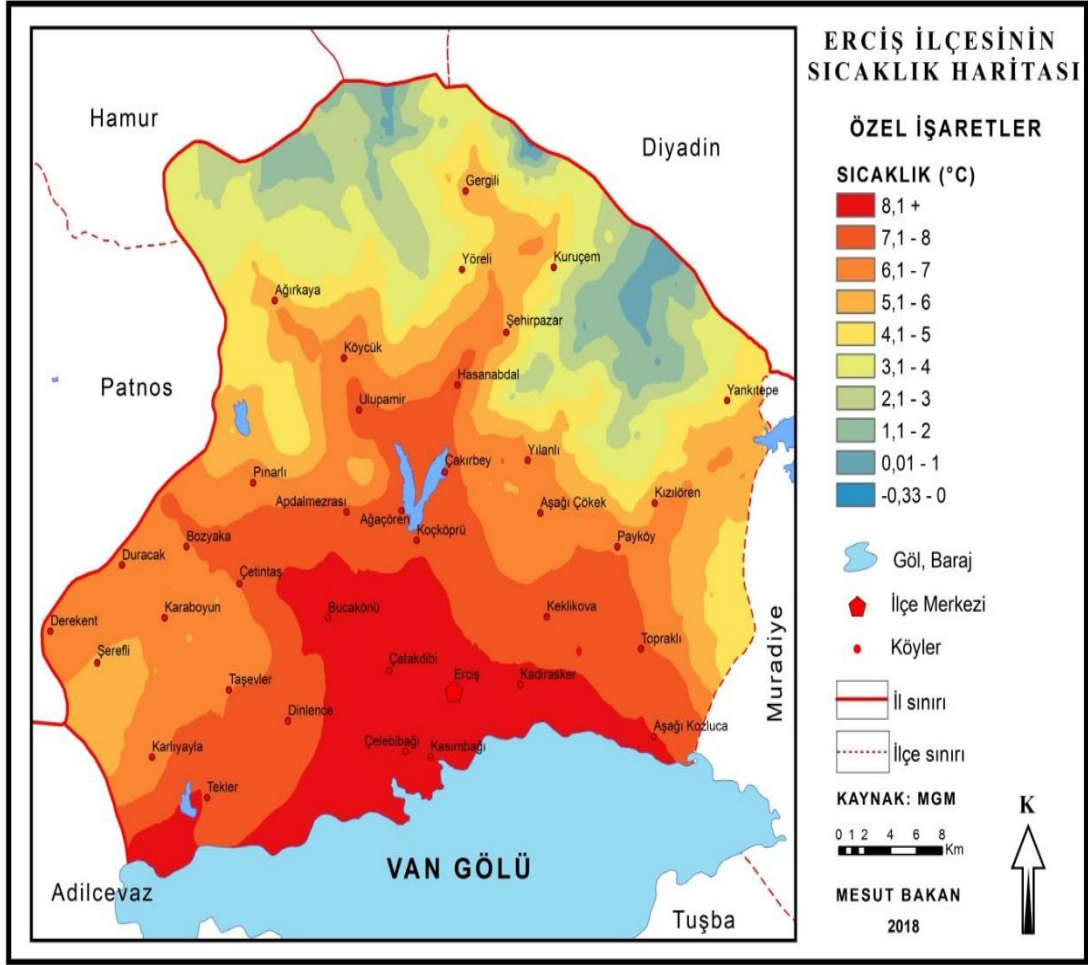
Erciş ilçesi iklim özellikleri hakkında grafikten yararlanarak şu bilgilere ulaşılabilir. Erciş'te 4 ay boyunca sıcaklık ortalamaları sıfır derecenin altında kalmıştır. Sıcaklıkların en yüksek olduğu ay Temmuz ve Ağustos ayı olmuştur. Sıcaklık ortalamalarının en düşük olduğu ay ise Ocak ayı olmuştur (Grafik 1).

Foto 3: Kış Şartlarının Oldukça Zorlu Geçtiği Kır Yerleşmeleri (Taşlıçay Kırsal Mahallesi)

Erciş ilçesi yağış ortalaması komşu olduğu birçok yerleşim yerine göre fazladır. Yıllık yağış ortalaması 460 mm'nin üzerinde olmuştur. Yağışın en fazla düştüğü ay yaklaşık olarak 70 mm ile Nisan ayı olmuştur. Yaz mevsimine doğru sıcaklıkların artması ile beraber yağış miktarı da düşmüştür. Nitekim en sıcak ay olan Ağustos ayında yağış miktarı 10 kat düşerek 7 mm civarında olmuştur (Grafik 1).

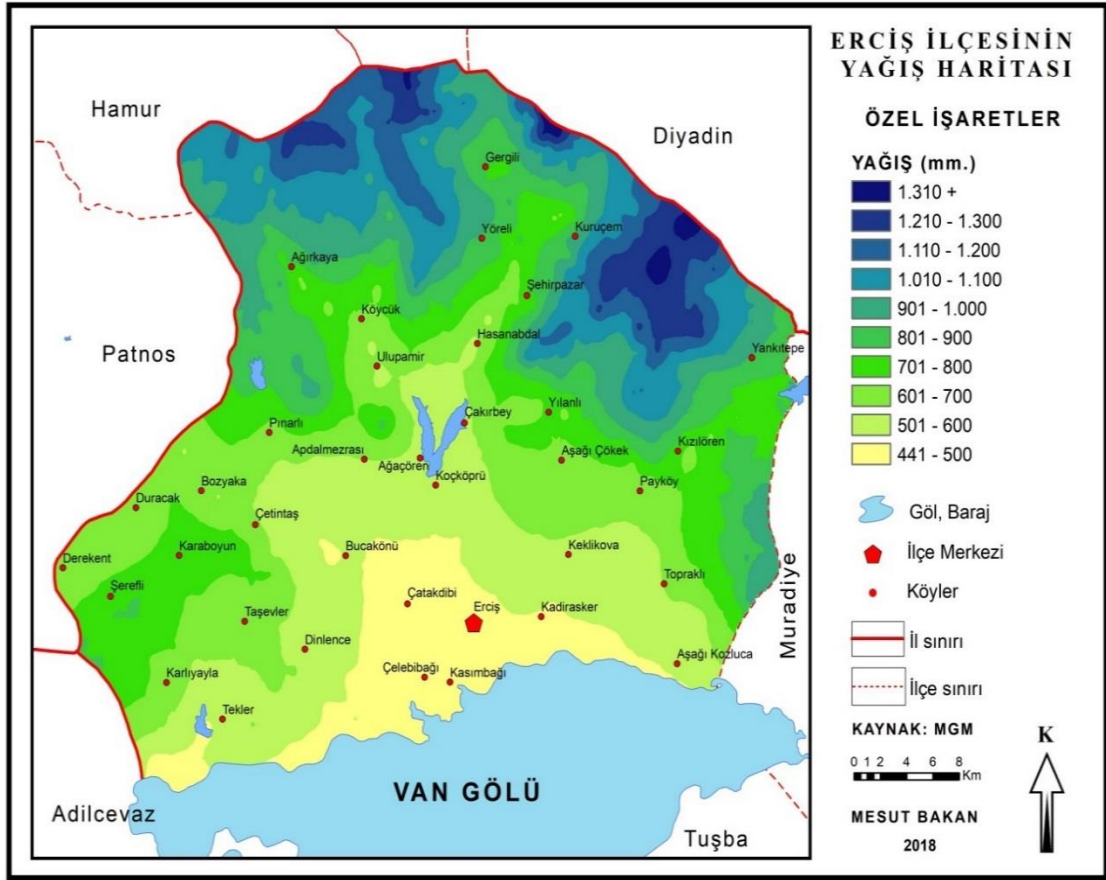
Yağış rejimi düzensiz olup en yağışlı mevsim ilkbahar iken yağış miktarının en az olduğu mevsim yaz olmuştur.

Harita 5: Erciş İlçesi Sıcaklık Haritası (Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğünün 1960-2012 Yılı Verileri)

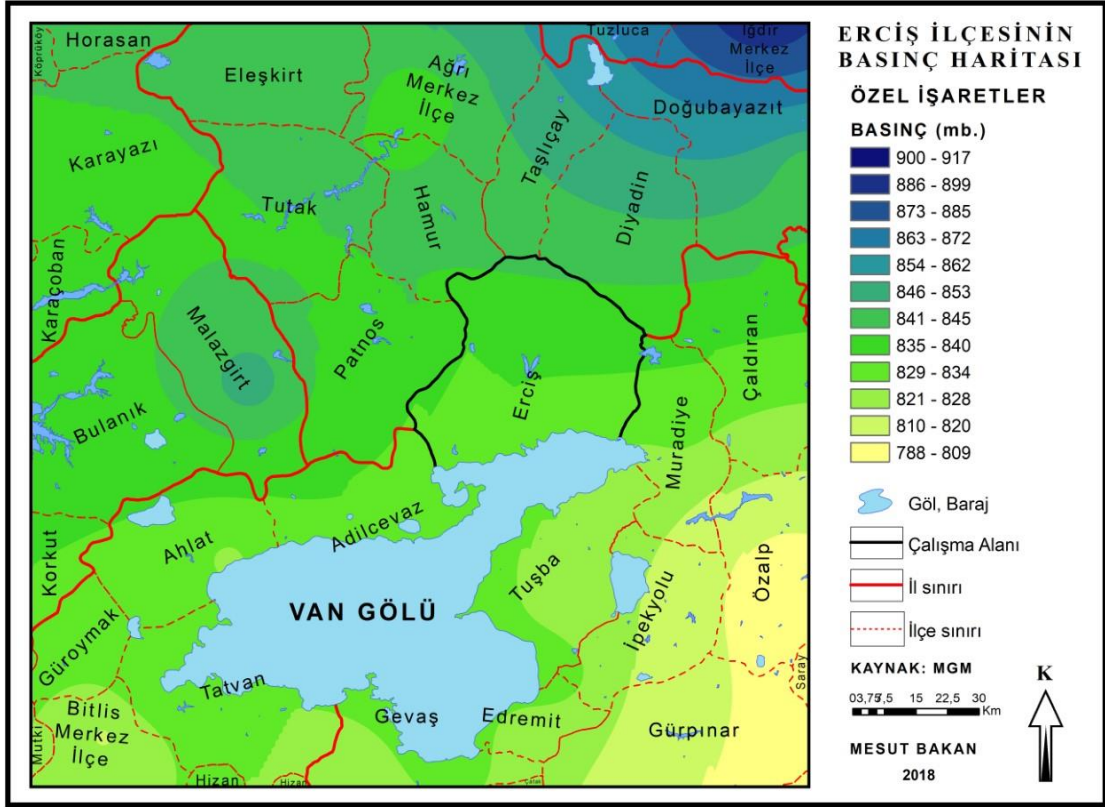
Erciş ilçesi sıcaklık haritasına incelendiğinde yeryüzü şekilleri ile sıcaklık dağılışı birbirine paralellik göstermektedir. Nitekim sıcaklık ortalamaları güney kesimlerden kuzeye gidildikçe azalmaktadır. Bölgenin kuzey kesimlerinde sıcaklık ortalamaları 0 derecenin altına düşmektedir.

Erciş iklim olarak karasal iklim kuşağında yer almasına rağmen, Erciş'te iklim ılıman özellik göstermektedir. Güneyde Van gölü, kuzeyde Koçköprü Baraj Gölü ile birlikte yine kuzeyde bulunan tepelerin sert ve soğuk rüzgarları tutması iklimin daha nemli geçmesini sağlamıştır.

Harita 6: Erciş İlçesi Yağış Haritası Kaynak: (Meteoroloji Genel Müdürlüğünün 1960-2012 Yılı Verileri)

Erciş ilçesi yağış dağılışı haritası incelendiğinde sıcaklığın düşmesine paralel olarak yağış miktarının arttığı görülmektedir. Nitekim ilçe merkezi, merkez mahalleler ve Van gölü kıyısı boyunca uzanan kesimlerde yağış miktarı 500 mm'nin altına düşmektedir. Ancak ilçenin kuzey kesimleri ile kuzeydoğu kesimlerinde yükseltinin arttığı kırsal mahallelerde yağış miktarı 1000 mm'yi geçmektedir. Kuzey kesimlerde yer alan Ezik, Sabanbüken, Mağara, Kardoğan ve Mağara kırsal mahallelerinde yağış miktarı 1300 mm'yi geçmektedir. Yağış miktarının en az olduğu mahalleler ise Çelebibağı, Kasımbağı ve Çatakdibi'dir (Harita 6).

Harita 7: Erciş İlçesi Basınç Haritası (Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü'nün 1960-2012 Yılı Verileri)

Basınç ile sıcaklık arasındaki ters orantı durumuna bağlı olarak ilçenin kuzey kesimlerinde basınç artarken güney kesimlerinde basınç azalmaktadır. Nitekim rüzgârın yüksek basınç alanından alçak basınç alanına estiği bilinmektedir. Erciş ilçesinde rüzgârın genel itibari ile kuzey kesimlerden güney kesimlere estiği görülmektedir.

Çalışma alanımızın göle yakın kesimlerinde gece ve gündüz oluşan basınç farklılığına bağlı olarak meltem rüzgarları görülmektedir. Bunun yanında yeryüzü şekillerinin dağ ve vadilerden oluşması dağ ve vadi melteminin oluşmasına olanak sağlamaktadır.

Erciş ilçesi rüzgâr hâkim yönleri ile yeryüzü şekilleri arasında bağlantı göze çarpmaktadır. Yeryüzü şekillerine bağlı olarak rüzgâr esiş yönleri şekillenmektedir. Nitekim Erciş ilçesinin kuzey kesimleri dağlık iken güney ve güneybatısı ise Van Gölü ile kaplıdır. Erciş yerleşme alanında hâkim rüzgâr yönü güney ile güneybatı yönleridir.

1.3.Bitki Örtüsü

Erciş yöresindeki bitki örtüsü incelendiğinde geçmişten günümüze yüzyıllar boyu süren savaşların, bu örtüyü oldukça tahrip etmiş olduğunu görülmektedir. Anadolu'nun çoğu yerinde olduğu gibi Erciş çevresinde de bitki örtüsü bozulmuş, özellikle ormanlar ortadan kaldırılmıştır.

Erciş ve yakın çevresinin günümüzdeki bitki örtüsünü step formasyonu teşkil etmektedir. Orman formasyonundan yoksun olan bu sahada, yerleşme alanlarında ve vadi boylarında kavak ve söğüt ağaçları yer almaktadır. Bazı araştırmacılar tarafından yapılan tespitlere göre bölgede daha önce ormanların yer aldığı ortaya çıkmaktadır. Yapılan polen analizlerinde Van Gölü Havzası'nda bazı dönemlerde otsu türlerin hâkim olduğu (*Chenopodiaceae* ve *Artemisia* hâkim gruplardır) bir alan olmakla beraber özellikle gölü çevreleyen dağlık sahalarda meşe (*Quercus*) ve huş (*Betula*) topluluklarının yer aldığı anlaşılmaktadır. Bu toplulukların yayılış alanları günümüze geldikçe genişlemiştir. Bu topluluklar arasında yayılış gösteren huşlar özellikle dikey yönde ağaç sınırına kadar çıkmaktadır. Yapılan polen diyagramının üst zonunda ağaç polenlerinin maximum düzeylere ulaşması Van Gölü'nün güney ve güneybatısındaki dağlık alanların tamamen ormanlarla kaplı olduğunu göstermektedir. Ancak, daha yukarılarda otsu türlere ait polenlerin yeniden yoğunluk kazanması ise beşerî faaliyetler sonucu olarak yorumlanmaktadır. Araştırma sahasının günümüzdeki bitki örtüsünü oluşturan antropojen steplerin belli başlı ot türlerini geven (*Astragalus* sp.), çoban yastığı (*Acantholimon* sp.), kekik (*Thymus* sp.), yavşan otu (*Artemisia* sp.), kılıç otu (*Iris* türleri) *Stipa lagascae*, *S. Parviflora*, *S. barbata*, yonca (*Medicago minima*), adaçayı (*Salvia cryptantha*), ayrık (*Agropyron*) çayır üçgülü (*Trifolium* sp.), kuzu dili (*Plantago*), menekşe (*Viola kitabeliana*), deve diken, sığırkuyruğu (*Verbascum* sp.) meydana getirir (Karabacak, 2001: 30-48).

Erciş ilçesinin yüksek kesimlerinde bulunan kır yerleşmelerinde kendiliğinden yetişen ve ilkbahar aylarında hasatı yapılan bitki yayla muzudur. Son zamanlarda ticari bir ürün olan yayla muzunu Zilan Deresi kenarında ve kuzey kesimlerdeki yüksek kır yerleşmelerinde bulunmaktadır. Erciş ilçesi ve çevresinde son zamanlarda önemli bir tüketim ürünü haline gelen Yayla muzunun en fazla toplandığı kır yerleşmeleri Taşkırı

ve çevresi olmuştur. Bu bölgeden toplanan Yayla muzunun kilogram fiyatı 10 TL'ye kadar çıkmaktadır (Foto 4).

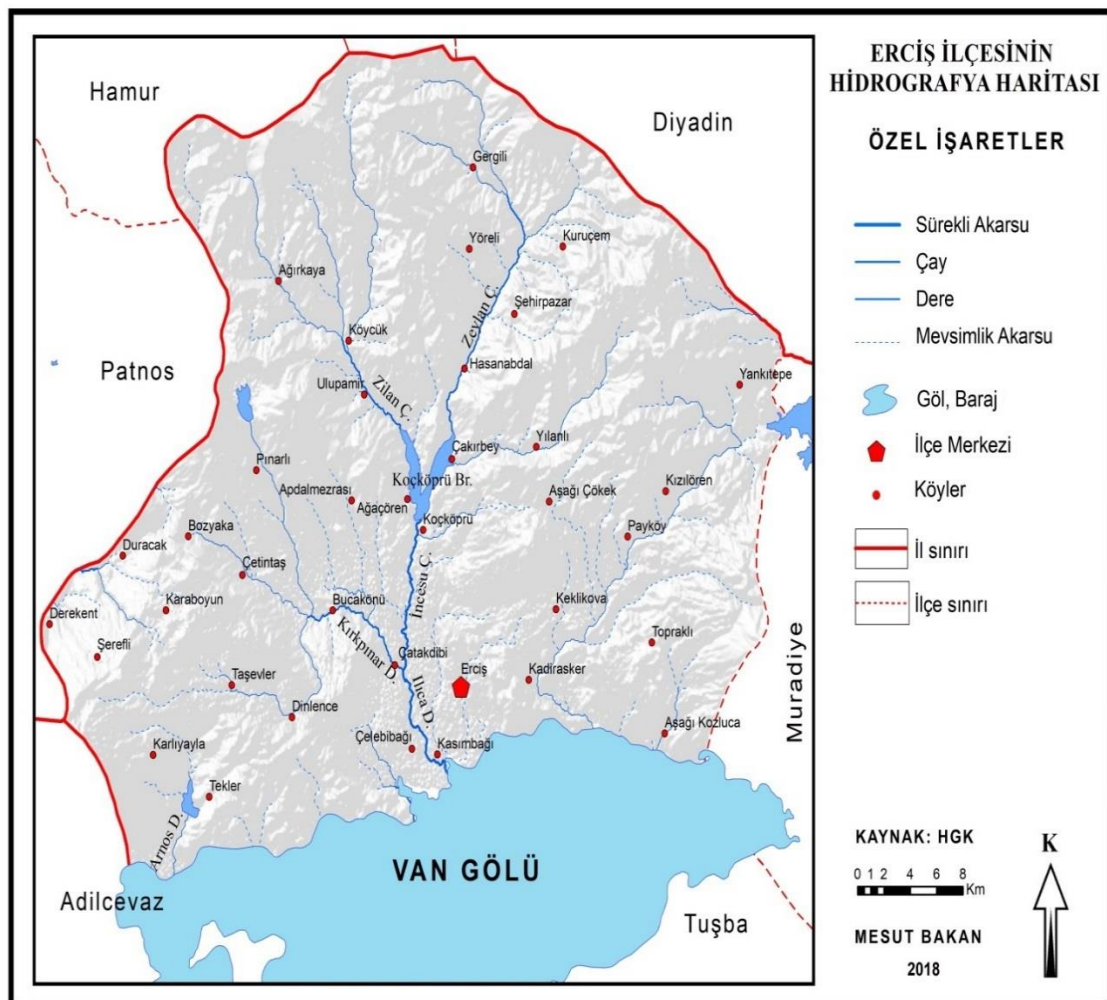
Foto 4: Yayla Muzu (Şehirpazar Kırsal Hahallesi)

Foto 5: Geven Bitki Örtüsü

1.4.Hidrografya

Erciş akarsu bakımından oldukça zengin bir ilçedir. İlçenin hemen hemen her tarafına yayılmış irili ufaklı birçok akarsu ve kolları mevcuttur. Bir kısmı mevsimlik bir kısmı ise devamlı olan yoğun bir akarsu ağı ile kaplıdır. İlçenin özellikle dağlık ve yağış miktarının fazla olduğu kuzey kesimleri birçok irili ufaklı akarsuyun kaynağı olmuştur.

Harita 8: Erçiş İlçesi Hidrografya Haritası (Kaynak: Harita Genel Komutanlığı)

Foto 6: Erciş Van Gölü Sahili

Kuzey kesimlerde kaynağı olarak iki kol halinde Koçköprü Barajı'nı oluşturan Zilan ve Zeylan Çayları en büyük akarsulardır. Zilan Çayı'nın kolları olan İncesu Çayı, Kırkpınar Deresi ile Ilıca Çayı bir diğer akarsu kaynaklarıdır. Bu çaylar Van Gölüne dökülür. Yine bu çaylardan Zilan Çayı üzerinde Koçköprü Barajı, Deliçay üzerinde ise Morgedik Barajı bulunmaktadır. Erciş ilçesinin kuzey kesimlerinde bulunan Aladağlar'da kar yağış miktarının fazla olması ve su kaynakları bakımından zengin olması bu bölgenin akarsu ağı bakımından gelişmesini sağlamıştır. Dağlık olan bu bölgede akarsuların akış hızı fazladır. Akarsu ağı bakımından zengin olan bu bölge baraj yapımı için olumlu şartlar sağlamaktadır. Bu bölgede kurulan Koçköprü Barajı birçok su kaynağı tarafından beslenmektedir.

Van Gölü'ne dökülen ana akarsuları ve bunların uzunluklarını incelendiğinde Erciş'te Zilan Deresi 70 km ve Deliçay Deresi 55 km uzunluğundadır.

Harita 9: Koçköprü Barajı Uydu Haritası (Kaynak: Google Maps)

Foto 7: Koçköprü Barajına Dökülen Kömür Deresi

Foto 8: Zilan Çayı

1.5.Toprak Özellikleri

Erciş ilçesinin kurulduğu alan eski bir göl tabanı arazisi olduğu için yerleşim alanı gevşek dokulu malzemeden oluşmaktadır. Bunun yanında Van Gölü'ne dökülen akarsuların taşıdıkları malzemeler de alüvyal dolgulu toprakları meydana getirmiştir. Erciş kentinin de üzerinde yer aldığı Erciş Ovası'nda başlıca 5 toprak grubu görülmektedir. Bunlar:

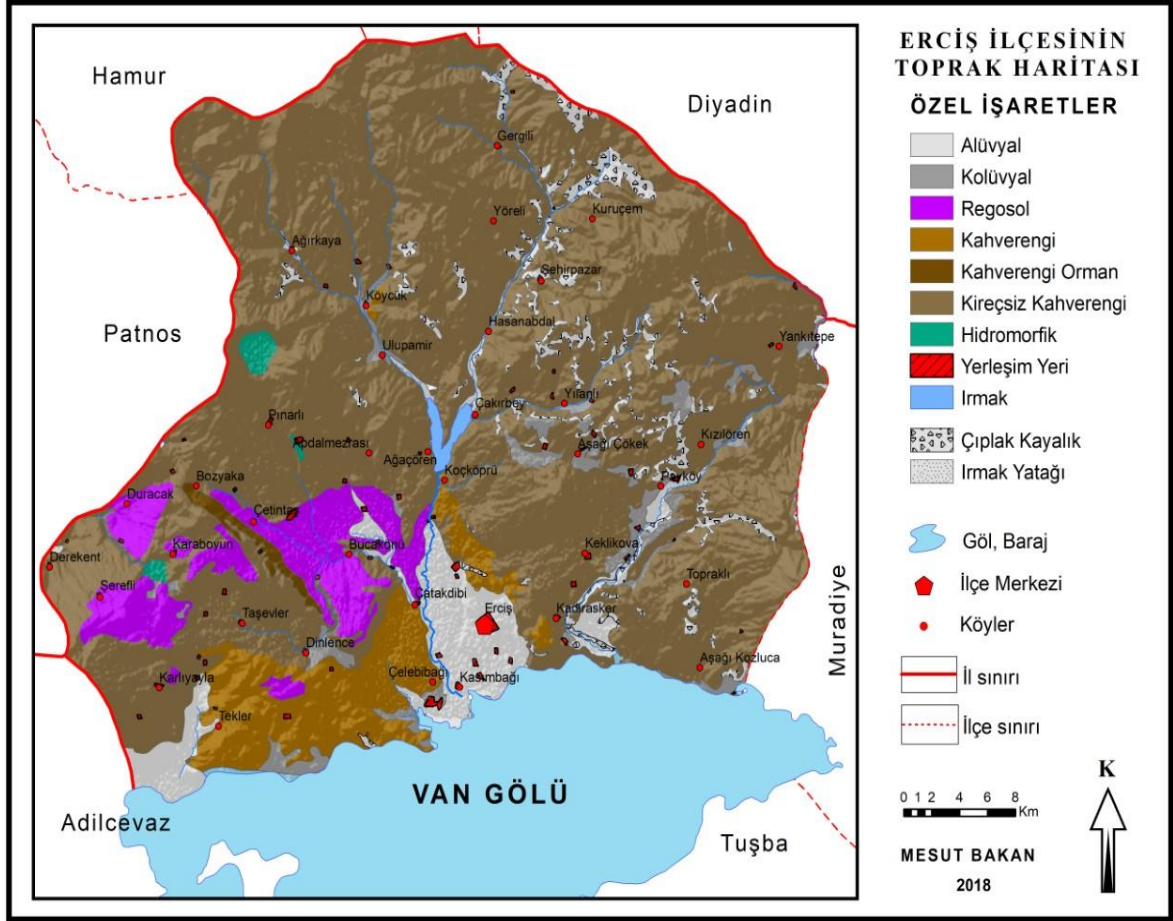
1-Kireçsiz Kahverengi Topraklar

2-Alüvyal Topraklar

3-Kolüvyal Topraklar

4-Kahverengi Topraklar

5-Regosol Topraklar

Harita 10: Erciş İlçesi Toprak Haritası (Kaynak: Gıda Tarım Hayvancılık Bakanlığı Tarım Reformu Genel Müdürlüğü)

Erciş ilçesinin toprak özellikleri incelendiğinde toprakların çeşitlilik gösterdiği görülmektedir. Yeryüzü şekillerinin çeşitliliği, hidrografi ve iklim faktörleri toprak özelliklerinin zenginleşmesini sağlamıştır. Erciş ilçesinin toprak çeşitliliği harita ve gözlemlerden yola çıkılarak gruplandırılmıştır.

Kireçsiz Kahverengi Topraklar: Erciş kır yerleşmelerinin büyük kısmında kireçsiz kahverengi topraklar bulunmaktadır. Araştırma alanında bazalt ve andezit kayalar üzerinde yayılış gösteren kırmızımsı kahverengindedir. Çalı ve ot formasyonu altında oluşan bu topraklarda ilçenin temel tarım ürünü olan buğday ekimi yapılmaktadır. Kuzeyde yer alan yüksek kesimlerde arpa ve çavdar ekimi de yapılır. Bu topraklarda Haydarbey, Aşağı ve Yukarı Kozluca kırsal mahallerinde meyve sebze

ekimi de yapılmaktadır. Kalsiyum ve fosforca fakir olan bu topraklarda verim son derece düşüktür.

Foto 9: Kireçsiz Kahverengi Topraklar (Taşkapı Kırsal Mahallesi)

Alüvyon Topraklar: Dünyada ve Türkiye’de en verimli topraklar arasında yer alan alüvyonlu topraklar organik madde miktarı açısından son derece zengindir. Humus miktarı zengin olan alüvyonlu topraklar sulama açısından da elverişlidir. Erciş ilçesi, akarsu ağı bakımından zengin olduğu için alüvyal topraklar akarsu kenarları boyunca görülmektedir. Zılan Çayı, Deliçay ve Andos Çayı’nın göle döküldüğü kısımlar alüvyal topraklar açısından zengindir. Kasımbağı, Çelebibağı, Akçayuva, Karatavuk, Haydarbey ve Tekler Köyleri alüvyonlu toprakların görüldüğü alanlardır. Bu topraklarda üzüm, domates, karpuz, kavun ve lahana ekimi yapılmaktadır.

Kolüvyal Topraklar: Bu tip topraklar genellikle dağlık alanların eteklerinde birikmiş olan molozların oluşturduğu topraktır. Üzerinde bitki örtüsü pek zengin olmayıp yıkanma fazladır. Kır yerleşmelerinde dağlık alanların eteklerinde görülür. Tarım açısından elverişli değildir. Ancak bazı kesimlerde üzüm bağı ekimi yapılmaktadır. Bayramlı ve Tekler yerleşmelerinde bu topraklarda Erciş üzümü yetiştirilir.

Foto 10: Kolüvyal Topraklar (Mescitli Bölgesi)

Regosol Topraklar: Regosol topraklar volkanik alanlarda görülen mineral madde açısından zengin olan toprak tipidir. Araştırma bölgesinde kolüvyal toprakların üzerinde volkanik tüflerin birikmesi ile regosol topraklar oluşmuştur. Erciş-Patnos karayolu boyunca yer alan Görüşlü, Yoldere, Çetintaş, Kocapınar ve Kırkpınar kırsal mahalleri boyunca uzanır. Bunun yanında Şerefli, Karaboyun, Gedikdibi ve Ortayayla bölgelerinde bu toprak tipine rastlanılmaktadır.

Hidromorfik topraklar: Gölet, bataklık veya sazlık alanlarda bulunan topraklardır. Bu alanlarda tarım yapılamaz. Erciş ilçesi Pınarlı mahallesinde bulunan çöküntü sahasında oluşan küçük bir gölcük alanında görülür.

Kayalık ve molozlar: Tamamen kayalarda oluşan üzerinde toprak olmayan kayaçlardır. Bitki ve ürün yetişme koşulları yoktur. Erciş ilçesi kır yerleşmelerinin dağlık ve eğimli alanlarda görülmektedir.

BÖLÜM 2: ERCİŞ KIR YERLEŞMELERİNİN BEŞERİ ÖZELLİKLERİ

2. Kır Yerleşmelerinin Nüfus Özellikleri

2.1. Erciş'te Kır Nüfusunun Tespiti

Yerleşme kavramı insanların barınma ihtiyacı ile beraber ortaya çıkmış olan bir kavramdır. İlk insanlar ağaç kavuklarında daha sonra mağaralarda ve nihayet tarımsal faaliyet ile beraber kendilerinin inşa ettiği meskenlerde yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Nitekim bu meskenlerin bir araya gelmesi sonucunda köyler, kasabalar ve şehirler meydana gelmiştir. Günümüze doğru yerleşme daha modern bir hal alarak devasa binalara dönüşmüştür. Her geçen gün yerleşim alanları büyüyerek gelişmiş ve yoğun nüfuslu mega kentler ortaya çıkmıştır.

Yerleşim alanlarının her geçen gün büyümesi ve nüfus miktarının artması bu alanların genişlemesine sebep olmuştur. Yerleşim alanlarının gelişip büyümesi ile beraber bir sınıflandırmaya ihtiyaç duyulmuştur. Nitekim yerleşim alanlarındaki nüfus, ekonomik faaliyetler, yeni geçim tarzları yerleşmelerin ayırt edilmesinde kullanılmaktadır. En çok tercih edilen sınıflandırma, ekonomik faaliyetlerine göre yapılan sınıflandırmadır. Yerleşme alanları ekonomik faaliyet türlerine göre kır ve kent yerleşmeleri olarak 2'ye ayrılmıştır.

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiyede de şehirler ve şehirselleşen yaşam alanları tüm hızıyla büyümektedir. Nitekim 2012 yılında çıkarılan 6360 sayılı kanun ile beraber nüfus miktarları 750.000 'in üzerinde olan şehirler büyükşehir kapsamına alınmıştır. 2011 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçları ile beraber nüfus miktarı 750.000'in üzerinde olan Aydın, Balıkesir, Denizli, Hatay, Malatya, Manisa, Kahramanmaraş, Mardin, Muğla, Tekirdağ, Trabzon, Şanlıurfa, Ordu ve Van büyükşehir olmuşlardır.

Van ili büyükşehir yasası ile beraber Edremit, Tuşba ve İpekyolu ilçelerinin olduğu bir yönetim alanı olmuştur. Bu yasa ile beraber köy yerleşim birimi kalkarak

mahallelere dönüştürülmüştür. Meydana gelen bu değişim ile beraber resmi olarak kent nüfusu %100 olmuş kır nüfus oranı ise sıfır olmuştur. Ancak yüzeysel olan bu istatistik aslına uygun değildir. Nitekim 101 mahallenin 86'sı köy özelliğindedir. Burada ortaya çıkan duruma bağlı olarak kır ve kent mahallerinin isimlendirilmesi bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

Erciş ilçesi, kır yerleşim alanlarında ekonomik faaliyet türü tarım ve hayvancılık olan yerleşmeler mahalle olarak adlandırılmıştır.

Bir yerleşmeyi farklı kılan en önemli unsur, sahip olduğu fonksiyondur. Tarım ve hayvancılık gibi kırsal üretimin ve kırsal yaşamın hüküm sürdüğü bir yerleşme, kanun yoluyla dönüşüme uğratarak farklı bir statü kazandırılrsa dahi orada geçmişte olduğu gibi kırsal faaliyetler sürdürülmeye devam edecektir. Diğer bir ifadeyle yerleşmenin değişim ve dönüşümü kanun yoluyla gerçekleşemez. Yalnızca yerleşmenin kendi iç dinamiklerine ve çevresel faktörlere bağlı olarak değişim-dönüşüm yaşanabilir. Dolayısıyla söz konusu kanun, kesinlikle bilimsel temelden uzaktır. Gerek coğrafi gerek sosyolojik ve gerekse ekonomik olarak böyle bir değişim; zamanla ve yavaş yavaş gerçekleşir. Herhangi bir yerleşmede bu kadar kısa sürede fonksiyonel değişimin yaşanması mümkün değildir (Taş, 2017: 28).

Yerelde tüzel kişiliği olmayan, yetkisiz konumdaki mahalle muhtarlıkları tarafından yönetilen bu alanlarda yönetsel olarak birçok sorun ortaya çıkmıştır. Köyler mahalleye dönüştürülerek, ortak malları büyükşehir belediyelerine devredilmiş, nüfusları gerçek dışı bir yaklaşımla şehir nüfusu olarak gösterilmiştir (Özçağlar: 2016: 274).

Bunun yanında büyükşehir yasası ile beraber köylerin mahalleye dönüşmesi beraberinde bazı kavramsal sorunlar doğurmuştur. Nitekim mahallerin ayırt edilmesi ve adlandırılması sorunu doğmuştur. Taş (2017) 'Türkiye'de Yönetim ve Yerleşme Açısından Mahalleler' adlı makalesinde mahalleleri ayırt etmiş ve büyükşehirdeki köyden dönüşen mahalleleri “büyükşehir’e bağlı kırsal mahalle”, kentsel alan içerisinde yer alan mahalleleri de “büyükşehir kentsel mahalle” şeklinde adlandırmıştır.

Bunun yanında en çok yapılan ayırım köy alanlarının 'kırsal mahalle' olarak adlandırılması bunun yanında merkez mahallelerin ise 'kentsel mahalle' olarak adlandırılmasıdır. Bu ayrımlar yerleşim bölgelerinin ekonomik faaliyet türlerine göre yapılmıştır.

İlçelerin idari sınırları ortadan kaldırılmadığı için bu kavram sorun oluşturmaktadır. Büyükşehir statüsü almamış olan illerde ise hala köyler mevcuttur. Ayrıca büyükşehirlerde ilçelere bağlı kırsal mahalleler ile merkez ilçeye bağlı kırsal mahalleler farklılık göstermektedir.

Nüfus yoğunluğuna göre (km²'ye düşen kişi sayısı) göre de adlandırılma yapılabilir. Avrupa ve OECD ülkelerinde km² ye düşen kişi sayısına göre kırsallığı baskın alanlar ile kentselliği baskın alanlar olarak ayırt edilebilmektedir. Dar ölçekte köy ve belediye yönetsel alanı bazında ele alınan kırsal alanı bir il veya ilçe ölçeğinde de hesaplamak mümkündür. Örneğin bir ilde/ilçede yaşayan toplam nüfusun %50'den fazlası kırsal alanlarda yaşıyorsa ve o alanlarda kilometrekare başına düşen nüfus 150'den az ise bu iller ya da ilçeler kırsallığı baskın (*predominantly rural*) yönetsel bölge veya bölümler alanlar olarak nitelendirilmektedir. Bir yönetsel bölgede yaşayan nüfusun %15-50 arasındaki kesimi kırsal yerel birimlerde (köylerde ve kırsal nitelikli belediye yönetsel alanlarında) yaşıyorsa bu yönetsel bölgeler “önemli ölçüde kırsal (*significantly rural*) bölge olarak tanımlanmaktadır. Bu durum kentsellik yönünden ele alındığında, bir yönetsel bölgenin/bölümün toplam nüfusunun %15'inden azı kırsal yerel birimlerde yaşıyorsa buralar kentselliği baskın (*predominantly urbanised*) bölge olarak tanımlanmaktadır (Kayıkçı: 2009).

Tablo 1: Nüfus-Mekânsal Ölçek Kapsamında Kırsal/Kentsel Alan Ayrımı

Mekansal Ölçek	Nüfus Ölçütü	Nüfus-Mekân İlişkisi	Nitelik
Köy, belediye yönetsel alanı	Toplam nüfusun tümü	Km ² başına düşen nüfus miktarı 150'den az	Kırsal alan
İl/İlçe (Yönetsel bölge/bölüm)	Toplam nüfusun %15-50'si	Köylerde ve kırsal nitelikli belediye yönetsel alanlarında yaşıyorsa	Kırsallığı baskın yönetsel bölge/bölüm
İl/ ilçe (yönetsel bölge/bölüm)	Toplam nüfusun %15'den azı	Köylerde ve kırsal nitelikli belediye yönetsel alanlarında yaşıyorsa	Kentselliği baskın yönetsel bölge/bölüm

Kaynak: OECD

Tablodan yola çıkılarak Erciş ilçesi kır ve kent sınıflandırmasında nüfus yoğunluğu göz önünde tutulacaktır. Nitekim 2010 yılı nüfus sayımlarında Erciş ilçesinde kır nüfus oranı %52 olarak tespit edilmiştir. Söz konusu orandan yola çıkarak Erciş ilçesinin 2010 nüfus oranına göre kırsallığı baskın yönetsel bölge sınıflandırılmasına uygun geldiği görülmektedir (Tablo 1).

Tüm bu bilgilerden yola çıkarak Erciş ilçesi kır yerleşmelerinde isim karmaşasını ortadan kaldırmak için ekonomik fonksiyonları tarım ve hayvancılık olan eski köy yerleşmelerini “kırsal mahalle”, merkezde yer alan eski mahalle birimlerinin ise “kentsel mahalle” olarak adlandırılması yapılacaktır.

Tablo 2: Erciş İlçesinde Yer Alan Merkez ve Kırsal Mahalleler

Merkez (Kentsel) Mahalleler		Kırsal Mahalleler		
1	Adnan Menderes	Yukarı Işıklı Mah.	Yoldere Mah.	Oyalı Mah.
2	Alkanat	Kocapınar Mah	Ergücü Mah.	Ağırkaya Mah.
3	Bayazıt	Keklikova mah.	Köycük Mah.	Bozyaka Mah.
4	Camikebir	Aşağı ışıklı mah.	Hasanabdal Mah.	Şerefli Mah.
5	Gölağzı	Salmanağa Mah.	Nişancı Mah.	İşbaşı Mah.
6	Haydarbey	Aşağıkozluca Mah.	Koçköprü Mah.	Yetişen Mah.
7	Kışla	Ulupamir Mah.	Hocaali Mah.	Evbeyli Mah.
8	Latifiye	Payköy Mah.	Gözütok Mah.	Sabanbüken Mah.
9	Örene	Aşağıçökek Mah.	Mağara Mah.	Yalındam Mah.
10	Sahilkent	Bucakönü Mah.	Söğütlü Mah.	Ağaçören Mah.
11	Salihie	Deliçay Mah.	Ortayayla Mah.	Aksakal Mah.
12	Tekevler	Bayramlı Mah.	Gedikdibi Mah.	Gümüşoluk Mah.
13	Vanyolu	Uncular Mah.	Çetintaş Mah.	Gergili Mah.
14	Yeşilova	Çatakdibi Mah.	Derimevi Mah.	Gültepe Mah.
15	Yukarı Çınarlı	Gölağzı Mah.	Şehirpazar Mah.	Duracak Mah.
		Çubuklu Mah.	Doluca Mah.	Yörelî Mah.
		Karlıyayla Mah.	Akbaş Mah.	Aşağıakçagedik Mah.
		Düvenci Mah.	Akçayuva Mah.	Taşevler Mah.
		Karatavuk Mah.	Yankitepe Mah.	Gökoğlan Mah.
		Pınarlı Mah.	Kardoğan Mah.	Derekent Mah.

		Kadirasker Mah.	Kızılören Mah.	İkizçalı Mah.
		Topraklı Mah.	Dinlence Mah.	Çataltepe Mah.
		Çimen Mah.	Taşkapı Mah.	Kırkpınar Mah.
		Taşlıçay Mah.	Ekiciler Mah.	Yünören Mah.
		Aşağıgöze Mah.	Kasımbağı Mah.	Doğancı Mah.
		Kırkdeğirmen Mah.	Çakırbey Mah.	Yılanlı Mah.
		Çobandüzü Mah.	Yukarıakçagedik Mah.	Hacıkaş Mah.
		Abdalmezrası Mah.	Kekiksırtı Mah.	Tekler Mah.
		Görüşlü Mah.	Kayaboyun Mah.	

Bu bölümde genel olarak Erciş ilçesi kır yerleşim yerleri ile ilgili bilgiler verilip daha sonra demografik yapısı ele alınmıştır. Erciş ilçesinde 15 kentsel mahalle ve 86 kırsal mahalle olmak üzere toplamda 101 mahalle mevcuttur.

İlçe sınırları içinde uç noktalara göre köy sınırlarına bakıldığında doğuda sınır çizen kır yerleşmesi Topraklı'dır. Batıda Erciş sınırını çizen kır yerleşmesi ilçe merkezine uzaklığı 44 km mesafede bulunan Derekent'dir. İlçe merkezine 42 km mesafede bulunan Gergili kırsal mahallesi ilçenin kuzey sınırını çizmektedir. İlçenin güneydeki uç noktası ise Akçayuva ve Karatavuk kır yerleşmeleridir.

Foto 11: Karatavuk Kirsal Mahallesi

Foto 12: Kadirasker Kirsal Mahallesi

Van ilçelerindeki mahalle sayılarına bakıldığında Erciş ilçesi mahalle sayısı en fazla olan ilçe konumundadır. Gürpınar ilçesinde 79, Çaldıran 70, Tuşba 67 ve Başkale ilçesinde ise 66 mahalle bulunmaktadır. Nitekim 86 kırsal mahalle sayısı ile Erciş, Van ilçeleri arasında kırsal mahalle sayısı bakımından ilk sırada yer almaktadır. Mahalle sayısının çok olmasında nüfus, yeryüzü şekilleri ve bunun yanında yüz ölçümü de etkili olmuştur.

Tablo 3: Erciş İlçesi Köy ve Kasaba Sayısı

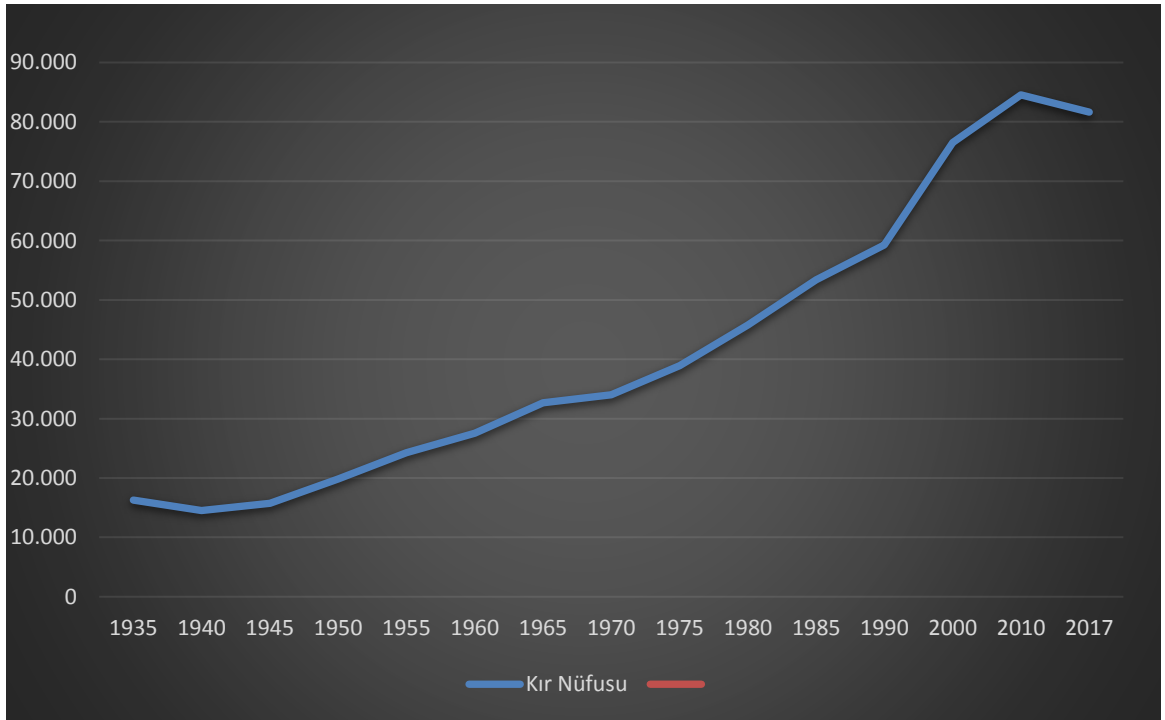
Yılı	Yüzölçüm(km²)	Köy Sayısı	Kasaba Sayısı
1927	2290	169	2
1935	2290	83	2
1940	2070	60	2
1945	1832	61	2
1950	1832	60	2
1955	2179	81	2
1960	2115	80	2
1965	2115	81	2
1970	2115	79	2
1975	2115	79	2
1980	2115	80	2
1985	2115	79	2
1990	2115	81	2
2000	2115	85	2
2010	2115	0	
2017	2115	0	

Kaynak: 1926-1927-1928 T.C Devlet Salnameleri Köy Envanterleri

2.2.Erciş'te Kır Nüfusunun Gelişimi

Türkiye Cumhuriyeti devletinde 1927 yılında yapılan ilk nüfus sayımlarından günümüze nüfus özellikleri incelediğinde görülecektir ki her geçen yıl kır ve kent nüfusu arasındaki fark açılmıştır. Türkiye’de temel geçim kaynakları tarım ve hayvancılık iken günümüze yaklaştıkça sanayi ve hizmet sektörleri gelişmiştir. Özellikle 1. Dünya savaşının ardından Türkiyede artan sanayileşmeye bağlı olarak kırdan kente göç başlamış ve şehirlerin büyümesi çok hızlı olmuştur. Nitekim kent nüfus miktarının ülke nüfusuna göre oranının artması bunu kanıtlar niteliktedir.

Türkiye’de 1927’de yapılan nüfus sayımlarında nüfusun %75,8 i kırlarda yaşarken %24,2’si ise şehirlerde yaşıyordu. Sonraki dönemlerde yapılan nüfus sayımlarında kır nüfusu belirgin bir şekilde azalmasına rağmen 1980 yılına kadar oran olarak fazla olmuştur. Ancak 1985 yılında yapılan nüfus sayımlarında kent nüfus oranı %57 kır nüfus oranı ise %43’e düşmüştür. 2000 yılında bu oran %35’e düşmüştür. Çıkarılan büyükşehir yasası ile beraber günümüzde kır nüfus oranı %6 ‘ya kadar düşmüştür.

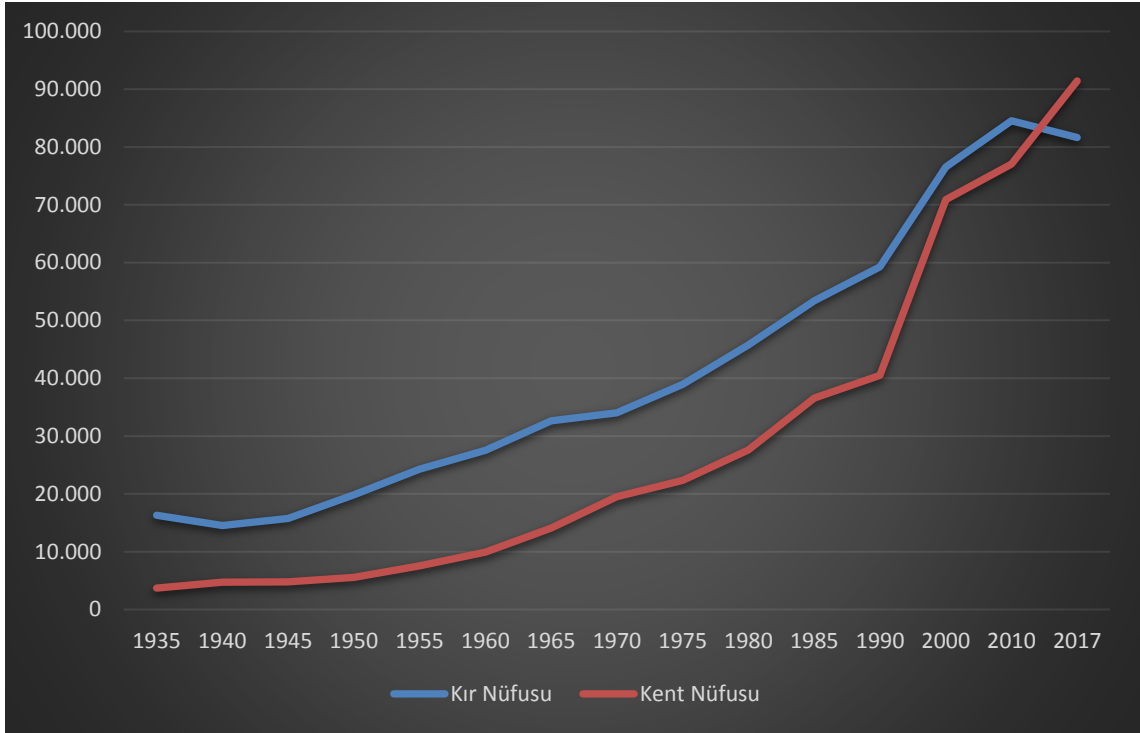

Grafik 2: Erciş İlçesi Kır Nüfus Miktarı Değişimi (Kaynak: TÜİK)

Erciş ilçesi, kurulum alanı ve stratejik konumu itibari ile geçmişten günümüze önemini hep korumuş ve bu konumunu ilerletmiştir. Nitekim ülkede meydana gelen nüfus değişimleri Erciş’te de yaşanmıştır.

Tablo 4: Erciş İlçesi Kır ve Şehir Nüfus Gelişimi (1935-2017) Kaynak: TÜİK

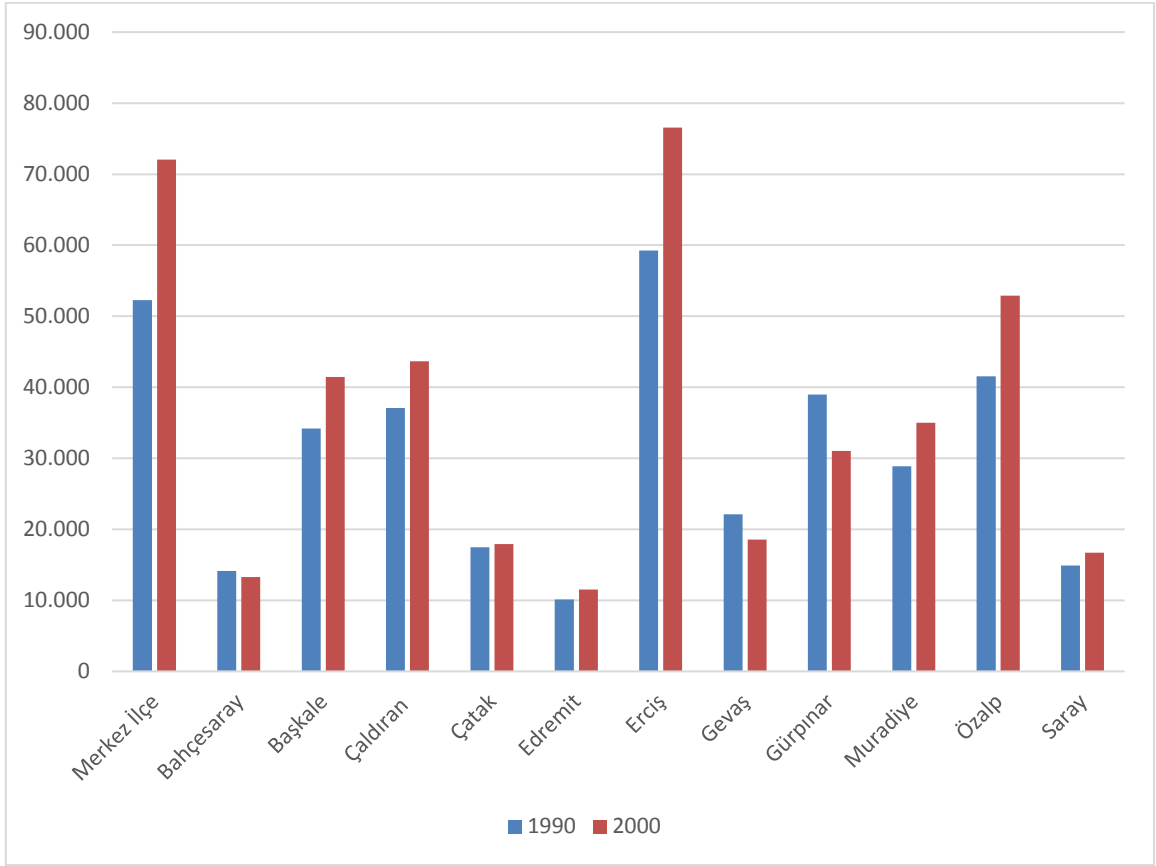
Sayım Yılı	Kent Nüfusu	Kır Nüfusu	Kır Nüfus Oranı	Toplam Nüfus
1935	3.700	16.287	%81	19.987
1940	4.715	14.526	%75	19.241
1945	4.754	15.757	%76	20.511
1950	5.535	19.851	%78	25.386
1955	7.549	24.276	%76	31.825
1960	9.927	27.563	%73	37.490
1965	14.072	32.653	%70	46.725
1970	19.532	33.999	%64	53.531
1975	22.351	38.957	%63	61.308
1980	27.582	45.761	%62	73.343
1985	36.582	53.388	%59	89.970
1990	40.481	59.273	%59	99.754
2000	70.881	76.540	%52	147.421
2010	161.612	-	-	161.612
2017	173.071	-	-	173.071

Grafik 3: Erciş İlçesi Kır ve Kent Nüfus Değişim Grafiği (Kaynak: TÜİK)

Erciş ilçesi kır nüfus değişim durumu Grafik 2 ve 3 ile Tablo 4'den yola çıkarak incelendiğinde Türkiye'deki kır nüfus değişimi ile arasında benzerlikler olduğu görülmektedir. Bunun yanında bazı temel farklılıkların da olduğu görülmektedir. Bu bağlamda ilçenin nüfus değişimleri maddelendirilerek açıklanmıştır.

- Erciş ilçesi nüfus değişim tablosu incelendiğinde kır nüfus miktarları 1935-1940 yılları arasında azalmış; ancak 1940 yılları sonrasında günümüze kadar sürekli olarak artış göstermiştir.
- Ulaşım imkanlarının arttırılması ile beraber 1990-2000 yılları arasındaki dönem kır nüfusunun en fazla arttığı dönem olmuştur.
- Toplam nüfus 1935-1940 dönemlerinde azalmıştır. 2. Dünya savaşına denk gelen 1940-1945'de artış oranı çok düşük olmuştur. Bu dönemde sadece 1.270 kişi artmıştır.
- Kırsal nüfus oranında geçmişten günümüze düşüşler görülmüştür. Ancak Türkiye'de 1985 de kır nüfus oranı %43'e düşmüşken Erciş'te bu oran %59'dur. 2000 yılında ise Türkiye'deki kır nüfus oranı %35'e düşerken bu oran Erciş'te %52 olmuştur.

Grafik 4: Yılları Van İli İlçelerinin Kır Nüfus Miktarları (1990-2000)

Kaynak: 1990-2000 Genel Nüfus Sayımları)

- 1990 ve 2000 yıllarına bakıldığında Van merkez ve ilçeleri arasında kır nüfus miktarının en fazla olduğu ilçe Erciş olmuştur. Van merkezde kır nüfusu 1990 yılında 52.247, 2000 yılında ise 72.030 iken Erciş'te kır nüfusu 1990 da 59.273 2000 yılında ise 76.540 olmuştur. Kır nüfus miktarı artmasına rağmen, kır nüfus oranı bu dönemlerde azalmıştır (Grafik 4). Bunun sebebi Erciş ilçesi kır yerleşmelerinden ve Ağrı ilinden Erciş'e yapılan göçler şehir nüfus oranını ve miktarının artmasına yol açmıştır.
- 2011 yılında yaşanan Van-Erciş depremi yıkımlara sebep olmasının yanında nüfus üzerinde de büyük etkisi olmuştur. Depremin nüfus üzerine etkisi en çok kır yerleşmelerinde olmuştur. Türkiye'nin birçok yerine geçici ve kalıcı göçler yapılmıştır.

2.3.Erciş'te Kır Nüfusunun Özellikleri

2.3.1. Nüfusun Yaş Yapısı

Nüfus sayımlarında elde edilen birçok veri ile beraber nüfusun yaş yapısına göre dağılımı da elde edilebilmektedir. Nüfusun yaş yapısı göz önünde tutulduğunda doğum oranları, aktif nüfus ve bağımlı nüfus gibi sonuçlar elde edilmektedir. Elde edilen bu sonuçlardan yola çıkılarak yerleşim alanının gelişmişliği, ekonomik faaliyet türleri hakkında yorum yapılabilmektedir.

Tablo 5: Erciş İlçesi Kır Yerleşmelerinin Cinsiyet ve Yaş Yapısı

Yaş Grubu	Nüfus Sayısı	Erkek Sayısı	Kadın Sayısı
Genel Toplam	90.226	47.053	43.146
0	325	169	156
01-04	10.019	5.201	4.813
05-09	11.829	6.023	5.800
10-14	10.693	5.486	5.204
15-19	11.848	6.175	5.671
20-24	9.940	5.347	4.590
25-29	7.931	4.345	3.581
30-34	5.547	3.125	2.422
35-39	5.211	2.722	2.488
40-44	3.657	1.884	1.772
45-49	3.163	1.646	1.517
50-54	2.829	1.582	1.247
55-59	2.027	956	1.071
60-64	1.783	825	957
65-69	1.280	581	699

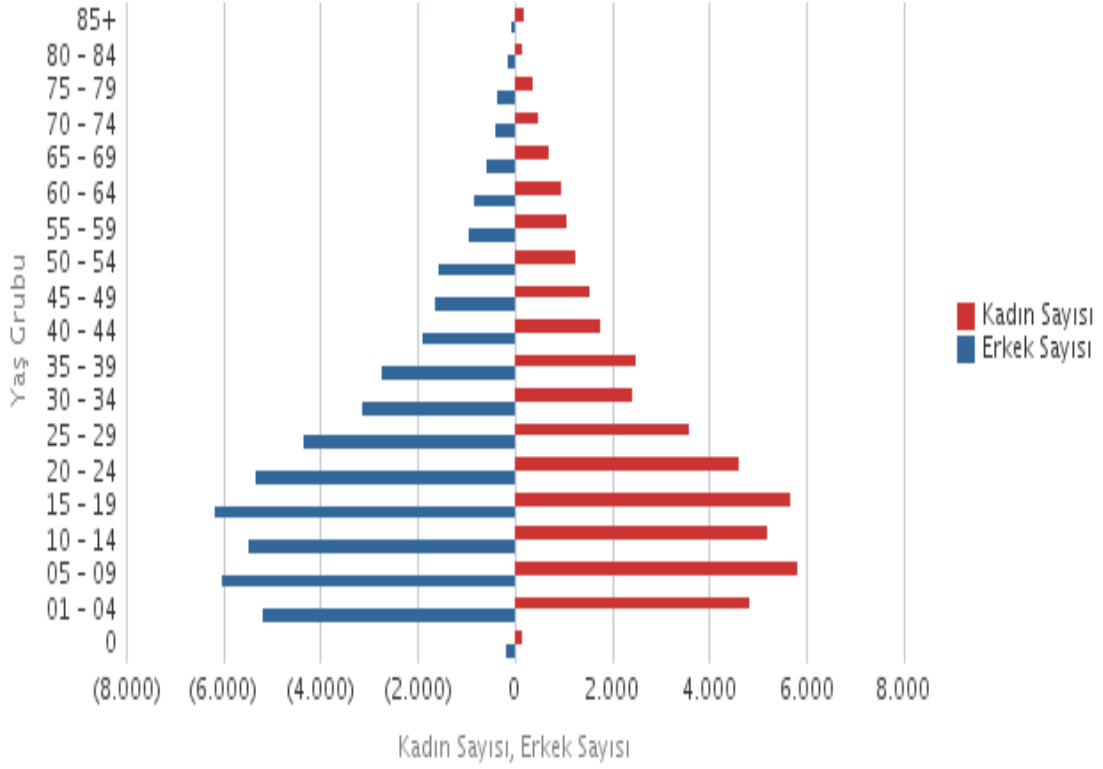
70-74	900	415	485
75-79	702	352	350
80-84	288	134	154
85+	254	85	169

Kaynak: Van İl Sağlık Müdürlüğü (31 Aralık 2017)

Erciş ilçesi kır yerleşmelerinin gösterildiği Tablo 5 incelendiğinde en fazla nüfusa sahip yaş aralığının 0-24 yaş aralığında toplandığı görülmektedir. Erciş ilçesi kır yerleşmelerinde doğum oranlarının yüksek olmasına bağlı olarak genç nüfus oranı oldukça fazladır. Erciş ilçesi kır yerleşmelerinde toplamda 90.226 kişi bulunurken bu sayının 54.654 kişisi 0-24 yaş aralığında yer almaktadır. Nitekim tespit edilen bu rakam toplam nüfusun yarısından daha fazlasını teşkil etmektedir. Nüfus yaş guruplarında, Erciş ilçesi kır yerleşmelerinde nüfusun özellikle 15-65 yaş aralıklarında azaldığı görülmektedir. Nitekim bu kısım aktif nüfus kısmına denk gelmektedir. Erciş ilçesi kır yerleşmelerinde kentlere doğru yapılan göçle beraber aktif nüfusun büyük bir kısmı kırlarda yaşamamaktadır. 65 yaş ve üzeri yaş grubu ise Erciş ilçesi kır yerleşmelerinde oldukça az sayıda bulunmaktadır. Yaşlı bağımlı nüfus aralığında bulunan bu kısımda özellikle ortalama yaşam süresinin kısa olmasına bağlı olarak miktarı az olmuştur.

Cinsiyete göre bakıldığında erkek nüfus miktarının 0-59 yaş aralıklarında kadın nüfusundan daha fazla olduğu görülmektedir. Bunun yanında ortalama yaşam süresinin daha fazla olduğu kadınlarda ise 59-85 yaş aralığında nüfus miktarı olarak erkeklerden daha fazla olduğu gözlenmektedir.

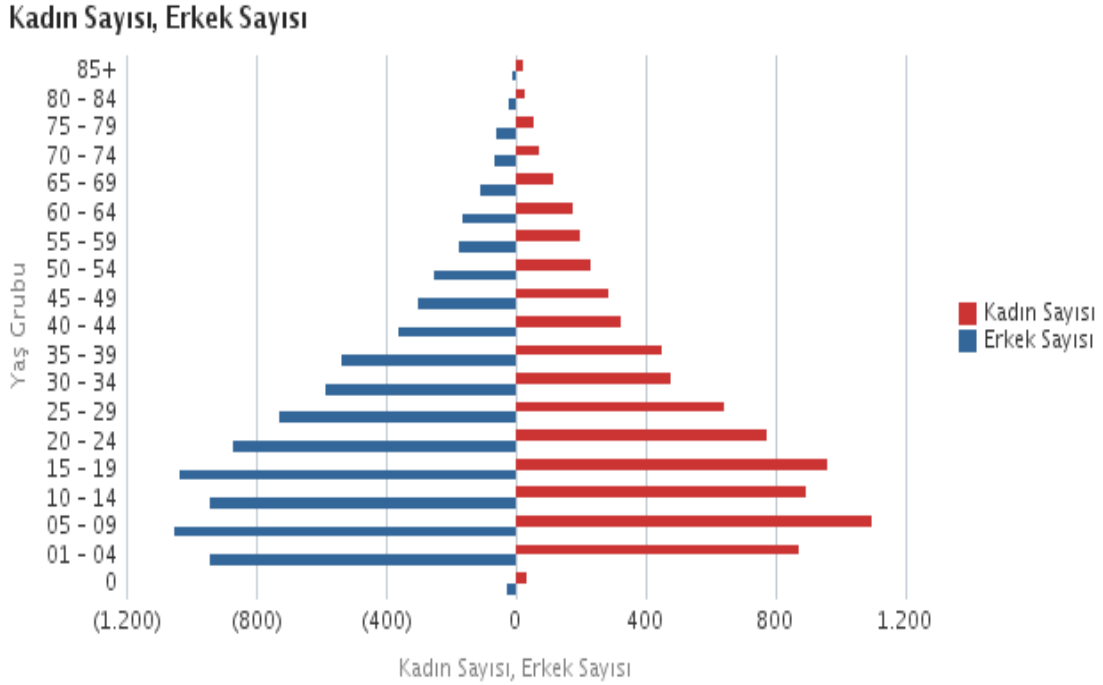
Kadın Sayısı, Erkek Sayısı

Grafik 5: Erciş İlçesi Kır Yerleşmelerinin 2017 Nüfus Piramidi (Kaynak: Van İl Sağlık Müdürlüğü 31 Aralık 2017 Verileri)

Erciş ilçesi kır yerleşmelerine ait nüfusu piramidine bakılarak nüfusun gelişim ve değişimi hakkında yorum yapılabilmektedir. Doğu Anadolu bölgesi genelinde kır yerleşmelerinde görülen değişim ile Erciş ilçesi kır yerleşmelerinde görülen değişimler benzerlik göstermektedir. Nitekim nüfus piramidine bakıldığında özellikle piramidin alt kısımlarının daraldığı görülür. Buradan da anlaşıldığı üzere doğum oranlarının azaldığı tespit edilebilmektedir. Doğum oranlarının azalması ve meydana gelen göçlerle beraber nüfusun dinamizmini kaybetmesi ve işçi ihtiyacının doğması olası bir durumdur. Bunun yanında piramidin alt kısmının geniş olması okul çağı nüfus sayısının da fazla olduğunu göstermektedir. Nüfus piramidinin bazı dönemlerde zikzaklar çizmektedir. Nüfusun artış ve azalışları tam olarak etkin bir nüfus politikasının olmamasına bağlanılabilir.

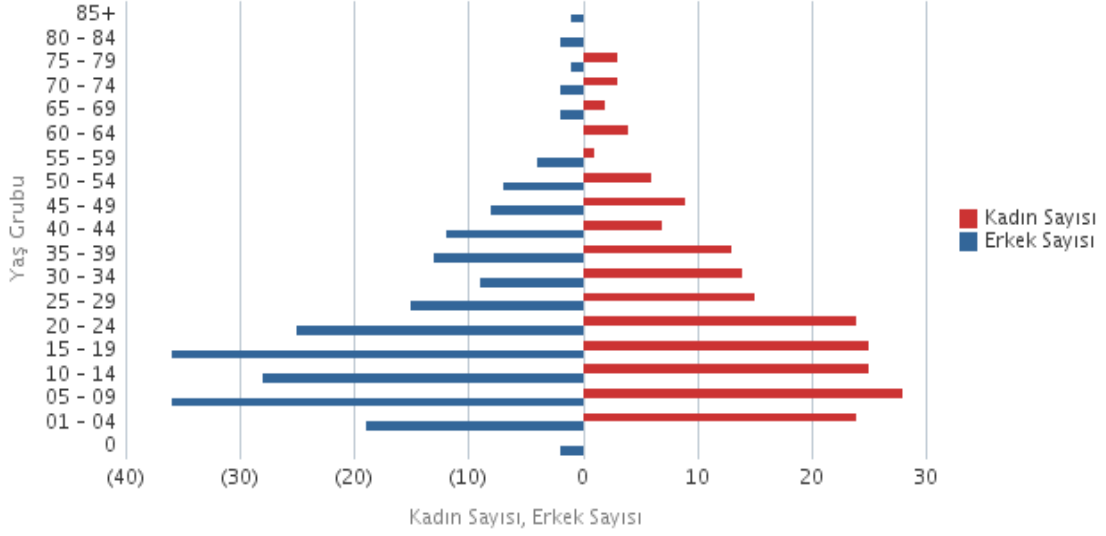
Sağlık koşullarının iyileşmesi, aile planlaması ve bilinçlenmenin artması ile beraber ortalama yaşam süresi de uzamıştır (Grafik 5).

Grafik 6: Çelebibağı Kırşal Mahallesi Nüfus Piramidi (Kaynak: Van İl Sağlık Müdürlüğü 31 Aralık 2017 Verileri)

Çelebibağı kırsal mahallesi ile Erciş ilçesi kır yerleşmeleri nüfus piramidi benzerlik göstermektedir. Doğum oranlarının azaldığı görülen piramitte yaşlı nüfusun diğer nüfus gruplarına göre daha az olduğu görülmektedir. Nüfus miktarının en fazla olduğu Çelebibağı kırsal mahallesi, yoğun olarak göç alan yerleşim haline gelmiştir.

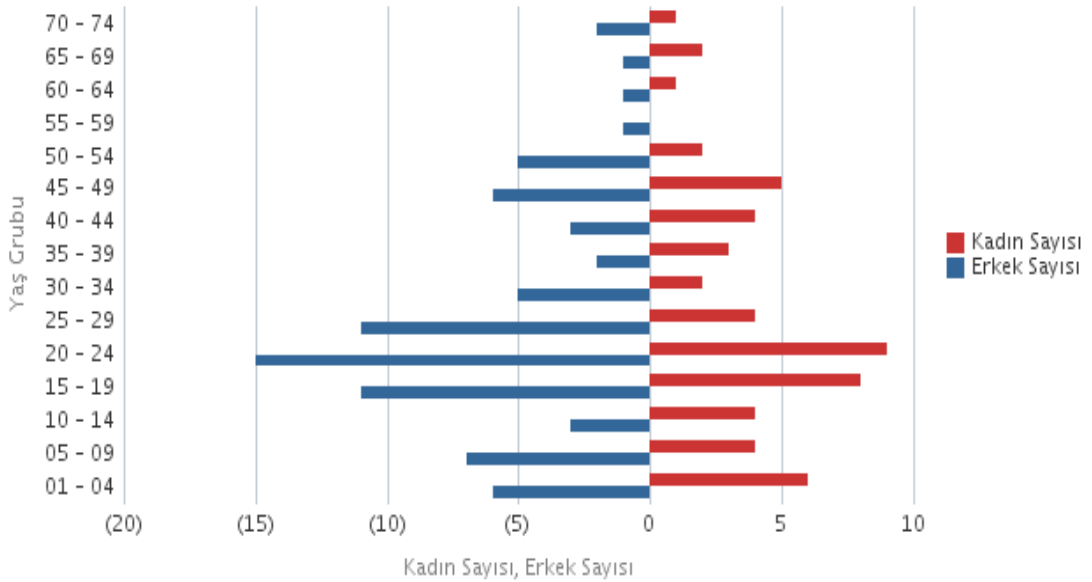
Kadın Sayısı, Erkek Sayısı

Grafik 7: Derecent Kirsal Mahallesi Nüfus Piramidi (Kaynak: Van İl Sağlık Müdürlüğü 31 Aralık 2017 Verileri)

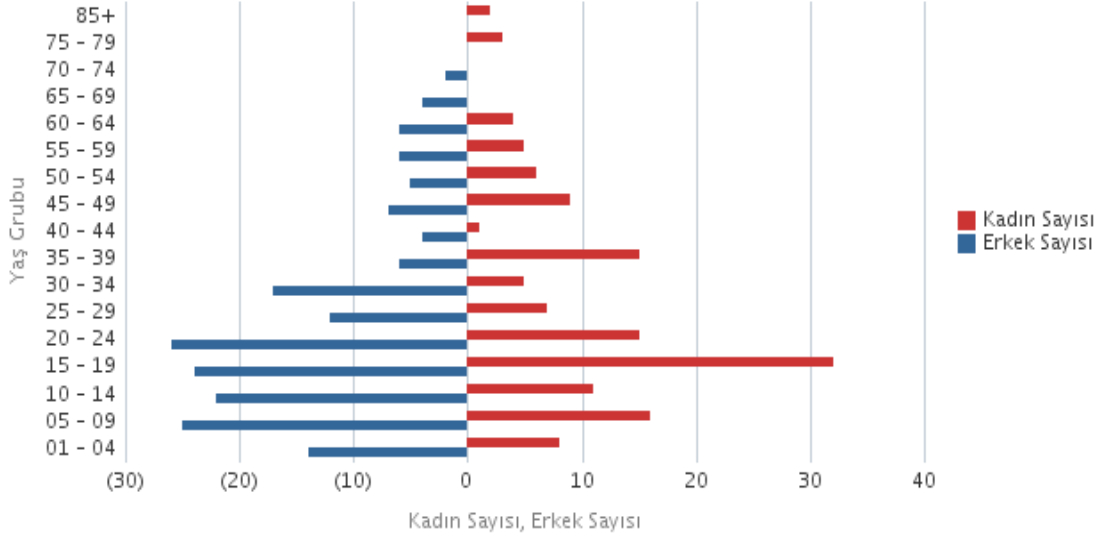
Derecent kır yerleşmesi nüfus piramidinde doğum oranlarının azaldığı göze çarpmaktadır. Çelebibağı kır yerleşmesinin aksine göç veren bir yerleşme olan Derecent kırsal mahallesinin nüfus piramidinde değişimler daha çok görülmüştür.

Kadın Sayısı, Erkek Sayısı

Grafik 8: Aksakal Kirsal Mahallesi Nüfus Piramidi (Kaynak: Van İl Sağlık Müdürlüğü 31 Aralık 2017 Verileri)

Kadın Sayısı, Erkek Sayısı

Grafik 9: Kırkpınar Kırşal Mahallesi Nüfus Piramidi (Kaynak: Van İl Sağlık Müdürlüğü 31 Aralık 2017 Verileri)

Aksakal ve Kırkpınar kır yerleşmelerinin nüfus piramidine bakıldığında her iki yerleşmede de piramidin taban kısmının daraldığı görülmektedir. Aksakal ve Kırkpınar kır yerleşmelerinde nüfus piramitlerinin zikzaklar çizmesinde özellikle göç olayı etkili olmuştur. Kır yerleşmelerinde mevsimsel meydana gelen göçlerin etkisiyle de cinsiyet durumları farklılık gösterebilmektedir.

2.3.2. Nüfusun Cinsiyet Yapısı

Nüfusun başka bir özelliği de kadın ve erkek oranıdır. Kadınların erkeklerden daha fazla ya da daha az oldukları yerleri belirlemek üzere yapılacak bir analiz, "nüfusun cinsiyet oranı coğrafyası" demektir. Coğrafyacıların çok kullandıkları bir kriter olan cinsiyet oranı bir yerdeki 100 ya da 1000 kadına düşen erkek sayısıdır. 100 veya 1000'den büyük rakamlar yüksek bir cinsiyet oranını gösterir; yani erkeklerin kadınlardan daha fazla olduğunu. 100'den düşük olanlarda ise kadınların istatistiksel olarak egemen durumda olduklarını gösterir. Bu oran doğumlarda oldukça yüksektir, yaklaşık 105 erkeğe karşılık 100 kız çocuk doğmaktadır. Kadın oranı ise hayatta kalma bakımından yüksektir ve cinsiyet oranı 4 yaş civarında dengelenir. Yaşlılar arasında ise düşüktür, çünkü kadınlar erkeklerden daha uzun yaşarlar. Tüm yaş gurupları göz önüne

alındığında, dünya ortalamasının hemen hemen dengede olduğu görülür (Tümertekin, Özgüç, 2009: 272).

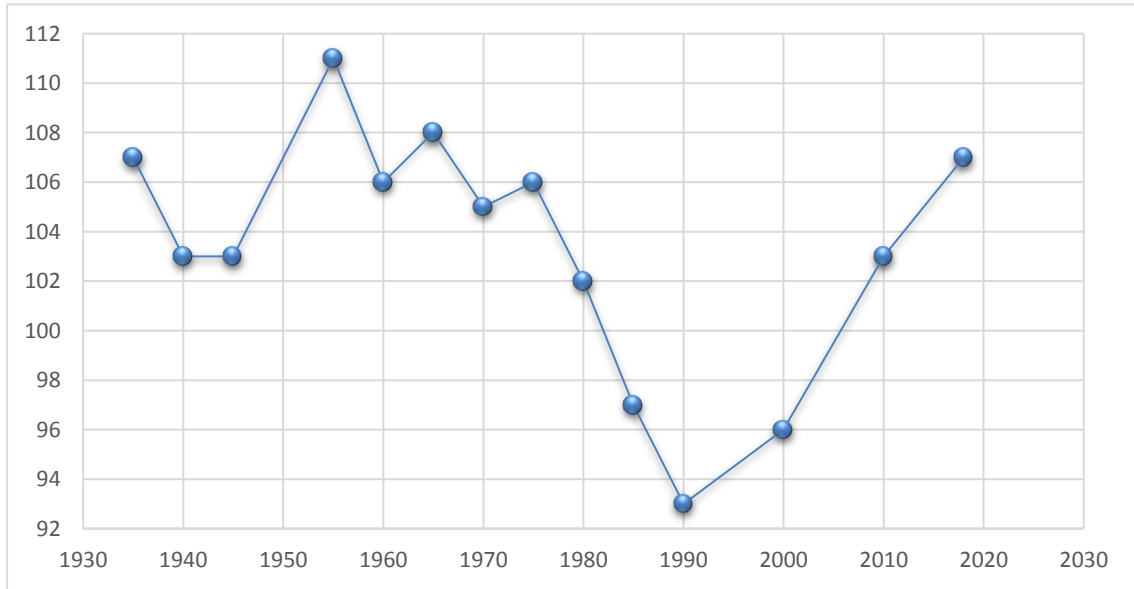
Yerleşim bölgelerindeki cinsiyet oranı o bölgenin gelişmişliği, etkin ekonomik fonksiyonu ve göç bilgileri hakkında bilgi vermektedir. Nitekim göç veren yerleşmelerde kadın nüfus oranı daha fazla iken göç alan yerleşmelerde ise erkek oranı daha fazladır. Nitekim kır yerleşmelerinde mevsimsel olarak değişmekle beraber kadın nüfus oranı erkek nüfus oranından daha fazladır.

Tablo 6: Yıllara Göre Erciş İlçesi Kır Nüfusunun Cinsiyet Yapısı

Yıllar	Erkek	Kadın	Toplam	Cinsiyet oranı
1935	8.422	7.865	16.287	107
1940	7.405	7.121	14.526	103
1945	8.003	7.754	15.757	103
1950	-	-	19.851	-
1955	12.779	11.497	24.276	111
1960	14.203	13.360	27.563	106
1965	17.005	15.648	32.653	108
1970	17.487	16.512	33.999	105
1975	20.088	18.869	38.957	106
1980	23.202	22.559	45.761	102
1985	26.296	27.092	53.388	97
1990	28.630	30.643	59.273	93
2000	37.554	38.986	76.540	96
2010	33.688	32.402	66.090	103
2018	89.717	83.596	173.313	107

Kaynak: TÜİK

Erciş ilçesi kır yerleşmelerinde erkek-kadın nüfusu eldeki nüfus verilerinden yola çıkarak karşılaştırıldığında 1935-2018 yılları arasında nüfusta artış ve azalmalar olduğu gözlenmektedir. Erkek nüfus miktarı 1935 ile 1980 yılları arasında kadın nüfus miktarından daha fazla olmuştur. Ancak 1985-2000 yılları arasında kadın nüfus miktarı erkek nüfus miktarından daha fazla olmuştur. Bu dönemde özellikle büyükşehirlerle yapılan göçlerin çok büyük etkisi olmuştur. 2000 yılından sonra günümüze kadar erkek nüfus miktarında ciddi artışlar olmuştur. Burada özellikle giden işçilerin geri dönmesinin yanında giden işçilerin ailelerini de yanlarına almaları etkili olmuştur (Tablo 6).

Grafik 10: Erciş İlçesi Kır Yerleşmelerinin Cinsiyet Oranlarının Değişimi
(Kaynak: TÜİK)

Erciş ilçesi kır yerleşmelerinde cinsiyet oranlarına bakıldığında dönemlere göre bazı faktörlerin etkisiyle değişkenlik gösterdikleri görülür. 1940-1955 yılları arasında cinsiyet oranında ciddi bir yükseliş göze çarpmaktadır. Nitekim bu dönemde Erciş'te cinsiyet oranında yükselişin sebepleri arasında askeri birliklerin kurulmasının yanında doğum oranlarının yüksek olması etkili olmuştur. Daha sonraki süreçlerde artış ve azalış yaşanmıştır. 1975 yılından sonra 1990 yılına kadar cinsiyet oranından dışarıya verilen göçlerin etkisi ile beraber azalma yaşanmıştır. Cinsiyet oranının en az olduğu yıl ise 1990 yılı olmuştur. 1990 yılından sonra günümüze kadar cinsiyet oranında artış yaşanmıştır (Grafik 10).

2.3.3. Eğitim ve Sağlık Durumu

Ülkelerin, şehirlerin en küçük yerleşim alanlarının dahi sahip olduğu eğitim seviyesi o bölgenin gelişmişlik seviyesi hakkında bilgi verir. Nitekim bir bölgede bulunan okur yazar nüfus miktarı ve eğitim kademelerine göre nüfus oranının dağılışına bakılarak gelişmişlik seviyesi yorumlanır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile beraber eğitim seferberliği yapılmış ve okur yazar nüfus günümüze doğru sürekli artış göstermiştir.

Erciş'in eğitim durumu hakkında ilk bilgiler salname ve vakıf kayıtlarında yer almaktadır. Salmelerden yararlanarak Erciş'teki ilk eğitim sistemleri hakkında bilgi verilmiştir.

16. yüzyılda Van Gölü'nün kuzeyinde 44 zaviye bulunurken, güney kısmında ancak 7 tanesi faaliyet göstermiştir. Erciş'teki 6 zaviyeden 4'ü köylerde, 2'si şehirde bulunmaktadır. Zaviyelerin bir kısmı bulundukları köye adını vermiştir. Erciş'teki Kırklar, Sultan Molla Ahmed ve Çakır Bey zaviyeleri bunlar arasında sayılabilir. Yani köylerde bulunan 6 zaviyeden 3'ü bulunduğu köye ismini vermiştir (Kılıç, 2004: 253,254).

Salmelerden alınan bilgilerde Erciş mektebi rüştiyesinde(ortaokul) 1898 yılında 23, 1899'da 22, 1900'da 41, 1901'de ise 45 öğrenci bulunmaktadır. Bunun yanında 1899'da Erciş'te bulunan Yahya Beg medresesinde ise 7 öğrenci bulunmaktadır (Erzurum Vilayet Salnamesi: 143-147).

Bu dönemde köylerde eğitim sistemi daha çok o köylerde bulunan din alimleri tarafından yapılmaktadır. Kendi evlerinde çevre köylerden topladıkları talebelere dersler verirlerdi. Bu köylerde eğitim gören talebelerin ihtiyaçları ise köy halkı tarafından karşılanmıştır.

Türkiye'de cumhuriyetin ilanı ile beraber birçok alanda olduğu gibi eğitim alanında köklü değişimler yaşanmıştır. Bu değişimin başında 1928 yılında Latin alfabesine geçiş gelmektedir. Yaşanan bu değişim ile beraber yeni harf sistemi okuma yazma oranlarını da etkilemiştir. Nitekim yeni alfabeye geçişle beraber bir anda okuma

yazma bilen kişi sayısı büyük oranda azalmıştır. Eğitim-öğretimin iyileştirilmesi ve eğitime verilen önemin artması ile beraber okuma yazma bilen kişi sayısında önemli artış olmuştur.

Kır yerleşmelerinde eğitim faaliyetlerin yetersiz olması okuma yazma bilen kişi sayısında ciddi artışların görülmemesinin en büyük sebebi olmuştur. Köy okullarının bulunduğu yerlerde ise talebelerin çoğunluğunu erkekler oluşturmuştur. Kır yerleşmelerinde kızların erken evlendirilmesi ve geleneksel düşüncelerden dolayı okuma yazma oranı oldukça düşük olmuştur.

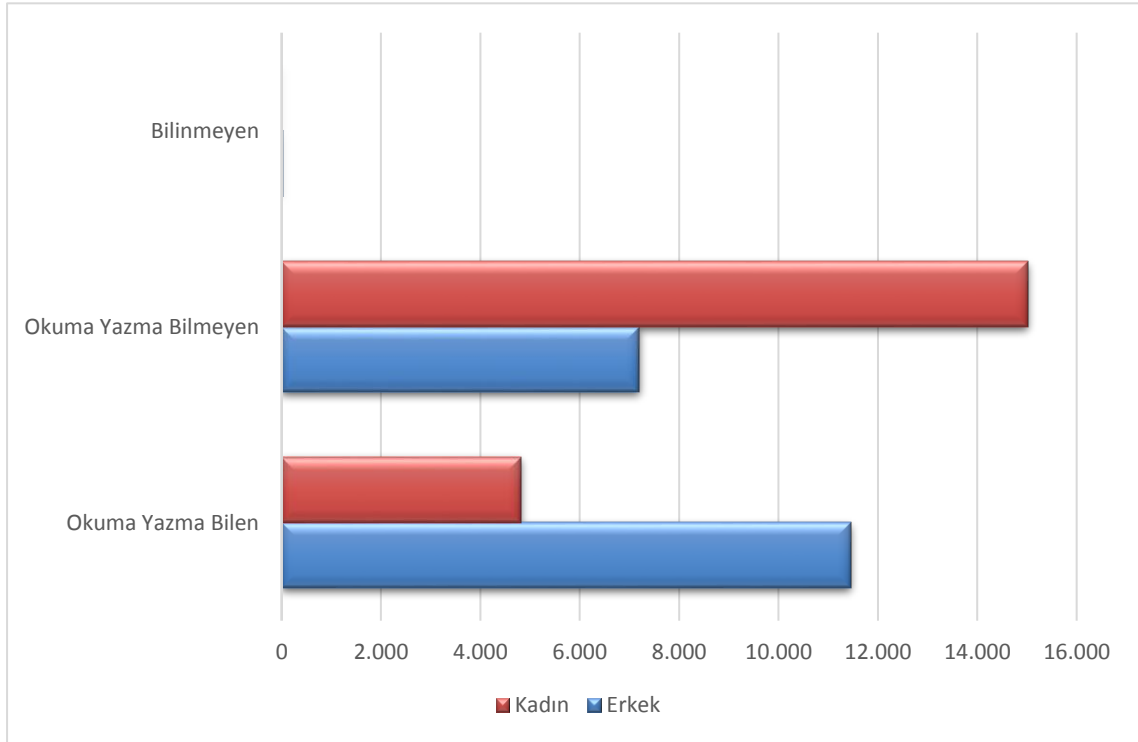

Foto 13: Erciş'te Açılan İlk Okul Olan Taş Okul

Cumhuriyetin ilk yıllarında Erciş ilçesinde hiçbir köyde okulun bulunmadığı tespit edilmiştir. Erciş'te kurulan ilk okul 1925 yılında merkezde açılan taş okuldur. Bu okul 1960 yılına kadar Merkez İlkokulu olarak eğitim öğretime devam etmiştir. 1960 yılından sonra da Atatürk İlkokulu olarak eğitim-öğretim faaliyetlerine devam etmiştir.

1982 yılında hemen ön bahçesinde daha büyük bir okulun açılması ile buradaki öğrenciler o okula aktarılmış ve taş okul Anadolu Lisesi olarak eğitim öğretime devam etmiştir. Günümüzde ise tamamen onarılarak Jandarma Ahmet ÇELİK İlkokulu olarak eğitim öğretime devam etmektedir.

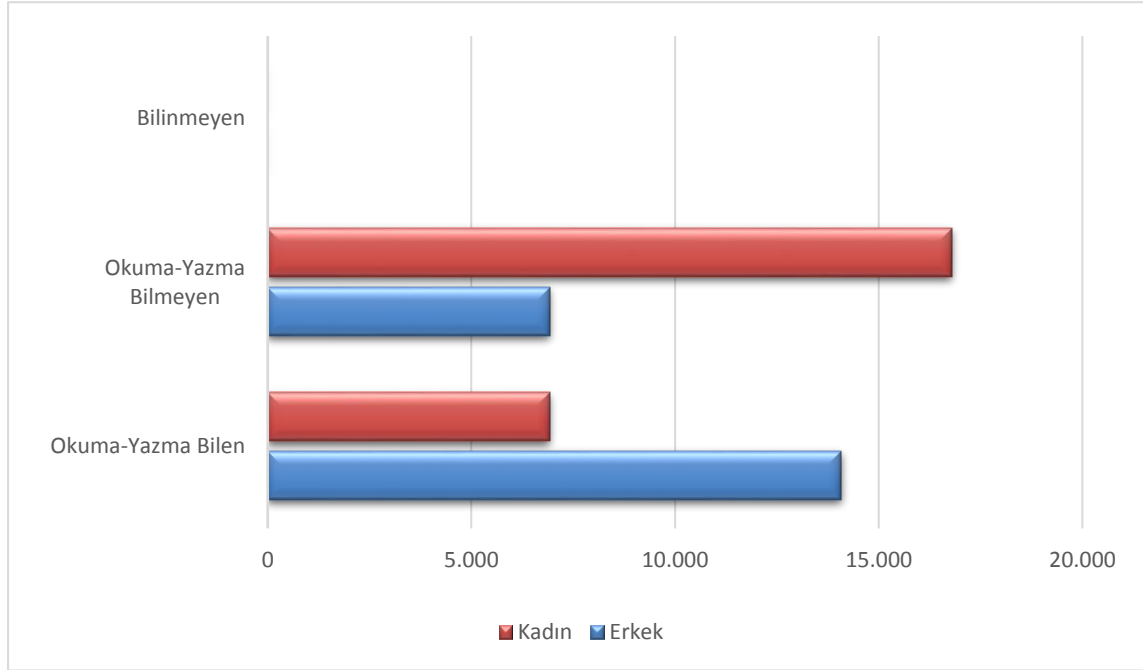
1935 yılı nüfus sayımlarında Erciş ilçesinde mevcut olan köylerde okuma yazma bilen kişi sayısı 250 kişi olmuştur. Okuma ve yazma bilmeyen nüfus miktarı ise 16.033 olarak tespit edilmiştir. Nitekim okuma yazma bilen kişi sayısının bu derece düşük olmasının sebebi yeni Latin alfabesine geçiştir. Bu dönemde toplam kır nüfusunun sadece %3'ü okuma-yazmayı bilenlerden oluşmaktadır.

Grafik 11: 1985 Yılı Erciş Kırsal Nüfusunun Cinsiyete Göre Okuma ve Yazma Miktarları (Kaynak: TÜİK)

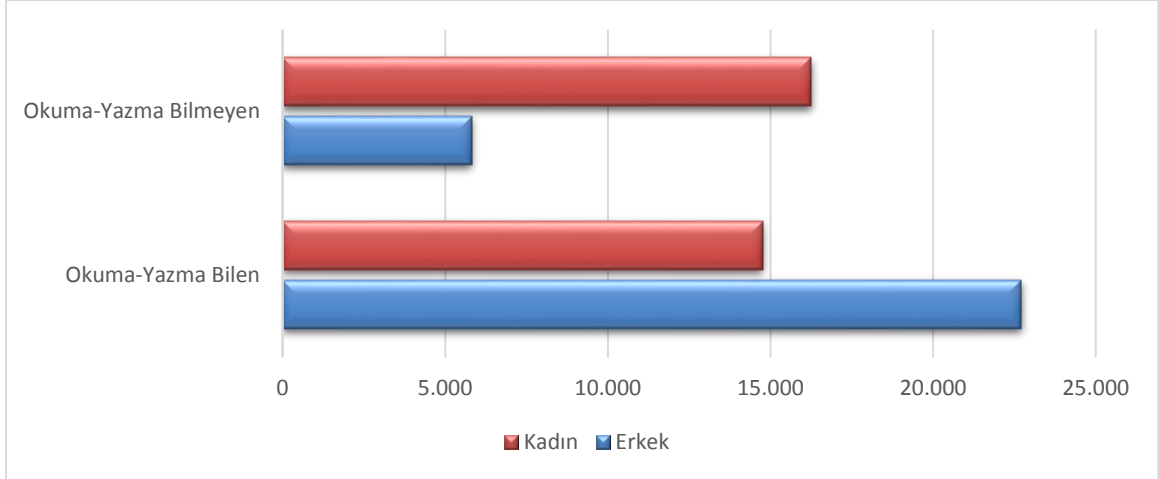
Erciş ilçesi kır yerleşmelerinde okuma yazma bilen ve bilmeyen nüfus miktarları cinsiyete göre grafik 11'den yola çıkılarak yorumlanmıştır. 1985 yılına ait verilerde okuma yazma bilmeyen kadın sayısı 15.032 iken okuma-yazma bilmeyen erkek sayısı ise 7.200' dür. Rakamlarda da görüldüğü üzere okuma yazma bilmeyen kadın nüfus miktarı erkek nüfusunun 2 katı kadardır. Bu dönemlerde özellikle zorunlu

eğitimin olmaması, geleneksel düşünceler ve en önemlisi de kız çocuklarının erken evlendirilmesi okuma yazma bilmeyen kadın oranının fazla olmasına sebep olmuştur. Okuma yazma bilen kadın sayısı 4.814 iken, okuma yazma bilen erkek sayısı ise 11.460'dür.

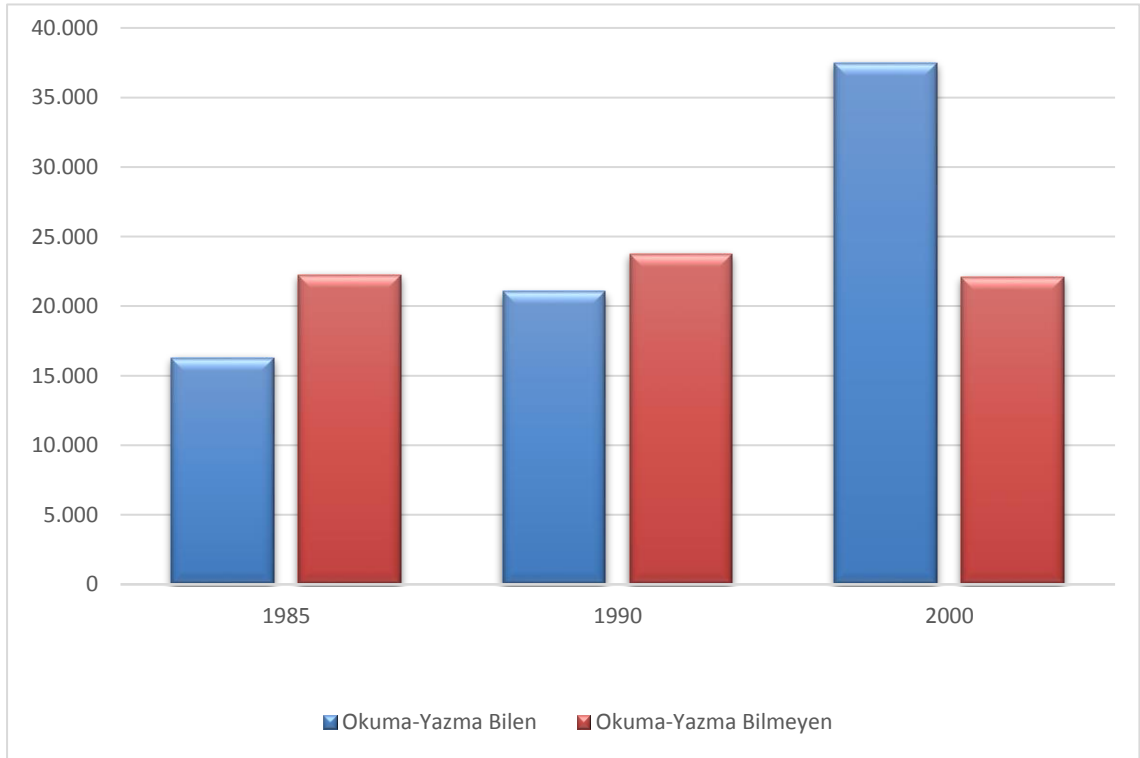
Grafik 12: 1990 Yılı Erciş Kırsal Nüfusunun Cinsiyete Göre Okuma ve Yazma Miktarları (Kaynak: TÜİK)

Erciş ilçesi kır yerleşmelerinde okuma-yazma durumu incelendiğinde grafikte elde edilen bilgiler ele alınmıştır. 1990 yılı kır yerleşmelerinde okuma-yazma bilmeyen kadın nüfus miktarı 16.802 iken, erkek nüfusta bu sayı 6.935'tir. Okuma-yazma bilen nüfusta kadın nüfus miktarı 4.814 iken, erkek nüfus sayısı 11.460'dir.

Grafik 13: 2000 Yılı Erciş Kırsal Nüfusunun Cinsiyete Göre Okuma ve Yazma Miktarları (Kaynak: TÜİK)

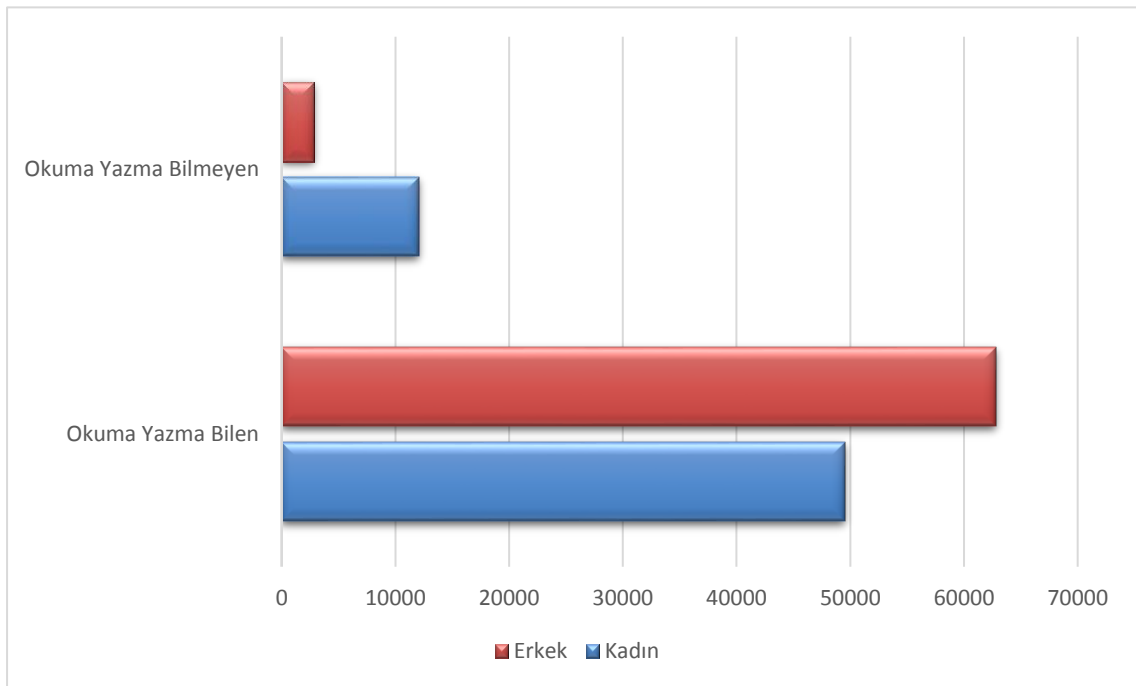
2000 yılına ait okuma yazma durumu incelendiğinde kır yerleşmelerdeki okuma-yazma bilen kadın nüfus miktarının bir artış gösterdiği görülmektedir. Okuma-yazma bilen kadın nüfus sayısı 14.766 iken, bu sayı erkek nüfusta 22.724 olmuştur. Okuma yazma bilmeyen erkek sayısı 5.822 iken bu sayı kadın nüfusunda 3 kat daha fazla olmuş ve 16.272 olmuştur (Grafik 13).

Grafik 14: Erciş İlçesi Kır Yerleşme Nüfusunun 1985-2000 Yıllarında Okuma Yazma Bilen ve Bilmeyen Nüfus Değişimi (Kaynak: TÜİK)

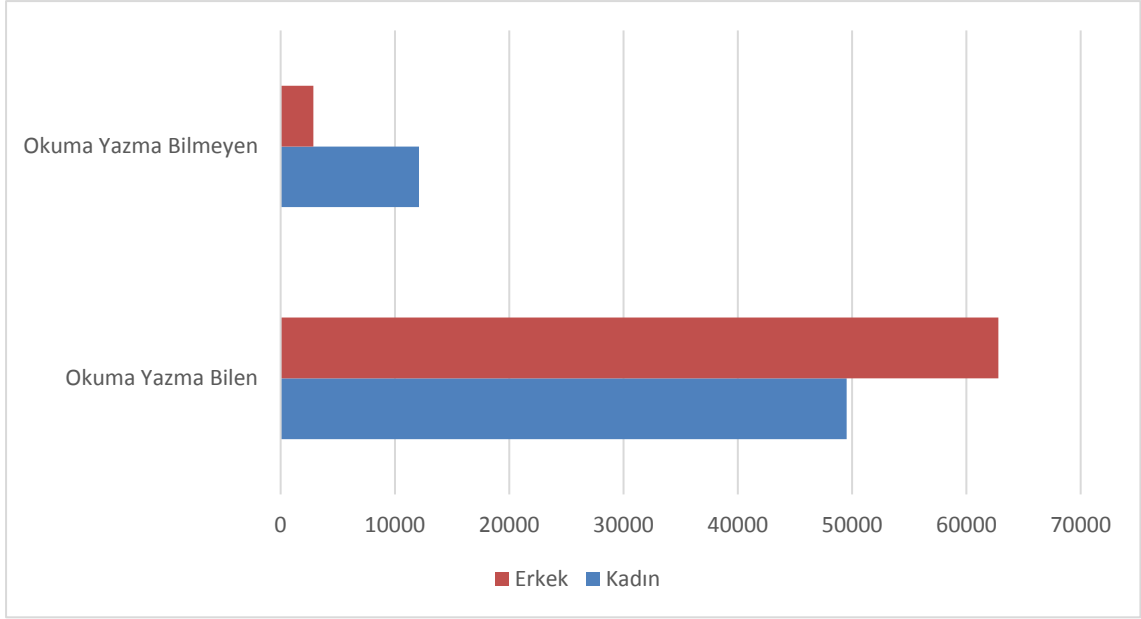
Erciş ilçesi kır yerleşmelerinde 1985-2000 yılları arasında meydana gelen değişimler grafikte ele alınmıştır. 1985 yılında kır yerleşmelerinde nüfusun %36'sı okuma-yazma bilirken okuma-yazma bilmeyen nüfus ise %64'dür. 1990 yılında okuma-yazma bilen nüfus oranı %49'a yükselmişken okuma-yazma bilmeyen nüfus oranı ise %51'e düşmüştür. 2000 yılında ise okuma-yazma bilen nüfus oranı %82'ye yükselmiştir. Okuma-yazma bilmeyen nüfus ise %18 olmuştur. 1985-2000 yılları arasında okuma-yazma bilen nüfus artarken okuma-yazma bilmeyen nüfus oranı azalmıştır (şekil 25).

2000 yılından sonra eğitime yapılan yatırımlarla beraber eğitim seviyesi yükselmiş ve okuma-yazma bilmeyen nüfus oranında büyük düşüşler görölmüştür. 2000-2010 ve 2010-2017 yıllarında eğitim durumunu ele alıp meydana gelen değişimler incelenmiştir.

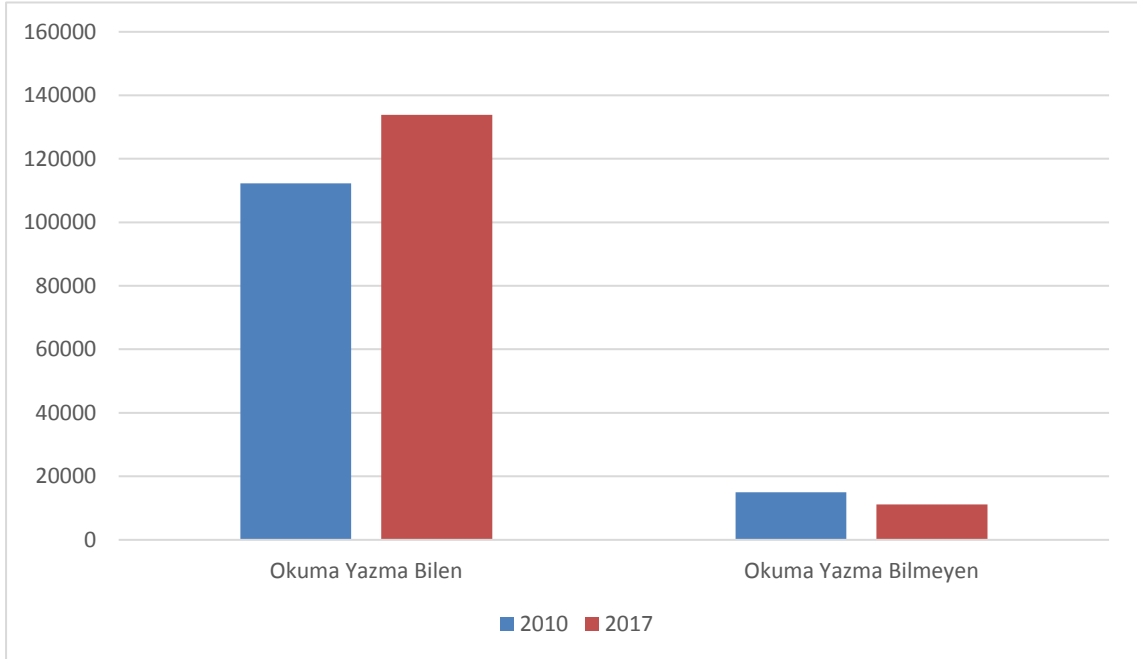
Grafik 15: 2010 Yılı Erciş İlçesi Okuma Yazma Durumu (Kaynak: TÜİK)

2010 yılından sonra okuma-yazma durumlarında değişimler devam etmiştir. Erciş ilçesinde okuma-yazma bilmeyen kadın sayısında her ne kadar azalma görölse de erkek nüfus oranına göre daha fazla olmuştur. Okuma-yazma bilen kadın sayısı bir önceki döneme göre artış göstermiştir.

Grafik 16: 2017 Yılı Erciş İlçesi Kır Yerleşmelerinin Okuma Yazma Durumu (Kaynak: TÜİK)

2017 yılında köy okullarında okul şartlarının iyileşmesi ve en önemlisi de taşınmalı eğitim sisteminin de sağlanması ile beraber okuma-yazma oranlarında artış devam etmiştir. Zorunlu eğitim ve taşıma sisteminin kız çocuklarının, eğitim sürecine daha fazla katılmayı sağlaması ile okuma-yazma bilen kadın sayısı oldukça fazla olmuştur.

Grafik 17: Erciş İlçesi Nüfusunun 2010-2017 Yıllarında Okuma Yazma Bilen ve Bilmeyen Nüfus Değişimi (Kaynak: TÜİK)

2010-2017 yılları arasında Erciş ilçesinde okuma yazma bilen nüfus sayısında artış olduğu görülmektedir. Nitekim bu dönemde okuma-yazma bilen nüfus miktarı en fazla olmuştur. Bu dönemde okuma yazma bilmeyen nüfus sayısı ise 2010-2017 yılları arasında azalmıştır.

Tablo 7: Erciş İlçesi İlkokul ve Ortaokul 2017 Sayısal Verileri

İlkokulu Olan Kırsal Mahalle Sayısı	İlkokulu Olan Kırsal Mahalle Öğretmen Sayısı	İlkokul Öğrenci Sayısı	
83	477	8.509	
Ortaokulu Olan Kırsal Mahalle Sayısı	Ortaokulu Olan Kırsal Mahalle Öğretmen Sayısı	Ortaokul Öğrenci Sayısı	Taşınalı Öğrenci Sayısı
13	190	4.132	7.031

Kaynak: İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü

Erciş ilçesi kır yerleşmelerinin eğitim durumlarına bakıldığında Bayramlı, Gergili ve Yörelî kırsal mahalleleri dışındaki yerleşmelerde ilkokul bulunduğu görülmektedir. Yoğun kar yağışının yaşandığı ve bundan dolayı ulaşımın kış aylarında sağlanamadığı Yörelî ve Gergili kırsal mahallelerinde ilkokul bulunmamaktadır. Bunun yanında ilçe genelinde kır yerleşmelerinde ortaokul sayısı oldukça azdır. Genellikle nüfus miktarı fazla olan kırsal mahallelerin kesiştiği bölgelerde ortaokullar kurulmuştur. Ortaokul bölge okullarının kurulması ilçe merkezine yapılacak taşınalı eğitim sistemini de azalması beklenmektedir. Kırsal mahallelerde ilkokul öğrencilerin ortaokula geçişlerinde yakın bölgelerde ortaokulların bulunmaması öğrencileri ilçe merkezinde yatılı ortaokullara yönlendirmektedir. Kırsal mahallelerde ortaokul ihtiyacının karşılanması eğitim kalitesini yükselmesini sağlamıştır.

Foto 14: 1946 Yılında Taş Malzeme ile Yapılmış Akbaş İlkokulu (Kaynak: Erciş İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü)

Erciş ilçesinde nüfus miktarı fazla olan Yukarı Işıklı, Ulupamir, Pay, Pınarlı, Kocapınar, Hacıkaf, Bayramlı, Ekiciler, Çakırbey, Aşağı Işıklı ve Aşağı Çökek kırsal mahallelerinde ortaokullar bulunmaktadır.

Foto 15: Hacıkaf Ortaokulu

Erciş ilçesinde kırsal mahallelerden daha önce kasaba durumunda olan Kocapınar ve Çelebibağı kırsal mahallelerinde lise bulunmaktadır.

Foto 16: Erciş Çelebibağı ÇPL (Kaynak: Ercil İlçe MEM)

Bunun yanında Erciş ilçesinde Van Yüzüncü Yıl Üniversitesine bağlı meslek yüksekokul ve işletme fakültesinde iki bine yakın öğrenci bulunmaktadır.

Erciş kır yerleşmelerinde sağlık kuruluşlarına bakıldığında kırsal mahallelerde sağlık ocakları sayısı istenilen sayıda değildir. Son dönemlerde aile hekimliği sistemi kurulmasına rağmen personel eksikliği ve yapı olmaması nedeniyle sağlık kuruluşları ihtiyaçlara cevap verememektedir.

Erciş ilçesinde Akbaş, Pınarlı, Uncular, Aşağı Kozluca kırsal mahallelerinde sağlık ocağı olmasına rağmen faal durumda değildir.

Tablo 8: Erciş İlçesi Kırsal Mahallelerinde Sağlık Ocakları ve Personel Sayıları

Bulunduğu Kırsal Mahalle	Doktor Sayısı	Ebe Sayısı	Hemşire Sayısı	Aile Sağlığı Elemanı
Çelebibağı (1 Nolu ASM)	3	2	2	-
Çelebibağı (2 Nolu ASM)	4	4	2	-
Keklikova	1	-	-	1
Kocapınar	4	-	1	4
Pay	2	-	-	2
Ulupamir	-	-	1	-
Yankitepe	-	-	2	-
Yukarı Işıklı	4	2	2	-
Kırkdeğirmen	1	-	-	-

Kaynak: Van İl Sağlık Müdürlüğü 2018

Erciş ilçesi kır yerleşmelerinde bulunan Aile Sağlığı Merkezleri ve personel sayısı yetersiz kalmaktadır. Nitekim 86 kır yerleşmenin sadece 8 tanesinde bulunması ihtiyaçlara cevap verememektedir. Kırsal mahallelerde sağlık ocaklarının kurulması ile beraber personeller için lojmanların yapılması bu bölgelere sağlık hizmetlerinin götürülmesini sağlamıştır.

Kırsal mahallelerde toplamda 19 doktor, 8 ebe, 10 hemşire ve 7 aile sağlığı elemanı bulunmaktadır.

Erciş Devlet Hastanesi 1962 yılında Sağlık Grup Başkanlığı olarak kurulmuş, 1992 yılında 75 yatak, 2003 yılında 100 yatak, 2006 yılında 132 yatak kapasitesine ulaşmış olup, deprem sonrası 102 yatak sayısına düşmüştür. 05.09.2018 tarihinde kapasitesi arttırılarak 212 yataklı yeni binasına taşınmıştır.

2.3.4. Göç Hareketleri

Göç kavramı coğrafya da dahil birçok bilim alanınca araştırma konusudur. Öncelikle göç kavramı ile ilgili yapılan tanımlamalardan yola çıkarak çalışma alanı ile ilgili bilgiler verilecektir.

Türk Dil Kurumu sözlüğünde göç; ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret olarak tanımlanmıştır.

Göç, dini, iktisadi, siyasi, sosyal ve diğer sebeplerden dolayı insan topluluklarının hayatlarının tamamını veya bir bölümünü geçirmek üzere bir iskân ünitesinden bir başkasına yerleşmek suretiyle yaptıkları coğrafi yer değiştirme hareketidir. Göç, bir başka deyişle coğrafi mekân değiştirme sürecinin ekonomik, kültürel, sosyal ve siyasi yönleriyle toplum yapısını değiştiren nüfus hareketidir (Özer, 2004:11).

Genel itibari ile göç, insanların sosyal-ekonomik sebepler, coğrafi faktörler ile mekân değiştirme eylemi olarak tanımlanmaktadır. Bunun yanında göçlerin meydana gelmesine sebep olan temel etken ekonomik kaygılardır. İnsanların yaşam alanlarında ekonomik fonksiyonların zengin olmaması başka bölgelere göç etmelerine sebep olmaktadır. Göçler iç ve dış göçler olarak iki kısma ayrılmaktadır. Çalışma alanında meydana gelen göçler genelde iç göç olduğu için bu alanda incelemeler yapılmıştır. Bunun yanında iç göçler 4 şekilde meydana gelir:

- 1-Kırlardan şehirlere doğru
- 2- Kırlardan kırlara doğru
- 3- Şehirlerden kırlara doğru
- 4- Şehirlerden şehirlere doğru (Tümertekin, Özgüç, 2009: 317)

Çalışma alanı kır yerleşmeleri olduğu için kırların aldığı ve vermiş olduğu göçler incelenmiştir. Nitekim bütün yerleşmelerde olduğu gibi Erciş ilçesi kır

yerleşmelerinde de meydana gelen göç hareketlerinin en büyük etmeni ekonomik sebepler olmuştur. Erciş ilçesinde meydana gelen göçlerin sebepleri şu şekilde sıralanmaktadır;

- Ekonomik sebepler
- Yeryüzü şekilleri ve coğrafi faktörler
- Eğitim ve sağlık hizmetlerinin yetersiz kalması
- Ulaşım ve altyapı hizmetlerinin karşılanamaması
- Doğal afetler
- Terör olayları
- Aileler arası anlaşmazlıklar (Aşiret kavgaları) vb. faktörler göçlerin

yaşanmasına sebep olmuştur.

Erciş ilçesinin kurulduğu alanın gerek önemli güzergahlar üzerinde yer alması gerekse de verimli topraklara sahip olması tarih boyunca göç alan bir merkez durumunda olmasına yol açmıştır. Erciş ilçesine yapılan göçlerin büyük bir kısmı çevre il ve ilçelerden yapılan göçler olmuştur. Özellikle Adilcevaz, Tutak, Hamur, Patnos, Eleşkirt ve Muradiye ilçeleri ve bu ilçelerin kır yerleşmelerinden Erciş'e yapılan göçler yoğunluktadır.

Erciş'in ilk yerleşme alanı olan göl kıyısı Çelebibağı daha önce meydana gelen göl taşkınları ile beraber şu andaki ilçe merkezine taşınmıştır.

1994-1996 yılları arasında Adilcevaz köylerinden Akçıra ve Yarımada'da meydana gelen göl taşkınları ile beraber burada bulunan birçok aile başta Salihye ve Çelebibağı mahallelere olmak üzere Erciş'e göç etmiştir.

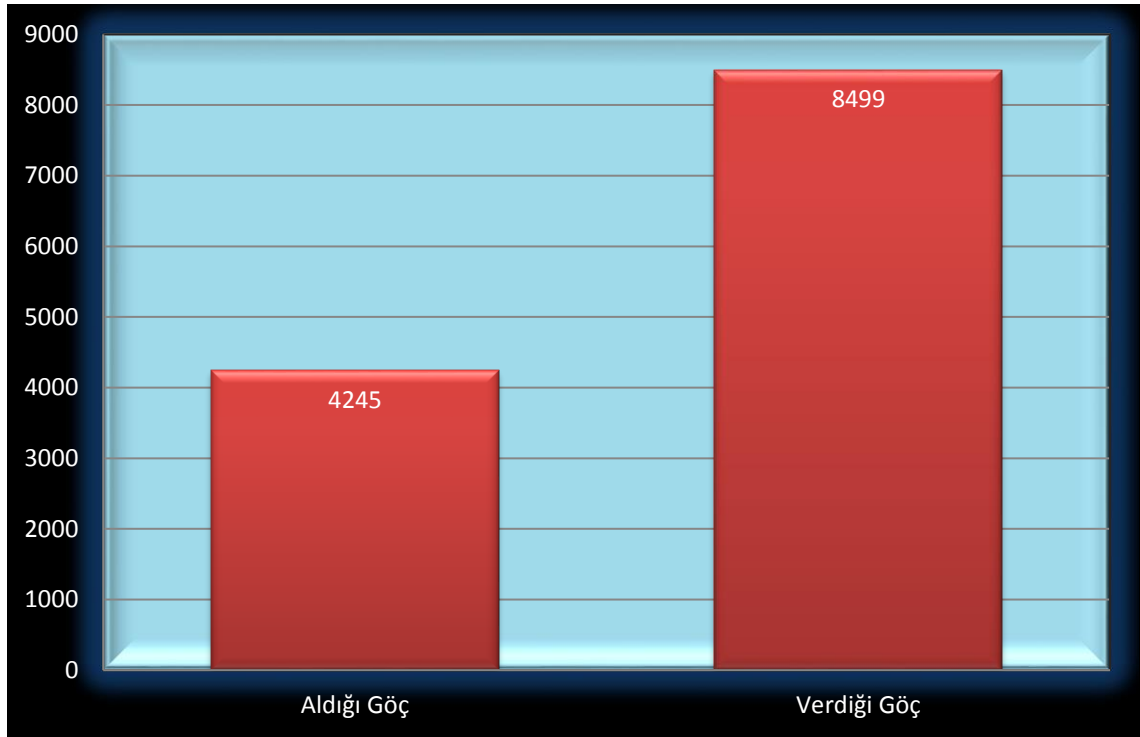
Erciş ilçesindeki kırsal alanlardan Koçköprü ve Zilan köylerinde yapılan Koçköprü Barajı ile beraber bu köylerde bulunan nüfus Erciş şehir merkezine göç etmiştir.

Erciş ilçesi kır yerleşmelerinden Zilan Çayı'nın bulunduğu alanlardaki kır yerleşmelerinden Erciş merkeze yapılan göçler yoğunluktadır. Bu alandaki güvenlik problemleri nedeniyle kır yerleşmelerinden ilçe merkezine göçler yaşanmıştır.

Erciş ilçesinde yer alan kentsel mahallelerden özellikle Salihye, Çelebibağı ve Yeşilova kırsal mahallelerden en çok göç alan yerleşmelerdir. Nitekim bu mahalleler en fazla nüfusa sahip yerleşim yerleridir.

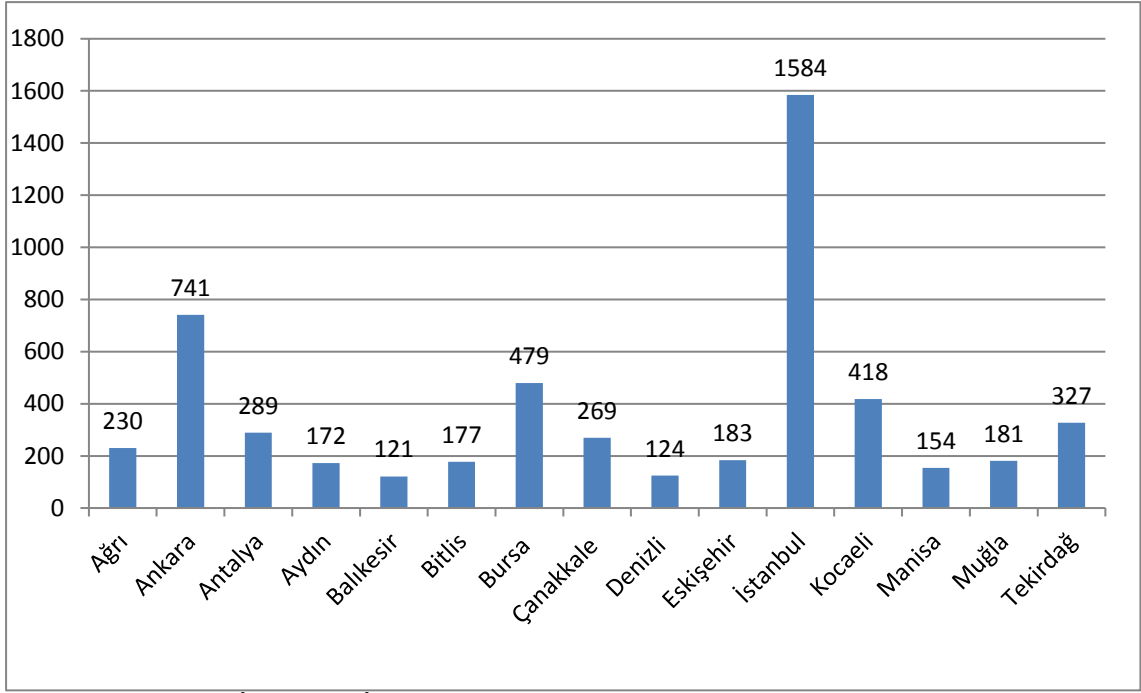
1928-1937 yılları arasında Rusya'dan 217 Ahıskalı ile 15 Kırımlı aile getirilerek Erciş şehir merkezindeki mahallelere yerleştirilmiştir. Bunun yanında 1985 yılında Afganistan da meydana gelen karışıklıkla beraber 100'ün üzerinde aile Erciş ilçesine getirilerek Ulupamir köyü oluşturulmuş ve buraya yerleştirilmiştir (Yıldız, 2002: 142).

Çalışma alanımızda farklı aşiretlere bağlı aileler arasında çıkan anlaşmazlıklara bağlı olarak göçler yaşanmıştır. Nitekim 2004 yılında Kırkdeğirmen köyünde muhtarlık seçiminde iki aşiret arasında yaşanan kavgaların etkisiyle 5-6 ailenin göç etmesi vakası yaşanmıştır. Bunun yanında 2018 yılında Tekler köyünde iki aile arasında yaşanan kavga bir kişinin ölmesine sebep olmuş ve bazı ailelerin göç etmesine neden olmuştur.

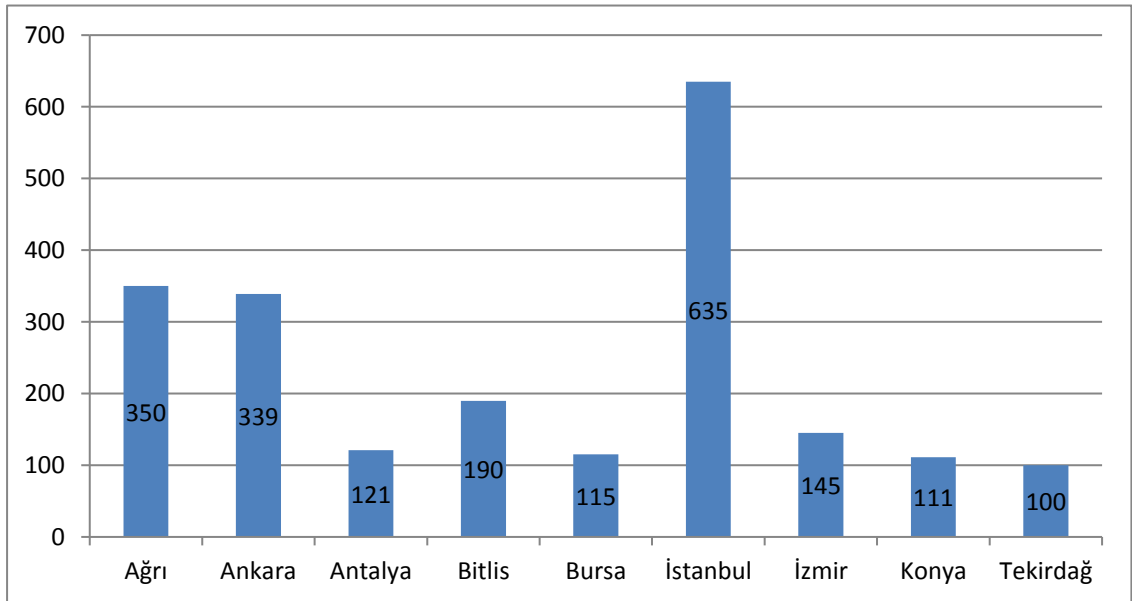
Grafik 18: Erciş İlçesi 2017 Göç Hareketleri Miktarı (Kaynak: TÜİK)

Erciş ilçesinin 2017 yılında aldığı ve verdiği göç miktarları kıyaslandığında net göç farkı -4254 olmuştur. Nitekim aynı dönemde net göç hızı binde -24,28 oranında olmuştur (Grafik 18).

Grafik 19: Erciş İlçesinin İllerden Aldığı Göç Miktarı (Kaynak: 2017 ADNKS)

Doğu Anadolu bölgesi genelinde meydana gelen göç hareketleri Erciş ilçesinde de görülmektedir. Erciş ilçesinde en büyük göç hareketi 2011 yılında meydana gelmiştir. Bu dönemde meydana gelen şiddetli depremin yarattığı yıkıcı etki ile beraber Erciş ilçesinden Türkiye'nin belirli bölgelerine göç hareketleri yaşanmıştır. Nitekim bu dönem Erciş ilçesinde nüfus artış hızının en düşük olduğu dönemdir.

Grafik 20: Erciş İlçesinin İllere Verdiği Göç Miktarı (Kaynak: 2017 ADNKS)

2017 yılı göç verilerinden yola çıkıldığında Erciş ilçesinin en fazla göç aldığı illerin başında İstanbul gelmektedir. Bunun en büyük sebebi mevsimlik olarak giden insanların tekrar Erciş'e geri dönmesidir. Ekonomik sebeplerle giden insanların İstanbul'da tutunamaması tekrar geri dönmelerine sebep olmuştur. Nitekim İstanbul'a yapılan göçlerin mevsimlik olması İstanbul ile Erciş arasında göç hareketlerinin yaşanmasına sebep olmaktadır. Bu verilerde yer alan ve kalıcı olan göçler Ağrı ve Bitlis'e aittir. Ağrının Eleşkirt, Patnos ilçeleri ile Bitlisin Adilcevaz ilçelerinin Erciş'e verdiği göç miktarı sürekli ve kalıcı olmuştur (Grafik 19).

Kır yerleşmelerinden Türkiye'nin birçok iline göç hareketi görülmektedir. Bu illerin başında İstanbul yer almaktadır. İstanbul'un ekonomik imkanlarının çekici unsur olmasının sonucu Erciş'in kır yerleşmelerinden İstanbul'a yapılan göç miktarı ilk sırada yer almaktadır. Erciş ilçesinin toplamda verdiği göç miktarı 8.499 kişi iken, İstanbul'a verilen göç miktarı 1584 kişi olmuştur. Verilen göç miktarının içinde İstanbul %18,6 ile ilk sırada yer alırken Ankara için bu oran %8,7'dir (Grafik 20). Son zamanlarda Erciş ilçesinden verilen göçün içerisinde Tekirdağ'ın payı giderek artmaktadır. Tekirdağ Çerkezköy ilçesine yerleşen akrabalarının etkisiyle kırsal mahallerdeki nüfus bu bölgeye göç etmektedir. Burada Çerkezköy'ün her geçen gün gelişen sanayisi bu göçlerin ana sebebidir.

BÖLÜM 3: KIR YERLEŞMELERİNİN SINIFLANDIRILMASI

3.1.Nüfus Miktarı ve Yoğunluğuna Göre Kır Yerleşmeleri

Kır yerleşme birimleri ile kent yerleşme birimlerini birbirinden ayıran en önemli etken ekonomik fonksiyonların yanında nüfus miktarlarıdır. Erciş ilçesinde kır yerleşme birimlerinden bazıları nüfusunu zamanla kaybederken bazı mezra ve mahalleler ise genişleyip köy haline dönüşmüştür. Nitekim kır yerleşmelerinin nüfus miktarları ve yoğunlukları bazı durumlardan etkilenmektedir. Kır yerleşmelerinin nüfus miktarları ve yoğunluklarında etkili olan faktörler;

- Yerleşmelerdeki ekonomik fonksiyonlar
- Yerleşme alanının toprak verimliliği ve sulama
- Yerleşme bölgesinin kent merkezine yakınlık ve uzaklığı
- Yeryüzü şekilleri ve yüzölçümü
- Aşiret kavgaları
- Terör olayları

Çalışma alanı olan Erciş ilçesi kır yerleşmelerinin nüfus miktarları ve yıllar arası meydana gelen değişimleri incelenmiştir. Nitekim kır yerleşmelerinden bazıları nüfusunu kaybederken bazıları ise nüfusunu arttırarak yoğun nüfuslu bölgelere dönüşmüştür. Çalışmanın bu kısmında bu değişimler 1927'den günümüze kadar çeşitli yönleri ile ele alınmıştır. Erciş'te 1935 yılı nüfus sayımları ile günümüze kadar özeld köy ve mahallelerin nüfus gelişim ile değişimleri dönemlere ayrılarak ifade edilmiştir.

1935-1960 Dönemi

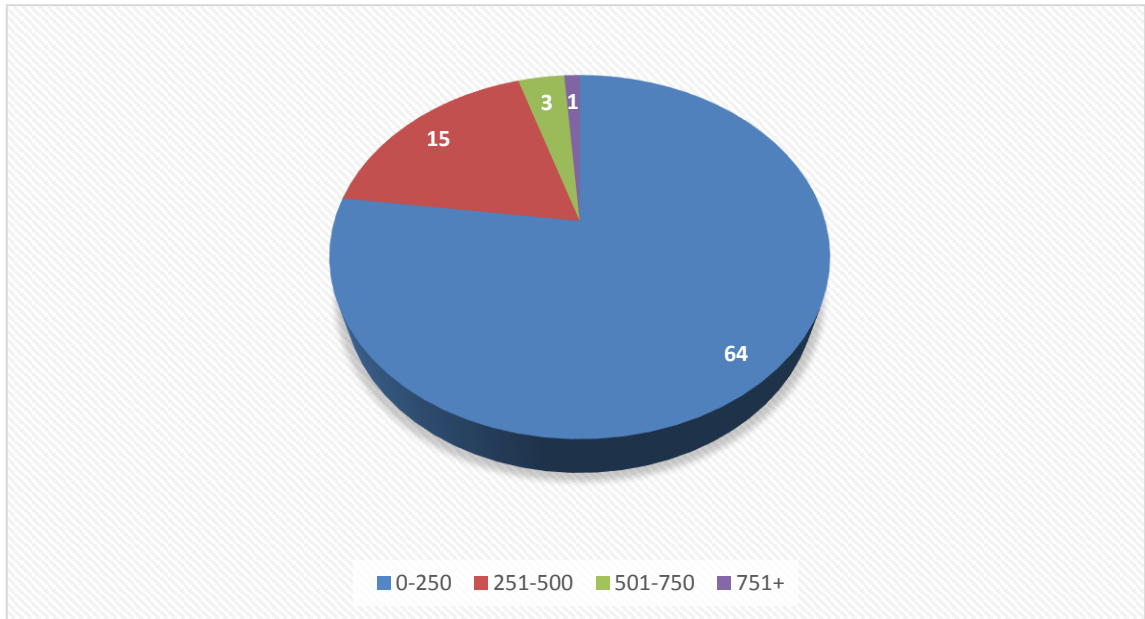
Bu dönemde kent ve kır nüfus oranlarında değişimler görülmektedir. 1950 yılında görülen kır nüfus oranının artışı dışında kırsal nüfus sürekli azalmıştır. 1927 de Erciş ilçesine bağlı köy sayısı 169 olarak gösterilmiştir. Ancak belirtilen sayı gerçeği yansıtmamaktadır. Cumhuriyetin kurulmasının ilk dönemlerinde yerleşme ile ilgili kavram ve düzenlemelerinin olmaması yanında yerleşme birimleri yerine mevkilerin de sayılmasıdır (Yıldız, 2004: 197). Ayrıca Erciş'teki yerleşme sayısının 169 olarak verilmesinde bu dönemde Adilcevaz ve Patnos'ta ki yerleşim alanlarının da Erciş

bölgesine dahil edilmesinin etkisi vardır (Yıldız, 2004: 197). Nitekim 1935’te 83 olan köy sayısı, 1940’ta 60 olmuştur. Bu dönemde mevcut köylerin nüfusu son derece azdır. 1950 yılında bazı çevre ilçelerdeki yerleşim birimleri Erciş ilçesine dahil edilmiştir. Bunun sonucu 1950 yılında 60 olan köy sayısı 1955 yılında 81 olmuştur. Köy sayısı mezra ve mahallerin büyümesi ile beraber 1960 yılında 80 olmuştur (TÜİK: 1935-1960 Genel Nüfus Sayımı).

Tablo 9: Köy Sayısı ve Nüfus Miktarı Karşılaştırılması (1935)

Nüfus Sayısı	Yerleşme Sayısı	Toplam Nüfus
0-250	64	8.566
251-500	15	5.184
501-750	3	1.648
751+	1	889
Toplam	83	16.287

Kaynak: 1935 Nüfus Sayımları (Not: Erciş Merkez Nüfusu Dahil Edilmemiştir 3,700)

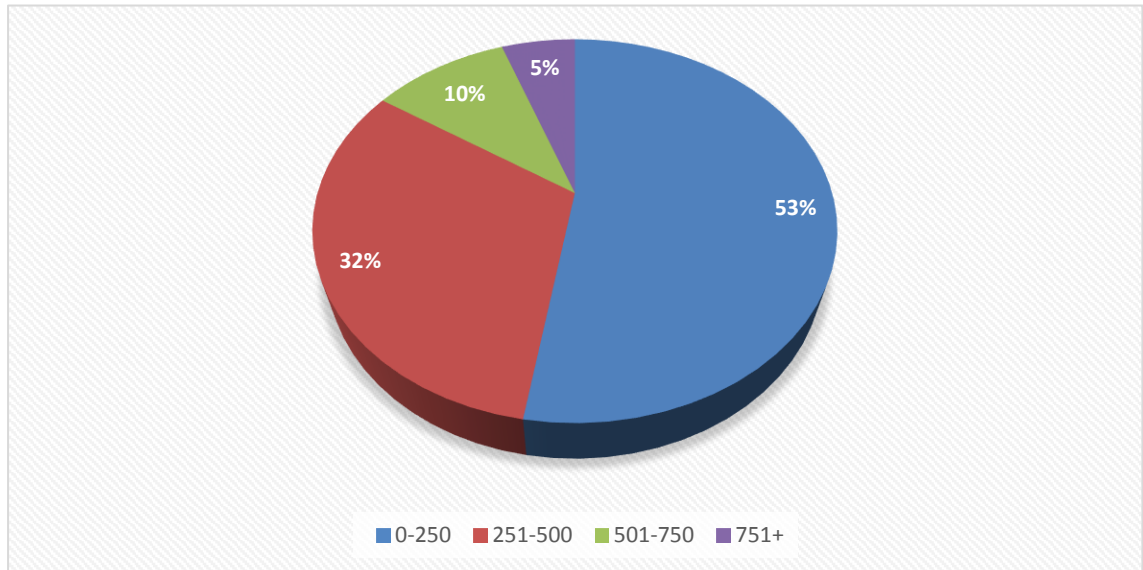

Grafik 21: Yılı Nüfus Sayımlarında Nüfus Miktarlarına Göre Köy Sayısı
(Kaynak: 1935 Genel Nüfus Sayımları TÜİK)

Tablo ve grafikteki bilgilerden yola çıkarak 1935 nüfus sayımlarında nüfus miktarı 0-250 arasında olan köy sayısı 64, nüfus miktarı 251-500 arasında olan köy sayısı 14, nüfus miktarı 501-750 arasında olan köy sayısı 3, nüfus miktarı 751 üzeri olan tek yerleşim merkezi Çelebibağı köyü olmuştur. Görüldüğü gibi bu dönemde kır bölgelerindeki yerleşimlerde nüfus miktarları son derece azdır.

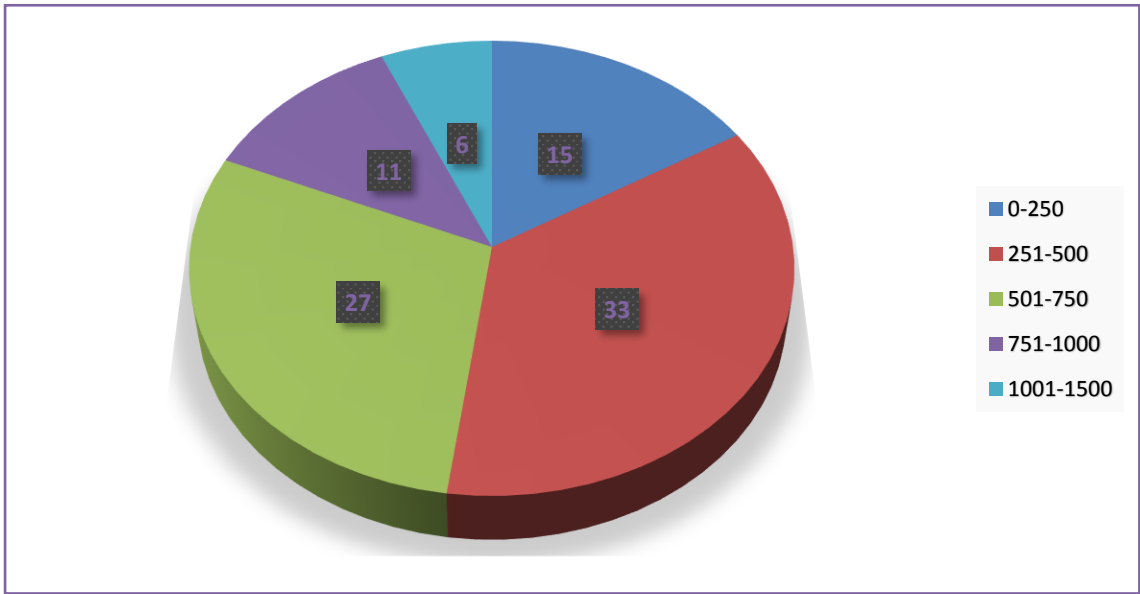
1935 nüfus sayımlarında nüfus miktarı 0-100 arasında olan köy sayısı 18 iken, bu dönemde nüfus miktarı en fazla olan köyler Çelebibağı (889 kişi) ile İrşat Yukarı (573 kişi) köyü olmuştur. Nüfus miktarları en az olan köyler ise Şikeft (32 kişi) ile Kelle (22kişi) köyleri olmuştur. Bu köylerden nüfus miktarı 0-100 kişi arasında olanların sayısının 18 olduğu görülmektedir ki bu sayı oldukça yüksektir. 1935 yılında toplam 83 köyün 18'inin nüfus miktarı 100'ün altındadır. Sadece 4 köyün nüfus miktarı 500'ün üzerindedir (Tablo 9, Grafik 21).

Bu yerleşim alanlarının nüfus miktarlarındaki bu farklılığın en büyük sebebi şehir merkezine olan yakınlık ve uzaklık faktörüdür. Bu dönemde ulaşım koşullarının zor olması şehir merkezine uzak olan kır yerleşmelerinin nüfuslanmasını güçleştirmiştir. Derekent, Gökoğlan, Hasava, Zekzek, Deredam, Hocaali, Koz, Şikeft ve Kelle bu dönemde şehir merkezine olan uzaklıkları, içme suyu ihtiyacının karşılanamaması ve coğrafi faktörlerin zorluğu nedeniyle az nüfuslanmış kır yerleşmeleri olmuştur.

Grafik 22: Köy Sayılarına Göre Nüfus Oranları (1935) (Kaynak: 1935 Nüfus Sayımları)

Erciş ilçesi 1935 yılı nüfus verilerinden yola çıkarak grafikten elde edilen bilgiler doğrultusunda nüfus miktarı 0-250 arasında olan köylerin oranı en fazla olup %53'e tekabül etmektedir. Bunun yanında nüfus miktarı 0-250 arasında olan köylerin toplam nüfus miktarı 8.566'dır. Bu oranı %32 ile nüfus miktarı 251-500 arasında olan köyler takip etmektedir. Bu köylerin nüfus toplamı ise 5.184'dür. Nüfus oranı 501'in üzerinde olan köy oranı %10 iken bu köylerin toplam nüfus miktarı 2.537'dir (Grafik 22).

Grafik 23: Yerleşme Sayılarına Göre Nüfus Miktarları (1960) (Kaynak: TÜİK 1960 Genel Nüfus Sayımları)

Araştırma dönemleri arasında belirlemiş olduğumuz aralıklarda 1935 yılından sonra 1960 yılına kadar meydana gelen nüfus değişimleri ele alınmıştır. 1935 yılında 83 olan köy sayısı 1960 yılında 80'dir. 1935 yılında nüfus miktarı 0-250 arasında olan yerleşme sayısı 64 iken 1960 yılında bu sayı 33 olmuştur. 251-500 arası nüfus miktarına sahip olan yerleşme sayısı 1935 de 14 iken bu rakam 2 kat artışla 1960 yılında 27 olmuştur. Nitekim nüfusu miktarı 501-750 arası olan yerleşme sayısı 1935 yılında 3 iken bu sayı 1960'ta 8'e yükselmiştir. Nüfusu 501-750 arasında olan bu yerleşmeler şehir merkezine yakın olan kır yerleşmeleridir. Nüfus miktarı 1935'te 889 olan Çelebibağı yerleşme alanının nüfus miktarı 1960'ta 1.482 olmuştur. Bu dönemde nüfus miktarındaki en büyük artış şehir merkezinde yaşanmıştır. Erciş şehrinde 1935 yılında 3.700 olan nüfus 1960'ta 13.893'e ulaşmıştır (Grafik 21, 23).

1960 yılında nüfus miktarı 751-1000 arasında olan yerleşme sayısı 2'dir. Bunlardan Aşağıçökek köyü 761, Gölağzı yerleşimi nüfus miktarı 862'dir. 1935 yılında nüfus miktarı 1000'e ulaşan yerleşim bulunmaz iken 1960 yılında nüfus miktarı 1000'i aşan yerleşim sayısı 4 olmuştur. Bu yerleşim yerleri Çelebibağı (1.482 kişi), Yukarı Işıklı (1.101 kişi), Payköy (1.001) ve Kocapınar (1.063)'dir (Grafik 23).

Tablo 10: Yerleşme Sayısı ve Nüfus Miktarı Karşılaştırılması (1960)

Nüfus Sayısı	Yerleşme Sayısı	Toplam Nüfus
0-250	38	6.404
251-500	28	9.873
501-750	8	5.016
751-1000	2	1.623
1001-1500	4	4.647
Toplam	80	27.563

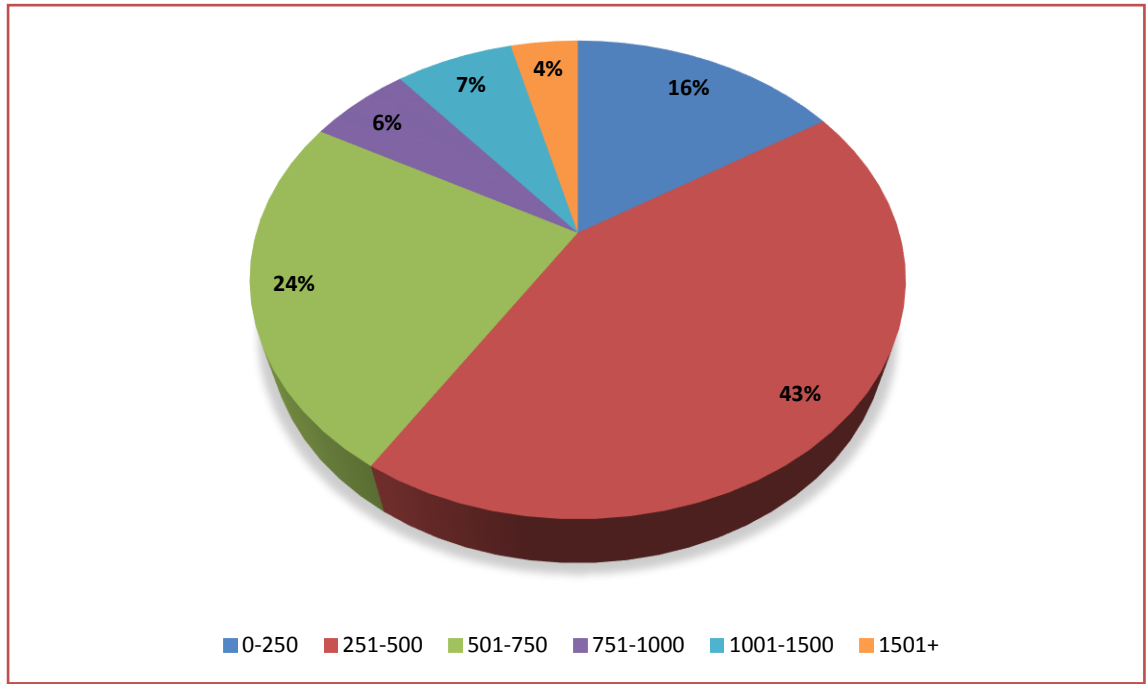
Kaynak: 1960 Nüfus Sayımları (Not: Erciş Merkez Nüfusu Dahil Edilmemiştir.)

1960 yılı kır yerleşmelerinin sayısı ve toplam nüfusları tablodan yola çıkarak incelendiğinde en fazla nüfusa sahip nüfus aralığının 251-500 nüfusa sahip yerleşmeler olduğu görülmektedir. Bu dönemde toplam kır nüfusu 27.563'dir. Toplam kır nüfusunun %35,8'i 251-500 nüfus aralığında olan kır yerleşmeleridir. 0-250 nüfus aralığında yer alan yerleşmelerin toplam kır nüfusuna oranı ise %23,2'dir. 501-750 nüfus aralığındaki yerleşmelerin oranı %18,2 1001-1500 nüfus aralığındaki yerleşmelerin oranı ise %18'dir. En az orana sahip yerleşmeler ise 5.8 ile nüfus miktarı 751-1000 arası olan kır yerleşmeleridir (Tablo 10).

1960 yılında nüfus miktarı en fazla olan kır yerleşmesi Çelebibağı (1.482 kişi), en az olan kır yerleşmesi ise Yörelidir. (54 kişi). Kır yerleşmeleri arasındaki nüfuslanmanın farklılık göstermesinde şehir merkezine olan yakınlık ve uzaklık durumudur.

1960-1980 Dönemi

Bu dönemlerde köy sayısı 79-81 rakamları arasında olmuştur. 1960 yılında köy sayısı 80, 1965 79, 1970 79, 1975 81, 1980 yılında 80'dir. 1960 yılından 1980 yılına kadar kır nüfus oranı düşmesine rağmen kır nüfus miktarı sürekli olarak artış göstermiştir. Bu dönemler arasında nüfus miktarında ciddi artışlar olduğu görülmektedir. Kır yerleşmelerine yatırımların yapılması, elektrik-su, sağlık ve ulaşım imkanlarının iyileştirilmesi bu bölgelerin nüfuslanmasını sağlamıştır.

Grafik 24: Erciş İlçesi Nüfus Miktarına Göre Kır Yerleşme Sayısı (1980) (Kaynak: TÜİK 1980 Genel Nüfus Sayımları)

1960-1980 yılları arasında yerleşmelerde meydana gelen nüfus değişimleri tablolar kıyaslanarak ele alınmıştır. Nitekim 1960 yılı ile 1980 yılı kır yerleşmelerinin nüfus aralıkları büyük değişimler göstermiştir. 1960 yılında nüfus miktarı 0-250 arasında olan kır yerleşme sayısı 38 iken 1980 yılında ciddi bir düşüşle yerleşme sayısı 13'e düşmüştür. Bunun yanında kır yerleşmelerinde yaşam koşullarının iyileştirilmesi ile beraber nüfus miktarı 251-500 arasında olan yerleşme sayısı artış göstermiştir. Nitekim 1960 yılında nüfus miktarı 251-500 arasında olan yerleşme sayısı 28 iken, 1980 yılında 35 olmuştur. Özellikle nüfus miktarı 0-250 arasında olan kır yerleşmelerinin nüfus miktarlarının artması ile bu sayı artmıştır. Kır yerleşmelerinde ulaşım, altyapı,

sağlık, eğitim ve elektrik-su ihtiyacının karşılanması ile beraber nüfus miktarları artmaya devam etmiştir. 1960 yılında nüfus miktarı 501-750 arasında olan yerleşme sayısı 8 iken bu sayı 1980 yılında 19 olmuştur (Grafik 24, Tablo 11).

Erciş ilçesinde 1960-1980 dönemleri arasında nüfus miktarı az olan yerleşme sayısında düşüş görülürken nüfus miktarları fazla olan kır yerleşmelerinde ise artış görülmüştür. Nitekim nüfus miktarı 751-1000 arasında olan yerleşme sayısı 1960 yılında 2 iken bu sayı 1980 yılında 5 olmuştur. Bunun yanında nüfus miktarı 1001-1500 arasında olan kır yerleşme sayısı 1960 yılında 4 iken bu rakam 1980 yılında 6 olmuştur. 1960 yılında nüfus miktarı 1501 ve üzeri olan yerleşme bulunmazken 1980 yılında Çelebibağı (2.507 kişi), Yukarı Işıklı (2.331) ve Kocapınar (2.021) kır yerleşmelerinin nüfusları 2.000 sınırını aşmıştır.

Tablo 11: Erciş İlçesi Kır Yerleşmelerinin Nüfus Değişimi (1960-1980)

Köyler	1960	1980	Nüfus değişimi (%)
Çelebibağı	1482	2507	81
Ağırkaya	139	142	2.1
Doğancı	81	298	267
Mağaraköy	341	364	6.7
Sabanbükten	84	91	8.3
Yılanlı	94	206	119.1
Yörelî	54	253	368
Aşağıakçagedik	218	224	2.75
Düvenci	417	818	96
Taşlıçay	264	621	135.2
Kırkpınar	199	193	-3
Ortayayla	476	467	-1.8
Toplam	3.849	6.194	60.9

Kaynak: 1960-1980 Genel Nüfus Sayımları

1967 yılında Çelebibağı idari yapı olarak bucak olmuştur. 1970 yılında nüfus miktarı en fazla olan kır yerleşmesi 2.075 nüfus miktarı ile Çelebibağı'dır. Çelebibağı yerleşmesini Kocapınar kasabası (1.390 kişi) takip etmektedir. Bunların dışında bu

dönemde 1.000 nüfus miktarını aşan kır yerleşmeleri Yukarı Işıklı ve Karlıyayla olmuştur. 1980 yılına gelindiğinde Çelebibağı bucağı nüfusu çevredeki kır yerleşmelerinden aldığı nüfusla 2.507'ye ulaşmıştır. 1960 ile 1980 yılları arasındaki 20 yıllık süreçte Çelebibağı bucağı nüfusu %81 oranında bir artış yaşamıştır. Bu dönemler arasında kır yerleşmelerinin bazılarında ciddi nüfus artışı görülürken bazı kır yerleşmeleri büyük oranda nüfus kaybına uğramıştır. Örneğin 1960 yılında Doğancı köyü nüfusu 81 iken 1980 yılında nüfus miktarı 298 olmuştur. Doğancı köyünde 20 yıllık bu aralıkta %267'lik bir nüfus artışı olmuştur. Bunun yanında en büyük nüfus artış oranı 1960-1980 yılları arasında nüfus miktarını neredeyse 5 kat arttıran Yörelî köyü olmuştur. Salmanağa köyünde bu oran %90 olarak ölçülmüştür. 1960-1980 yılları arasındaki dönemde kır yerleşmelerinin sadece 2 tanesinde nüfus artışı yaşanmamıştır. Bu dönemler arasında 1960 yılında nüfus miktarı 199 olan Kırkpınar köyü nüfusu, 1980 yılında 193'e düşmüştür. 1960 yılında nüfus miktarı 476 olan Ortayayla köyü nüfusu, 1980 yılında 467'e düşmüştür (Tablo 11).

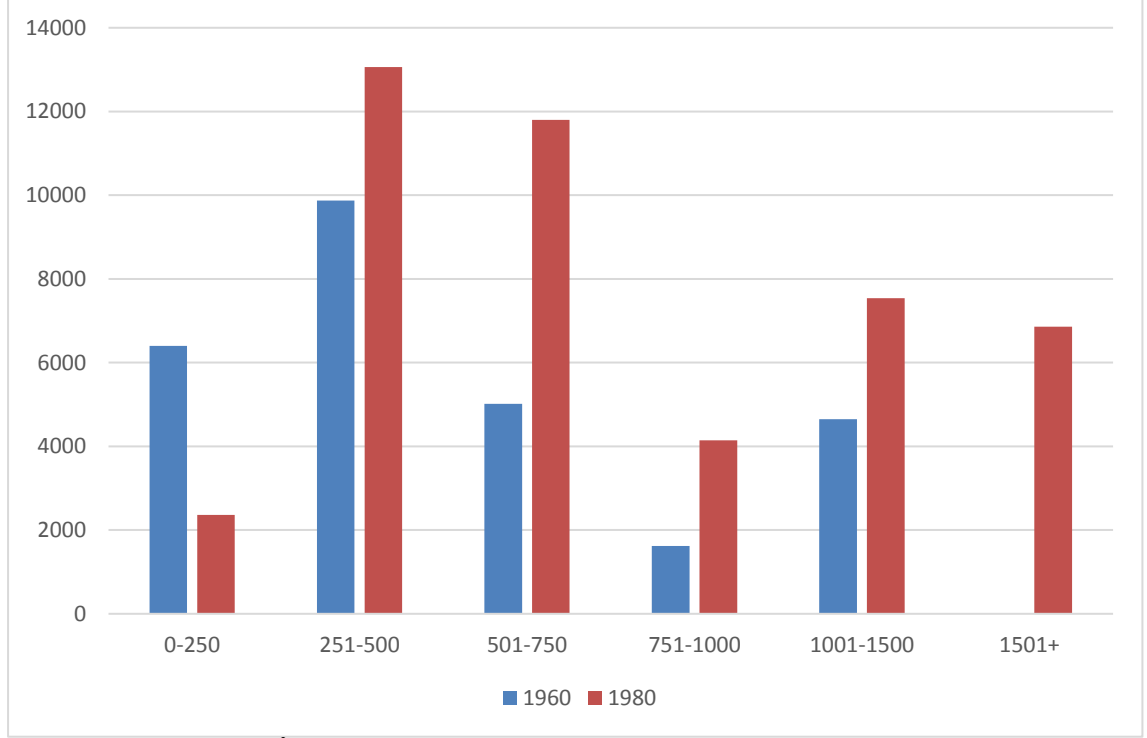
Tablo 12: Yerleşme Sayısı ve Nüfus Miktarı Karşılaştırılması (1980)

Nüfus Sayısı	Yerleşme Sayısı	Toplam Nüfus
0-250	13	2.362
251-500	35	13.058
501-750	19	11.802
751-1000	5	4.143
1001-1500	6	7.537
1501+	3	6.859
Toplam	81	45.761

Kaynak: 1980 Nüfus Sayımları (Not: Erciş Merkez Nüfusu Dahil Edilmemiştir.)

1980 yılı gerek Türkiye'de gerekse de Erciş ilçesinde kır yerleşmelerinde nüfus miktarlarında önemli artışlar görülmektedir. 1980 yılında sadece 3 kır yerleşmesinde nüfus miktarının azalmış olması bunu kanıtlamaktadır. Bunun yanında 1960 yılında nüfus miktarı 0-250 arasında olan yerleşmelerin nüfusu 6.404 iken, 1980 yılında nüfus miktarı 0-250 arasında olan yerleşmelerin nüfusu 2.362'dir. Nitekim 1960 yılında nüfus miktarı 0-250 arasında olan yerleşme sayısının 38 olması bunun temel sebebidir. Kır

yerleşmelerinde nüfus miktarının artması ile beraber nüfus aralıklarında da değişimler görülmüştür.

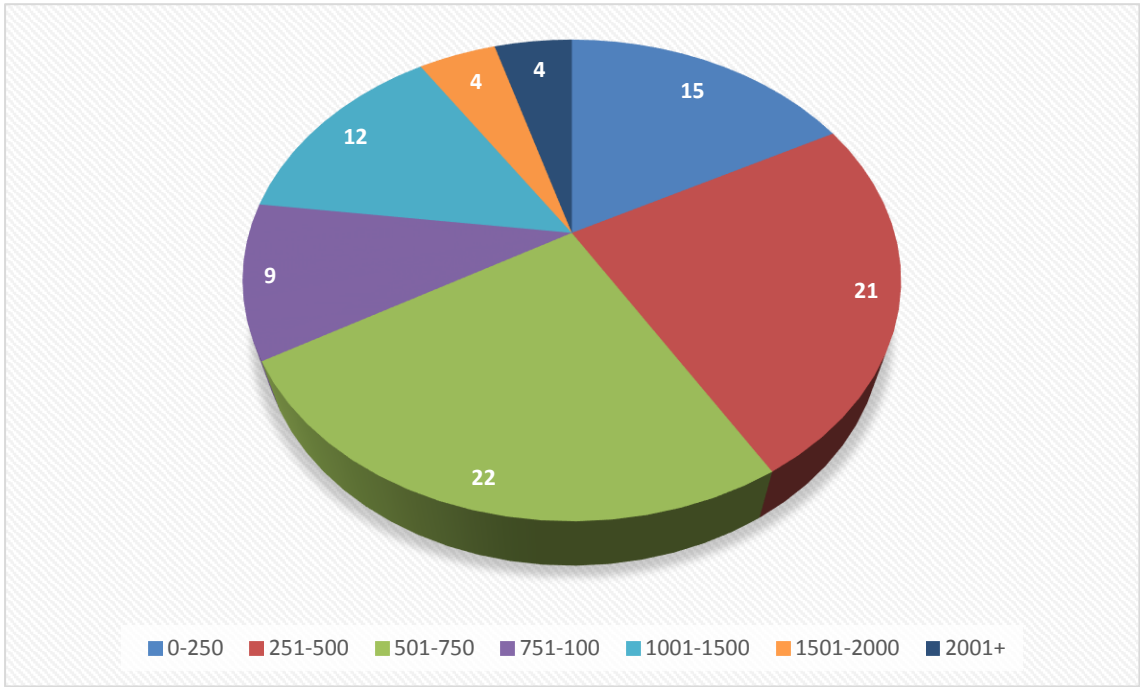
Grafik 25: Erciş İlçesi Kır Yerleşmelerinin Nüfus Aralıklarına Göre Nüfus Miktarı Değişimi (Kaynak: TÜİK 1960-1980 Genel Nüfus Sayımı)

1960-1980 dönemlerinde en fazla nüfus aralığı 251-500 arasında olan yerleşmelere ait olmuştur. 1960 yılında ikinci en büyük nüfus miktarı 0-250 aralığındaki yerleşmelere ait iken, 1980 yılında en büyük nüfus miktarı 501-750 aralığındaki nüfusta görülmektedir. Nitekim diğer nüfus aralıklarında da 1980 yılına ait nüfus miktarları 1960 yılına ait miktarlardan fazla olmuştur. Nitekim buradaki temel sebep kır yerleşmelerinde artan nüfus miktarıdır. 1980 yılında nüfus miktarı 1501 ve üzeri olan yerleşmeler toplam nüfusun %14'lük kısmına tekabül etmektedir (Grafik 24).

1960 yılında nüfus miktarı en fazla olan yerleşme Çelebibağı (1.482kişi) iken en az nüfus miktarına sahip kır yerleşmesi ise Yörelidir (54). 1980 yılında nüfus miktarı en fazla olan kır yerleşmesi Çelebibağı (2.507) iken en az nüfus miktarına sahip kır yerleşmesi ise Sabanbüken köyüdür (54 kişi).

1980-2000 Dönemi

1980 yılında köy sayısı 78, bucak sayısı ise 2'dir(Kocapınar ve Deliçay). 2000 yılında Oyalı, Çimen, Akçayuva ve Gültepe köylerinin de eklenmesi ile beraber köy sayısı 85 olmuştur. Mezraların büyümesi, köylerin genişlemesi ve nüfus miktarının artması ile beraber köyler zamanla bölünerek köy sayısının artmasına sebep olmuştur. Bunun en güzel örneği Bozyaka köyü olmuştur. Bozyaka köyünün mezrası durumunda olan Gültepe, zamanla Bozyakadan koparak köy idari yapısına dönüşmüştür. Bu dönemde Kocapınar ve Deliçay bucaklarına ek olarak merkez bucağında bulunan Çelebibacağı bucağı önemli yerleşmeler arasındadır.

Grafik 26: Erciş İlçesi Nüfus Miktarına Göre Kır Yerleşme Sayısı (Kaynak: 2000 Genel Nüfus Sayımları)

1980-2000 yılları arasında yapılan nüfus sayımlarında nüfus miktarı 0-250 arasında olan yerleşme sayısı sürekli olan düşüşünü devam ettirmiştir. Bu dönemlerde nüfus miktarı az olan yerleşmeler nüfus kaybederken, nüfus miktarı 1000 ve 1000'e yakın olan yerleşmelerin birçoğunda nüfusta ciddi artışlar görülmüştür. Nitekim nüfus miktarı 0-500 olan kır yerleşmeleri, nüfus kaybının en çok yaşandığı yerleşmeler olmuştur. Yalındam, Yörelî, Evbeyli, Doğancı vb. köylerde bu durum görülmektedir. Bunun yanında 1980 yılında nüfus miktarı 1000 ve üzeri olan kır yerleşme sayısı 6 iken

1990 da 13 olmuş, 2000 yılında ise 19'a yükselmiştir. Bu dönemde nüfusu 1000 ve üzeri olan ancak nüfus miktarı azalan 3 yerleşme olmuştur. Bunlar Karatavuk, Aşağıçökek ve Karlıyayla'dır. Bu dönemde nüfus miktarı en fazla olan kır yerleşmeleri Çelebibabağı bucağı (11.629) ile Kocapınar (4.882) bucağıdır (Grafik 26).

Tablo 13: Yerleşme Sayısı ve Nüfus Miktarı Karşılaştırılması (2000)

Nüfus Sayısı	Yerleşme Sayısı	Toplam Nüfus
0-250	15	2.493
251-500	21	8.058
501-750	22	14.090
751-1000	9	7.969
1001-1500	12	15.020
1501-2000	4	6.791
2001+	4	22.119
Toplam	87	76.540

Kaynak: 2000 Nüfus Sayımları (Not: Erciş Merkez Nüfusu Dahil Edilmemiştir.)

1980 yılında nüfus miktarı 1000'i geçen yerleşme sayısı 6 iken bu sayı 2000 yılında 20 olmuştur. Bu dönem de nüfus miktarı 1000'i geçen yerleşme sayısı her ne kadar artmışsa da birçok kır yerleşmesinin nüfus miktarı önceki döneme göre ciddi düşüşler yaşamıştır. Bu dönemde kır yerleşmelerinden kentlere yapılan göçler hız kazanmıştır. Bunun yanında en büyük kayıplar nüfus miktarları 1000'nin altında olan yerleşmelerde görülmüştür. Nitekim bu yerleşmelerden kentlere doğru yaşanan göçle beraber bu yerleşmelerde nüfus miktarı daha da azalmıştır. Daha önceki dönemlerde nüfus artış oranı eksiye düşen köy sayısı sadece 1 iken bu dönemde bu sayı oldukça yükselmiştir. 1980 yılından sonra kır yerleşmelerinden kentlere yapılan göçlerin yoğunlaşması ile beraber birçok köy nüfusu azalmıştır.

1980-2000 yılları arasında kır yerleşmelerinde meydana gelen artış ve azalmalar detaylı bir şekilde incelendiğinde görülmektedir ki; şehir merkezine en yakın

kır yerleşmelerinden olan Aşağı Işıklı köyü nüfus miktarı 1980 nüfus sayımında 386 iken 1990 yılında 517 ve 2000 yılında bu miktar 1443'e ulaşmıştır. Bu dönemde Aşağı Işıklı köyünün nüfus artış oranı %180'dir. Nitekim bu dönemde en büyük artış Çelebibağı bucağında meydana gelmiştir. Çelebibağı nüfusu 1990 yılında 4.356 iken 2000 yılında 11.629'a yükselmiştir. İlk defa bu dönemde nüfus miktarı 10.000'i geçen bir yerleşme olmuştur. Buna karşın Çatakdibi köyü nüfusu 1990-2000 yılları arasında sadece 4 kişi artmıştır.

Tablo 14: Kır Yerleşmelerinin Nüfus Artış-Azalış Oranları (1980-1990)

Köy	1980	1990	Değişim oranı (%)
Ağırkaya	142	239	68.3
Aksakal	148	180	21.6
Doğancı	298	343	15.1
Doluca	632	735	16.2
Evbeyli	325	422	29.8
Gergili	314	269	-14.3
Görüşlü	686	945	37.7
Haydarbey	1.373	789	-42.5
Yalındam	396	451	13.8
Yörelî	253	81	-212
Çelebibağı	2.507	4.356	73
Aşağı Kozluca	833	983	18
Kocapınar	2.021	3.241	60
Aşağıakçagedik	224	245	9.3
Bozyaka	351	510	45.2
Toplam	10.503	13.789	31.2

Kaynak: 1980-1990 Genel Nüfus Sayımları

1980 yılından sonra Türkiye’de özellikle kır yerleşmelerden şehir yerleşmelerine yoğun göçler yaşanmıştır. Bu dönemde araştırma alanındaki kır yerleşmelerinin nüfuslarını korumalarına rağmen nüfus artış oranlarında azalmalar görülmüştür. Seçilmiş olan kır yerleşmelerinden Gergili, Yörelî ve Haydarbey köylerinde nüfus artış oranı eksilere düşmüş ve bu yerleşmelerde toplam nüfus miktarı azalmıştır. Diğer bütün kır yerleşmelerinde nüfus artış oranı artı değerlerde olmuştur.

Tablo 15: Kır Yerleşmelerinin Nüfus Artış-Azalış Oranları (1990-2000)

Köy	1990	2000	Artış Oranı (%)
Ağırkaya	239	174	-27.1
Aksakal	180	150	-16.6
Doğancı	343	247	-27.9
Doluca	735	591	-19.5
Evbeyli	422	337	-20.1
Gergili	269	207	-23
Görüşlü	945	823	-12.9
Haydarbey	789	1916	142.8
Yalıdam	451	222	-50
Yörelî	81	40	-50
Çelebibağı	4.356	11.629	166.9
Aşağı Kozluca	983	1.318	34
Kocapınar	3.241	4.882	50.6
Aşağıakçagedik	245	91	-169
Bozyaka	510	317	-60.8
Toplam	13.789	22.944	39.9

Kaynak: 1990-2000 Genel Nüfus Sayımları

Türkiyede özellikle İstanbul, Ankara, İzmir, Antalya vb. şehirlerin en yoğun göç aldığı yıllar 1990-2000 yılları olmuştur. Araştırma sahasında bu yıllar arasında kır nüfus oranı %59 ‘dan %52’ye düşmüştür. Kır yerleşmelerinden şehirlere doğru yapılan bu göç beraberinde kır yerleşmelerindeki toplam nüfus miktarının azalmasına sebep olmuştur. Seçilmiş olan 15 kır yerleşmesinde 1990-2000 dönemleri arasında Haydarbey, Çelebibağı, Aşağı Kozluca ve Kocapınar yerleşmelerinde nüfus artmıştır. Bunu dışında diğer 11 yerleşmenin nüfus artış oranı eksi değerlerde olmuştur (Tablo 15)

1980-2000 yılları arasında kır nüfus yapısı ve miktarı önemli değişimler yaşamıştır. Bu dönemler arasında özellikle kırdan kente doğru yoğun bir göç yaşanmıştır. Nitekim şehir merkezine yakın yerleşmelerden olan Çelebibağı bu göçün yöneldiği en önemli merkezlerdendir. Çelebibağı nüfusu 1980 yılında 2.507 iken 2000 yılında %363 oranında artarak 11.629 olmuştur. Çelebibağı yerleşmesi genel olarak Erciş ilçesinin batısında yer alan köyler ile Adilcevaz’a bağlı kır yerleşmelerinden göç alarak nüfus miktarını önemli oranda arttırmıştır.

2000-2017 Dönemi

Erciş ilçesi kır yerleşmelerinin nüfus değişimleri ele alındığında kır yerleşmelerinde ki nüfus değişimleri 2000 yılı ve sonrasında önemli değişiklikler göstermektedir. Bu dönemde kır yerleşmeleri 2000-2010 yılları arasında bulunan bucaklara bağlı köylere göre ele alınmıştır.

Tablo 16: Erciş İlçesi Merkez Bucağı Nüfus Değişimi (2000-2010)

Köy Adı	2000	2010	Değişim (%)
Ağaçören	312	191	-38.7
Ağırkaya	174	259	48.8
Akçayuva	688	619	-11.1
Aksakal	150	114	-24
Aşağı Işıklı	1.443	1.767	22.3
Bayramlı	1.533	1.462	-4.6
Çakırbey	408	367	-10

Çatakdişi	711	1.224	72.1
Çelebibağı(B)	11.629		
Dinlence	648	503	-22.3
Doğancı	247	270	9.3
Doluca	591	589	-0,3
Evbeyli	337	254	-24.6
Gergili	207	180	-13
Görüşlü	823	785	-4.6
Hasanabdal	638	725	13.6
Haydarbey	1.916		
İkizçalı	426	323	-24.1
İşbaşı	426	292	-31.4
Karatavuk	1.318	1.324	0.4
Kasimbağı	424	392	-7.5
Kırkdeğirmen	941	1.086	15.4
Kordoğan	596	637	6.8
Köycük	654	879	34.4
Mağaraköy	600	696	16
Nişancı	478	622	30.1
Oyalı	262	298	9.9
Sabanbüken	153	150	-1.9
Söğütlü	694	812	17
Şehirpazar	571	516	-9.6
Taşkapı	424	568	33.9

Tekler	841	983	16.8
Ulupamir	1.680	1.713	1.9
Yalındam	222	178	-19.8
Yılanlı	227	281	23.7
Yörelî	40	76	90
Yukarı Işıklı	3.308	3.978	20.2
Yünören	222	247	11.2
Toplam	23.424*	25.360	8.26

Kaynak: 2000-2010 Nüfus Sayımları (* Çelebibağı ve Haydarbey nüfusu dahil edilmemiştir.)

Burada Erciş ilçesi kır yerleşmelerine geçmeden önce Çelebibağı hakkında bilgi vermek gerekmektedir. Çelebibağı ismini Osmanlılar döneminde bu alanda bulunan Çelebi Mehmet Bey'e ait bağ isimlerinden almıştır. (Kaynak: Türkçe bilgi.com) Tarihi olarak Van Gölü'nde meydana gelen seviye değişimleri sonucunda sular altında kalan eski Erciş bölgesidir. Sonraki dönemlerde Çelebibağı'nda bulunan nüfusun büyük bir kısmı şu anda iç kısımda yer alan Erciş şehrine göç etmiştir. Erciş'in 1923'te belediye olması ile beraber Çelebibağı Erciş'e bağlı bir köy olmuştur. 1967 yılında belediyelik (bucak) olan Çelebibağı 2009 yılında kasaba olmuştur. 2012 yılında uygulamaya konulan büyükşehir yasası ile beraber Çelebibağı mahalle olmuştur. Günümüzde ilçenin en yoğun nüfuslu mahallesi durumundadır.

Merkez bucağında bulunan köy sayısı 2000 yılında köy statüsüne kavuşan Oyali (Aşağı Işıklıdan ayrıldı.) ve Akçayuva ile beraber 38 olmuştur. 2009 yılında Haydarbey merkeze bağlı mahalle ve Çelebibağı ise kasaba olmuştur. Böylece köy sayısı tekrar 2010 yılında 36 olmuştur.

2000-2010 yılları arasında 16 kır yerleşmesinin nüfus miktarı azalırken 20 kır yerleşmenin nüfus miktarı ise artmıştır. 2009 yılında kır yerleşme özelliğini kaybeden Çelebibağı ve Haydarbey yerleşmeleri dahil edilmediğinde merkez bucağının kır yerleşme toplam nüfusunun arttığı görülmektedir. 2000-2010 yılları arasında nüfus artış

oranı en yüksek olan köyler Yörelî (%90), Çatakdibi (%72,1) ve Ağırkaya (%48,8) olmuştur. Bu köylerde nüfus artış oranının yüksek olmasında doğum oranlarının artması ve kır yerleşmelerinde yaşam koşullarının iyileşmesi olarak gösterilebilir. Bunun yanında ilçe merkezine yakın olan yerleşmelerde nüfus artış miktarının fazla olduğu görülmektedir. Aşağı Işıklı ve Yukarı Işıklı bu köylerdendir. Bunun yanında Erciş şehir merkezine uzak olan köylerde nüfus artış oranının eksilerde olduğu görülmektedir. Ağaçören (-38), İşbaşı (-31), Aksakal (-24) ve Yalındam (-19) köylerinde nüfusun azalmasında yeryüzü şekilleri ve Erciş şehir merkezine olan uzaklık etkili olmuştur. İşbaşı ve Ağaçören 1800-2000 m, Yalındam ve Aksakal köyleri ise 2000-2500 m yükseltilerinde yer almaktadır (Tablo 16).

2000-2010 yılları arasında Erciş ilçesi merkez bucağında yer alan köylerin toplam nüfusu %0,80 oranında artış göstermiştir. (Çelebibağı ve Haydarbey nüfusları dahil edilmemiştir.) Her iki dönemde de nüfus miktarı en fazla olan kır yerleşmesi Çelebibağı yerleşmesi dahil edilmediğinde Yukarı Işıklı köyü olmuştur. (2000 yılında 3.308, 2010 3.978) 2000 yılında köy statüsüne kavuşan Oyalı köyünde nüfus artarken (31 kişi) Akçayuva köyünde ise nüfus azalmıştır. (44 kişi) Her iki dönemde de nüfus miktarı en az olan köy Yörelî köyü olmuştur.

Tablo 17: Deliçay Bucağı Kır Yerleşmelerinde Nüfus Değişimi (2000-2010)

Köy Adı	2000	2010	Değişim (%)
Aşağıçökek	1.078	1.351	25,3
Aşağıgöze	765	950	24,1
Aşağıkozluca	1.318	1.610	22,1
Deliçay (BM)	984	1.305	32,6
Derimevi	405	526	29,8
Ergücü	611	757	23,8
Hacıkaş	735	941	28
Hocaali	630	765	21,4

Kadirasker	955	1.141	19,4
Keklikova	2.300	2.924	27,1
Kızılören	404	596	47,5
Koçköprü	631	819	29,7
Payköy	1.354	1.499	10,7
Salmanağa	1.188	1.625	36,7
Topraklı	1.225	1.232	0,5
Yankitepe	658	835	26,8
Toplam	14.257	18.876	32,3

Kaynak:2000-2010 Nüfus Sayımları TÜİK)

Deliçay bucağında toplamda 15 köy bulunmaktadır. Deliçay 2000 yılında bucak merkezi iken 2010 yılında Deliçay bucağına bağlı bir köy olarak ele alınmıştır. 2000-2010 yılları arasında Deliçay bucağında 16 kır yerleşmesinin tamamında nüfus artış oranı sıfırın üstünde olmuştur. Deliçay bucağında nüfus artış oranı en fazla olan köyler Kızılören (%47) ve Salmanağa (36) köyleri olmuştur (Tablo 17). Topraklı nüfusu 2000 yılında 1225 iken 2010 yılında sadece 7 kişi artarak en düşük artış oranının olduğu köydür. 2000 yılında nüfus miktarı 1000 geçen köy sayısı 6 iken 2010 yılında 8 köy olmuştur

Deliçay bucağında yer alan köylerin akarsu ağı bakımından zengin olması, eğimi az olan verimli ovalarda yer almaları nedeniyle bu alanlarda tarımsal faaliyet gelişmiştir. Aşağı Kozluca köyü özellikle sebze ve meyve üretiminde Erciş ilçesinde en çok üretim yapan köylerdendir. Bunun yanında Koçköprü Barajının kenarında yer alan Koçköprü köyünde tarımda sulama gelişmiş ve tarımda verimlilik artmıştır. Salmanağa ve Payköyün nüfus miktarlarının artmasında tarımsal faaliyetin gelişmiş olması ana etmendir.

2000-2010 yıllarında Deliçay bucağında nüfus miktarı en fazla olan köy Keklikova (2.300-2.924) köyüdür. Nüfus miktarı en az olan köy 2000 yılında Kızılören (404), 2010 yılında ise Derimevi (526) köyü olmuştur (Tablo 17).

Tablo 18: Kocapınar Bucağı Kır Yerleşmelerinde Nüfus Değişimi (2000-2010)

Köy	2000	2010	Değişim (%)
Abdalmezrası	914	1.092	19,4
Akbaş	671	868	29,3
Aşağıakçagedik	91	44	-106,8
Bozyaka	317	253	-20,1
Bucakönü	1.076	1.370	27,3
Çataltepe	217	272	25,3
Çetintaş	408	574	40,6
Çimen	706	914	29,4
Çobandüzü	826	1.067	29,1
Çubuklu	1.057	1.259	19,1
Derekent	432	497	15
Duracak	83	110	32,5
Düvenci	1.329	1.543	16,1
Ekiciler	327	372	13,7
Gedikdibi	627	706	12,5
Gökoğlan	358	706	97,2
Gözütok	582	404	-30,5
Gültepe	177	112	-36,7
Gümüşoluk	169	176	4,1
Karlıyayla	1.662	1.582	-4,8
Kayaboyun	509	661	29,2
Kekiksırtı	114	247	116,6
Kırkpınar	304	328	3,8
Ortayayla	709	744	4,9
Pınarlı	1.288	1.329	3,1
Şerefli	434	339	-8
Taşevler	346	354	2,3
Taşlıçay	920	1.015	10,3
Uncular	1.346	1.415	5,1
Yetişen	340	318	-6,4
Yoldere	630	763	21,1

Yukarıakçagedik	486	414	-14,8
Toplam	19.455	21.848	12,3

Kaynak. 2000-2010 Nüfus Sayımları TÜİK

2000-2010 yılları arasında Kocapınar bucağında toplamda 32 köy bulunmaktadır. 2000-2010 yılları arasında nüfusu artan köy sayısı 24 iken nüfusu azalan köy sayısı ise 8'dir. Bunların arasında 2000 yılında nüfus miktarı 1000'i geçen köy sayısı 6 iken bu sayı 2010 yılında 9'a ulaşmıştır. Nüfusu en fazla olan köy her iki dönemde de Karlıyayla köyü olmuştur. Karlıyayla köyü nüfusu 2000 yılında 1.662 iken 2010 yılında 1.582'dir. Nüfus miktarı en az olan yerleşme ise 2000 yılında 83 kişi ile Duracak köyü iken 2010 yılında ise 44 kişi olan Aşağıakçagedik köyüdür (Tablo 18).

2000-2010 yılları arasında nüfus artış oranı en yüksek olan köyler Kekiksırtı (%116), Gökoğlan (%97) ve Çetintaş (%40) olmuştur. Nüfus miktarları az olan bu köylerde doğum oranlarının yüksek olması ve bunun yanında hayvancılık faaliyetinin yapılması nüfus artış oranını arttıran etmen olmuştur. Bunun yanında Kocapınar bucağında bulunan köylerde baskın ekonomik faaliyet genelde hayvancılık olmuştur. Bu bölgede yer alan köylerde genellikle yeryüzü şekilleri tarım için elverişli olmamıştır. Bunun yanında daha çok Patnos'a yakın olan ve yeryüzü şekillerinin engebeli olduğu köylerde nüfus artış oranı ciddi düşüşler göstermiştir. Nitekim Erciş-Patnos sınırında yer alan ve her iki ilçe merkezine uzak olan Akçagedik köyü nüfus artış oranı %-106 olmuştur. Bunun yanında aynı güzergahta yer alan Bozyaka (%-20,1), Gözütok (%-30) ve Gültepe (%-36) köylerinde artış oranı eksilerde olmuştur. Kocapınar bucağında köylerin birçoğu nüfus artışı yaşamışken bazı köylerde nüfus artış oranı sıfır değerlerinde olmuştur. Uncular, Taşevler, Pınarlı, Ortayayla, Kırkpınar ve Gümüşoluk köylerinde nüfus artış oranları yaklaşık olarak sıfır değerlerinde olmuştur. Kocapınar bucağında yer alan Gültepe, Pınarlı ve Gümüşoluk köylerinde yükselti 2000-2500 aralığında olup nüfus son derece azdır. Bu köylerde nüfus artış oranı da düşük olmuştur.

2000-2010 yılları arasında Kocapınar bucağı köylerinin toplam nüfusu %12 oranında artış göstermiştir.

Erciş ilçesi yerleşim alanlarında yer alan Merkez, Deliçay ve Kocapınar bucaklarında bulunan köy nüfusları karşılaştırıldığında toplam nüfusları en fazla olan yerleşmeler Merkez bucağında yer almaktadır. Buna rağmen toplam nüfus artış oranı en az olan bucak Merkez bucağı olmuştur. Bu durumun ortaya çıkmasında kırdan kente yapılan göçler etkili olmuştur. Verimli akarsu bölgelerinde kurulmuş olan Deliçay bucağı köyleri ise en fazla nüfus artış oranı olan yerleşme olmuştur (%25). Bunun yanında Deliçay bucağı yerleşmelerinde baskın geçim kaynağı tarım iken Kocapınar bucağında bulunan köylerde baskın ekonomik faaliyet hayvancılık olmuştur.

2010-2017 yılları arasında meydana gelen nüfus değişim ve gelişiminde yaşanan en önemli olay büyükşehir yasasıdır. Nüfusu 750.000'i geçen şehirler büyükşehir kapsamına alınmıştır. Nitekim bu dönemde Van nüfusu 750.000'i geçtiği için büyükşehir kapsamına dahil olmuştur. Resmî gazetede yayınlanan büyükşehir yasası ile beraber Van ili 06.12.2012 yılında resmi olarak büyükşehir olmuştur. Bununla beraber Van ve ilçelerinde idari bölünme açısından büyük değişimler yaşanmıştır. Büyükşehir yasası ile beraber köy kavramı kalkarak mahalle idari yapısı altında toplanmıştır.

2010 yılında Türkiye kır nüfusu 2009 yılına göre 253,461 kişi azalmıştır. 2009 yılında Türkiye kır nüfus oranı %24,5 iken 2010 yılında %23,7 olmuştur. Van ilinde 2010 yılında kır yerleşmelerinde bir önceki yıla göre nüfus artış hızı %7,2 olarak ölçülmüştür. Van ilçeleri arasında merkeze bağlı kır yerleşmelerindeki yıllık nüfus artışı %18,8 ile ilk sırada yer alırken Erciş ilçesi 2. sırada yer almaktadır. Van'a bağlı 12 ilçenin sadece 4 tanesinde kır nüfusunda yıllık nüfus artışının sıfırın üzerinde olduğu görülmektedir. Nitekim bu oran Çatak ilçesi kır yerleşmelerinde %-21,4 olarak yaşanmıştır.

Bu dönemler arasında kır yerleşmeleri büyük oranda nüfus kaybına uğramıştır. Bunun yanında şehir merkezine yakın olan ya da yol güzergahları üzerinde bulunan kır yerleşmelerinde nüfus miktarı artış göstermiştir.

2011 yılında meydana gelen Van- Erciş depreminin kır yerleşmeleri üzerindeki etkisini de incelemek gerekmektedir. 2011 yılında meydana gelen depremle beraber kır

yerleşmelerinde önemli değişimler yaşanmıştır. Kır yerleşmelerinde çok fazla can kaybı yaşanmasa da özellikle eski tip taş ve kerpiçten yapılan meskenlerin büyük bir kısmı yıkılmıştır. Bunun yanında bazı kır yerleşmeleri ise depremden sonra devlet desteği ile yapmış oldukları meskenlerini yol güzergahına taşımıştır. 2011 yılında Bayramlı köyünde meydana gelen yıkımlardan sonra devlet desteği ile yapılan meskenler köy halkı tarafından yol güzergahı üzerinde yapılmıştır. Daha önce sel yatağında olduğu için taşınma kararı alınan Tekler köyü ise depremden sonra Erciş-Adilcevaz yol güzergahına yakın kısımda yapılan meskenlere yerleştirilmeye başlanmıştır. Bayramlı köyü halkı devletten aldığı konut yardımıyla kendi belirledikleri alanda konut inşa etmiştir. Tekler köyünde yapılan konut alanı ise toplu olup devlet tarafından belirlenmiştir.

Tablo 19: Erciş İlçesi Nüfus Değişimi (2010, 2011-2012)

Sayım Yılı	2010	2011	Artış Oranı (%)	2012	Artış Oranı (%)
Kocapınar Belediyesi ve Bucağı	26.458	25.947	-1.96	26.009	0.23
Çelebibağı Belediyesi	13.853	13.460	-2.9	14.426	6.69
Deliçay Bucağı	18.876	18.746	-0.69	19.098	1.84
Erciş Belediyesi Merkez Mahalleler	77.065	76.643	-0.55	81.212	5.62
Merkez Bucağı	25.360	24.834	-2.11	25.208	1.48
Toplam	161.612	159.630	-1.24	165.953	3.81

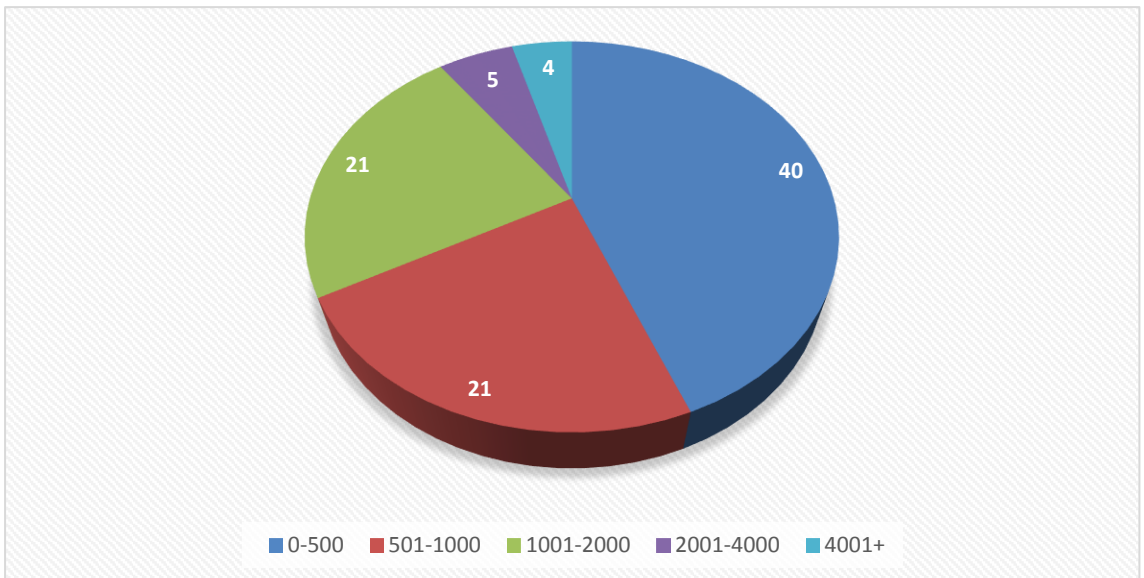
Kaynak: TÜİK 2010-2012 ADNKS

Yukarıda ele alınan verilerden de anlaşılacağı üzere Erciş ilçesi nüfus değişimi üzerinde Van-Erciş depreminin etkisi görülmektedir. Tarih boyunca Erciş ilçesi nüfus artışının eksi değerde olduğu dönem 1940 yılından sonra 2011 yılı olmuştur. Yaşanan deprem can kayıpları ile beraber insanların konutlarını kaybetmesi ve afetin yarattığı korku ve şokun etkisiyle başka şehirlere göç etmelerine sebep olmuştur. Nitekim 2010 ile 2011 yılları arasında azalan nüfus miktarı 2.000'e yakındır. Bilindiği üzere 23 Ekim ve 9 Kasım depremlerinde Van genelinde 644 kişi hayatını kaybetmiştir.

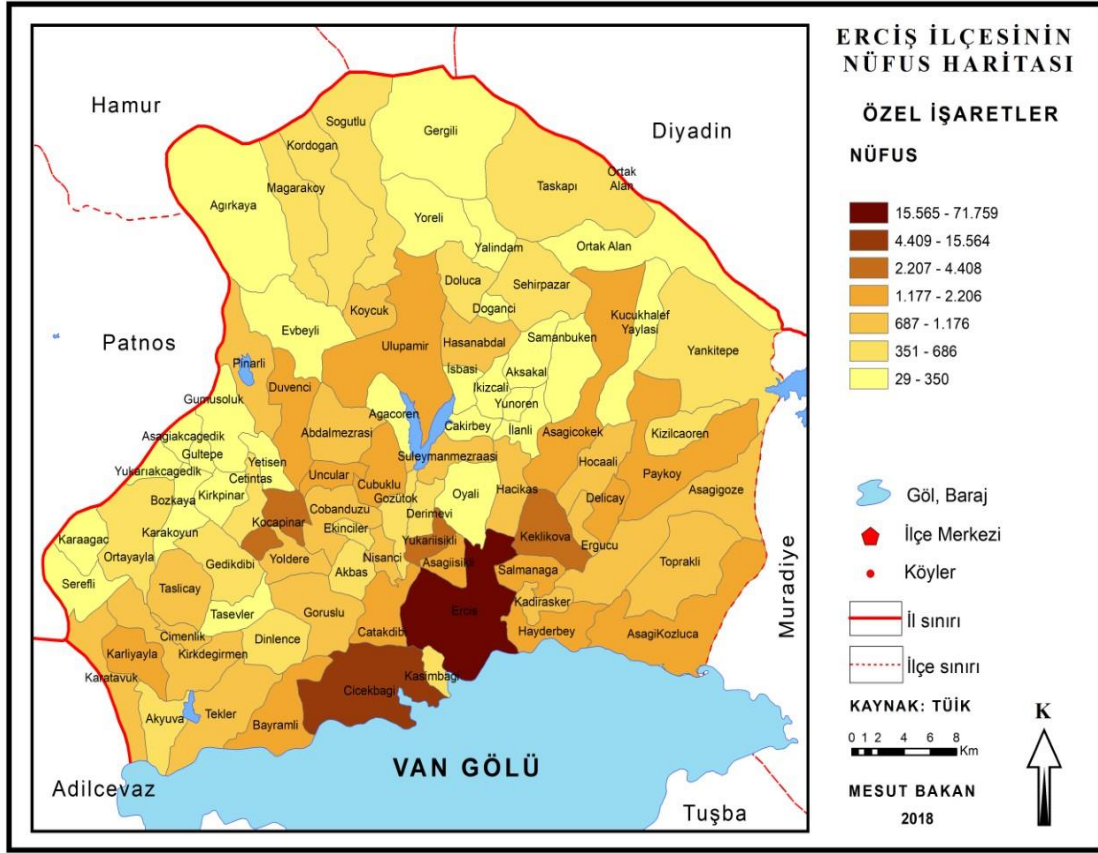
Bu dönemde en büyük nüfus kayıpları Erciş merkez mahallelerinde yaşanmıştır. Yıkımların en çok yaşandığı Kışla ve Van yolu mahallesinde bu etki daha yoğun görülmektedir.

Erciş ilçesine bağlı kır yerleşmelerinde çok fazla nüfus kayıpları görülmemiştir. Bu dönemde nüfus miktarlarının az da olsa azalmasının sebebi insanların temel ihtiyaçlarını karşılayamaması ve göç etmek zorunda kalmasıdır. Nitekim 2012 yılı nüfus kayıtlarında nüfus artış oranının eksinin üstüne çıkması bunu kanıtlar niteliktedir. 2011 yılında toplam nüfusun artış oranı-1.24 iken 2012 yılında artış oranı 3.81 olmuştur. Depremin şok edici etkisi kalktıktan ve birçok şey normale döndükten sonra giden insanların da geri dönmesi ile nüfus artış miktarı tekrar artmıştır.

Deprem öncesi ve sonrasında meydana gelen nüfus değişiminin en güzel örneği Aşağı Kozluca köyünde olmuştur. 2010 yılında nüfusu 1.610 olan köyün nüfusu 2011 yılında 1.593'e düşmüştür. 2012 yılında ise tekrar yükselerek 1.684 olmuştur. Bazı köylerde ise 2011 yılı nüfusu durağan bir dönem olmuştur. Nitekim doğum oranlarının çok olduğu bu köyler 2011 yılında miktar olarak çok azalıp artmamış, ancak 2012 yılında artış miktarlarında büyük bir yükselme görülmüştür. Payköyün nüfus miktarı 2010 yılında 1.499 iken 2011 yılında sadece 8 kişi azalarak 1.491 olmuştur. 2012 yılında bu miktar artarak 1.541'e ulaşmıştır.

Grafik 27: Erciş İlçesi Nüfus Miktarlarına Göre Kırsal Mahalle Sınıflandırmaları (Kaynak: 2017 ADNKS)

Harita 11: 2017 Erciş İlçesi Mahallelerinde Nüfus Miktar Aralıkları (Kaynak: TÜİK 2017)

2017 yılı nüfus verileri incelendiğinde; Erciş ilçesi kır yerleşmelerinin nüfus değişimi görülmektedir. Toplamda var olan 85 kırsal mahallenin sadece 18 tanesinde nüfus miktarı artmıştır. Nüfusu artan kır yerleşmelerinde artış miktarları da son derece düşüktür. Doğum oranlarının yüksek olduğu kırsal mahalleler aynı zamanda kırdan kente göç oranlarının da yüksek olması sebebiyle büyük nüfus kayıpları yaşamışlardır. 2013-2017 yılı kır yerleşmelerinde nüfus değişimleri incelendiğinde Çimen mahallesinde 1 kişi, Aksakal mahallesinde 4 kişi, Aşağıçökek mahallesinde 8 kişi, Derimevinde 5 kişi, Ergücü mahallesinde 2 kişi, Kasımbağı mahallesinde ise 8 kişi artmıştır. Bunun yanında nüfus miktarlarındaki azalma ise çok daha fazla olmuştur. Son zamanlarda özellikle ilçe merkezine ve iş imkanları olan şehirlere yönelik yapılan göçlerle kır yerleşmelerinde nüfus sürekli azalmıştır. Burada bazı kır yerleşmelerinin 2013-2017 yılları arası nüfus azalma oranlarına bakıldığında görülmektedir. Akbaş mahallesi %57, Yankitepe mahallesi %39, Derekent Mahallesi %36, İkizçalı mahallesi

%31, Tekler mahallesi %24, Düvenci mahallesi %21 oranında nüfus kaybına uğramış kır yerleşmeleridir.

2017 yılında nüfus miktarı en fazla olan kır yerleşmesi Erciş-Patnos karayolu üzerinde bulunan Kocapınar mahallesi (4.408) olmuştur. Nüfus miktarı en az olan kır yerleşmesi ise kuzeybatı da yer alan Aşağıakçagedik mahallesi (29) olmuştur. Bu dönem de nüfus miktarı 1000'i geçen kır yerleşme sayısı 2013 de 29 iken 2017 ise 24'e düşmüştür.

Erciş ilçesi kır yerleşmelerinin hane sayı durumlarına bakıldığında Van Büyükşehir Belediyesi Muhtarlık İşleri Daire Başkanlığından alınan veriler ışığında kır yerleşmelerdeki hane sayıları ile ilgili bilgiler verilmiştir. Erciş ilçesinde kır yerleşme bölgelerinde doğum oranlarının çok fazla olması, hanelerdeki nüfusun da fazla olmasına neden olmuştur. Nitekim kır yerleşme bölgelerinde incelenen hane sayısı ile nüfus miktar verileri bunu göstermektedir. Erciş ilçesi kır yerleşmelerinde hane başına düşen kişi sayısı ortalaması 6.31'dir.

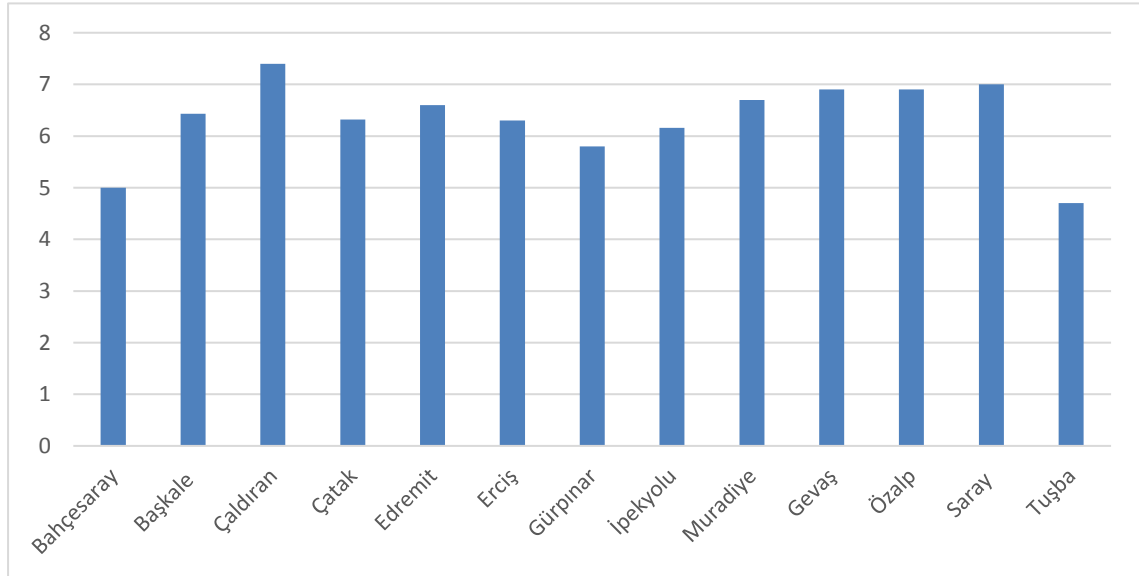
Tablo 20: Van İli İlçelerin Kır Yerleşim Nüfus ve Hane Sayıları

İlçeler	Kırsal Mahalle Nüfusu	Mezra Nüfusu	Kırsal Mahalle Hane Sayısı	Mezra Hane Sayısı
Bahçesaray	8.370	5.960	1.850	980
Başkale	38.150	13.270	5.860	2.130
Çaldıran	49.980	6.130	6.610	960
Çatak	16.810	13.150	2.600	2140
Edremit	16.750	0	2.530	0
Erciş	65.760	10.380	10.300	1.750
Gevaş	18.140	1.540	2.550	280
Gürpınar	32.570	7.910	5.480	1.440
İpekyolu	35.480	1.620	5.750	270

Muradiye	35.990	2.700	5.280	420
Özalp	57.640	4.600	8.130	830
Saray	18.970	530	2.670	80
Tuşba	54.810	4.550	12.180	460
Toplam	449.420	72.340	71.790	11.740

Kaynak: Van. B.B. Muhtarlık İşleri Genel Müdürlüğü (2017)

Van ili kır yerleşmelerinin nüfus ve hane bilgilerinden yol çıkarak nüfus ve hane sayıları hakkında karşılaştırma yapılmıştır. Nitekim Van ili ilçeleri arasında kır nüfus miktarı 80 bini geçen Erciş, ilçeler arasında ilk sırada yer almaktadır. Kır yerleşmelerinde bulunan hane sayıları bakımından ise Tuşba ilçesinden (12.540) sonra 12.050 hane sayısı ile ikinci sırada yer almaktadır.

Grafik 28: Van İli İlçelerin Kır Yerleşmelerinde Hane Başına Düşen Ortalama Kişi Sayısı

Erciş ilçesi ve diğer ilçeler kıyaslandığında genel olarak hane başına düşen ortalama kişi sayısında rakamlar birbirine yakın durumdadır. Bunun yanında hane başına düşen ortalama kişi sayısının en fazla olduğu ilçe 7 kişi ile Saray ilçesi iken en az olduğu ilçe ise 4,7 kişi ile Tuşba ilçesi olmuştur. Erciş ilçesi kır yerleşmelerinde hane başına düşen ortalama kişi sayısı 6,31 olmuştur.

Kır Yerleşmelerinde Nüfus Yoğunluğu

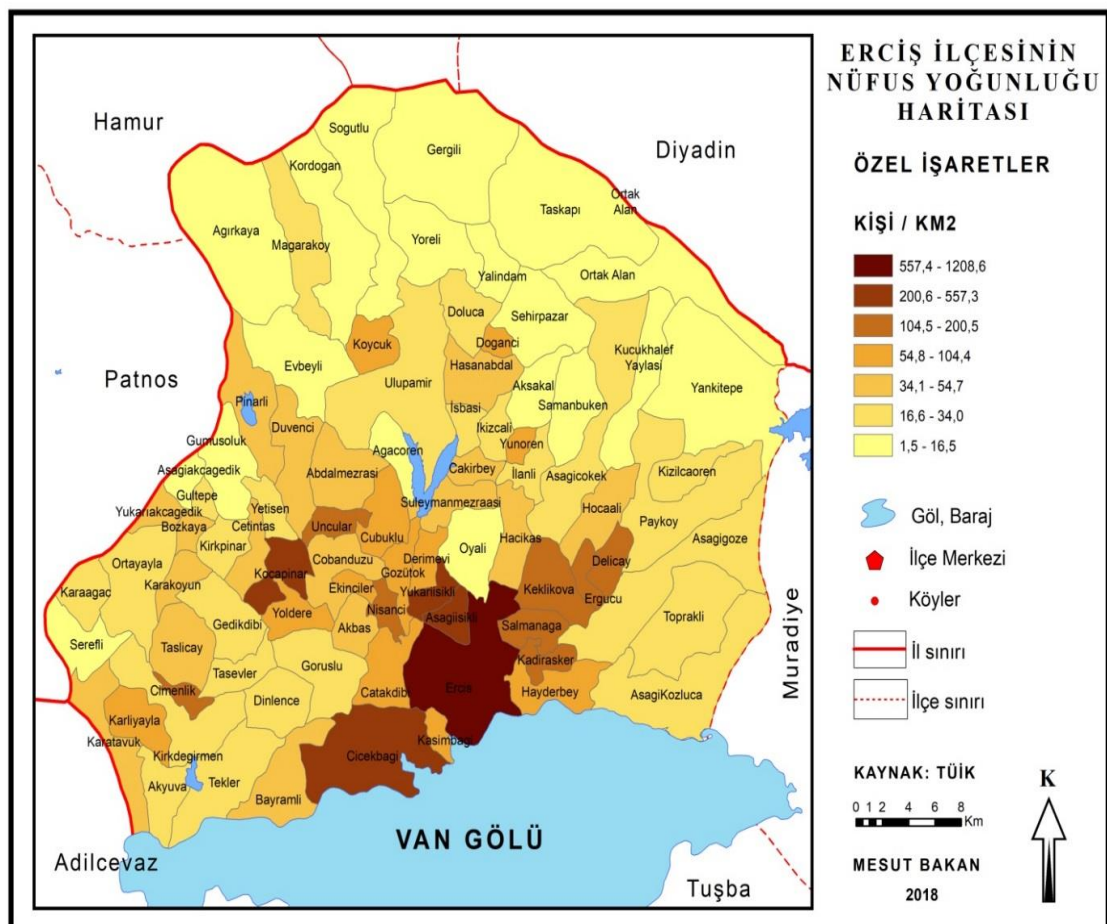
Nüfus yoğunluğu, bir ülkede ya da herhangi bir alanda yaşayan kişilerin birim alana düşen kişi sayısıdır. Nüfus yoğunluğu, sınırları belli bir alandaki nüfus ile o yerin alanı (yüzölçümü) arasındaki ilişkiyi yansıtan bir kavramdır (Saygılı, 2014: 16). Türkiye'de nüfusun dağılışı ve nüfus yoğunluğu topoğrafik koşullar ve eğim değerleri ile çok yerde paralellik gösterir (Tunçdilek, 1985: 175). Bununla birlikte Türkiye’de yerleşme ve nüfusun dağılışı, yoğunluğu geniş ölçüde yükseltinin etkisi altındadır (Tanoğlu, 1947: 39; Ergün ve Buldur, 2016: 306).

Tablo 21: Erciş İlçesi Nüfus Yoğunluğu

Sayım Yılları	Yüzölçüm (km²)	Nüfus Miktarı (Kişi)	Nüfus Yoğunluğu (km²/Kişi)
1935	2290	19.987	8.7
1940	2070	19.241	9.2
1945	1832	20.511	11.1
1950	1832	25.386	13.8
1955	2179	31.825	14.6
1960	2115	37.490	17.7
1965	2115	46.725	22
1970	2115	53.531	25.3
1975	2115	61.308	28.9
1980	2115	73.343	34.6
1985	2115	89.970	42.5
1990	2115	99.754	47.1
2000	2115	147.421	69.7
2010	2115	161.612	76.4
2017	2115	173.071	81.8

Kaynak: 1935-2017 Nüfus Sayımları (TÜİK)

Erciş ilçesinin gerek şehir merkezinde ve gerekse de kır yerleşme bölgelerinde nüfus miktarı ve nüfus yoğunluğu değişkenlik göstermektedir. Türkiye'nin tamamında olduğu gibi Erciş ilçesi sınırlarında bulunan kır yerleşmelerinde de her geçen gün nüfus kaybı yaşanmaktadır. Nüfus miktarlarının düşmesi ile beraber nüfus yoğunluğu da azalmaktadır. Nitekim daha önceki bölümlerde de değinildiği üzere birçok kır yerleşmesinde nüfus miktarları 100'ün altına düşmüştür.

Harita 12: Erciş İlçesi 2017 Nüfus Yoğunluğu Haritası (Kaynak: TÜİK 2018)

Erciş ilçesi kır yerleşmelerinde nüfus yoğunluğu birçok yerleşmede oldukça azdır. İlçenin kuzeyinden güneyine doğru kır yerleşmelerinde km²'ye düşen kişi sayısı azalmaktadır. Özellikle ilçenin kuzeyinde bulunan Ağırkaya, Kardoğan, Gergili, Yörelî, Taşkağı, Yalındam vb. kır yerleşmelerinde zorlu coğrafya şartlarından dolayı km²' ye düşen kişi sayısı 1,5- 16,5 arasında değişmektedir. Nüfus yoğunlukları en fazla olan kır

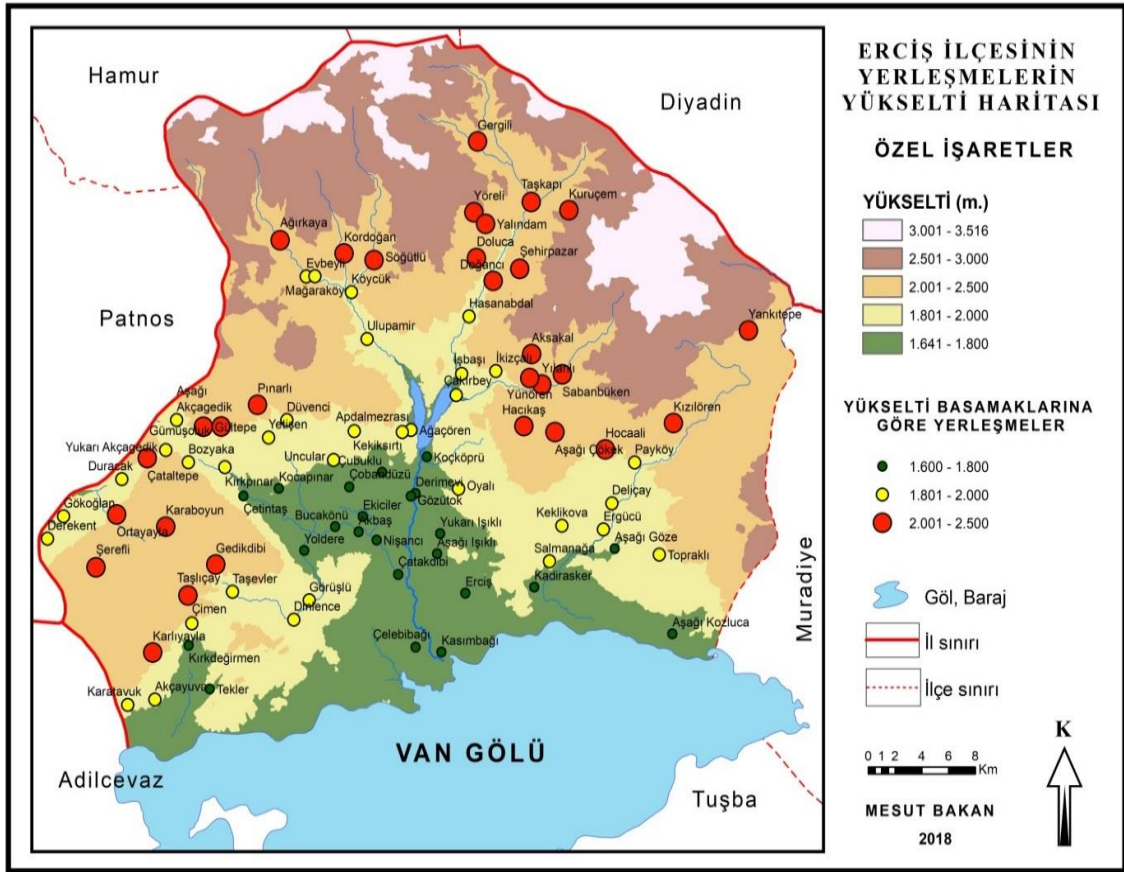
yerleşmelerinin başında Kocapınar mahallesi gelmektedir. Bunun yanında Çimenlik, Uncular, Nişancı, Aşağı Işıklı, Yukarı Işıklı, Keklikova, Salmanağa ve Kadirasker kırsal mahallelerinde nüfus yoğunluğu yüksektir. Nüfus yoğunluğu fazla olan bu kır yerleşmelerinin ortak özellikleri şehir merkezine yakın olmaları ve verimli tarım arazilerine sahip olmalarıdır.

3.2.Yükselti Basamaklarına Göre Kır Yerleşmeleri

Yükseltiye bağlı olarak yer şekilleri, iklim, bitki örtüsü ve ekonomik faaliyetler kısa mesafelerde değişmektedir. Bu nedenle nüfus ve yerleşmeler dağılışı büyük oranda yükseltinin etkisi altında bir dağılışı göstermektedir (Tanoğlu, 1947: 37,38). Yükseltiye bağlı olarak sıcaklıklardaki değişme, tarımsal faaliyetler başta olmak üzere yerleşmeyi de etkilemektedir. Alçak sahalarda yetiştirilmesi mümkün olan tarım ürünleri daha yüksek kesimlerde yetişmemektedir. Bu durum yüksek kesimlerde, sıcaklık isteği daha az ve yetiştirme süresi daha kısa olan ürünlerin yetiştirilmesine imkân vermektedir. Yerleşmelerin oluşumu ve dağılışı da yükseltinin artmasının etkisi vardır. Yükselti arttıkça yerleşme sayısı azalır ve belli bir yükseltiden sonra ortadan kalkar (Başkaya, 2013: 22). Köy yerleşmelerinin yükselti basamaklarına göre dağılışı daha çok iklim ve topografya şekillendirmiştir. Bu nedenle de köyler, dikey yönde değişik yükselti basamaklarında dağılışı göstermişlerdir (Zaman vd, 2010: 116). Dağlık kesimde devamlı yerleşmelerin seyrekleşmesi ve daha sonra ise tamamen ortadan kalkmasının temel nedenleri şunlardır: yükseltiye bağlı olarak sıcaklığın azalması, yağışların kar halinde düşmesi ve belli bir yükseklikten sonra yılın uzun döneminde erimemesi, ürün çeşitliliğinin azalması, bitki yetiştirme devresinin kısılması ve ulaşım faaliyetlerinin güçleşmesi gibi faktörler sayılabilir (Kaya, 2001: 130).

Türkiye’de yükselti ortalaması 1132 m iken Erciş ilçesinin en alçak kesimleri dahi 1600 m'dir. Erciş ilçesinde en düşük yükselti değeri Ilıca nehrinin sulamış olduğu alan ile Van Gölü (1.646) kıyılarıdır. En yüksek kesimleri ise kuzey de bulunan Golla Yaylası ve Aladağlarda yükselti 3000 m'yi bulmaktadır. Erciş ilçesi yeryüzü şekillerinin kır yerleşmelerine ve dağılışına etkisi görülmektedir.

Yukarıda da belirtildiği gibi kır yerleşmelerinde nüfus miktarı ve yoğunluğu yeryüzü şekillerinin etkisi altındadır. Nitekim bu durum Erciş ilçesinde de etkisini göstermektedir. Erciş ilçesinin alçak alanları olan güney kesimlerinde yer alan kır yerleşmelerinde nüfus yoğunluğu daha fazla iken yüksek alanları oluşturan kuzey ve kuzeybatısında yer alan yerleşmelerde nüfus oldukça azdır. Nitekim Erciş ilçesinin kuzey kesimlerinde yükselti 3.000 m'ye kadar ulaşmaktadır. En son yerleşme 2.500 m'ye yakın kesimlerinde görülmektedir. 2.500-3000 m olan kesimlerde ise daimî kır yerleşmelerine rastlanılmamaktadır. Bu bölgelerde yayla yerleşmeleri oldukça fazladır.

Harita 13: Erciş İlçesi Yerleşmelerin Yükselti Basamakları Haritası (Kaynak: Viewfinderpanoramas.Org. Sitesinden İndirilen Sym Ler)

Erciş ilçesi yükselti basamaklarına göre yerleşme durumuna bakıldığında daimî yerleşme sınırının 2.450 m olduğu görülmektedir. 2.450 m ve üzerinde sürekli yerleşmeler olmadığı tespit edilmiştir. Bunun yanında geçici kır yerleşmelerinde 2.450 m ve üzerinde rastlanılmaktadır. Nitekim hayvancılık amacıyla çıkılan yaylalarda yükselti basamağı 3.000 m'yi bulabilmektedir. Yerleşmelerin büyük bir kısmı 1.600 m-

1.800 m yükselteleri arasında yer almaktadır. Merkez mahallelerin yanında Kocapınar, Nişancı, Aşağı ve Yukarı Işıklı, Çobandüzü kırsal mahalleler bu yükselti basamağında yer almaktadır. Bu yerleşmelerden olan Kocapınar en yüksek nüfusa sahip kır yerleşmesi durumundadır.

Tablo 22: Yükselti Basamaklarına Göre Yerleşme Sayı ve Oranları

Yükselti Basamağı(m)	Yerleşme Sayısı	Oran (%)
1.600-1.800	22	25.6
1.801-2.000	36	41.8
2.001-2.500	28	32.6
Toplam	86	

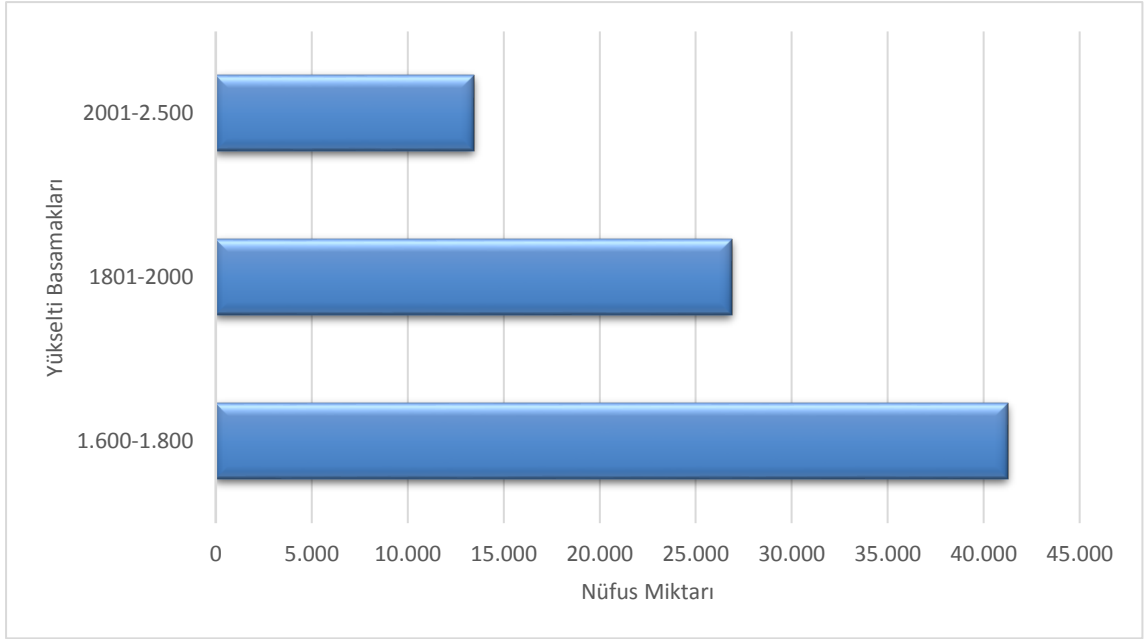
Kaynak: Google Earth ve Harita (Kentsel mahalleler dahil edilmemiştir.)

Tablo 22’de 86 kır yerleşmesi üzerinden elde edilen veriler ele alınmıştır. 86 kır yerleşmesinin 36’sı 1.801-2.000 m arasındaki yükselti basamağında yer almıştır. 86 kır yerleşmesinin %41,8’i bu yükselti basamağında yer almıştır. Burada dikkat edilecek bir diğer önemli husus da yükselti basamağı 1.600-1.800 olan yerleşme sayısı 22 iken yükselti basamağı 2.001-2.500 arasında olan yerleşme sayısı 28’dir.

Tablo 23: Kır Yerleşmelerinin Yükselti Basamaklarına Göre Nüfus Miktarı ve Oranları

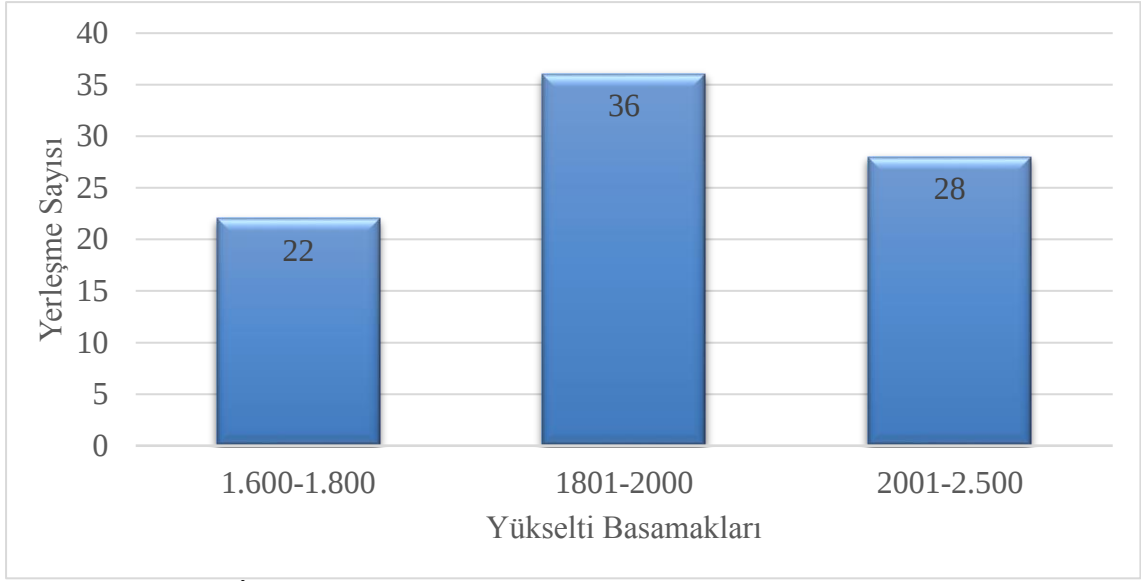
Yükselti Basamağı(m)	Yerleşme Sayısı	Nüfus miktarı	Oranı (%)
1.600-1.800	22	41.276	50.57
1.801-2.000	36	26.902	32.95
2.001-2.500	28	13.443	16.47
Toplam	86	81.621	

Kaynak. Google Earth ve Viewfinderpanoramas.Org. Sitesinden İndirilen Sym’ler

Grafik 29: Erciş İlçesinde Nüfusun Yükselti Basamaklarına Göre Dağılışı (2017)

Yükselti basamaklarına göre kır yerleşme nüfusları ile yerleşme sayıları tam olarak birbiriyle örtüşmemektedir. Grafik 29 incelendiğinde toplam kır nüfusunun %50'si 1600-1800 arası yükselti basamaklarında yer aldığı görülmektedir. Nitekim bu yerleşmelerin birçoğu akarsu kenarında yer almaktadır. Bundan dolayı tarım faaliyetleri son derece yoğun yapılmaktadır. Bunun yanında bu kır yerleşmelerinin şehir merkezine yakın olmaları, ulaşım sisteminin gelişmesi, eğitim faaliyetleri ve altyapı ihtiyaçlarının karşılanması yoğun nüfuslanmasının sebepleri olarak gösterilmektedir. 1.600-1.800 m yükseltisinde bulunan 22 kır yerleşmesinin 14'ü Ilıca nehri ve kollarının geçtiği alanlarda kurulmuştur. Verimli alüvyonlu sahada kurulmuş olan bu kır yerleşmelerinde nüfus yoğunluğu oldukça fazladır. Çatakdibi, Kasımbağı, Çelebibağı, Akbaş, Ekiciler, Nişancı, Bucakönü ve Koçköprü kır yerleşmeleri bunun en güzel örnekleridir. Bunun yanında yerleşme sayısının en fazla olduğu yükselti basamağı 1.801-2000 arasında olan kır yerleşmelerinde toplam nüfus oranı %32,95'dir. Nüfus miktarının en az olduğu kır yerleşmeleri 1.801-2.000 yükselti basamaklarında yer almıştır. Aşağıakçagedik 29 ve Duracak 75 kişilik nüfusa sahiptir. Bu iki kır yerleşmesinde nüfus miktarının çok az olmasının nedeni alanının eğimli olmasıdır. Yükselti değerlerinin artması ile nüfus miktarlarında düşüş görülmektedir. Erciş ilçesinin kuzey ve kuzeybatısında yer alan dağlık bölgelerde kır yerleşmeleri toplam kır nüfusunun ancak %16'sını oluşturmaktadır.

Grafik 30: Erciş İlçesinde Yükselti Basamaklarına Göre Kırsal Yerleşme Sayısı (2017)

Tablo 24: Kırsal Mahallelerin Yükselti Basamaklarına Göre Dağılımı (2017)

KÖY ADI	YÜKSELTİ	NÜFUS
YANKİTEPE	2450 m	460
YÖRELİ	2420 m	50
YALINDAM	2380 m	159
AKSAKAL	2260 m	127
GERGİLİ	2250 m	107
ŞEHİRPAZAR	2240 m	509
ŞEREFLİ	2230 m	241
SABANBÜKEN	2170 m	159
DOLUCA	2160 m	466
KAYABOYUN	2160 m	323

Kurulduğu alan itibari ile yükseltisi en fazla olan kırsal mahalle Erciş ilçesinin doğusunda yer alan Yankitepe'dir. Yükseltisi 2450 m olmasına rağmen nüfusunun 460

olması bu alanda hayvancılık faaliyetinin yoğun olarak yapılması ile ilgilidir. Yükseltinin yanında bu bölgenin eğimli olması nüfusun az olmasının en önemli sebebidir. Tablo 24 'de yer alan kır yerleşmelerin nüfus değerlerinin farklılık göstermesinde eğim durumu etkili olmuştur. Bunun yanında eğimli bölgelerin altyapı ihtiyacının karşılanamaması, doğal afetlere maruz kalmaları, tarımsal faaliyetler açısından elverişsiz olmaları vb. sebeplerden nüfuslanma son derece az olmuştur.

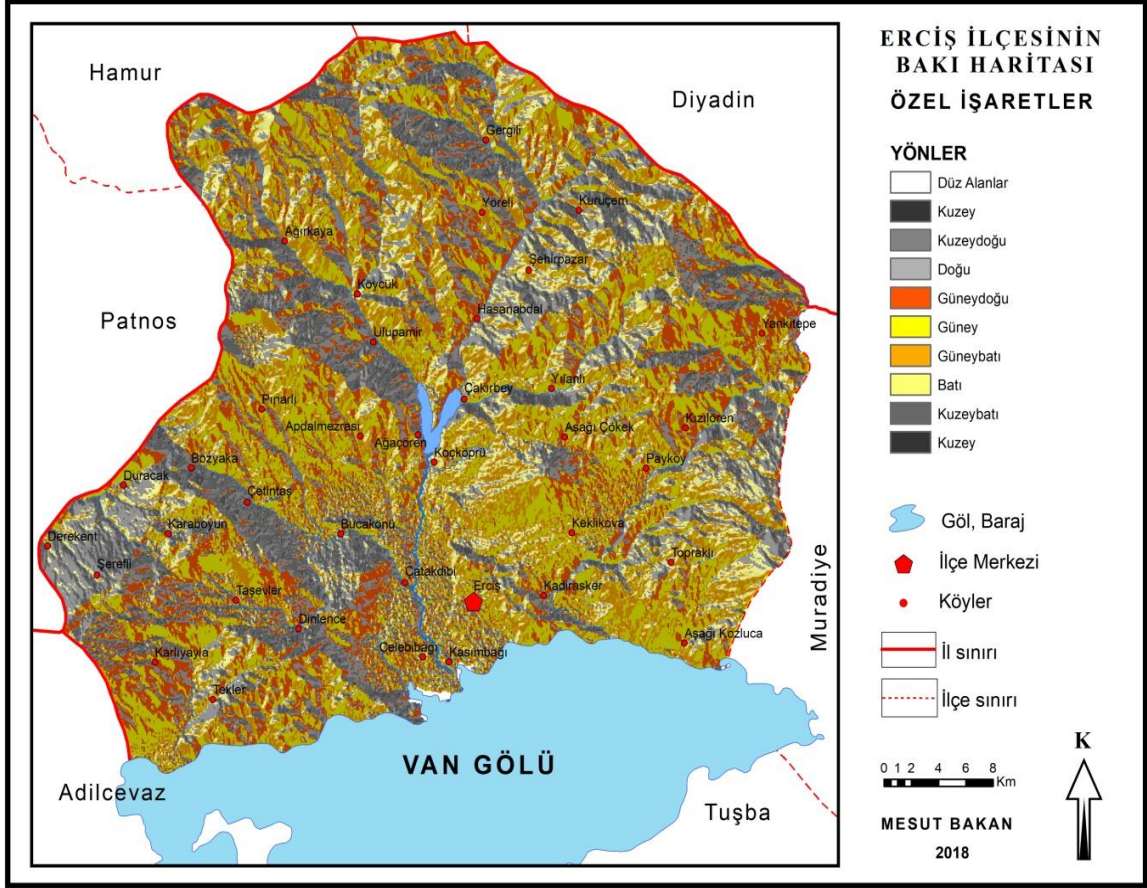
Yeryüzü şekilleri ile iklim ilişkisi doğrudan nüfusu etkilemektedir. İlçenin kuzey ve kuzeybatı kesimlerinde yer alan kır yerleşmelerinde yükseltiye bağlı olarak sıcaklık değerleri diğer kesimlere göre düşüktür. İlçenin kuzey kesiminde yer alan Gergili, kır yerleşmesinde kış aylarında nüfus hiç bulunmamaktadır. Gerek zorlu kış şartlarının bulunması ve gerekse yolların kış mevsiminde kapanması sebebiyle nüfuslanma bulunmamaktadır. Gergili kır yerleşmesinde bulunan nüfus Erciş ilçe merkezi ve yakınlarda bulunan kır yerleşmelerine göç eder. Gergili kır yerleşmesi daha çok ilkbahar mevsiminden itibaren nüfuslanır. Bu yerleşme alanı sürekli kır yerleşmesi olmasına rağmen daha çok yazlak özelliği göstermektedir.

Bunun yanında son yıllarda güvenlik sorunu gerekçeleri ile Erciş ilçesinin kuzey kesimlerinde yer alan kır yerleşmelerinde ilan edilen güvenlik bölgeleri nedeniyle de nüfus kayıpları yaşanmıştır. Bu alanlarda terör olaylarının yaşanmasından dolayı buradaki yerleşmeler güvenlik tedbirleri amacıyla zaman zaman boşaltılmaktadır.

Bakı

Bakı, güneş ışınlarının geliş açısını etkileyerek (Atalay, 2010: 61) yakıt tasarrufu sağlamakta, daha az kirlilik ortaya çıkarmakta ve güneş enerjisinden uzun süre faydalanma imkânı sunmaktadır (Özdemir, 1996: 211). Kuzey yarım kürede kuzey yönlerde cisimlerin gölge boyları düz araziye göre daha uzun, güney yönlerlere göre de daha kısadır. Bundan dolayı da yerleşme yeri seçiminde kuzey yönler, düz ve güney yönlerlere göre daha az tercih edilmektedir (Uğur ve Aliağaoğlu, 2015; Özşahin, 2014: 114). Nitekim bu yönüyle bakı faktörü iklim, bitki örtüsü, yerleşimi ve nüfusu etkileyen ana etmenlerden biridir. Güneşi gören tarafta kurulan yerleşmelerin sayısı oldukça

fazladır. Bu bölgelerde nüfuslanma da yoğundur. Nitekim bu alanlar iklim açısından müsait olduğu için tarım son derece gelişmiştir.

Harita 14: Erciş İlçesi Baki Haritası

Erciş ilçesi baki haritası incelendiğinde kır yerleşmelerinin kurulduğu alanların ağırlıklı olarak güney, güneydoğu ve güneybatı olduğu görülmektedir. Bunun yanında baki durumu konutların eklentileri üzerinde etkili olmaktadır. Konutların kapı ve pencereleri güney yönüne bakacak şekilde planlama yapılmaktadır.

Güneşi gören yamaçlarda kurulmuş olan yerleşim bölgelerinde sıcaklık ortalamaları daha yüksektir ve bundan dolayı tarım ürünleri daha erken olgunlaşmaktadır.

Tablo 25: Erciş İlçesi Kırsal Mahalleleri ve Bakı Yönü

Köy Adı	Bakı Yönü	Köy Adı	Bakı Yönü	Köy Adı	Bakı Yönü
Akbaş	<i>Kuzey</i>	Taşlıçay	<i>Güneydoğu</i>	Aşağı Çökek	<i>Güney</i>
Karaboyun	<i>Kuzey</i>	Karatavuk	<i>Güneydoğu</i>	Gergili	<i>Güney</i>
Bozyaka	<i>Kuzeydoğu</i>	Pınarlı	<i>Güneydoğu</i>	Hacıkaş	<i>Güney</i>
Çetintaş	<i>Kuzeydoğu</i>	Ergücü	<i>Güneydoğu</i>	Gedikdibi	<i>Güney</i>
Ekiciler	<i>Kuzeydoğu</i>	Aşağı Göze	<i>Güneydoğu</i>	Kızılören	<i>Güney</i>
Ağaçören	<i>Doğu</i>	Akçayuva	<i>Güneydoğu</i>	Yankitepe	<i>Güney</i>
Ulupamir	<i>Doğu</i>	Kadirasker	<i>Güneydoğu</i>	Düvenci	<i>Güney</i>
Kasımbağı	<i>Doğu</i>	Kırkpınar	<i>Güney</i>	Deliçay	<i>Güney</i>
Dinlence	<i>Doğu</i>	Aşağı Işıklı	<i>Güney</i>	Nişancı	<i>Güney</i>
Çatakdibi	<i>Doğu</i>	Taşevler	<i>Güney</i>	Yetişen	<i>Güney</i>
Evbeyli	<i>Doğu</i>	Bucakönü	<i>Güney</i>	Kekiksırtı	<i>Güney</i>
Doluca	<i>Güneydoğu</i>	Aksakal	<i>Güney</i>	Kırkdeğirmen	<i>Güney</i>
Gözütok	<i>Güneydoğu</i>	Karlıayla	<i>Güney</i>	Ağırkaya	<i>Güney</i>
Sabanbüken	<i>Güneydoğu</i>	Çataltepe	<i>Güney</i>	Uncular	<i>Güney</i>
Gümüşluk	<i>Güneydoğu</i>	Payköy	<i>Güney</i>	İkizçalı	<i>Güney</i>
Görüşlü	<i>Güneydoğu</i>	Çimen	<i>Güney</i>	Kocapınar	<i>Güney</i>
Keklikova	<i>Güney</i>	Mağaraköy	<i>Güneybatı</i>	Derimevi	<i>Güneybatı</i>
Çakırbey	<i>Güney</i>	Kordoğan	<i>Güneybatı</i>	İşbaşı	<i>Güneybatı</i>
Çobandüzü	<i>Güneybatı</i>	Çelebibağı	<i>Güneybatı</i>	Yünören	<i>Güneybatı</i>
Gültepe	<i>Güneybatı</i>	Koçköprü	<i>Güneybatı</i>	Yukarı Işıklı	<i>Batı</i>
Yalındam	<i>Güneybatı</i>	Hocaalı	<i>Güneybatı</i>	Söğütlü	<i>Batı</i>
Yılanlı	<i>Güneybatı</i>	Çubuklu	<i>Güneybatı</i>	Apdalmezrası	<i>Batı</i>
Yörelı	<i>Güneybatı</i>	Taşkapı	<i>Güneybatı</i>	AşağıKozluca	<i>Batı</i>
şehirpazar	<i>Batı</i>	Salmanağa	<i>Batı</i>	AşağıAkçagedik	<i>Kuzeybatı</i>
Köycük	<i>Batı</i>	Derekent	<i>Kuzeybatı</i>	şerefli	<i>Kuzeybatı</i>
Gökoğlan	<i>Batı</i>	Yoldere	<i>Kuzeybatı</i>	Kuruçem	<i>Kuzeybatı</i>
Oyalı	<i>Batı</i>	Ortayayla	<i>Kuzeybatı</i>	Doğancı	<i>Kuzeybatı</i>
Tekler	<i>Batı</i>	Hasanabdal	<i>Kuzeybatı</i>	YukarıAkçagedik	<i>Kuzeybatı</i>
Duracak	<i>Batı</i>	Topraklı	<i>Kuzeybatı</i>		

Tablo 26: Erciş İlçesi Kırsal Mahallelerin Bakı Yönü ve Nüfus Miktarları

Kırsal Mahalle	Bakı Yönü	Nüfusu (2018)
Aşağı çökek	Güney	1.435
Gergili	Güney	192
Hacıkaş	Güney	836
Gedikdibi	Güney	569
Kızılören	Güney	414
Yankıtepe	Güney	535
Düvenci	Güney	1.267
Deliçay	Güney	1.377
Nişancı	Güney	733
Aşağı Işıklı	Güney	2.288

Belirlenmiş olan 10 kırsal mahallenin bakı yönleri ile nüfus miktarları arasındaki ilişkiden bahsedilmiştir. Belirlemiş olduğumuz 10 kırsal mahallenin bakı yönü güney olanları tespit edilmiş ve bu kırsal mahallelerin 2018 nüfus verileri gösterilmiştir. Nitekim kır yerleşmelerin kurulmasında etkili olan etmenlerin başında olan bakı faktörünün etkisini çalışma alanında görmek mümkündür. Erciş ilçesinde nüfus miktarı fazla olan kır yerleşmelerinin genel olarak güney, güneybatı, güneydoğuda kurulmuş olduğu görülmektedir. Bakı yönü güney olan kır yerleşmelerinin nüfus miktarı oldukça yüksektir. Nitekim Aşağıçökek (1.435), Aşağı Işıklı (2.288), Payköy (1.575), Çimen (1.078), Deliçay (1.377) kırsal mahalleleri bakı yönü güney olan kır yerleşmelerdir. Bu kır yerleşmelerinin nüfus miktarlarının yüksek olmasında bakı faktörü etkili olmuştur. Bunun yanında bazı kırsal mahallerde bakı yönü güney olmasına rağmen nüfus miktarı oldukça az olmuştur. Gergili kırsal mahallesi (192 kişi) bakı yönü güney olmasına rağmen eğimli bir bölgede yer aldığı için nüfus miktarı oldukça az olmuştur.

Foto 17: Gergili Kırsal Mahallesi

Tablo 27: Erciş İlçesi Kırsal Mahallelerin Bakı Yönü ve Nüfus Miktarları

Kırsal Mahalle	Bakı Yönü	Nüfusu (2018)
Akbaş	Kuzey	432
Kayaboyun	Kuzey	400
Bozyaka	Kuzeydoğu	278
Çetintaş	Kuzeydoğu	557
Ekiciler	Kuzeydoğu	360
Aşağıakçagedik	Kuzeybatı	27
Şerefli	Kuzeybatı	236
Topraklı	Kuzeybatı	1.098
Doğancı	Kuzeybatı	262
Yukarı Akçagedik	Kuzeybatı	322

Erciş ilçesi kır yerleşmelerinde bakı yönü güney olan kırsal mahalleler yoğunluktadır. Bunun yanında bakı yönü kuzey, kuzeydoğu ve kuzeybatı olan kır yerleşmeleri de bulunmaktadır. Bu kırsal mahallelerin nüfus miktarlarının bakı yönü güney olan kırsal mahallelere göre az olduğu görölmektedir. Nitekim Erciş ilçesi kırsal mahallelerin içerisinde nüfus miktarı en az olan Aşağiakçagedik kırsal mahallesinin (27 kişi) bakı yönü kuzeybatıdır. Bunun yanında Topraklı kırsal mahallesinin (1.098) bakı yönü kuzeybatı olmasına rağmen nüfus miktarının yüksek olmasında bu bölgenin ortalama yükseltisinin az ve verimli topraklara sahip olmasıdır. Bununla beraber Doğancı (262 kişi), Yukarıakçagedik (322 kişi), şerefli (236 kişi), Bozyaka (278 kişi) vb. kırsal mahalleleri bakı yönleri kuzey, kuzeybatı ve kuzeydoğu yönleridir.

Konumlarına Göre Kır Yerleşmeleri

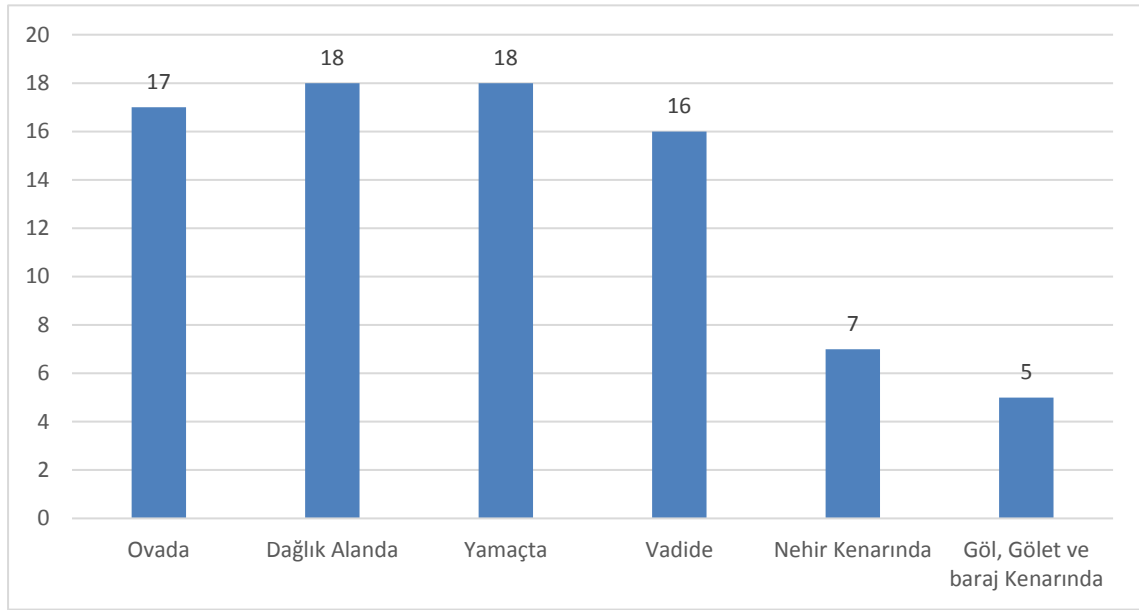
İnsanlar ister devamlı ister geçici ister münferit ister toplu halde yerleşmiş bulunsunlar içecek, yiyecek ve diğer beşerî ihtiyaçlar zoruyla daima yerleştikleri ve ihtiyaçlarının tatmin eden mahalle veya hiç değilse onun çevresine az çok bağlıdırlar ve vücuda getirdikleri mesken şekillerinde olduğu kadarıyla yerleşme yerinin seçilmesinde ve yerleşmenin teşekköl etmesinde ve gelişmesinde bu mahallin ve onun çevresinin ve coğrafi şartlarının az çok tesiri altındadır (Tanoğlu, 1954: 5).

Yerleşmelerin sahip oldukları karakter ve özelliklerin ortaya çıkmasında bulundukların yerin doğal ve beşerî şartları son derece önemlidir. Bir yerin yerleşme olarak seçilmesinde yer şekilleri, iklim, bitki örtüsü, su kaynakları gibi pek çok fiziki faktörle birlikte ekonomik faaliyet imkânı, güvenlik ve ulaşım gibi beşerî faktörlerde etkili olmaktadır (Ertürk, 2000: 183).

Yükselti basamakları ve bakı durumuna göre kır yerleşmelerinin gerek kurulduğu yerler ve gerekse de konumları son derece önemlidir. Kır yerleşmelerinin kurulması ve dağılışında belirleyici faktör yeryüzü şekilleridir. Yeryüzü şekillerinin yerleşme için uygun olan kesimlerinde nüfus yoğunluğu daha fazla olmuştur. Özellikle akarsu vadileri, ovalar ve platoluk alanlar yerleşim için en uygun coğrafi yeryüzü şekilleridir.

Doğal faktörün yanında beşerî faktörler yerleşimi etkileyen faktörlerdendir. Şehirlerarası yol güzergahları, ekonomik faaliyetin fazla olduğu bölgeler ve gölet, baraj alanlarında yerleşmeler yoğunlukta yer almaktadır.

Yerleşim alanların kurulduğu bölgenin coğrafi yeryüzü şekilleri ekonomik faaliyet türü üzerinde etkili olmaktadır. Nitekim vadi, ova ve düz alanlarda yapılan ekonomik faaliyet türü tarım iken nispeten eğimli ve dağlık bölgelerde ise ekonomik faaliyet türü hayvancılık olmaktadır. Erciş ilçesinde yer alan kır yerleşmelerinde bu durum birçok örnekle gösterilebilir. Nitekim Erciş ilçesinin kuzeyinde yer alan eğimli bölgelerde hayvancılık faaliyeti yürütülürken güney kesimlerinde daha çok tarım faaliyeti ön plana çıkmaktadır. Gergili kır yerleşmesinde hayvancılık faaliyeti sürdürülürken Aşağı Kozluca kır yerleşmesinde ise baskın faaliyet türü tarım olmuştur.

Grafik 31: Kurulduğu Konuma Göre Kır Yerleşme Sayıları (Kaynak: 1997 Köy Envanteri ve Gözlemler)

Ülkemizde batıdan doğuya gidildikçe yükselti ve eğim değişir. Dolayısıyla çalışma sahamız olan Erciş ilçesi de eğim ve yükseltinin fazla olduğu bir bölgede yer almaktadır. Erciş ilçesi, kır yerleşmelerinin dağılışına bakıldığında genel olarak yeryüzü şekillerine paralel uzanmaktadır. Erciş ilçesi kır yerleşmelerinin büyük bir kısmı ovalık, dağlık alanlar, yamaç ve vadilerde kurulmuştur. Yükseltisi fazla olan bölgeler olan yamaç, vadi ve dağlık alanlarda kurulan yerleşmeler geniş alan kaplamaktadır.

Erciş ilçesindeki 18 kırsal mahalle dağlık alanda kurulmuştur. Genellikle ilçenin kuzeyinde yer alan bu yerleşmelerde yaylacılık faaliyeti oldukça gelişmiştir. Bu kırsal mahallelere kuzeyde yer alan Yörelî, Şehirpazar, Pınarlı, Söğütlü, Kardoğan kuzeybatıda yer alan Evbeyli ile Pınarlı kuzeydoğuda yer alan Kızılören, Yankitepe, Aşağıgöze ve Kızılören yerleşmeleri yer almaktadır. Bu yerleşmelere oranla nispeten daha alçak tepelerde yer alan yerleşmeler ise Şerefli ve Karaboyundur. Çevresine göre yüksekte bulunan düzlük alanlar olan platoluk alanlarda kurulan yerleşmeler de görülmektedir. Dağlık alanlardan sonra en geniş alana sahip bölge platoluk alanlardır. Plato alanlarda kurulmuş olan kır yerleşmeleri ise Topraklı, Aşağıkozluca, Dereken, Duracak, Hacıkış ve Oyalı mahalleleridir. Dağlık alanlar da kurulmuş olan yerleşmelerde nüfus miktarı oldukça az iken plato alanlarında nüfus miktarı artmaktadır.

Foto 18: Az Eğimli Yamaçta Kurulmuş Olan Kırdeğirmen Kır Yerleşmesi

Erciş ilçesinde kır yerleşmelerine bakıldığında nüfus miktarları en fazla olan yerleşmeler ovalarda kurulmuş olan yerleşmeler olmuştur. Bu yerleşmeler genel olarak taşkın ovalarında kurulmuşlardır. Keklikova, Çelebibağı, Salmanağa, Aşağı ve Yukarı

Işıklı v.b yerleşme yer almaktadır. Nitekim bu yerleşmelerden Çelebibağı 15.564, Keklikova 3.126, Salmanağa 1.824, Aşağı Işıklı 2.224 ve Yukarı Işıklı ise 4.081 nüfusa sahiptir. Nitekim bu bölgelerde nüfus miktarının çok olmasında etkili olan en büyük etmen verimli tarım alanlarına sahip olmasıdır.

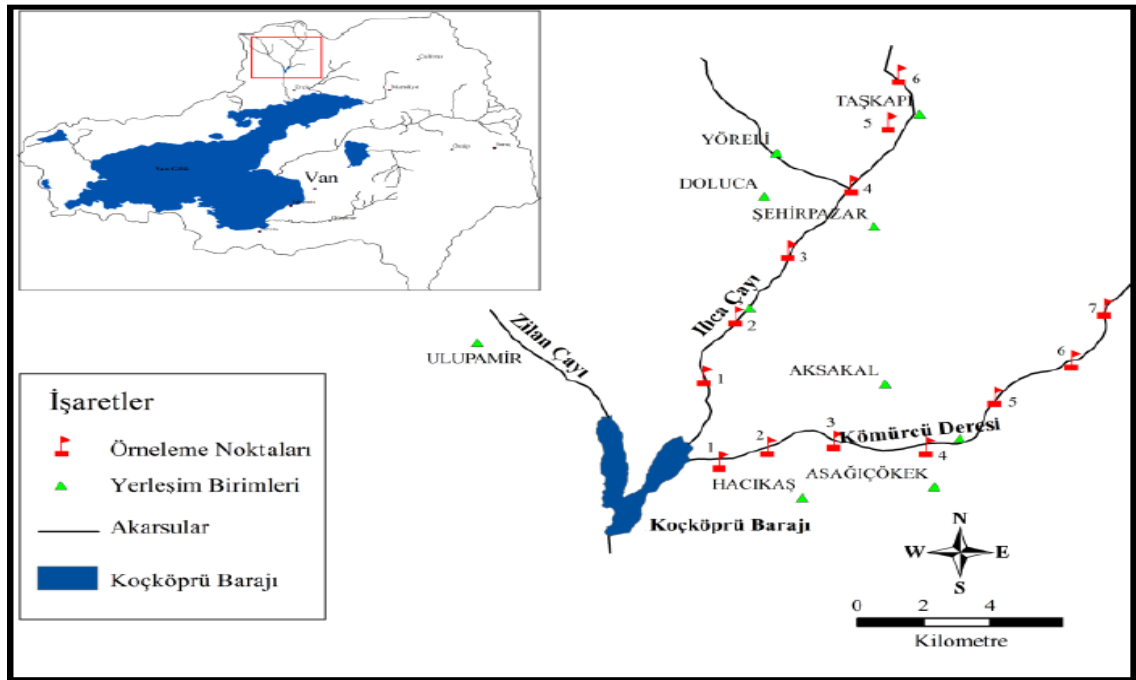

Foto 19: Plato Alanında Kurulmuş Olan Gergili Kır Yerleşmesi

Akarsuların aşındırmasına bağlı olarak ortaya çıkan yeryüzü şekillerine vadi denir. Vadiler kendi aralarında çentik vadi, kanyon vadi, boğaz vadi ve tabanlı (Geniş) vadiler olarak ayrılmaktadır. İlçemiz sınırları içerisinde tabanlı vadiler geniş alanlarda yayılmıştır. Bu alanlarda kurulan yerleşme sayısı da oldukça fazladır. Erciş ilçesinde yer kırsal mahallelerden Kasımbağı, Çatakdibi, Bucakönü, Kadirasker, Nişancı, Akbaş ve birçok yerleşme vadiler de kurulmuştur.

Foto 20: Vadi Tabanında Kurulmuş Olan Yukarı Akçagedik Kır Yerleşmesi

Harita 15: Erciş İlçesinde Akarsu Kenarlarında Kurulan Kırsal Mahalleler (Kaynak: Sarı, Akkuş. 2015: S.128)

Erciş ilçesi akarsu ağı bakımından zengin bir bölgede yer almaktadır. Akarsu kenarında yer alan bölgede sulamanın etkisi ve verimli toprakların olması nedeniyle yerleşime elverişli özelliktedir. Nitekim Erciş ilçesinde yer alan kırsal mahalleler de bu olumlu şartları değerlendirerek bu alanlarda meskenler kurarak yerleşime açmışlardır.

Ilıca deresi boyunca birçok yerleşmenin kurulmuş olduğu görülmektedir. Ilıca deresi boyunca güneyden kuzeye doğru Gözütok, Derimevi, Hasanabdal, Taşkapı ve Gergili kırsal mahalleleri yer almaktadır. Mağaraköy, Köycük ve Ağırkaya Mağara Çayı kenarında kurulmuş olan yerleşmelerdir Akarsular üzerine yapılan barajların kenarında yer alan yerleşmeler Koçköprü Barajı kenarında kurulmuş olan Çakırbey, Ağaçören ve Koçköprü kır yerleşmeleridir. Bunun yanında Çelebibağı ve Kasımbağı yerleşmeleri de Van Gölü kenarında yer alan yerleşmelerdir.

Konumlarına göre kurulan kır yerleşmelerinde topografik özellikler göz önünde tutulmuştur. Bunun yanında beşerî bir faktör olarak yol üzeri kurulmuş olan yerleşmeler hakkında da bilgi verilecektir. Şehirlerarası yol kenarlarında kurulmuş olan yerleşme sayısı 5'dir. Bu yerleşmeler Erciş-Patnos, Erciş-Adilcevaz ve Van-Erciş yol güzergahında yer almaktadır. Bu yerleşmelerin içinde en büyük yerleşme Çelebibağı ile Kocapınar yerleşmeleridir. Çelebibağı özellikle son zamanlarda Erciş-Adilcevaz güzergahı boyunca uzanmakta ve yol boyu yerleşme özelliğine sahiptir. Erciş-Patnos güzergahında yer alan Kocapınar yerleşmesi de aynı özelliklere sahiptir.

Ele alınan bu hususlarda kurulum yerlerine göre kır yerleşmelerinden bahsedilmiştir. Burada dikkat edilecek hususlardan biri de bir yerleşim yerinin kurulum ve gelişiminde birçok faktör etkili olabilmektedir. Nitekim Çelebibağı yerleşim yerinin kurulduğu alan bir taşkın ovasında yer almaktadır. Bunun yanında Van Gölü kenarında yer almakta ve aynı zamanda Erciş-Adilcevaz yol güzergahında gelişmektedir. Aynı şekilde Tekler mahallesi bir vadi de kurulmuş iken yaşanan sel felaketi ile beraber yol güzergahında bulunan yamaç alanına taşınmıştır.

Foto 21: Dağ Eteğinde Kurulmuş Olan Ulupamir Kirsal Mahallesi

Foto 22: Akarsu Kenarında Kurulmuş Olan Hasanabdal Köyü

3.3. Sürekli Kır Yerleşmeleri

MEZRA

Arapça kökenli olan mezra sözcüğü Türk Dil Kurumu sözlüğünde kırsalda birkaç evden oluşan en küçük yerleşim birimi olarak tanımlanır.

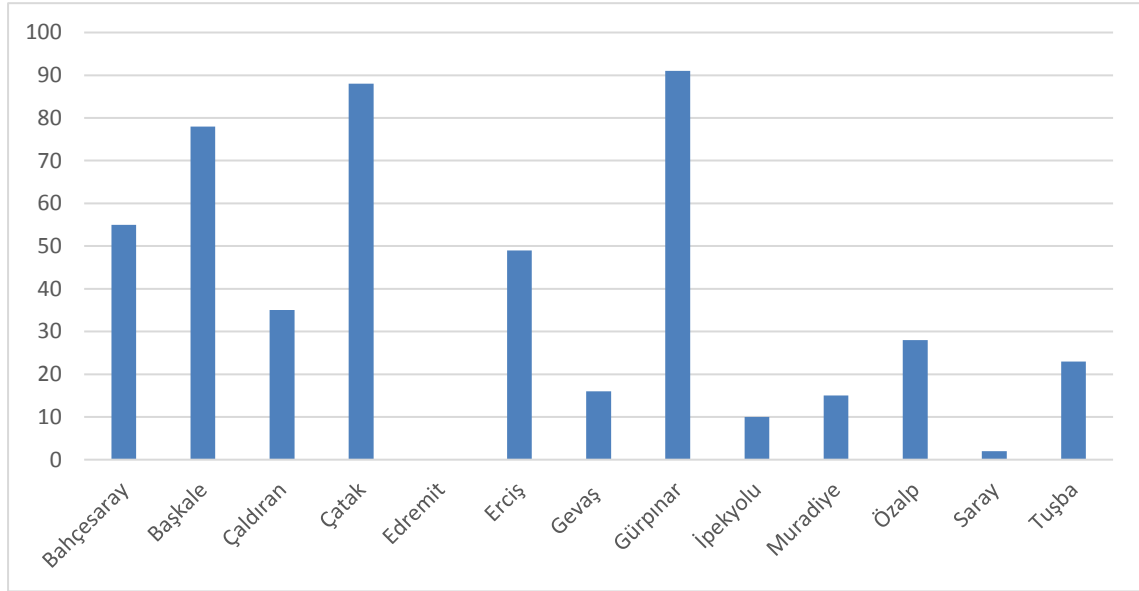
Yerleşme coğrafyası bünyesinde ele alınan mezra kavramı farklı şekillerde tanımlanmıştır. Atalay'a göre mezra, daha ziyade tarım, ikinci derece de hayvancılık faaliyetlerinin yürütüldüğü ve buna bağlı olarak da yerleşmelerin dahilinde ve çevresinde bahçe ve tarlaların yer aldığı yerleşmeler olarak tanımlamıştır (Atalay, 1990: 95). Yücel (1990) ise mezraların daha çok tarım yönüne dikkat çekerek 'ekilecek ziraat yapılacak yer' olarak tabir etmiştir (Yücel, 1990: 460). Mezraların sulanabilir, meyve ve sebze yetiştirilebilir sahaların iskân tarzı olarak tanımlamıştır.

İskân Coğrafyası adlı eserinde mezra kavramı üzerinde duran Tanoğlu (1954) geçmişte insanların Anadolu'da tarım alanlarını istila ve haşerelerden korumak için yüksek bölgelere çıkıp ekim işlemleri yaptıklarını dile getirmiştir. Günümüze doğru alçak kesimlerde yapılan mezra faaliyetleri ile bu yerleşim alanlarının büyüyerek geniş yerleşim alanlarına dönüştüğü dile getirilmektedir (Tanoğlu, 1954: 27).

Burada üzerinde durulacak durumlardan biri de mezraların sürekli ya da geçici olması ve kuruluş amaçlarıdır. Bu konular ile ilgili birçok farklı fikir görülmektedir. Geçici ve sürekli kır yerleşmeleri olduğu ifade edilen mezra da araştırma alanı için en uygun sınıflandırma 'bulunduğu coğrafi ortamın getirdiği koşullara bağlı olarak geçici iskân şekli halinde kullanılanları olduğu gibi, sürekli oturanları da vardır' (Tunçdilek, 1967: 126, Doğanay, 1989: 229).

Yerleşme coğrafyasında geçmişte daha çok ekim-dikim faaliyetlerin yürütüldüğü yer olarak anılan mezralar Türkiye'de daha çok Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde bulunmaktadır. Mezra yerleşmeleri eskiden günümüze yaylalar ile köyler arasında insanların dinlendikleri hayvanlarını otlattıkları bir geçiş bölgesi olarak doğmuştur. Mezra yerleşmelerinde günümüzde daha çok tarım faaliyeti sürdürülürken bunun yanında hayvancılık faaliyeti de yapılmaktadır.

Tunçdilek'e göre Doğu Anadolu'ya özgü olan mezra, Erciş ilçesinde halk arasında mezre olarak ifade edilmektedir.

Grafik 32: Van İli İlçelerinin Mezra Sayıları (Kaynak: Van B.B. Muhtarlık İşleri Daire Başkanlığı 2018)

Mezra yerleşmelerinin halk tarafından tam olarak belirlenememesi geçmişten günümüze Türkiye'de mezra sayısında tam bir netlik kazandıramamıştır. Nitekim 1945 yılında Türkiye genelinde 3.672 mezra bulunurken bu sayı 1981 yılında 12.229 olmuştur. Van ili kır yerleşmelerinde 1945 yılında mezra sayısı 2 iken 1981 yılında 509 olmuştur. Erciş ilçesinde ise 1945 yılında tespit edilebilen mezra bulunmazken 1981 yılında ise 18 mezra tespit edilmiştir. 1997 köy envanterinde 49 olan mezra sayısı günümüzde de 49'dur. 2018 yılında Van ilinde bulunan mezra sayısı 490 iken Erciş ilçesinde ise 49 olarak tespit edilmiştir. Van ilçeleri arasında Gürpınar, Çatak, Başkale ve Bahçesaray'dan sonra en çok mezra yerleşmesine sahip ilçe Erciş'tir (Grafik 32).

Nitekim mezra kavramı tam olarak halk tarafından ayırt edilememiştir. Yapılan araştırma-incelemelerin yetersiz olması mezra sayısının tam olarak belirlenememesine sebep olmuştur.

Erciş ilçesinde bulunan mezralarda tarım faaliyeti yürütülmekle beraber hayvansal faaliyetlerin etkinliği de oldukça fazladır. Erciş ilçesinde bulunan mezralarda daha çok hayvan yem ve otları yetiştirilir. Erciş'te bulunan kır yerleşmelerinde

hayvancılık yapılan mezralar bulunurken bunun yanında hayvanlara ot temin etmek için tarım ve hayvancılığın bir arada yapıldığı mezralar da bulunmaktadır.

Foto 23: Gergili Aşağı Sınır Mezrası

Erciş ilçesi kırsal yerleşmelerinde kurulan mezraların iskân durumu bulunduğu bölgeye göre değişmektedir. Kurulum alanı dağlık bölgeler ve zorlu iklim şartları olan kırsal yerleşmelerinde mezralar geçici iken güney kesimlerinde nispeten iklim ve yeryüzü şekillerinin uygun olduğu yerlerde mezralar kalıcı olabilmektedir. Nitekim Gergili kırsal mahallesinde yer alan Aşağı ve Yukarı Sınır mezraları ile Dövençi Keleş mezraları geçici olarak kurulan mezralardır. Bu mezralara ilkbahar aylarında yerleşilir iken Kış mevsiminde ise tamamen boşaltılır. Bununla beraber Aşağı Kozluca kırsal mahallesinde bulunan Yukarı ve Orta Kozluca mezraları kalıcı mezralar arasındadır. Bunun yanında bazı mezralar ise başta geçici iken daha sonra kalıcı olabilmektedir.

Foto 24: Aşağı Göze Köyüne Bağlı 480 Nüfusu Bulunan Kalıcı İncesu Mezrası

Mezra yerleşme alanlarının bulunduğu bölge, uygun yeryüzü şekillerine sahip olduğunda gelişerek köy niteliği kazanmaktadır. Nitekim çalışma alanımızda bulunan Abdalmezrası köyü buna örnektir. İlk kurulduğunda mezra olan bu alan daha sonra nüfuslanarak köy yerleşmesine dönüşmüştür.

Son zamanlarda mezralara sağlanan eğitim olanaklarının iyileştirilmesi mezra alanlarının nüfuslanmasını sağlamıştır. Çalışma alanımızda bulunan mezralarda ilkokul ve kısmen okul öncesi eğitim imkanlarının sağlanmış olduğu görülmektedir. Bunun yanında taşınmalı eğitim de yapılmaktadır. Mezra bölgelerinin altyapı, eğitim, sağlık ve ulaşım ihtiyaçlarının karşılanması mezraların genişlemesine sebep olmuştur.

Erciş ilçesi kır yerleşmelerinde kurulan mezraların kuruluş sebebi çeşitlilik göstermektedir. Nitekim genel olarak mezraların kurulma sebepleri arasında artan nüfus ve arazinin yetersiz kalması durumudur. Bunun yanında aileler arasında çıkan anlaşmazlıklar ve aşiret anlaşmazlıkları mezraların doğmasına yol açmıştır.

Bunun yanında bazı kır yerleşmelerinde kom yerleşmelerinin birleşmesi ile mezralar ortaya çıkabilmektedir. Nitekim mezraların isimleri içerisinde yer alan kom

sözcüğü bunu göstermektedir. Erciş ilçesi kır yerleşmesi Çubuklu kırsal mahallesinde yer alan Navinkom mezarası bunun en güzel örneğidir.

Araştırma sahasında yer alan mezzalar genellikle bir şahsa veya bir aile ait olmaktadır. Nitekim geçmiş dönemlerde bu topraklara sahip olan kişilerden ailelerine geçmektedir. Bazı aileler kır yerleşmelerinde daimî ikamet etmedikleri için mezza alanlarını kiralamaktadır.

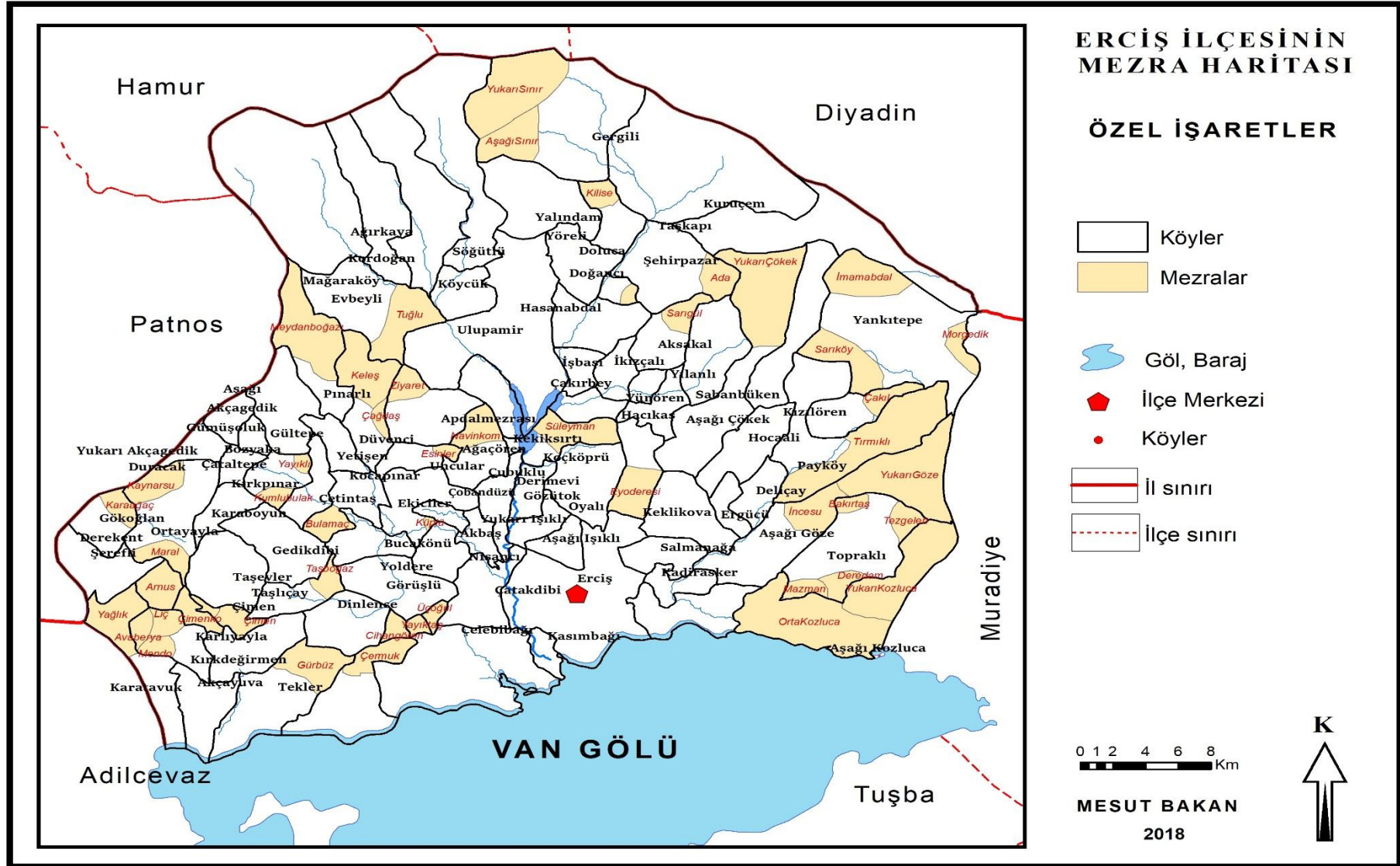
Foto 25: Karatavuk Kırsal Mahallesiine Bağlı Yağlık Mezarası

Erciş ilçesi kır yerleşmelerinde bulunan mezzaların ekonomik faaliyetine göre mesken yapıları değişkenlik göstermektedir. Nitekim tarımsal faaliyetin etkin olduğu mezzalarda araziler geniş alan kaplar ve genellikle birkaç mesken yer alır. Bunun yanında bazı mezzalarda ise ekimi yapılan hayvan yemi ürünlerinin toplandığı samanlık ve ahırlar da bulunmaktadır. Hayvancılık yapılan mezzalarda genellikle konutlar biraz daha gevşek dokulu olmuştur.

Tarım ve hayvancılık dışında bazı mezralarda ise sebze ve meyve ağacı ekim alanlarına rastlanmaktadır. Kozluca mahallesinin Orta Kozluca mezrasında fasulye, domates, karpuz, kavun ve elma ağaçlarının olduğu bahçe tarımı yapılmaktadır.

Mezralarda mesken durumuna bakıldığında iki kısma ayrıldığı görülür. Nitekim bulunduğu bölgenin gelişmişlik durumuna bağlı olarak eski tip evler ile yeni betonarme evler görülmektedir. Diğer bölgelerden farklı olarak eski tip kerpiç evlerin sayısı son derece azdır. Erciş ilçesi kır yerleşmelerinde bulunan mezralarda eski tip evler genellikle kerpiçten yapılmışlardır. Eski tip evlerin duvar kalınlığı genel olarak 50-60 cm kalınlığında olup tavan kısmında genellikle kavak ağaçlarından yapılan kalaslarla desteklenir. Kalasların üstü tahtalarla kapatılıp sırayla naylon ve kil toprağı ile örtülür. Daha sonra çakıl taşları ile desteklenir ve düz dam şeklinde oluşturulur. Meskenlerin taban kısmı sıkıştırılmış topraktan yapılır.

Çalışma alanımızda bulunan mezralarda tuvalet, meskenlerin dışında yer alır. Bunun yanında meskenlerin biraz uzağında ise ağıllar yer almaktadır. Ağılların dışında samanlık, tandır evi ve kümes eklentileri de yer almaktadır.

Harita 16:Erciş İlçesi Mezra Haritası

Tablo: 28 Erciş İlçesinde Bulunan Mezraların Hane ve Nüfus Sayıları (2018)

Kırsal Mahalle	Mezrası	Hane sayısı	Nüfus
Abdalmezraası	Ziyaret	70	420
Aksakal	Sarıgül	6	30
Aşağı Çökek	Yukarı Çökek	150	900
Aşağı Göze	İncesu	80	480
	Yukarı Göze	17	150
Aşağı Kozluca	Orta Kozluca	20	131
	Yukarı Kozluca	120	720
Bayramlı	Çermuk	28	250
Bucakönü	Küplü	80	480
Çimen	Çimen	15	90
Çubuklu	Navinkom	7	50
Doğancı	Ada	5	50
Döveni	Çağdaş	80	480
	Keleş	30	180
Evbeyli	Tuğlu	100	601
Gergili	Aşağı Sınır	30	180
	Yukarı Sınır	20	150
Gökoğlan	Karaağaç	14	84
Görüslü	Cihangören	60	480
	Yayıktaş	42	240
	Üçoğul	20	50
Hacıkaş	Eyoderesi	8	60
Karatavuk	Yağlık	40	210
Karlıyayla	Avaberya	13	70
	Liç	10	50
	Mendo	9	30
Kırkdeğirmen	Arnus	10	50
	Çimenko	30	150
Kırkpınar	Kumlubulak	15	80
	Yayıklı	20	120
Kızılören	Çakıl	17	115
Kocapınar	Bulamaç	60	360
Koçköprü	Süleyman	50	300
Ortayayla	Kaynarsu	15	110
	Maral	18	180
Pay	Tırmıklı	50	80

Pınarlı	Meydanboğazı	30	210
Şehirpazar	Ada	7	25
Taşevler	Taşboğaz	20	140
Tekler	Gürbüz	15	110
Topraklı	Deredam	66	396
	Mazman	35	210
	Tezgelen	25	150
	Bakırtaş	15	90
Uncular	Esinler	9	50
Yalındam	Kilise	30	180
Yankitepe	İmamabdal	30	210
	Morgedik	35	300
	Sarıköy	25	150

Kaynak: Van B.B. Muhtarlık İşleri Daire Başkanlığı-2018

Erciş ilçesi mezra kır yerleşmelerine bakıldığında nüfus miktarları arasında çok büyük değişkenlikler görülmektedir. Birçok kırsal mahalle nüfuslarına göre mezra nüfuslarının oldukça fazla olduğu görülmektedir. Nitekim mezralardan 3 tanesinin nüfus miktarı 500'ün üzerindedir. Nüfus miktarı en fazla mezra 900 kişi ile Yukarı Çökek mezrasıdır. Bunun yanında bazı mezralarda ise nüfus miktarı oldukça azdır. Ada mezrasında 25 kişi, Mendo 30 ve Sarıgül mezrasında ise nüfus 30 kişidir. Mezralardaki hane sayısına bakıldığında en fazla hanesi olan mezra 150 hane ile Yukarı Çökek, 120 hane ile de Yukarı Kozluca mezrasıdır. Bunun yanında Ada mezrasında 5 hane, Sarıgül mezrası 6 hane, Navinkom mezrasında ise 7 hane vardır (Tablo 25).

Çalışma alanında yer alan mezralar incelendiğinde bazı mezra yerleşmelerinin bağlı olduğu kırsal mahallesine yakın bir nüfusa sahip olduğu görülebilmektedir. Nitekim mezraların kurulum alanlarının elverişliliği nüfus miktarlarının büyük artış göstermesine neden olmuştur. Aşağı Göze kır yerleşmesine bağlı İncesu mezrasının Erciş-Van yol güzergahına yakın alanda kurulması nüfus miktarının artış göstermesine sebep olmuştur. Bununla beraber aynı şekilde Aşağı Göze kırsal mahallesine bağlı Yukarı Göze mezrası ise kuzey kesimde dağlık alanda kurulmuştur. Aynı kırsal mahalleye bağlı Yukarı Göze ve İncesu mezralarının nüfus miktarları farklılık göstermektedir. İncesu mezrasının nüfusu 480 iken, Yukarı Göze mezrasının nüfusu 150 kişidir. Aşağı Göze kırsal mahallesinin 2017 toplam nüfus miktarı 1010 kişi

olmuştur. Aşağı Göze kırsal mahallesinin nüfus miktarının büyük kısmı mezralarında toplanmıştır. Nitekim İncesu ve Yukarı Göze mezralarının toplam nüfusu 630 kişidir.

Tablo 29: Erciş İlçesi Mezra İsimlerinin Kaynağı

Topoğrafya	Hidroğrafya	Fitoloji- Zoooloji	Beşerî Kaynaklar	Yerleşme Tipleri	Eşya ve Renk
Yukarı Çökek	İncesu	Sarıgül	Ziyaret	Navinkom	Küplü
Ada	Yukarı Göze	Karaağaç	Çağdaş		Yayıkköy
Yayıктаş	Çermuk	Çimen	Keleş		Tırmıklı
Çakıl	Eyoderesi	Mendo	Tuğluk		Mazman
Meydanboğaz	Avaberya	Çimenko	A. ve Y. Sınır		Sarıköy
Taşboğaz	Kumlubulak	Maral	Üçoğul		
Bakırtaş	Kaynarsu		Süleyman		
Morgedik	Deredam		Kilise		
			İmamabdal		

Erciş ilçesinde yer alan mezraların adları halk arasında Kürtçe isimler ile adlandırılmaktadır. Bunun yanında gerek cumhuriyet döneminde gerekse de sonraki dönemlerde mezra isimleri Türkçeleştirilmiştir. Burada mezra isimleri genellikle Kürtçe isimler üzerinde değiştirilerek Türkçeye aktarıldığı görülmektedir. Bundan dolayı bazı mezraların Türkçe isimleri içinde anlamca Kürtçe sözcükler bulunmaktadır (Mendo, Çermuk, Navinkom).

Çalışma alanında yer alan mezralar ile kırsal mahalleler arasında mesafe değişkenlik göstermektedir. Abdalmezrası kırsal mahallesi ile Ziyaret mezrasının kurulum alanları arasında mesafe 4,5 km, Aşağı Kozluca kırsal mahallesinin Yukarı Kozluca mezrası arası mesafe 6 km, Aksakal kırsal mahallesinin Sarıgül mezrası arası mesafe ise 1 km'dir. Nitekim mezraların genel itibari ile bağlı olduğu kırsal mahalleye uzaklıkları çok az olmuştur.

Araştırma sahasında yer alan mezra örneklerinde mesken eklentileri ile tarım alanlarının meskenlere olan mesafeleri birkaç örnekten yola çıkarak bilgi verilmiştir.

İncelenmiş mezraların tamamında mesken eklentileri ile meskenler arası mesafenin çok kısa olduğu ve hatta birçok eklentinin mesken ile bitişik olduğu görülmektedir. Nitekim mezralarda mesken eklentilerinden olan ahır genellikle meskenin ya karşısında ya da bitişğinde yer almaktadır. Ahırlar ile meskenler arası mesafe en fazla 20-25 m kadar olmuştur. Ahırlar güvenlik kaygıları sebebiyle genellikle meskenlerin bitişğinde yapılmıştır. Ancak bazı mezralarda ise ahırların koku sebebiyle meskene 20-25 m kadar uzaklıkta yapıldığı görülmüştür. Bunun yanında samanlık, odunluk ve kümes gibi eklentiler ise genellikle ahır ile bitişik olmaktadır. Bazı mezralarda ise kümesin meskenlerin merdiven altında olan boşluğunda yapıldığı görülmüştür. Bunun yanında mesken eklentileri arasında olan tandır evi ise çoğu mezrada kapalı bir alanda yapılıyor iken bazı mezralarda ise yaz mevsiminde kullanılacak üstü hafif gölgelik olan ve yöre halkı tarafından ‘siber’ olarak tanımlanan tandırlarda bulunmaktadır. Tandır evleri meskenlere 10-15 m kadar mesafe de yer almaktadır. Mezra alanların birçoğunda tuvalet meskenlerin içinde yer almaktadır. Ancak bazı eski tip meskenlerde tuvalet meskenin bitişğinde yapılmaktadır. Mesken ile tuvalet arası mesafe azdır.

3.4. Geçici Kır Yerleşmeleri

Yayla

Türk Dil Kurumunca; dağlık, yüksek bölgelerde, kışın hayat şartları güç olduğu için boş bırakılan, yazın havası iyi ve serin olan, hayvan otlatma veya dinlenme yeri olarak tanımlanan yayla kavramının yerleşme coğrafyasında birçok tanımı yapılmaktadır.

Yayla, ülkemizin hemen her tarafında ormanın üst sınırında ve alpin-subalpin yaylalar kuşağında hayvan otlatmak amacıyla kurulan yerleşmelerdir (Atalay, 2012; 95-96).

YÜCEL 'Türkiye'nin Kır Yerleşmeleri ve Tipleri Üzerine Yeni Görüşler' adlı eserinde yayla tabirini şu şekilde yapmaktadır. Çoban ve hayvan sahiplerinin davar ve sığırlarına taze ot yedirebilmek için, yazın dağların, orman üst sınırı yukarısındaki zirvelerine çekilmiş baharı yakalayabildikleri alp çayırı kuşağının uygun bir köşesine

kurdukları çadır ve taşla inşa edilmiş meskenlerden müteşekkil yerleşmelerin adıdır (Yücel, 1995: 454).

Beşerî coğrafya terimi olarak, yaz mevsiminde hayvanların otlatıldığı, köyün dışında olmakla birlikte, ekonomik bakımdan köye bağlı ve onu destekleyen, bazen dinlenme amacıyla kullanılan, mevsimlik konutların da yer aldığı dağların yüksek kesimlerindeki düzlükler (Doğanay, 1997;273-278) olarak tanımlanır.

İklim ve yeryüzü şekillerinin etkisine bağlı olarak oluşan yaylacılık faaliyeti Türkiye’de turizm, hayvancılık ve tarımsal faaliyet olarak yürütülmektedir. Doğu Anadolu bölgesinde yer alan yaylacılık faaliyeti, hayvancılık ve hayvanlardan elden edilen ürünlerden ibarettir. Doğu Anadolu bölgesinde yeryüzü şekillerinin engebeli olması ve yaz yağışları ile beraber gür otlakların yeşermesi yaylacılık faaliyetini arttıran etmenler olmuştur. Bölgede hayvancılık faaliyeti yürütenler ilkbahar mevsimi ile beraber (Nisan-Mayıs) hayvanlarını yüksek kesimlerdeki yayla alanlarına götürür. Bu yaylalarda konaklayacakları geçici yerleşim meskenleri kurarak Eylül ayına kadar buralarda kalırlar. Ancak yayla alanları arasında da değişim olabilmektedir. Nitekim otlakların azaldığı alanlardan başka bir alana doğru da geçişler yaşanmaktadır.

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de yaylacılık faaliyetleri Erciş ilçesinde süregelmiştir. Nitekim Karakoyunlu hükümdarının yaz aylarında Erciş ilçesinin kuzeyinde yer alan Aladağlardaki yayla alanlarında konakladığı ve burada meyve ağaçları ve hayvansal ürünlerin üretildiği bilinmektedir.

Yaylaya çıkış zamanları belirlenirken tarlaların ekim ve hasat zamanı göz önünde tutulur. Yayla çıkış zamanları ekinlerin yeni çıktığı nisan ayında gerçekleşir. Yayladan dönüş ise hasatların sona erdiği ağustos ve eylül aylarında gerçekleşir. Nitekim geçmişte ve günümüzde de bazı dönemlerde aileler arasında yaylacılık faaliyeti sırasında hayvanların ekinleri talan etmesi sebebiyle sorunlar yaşanmıştır.

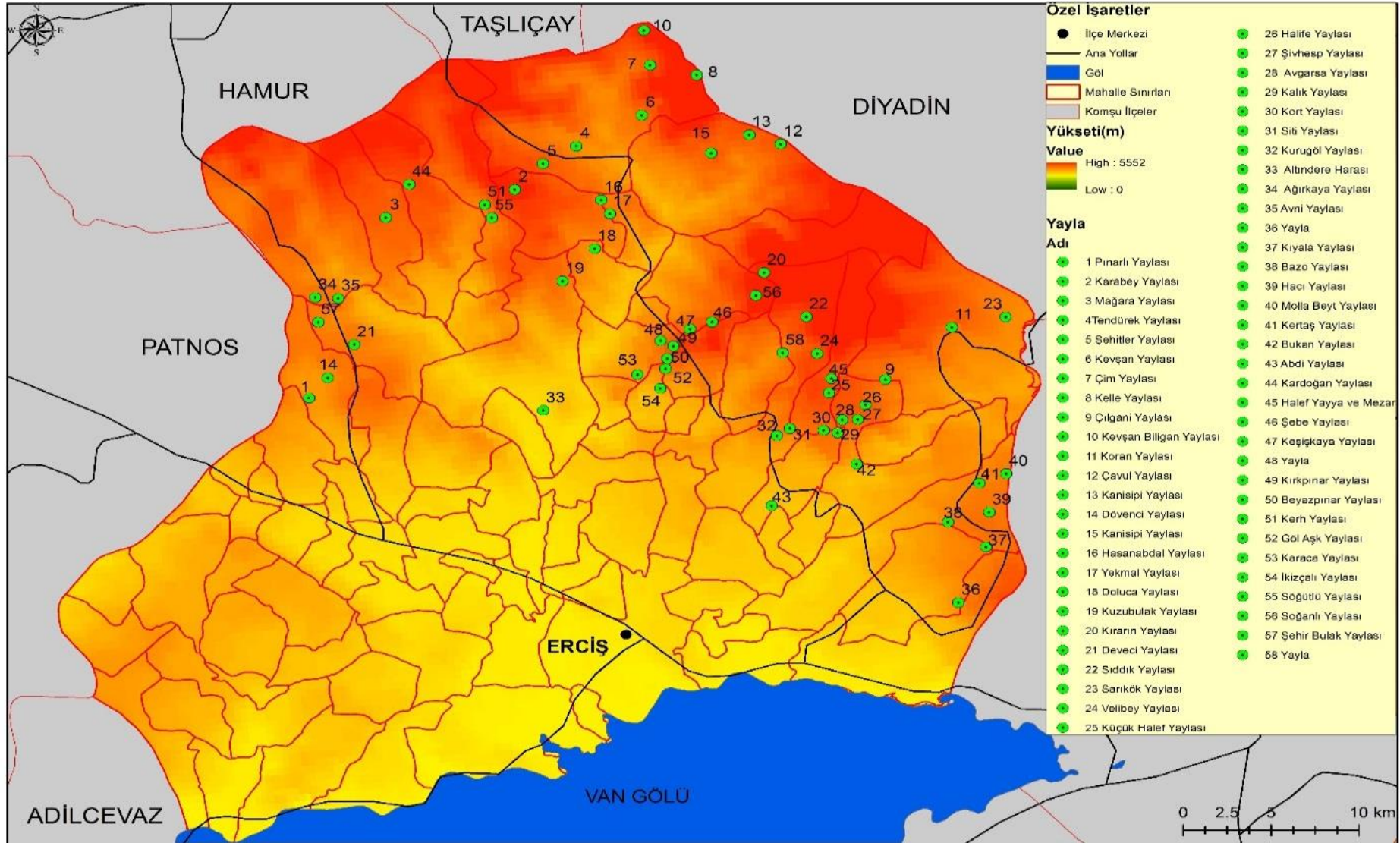
Foto 26: Meydan Yaylası (Kaynak. Hidayet Sarlıgöl)

Bunun yanında geçmişte sayıları çok olan ancak günümüzde azalan bölge dışından gelen göçebe hayvancılık gurupları mevcuttur. Özellikle Hakkâri Yüksekova'dan gelenler Erciş'te yaylalarda geçici sürelerle kalmaktadır.

Erciş ilçesi kır yerleşmelerinde yaylacılık faaliyetine bağlı olarak hayvancılık faaliyeti oldukça gelişmiştir. Kır yerleşmelerinin yeryüzü şekilleri ve temel geçim kaynaklarına bağlı olarak yaylacılık faaliyeti dağılışı göstermektedir. Erciş ilçesinde bulunan kır yerleşmelerin kuzey dağlık bölgelerinde yer alan yerleşmelerde yaylacılık faaliyeti gelişmiştir. Bunun yanında ilçenin güney, güneybatı ve batı bölgelerinde yaylacılık faaliyeti gelişmemiştir. İlçenin diğer kır yerleşmelerinden kuzey kesimlerdeki yayla alanlarına hayvancılık amacıyla gelinir. Kuzey kesimlerde yer alan kır yerleşmelerinde birden çok yayla bulunmaktadır. Gergili, Hasanabdal, Doğancı, Şehirpazar, Yukarı Çökek, Yukarı Göze kır yerleşmeleri yaylacılık faaliyetlerinin en yoğun olduğu yerleşmelerdir.

Foto 27: Döveni Yaylası (2320 m)

Harita 17: Erciş İlçesi Yayla Alanları Dağılışı (Kaynak: Erciş İlçesi Tapu ve Kadastro Müdürlüğü (Hidayet SARLIGÜL))

Yükseltilerine göre yaylalara bakıldığında kır yerleşmelerinde en yüksekte bulunan yayla Tendürek Volkanik dağının eteğinde bulunmaktadır. Gergili kırsal mahallesinde yer alan Kelle yaylasının yükseltisi 3.140 m'dir. Yükseltisi en az olan yayla ise Hocaali kırsal mahallesinde yer alan Abdi yaylasının yükseltisi 1990 m'dir (Harita 17).

Erciş ilçesi kır yerleşim alanlarında yayla alanları ile yeryüzü şekilleri dağılışı arasında paralellik görülmektedir. Yayla alanları ilçe genelinde düzenli dağılmamaktadır. İlçe geneline bakıldığında ilçenin kuzey ve doğu kesimlerinde yaylalar yoğunlaşmıştır. Bunun yanında ilçenin güney ve batı kesimlerinde yaylacılık faaliyeti yoktur. İlçe genelinde batı ve güney kesimlerinde baskın faaliyet tarım iken yayla alanlarının yoğunlukta olduğu kuzey ve doğu kesimlerinde ise hayvancılık baskın ekonomik faaliyet olmuştur.

Foto 28: Meydan Yaylası

Bunun yanında ilçe genelinde yaylacılık faaliyeti amacıyla yapılan meskenler dikkat çekmektedir. İlçe genelinde yayla alanlarında yer alan meskenler yaşam alanlarının sürdürebilecekleri ve genellikle çadırlardan oluşan geçici meskenlerden

oluşmaktadır. Bu meskenler genellikle tek odadan oluşmuş olup içerisinde genellikle küçük bir mutfak alanı, üstünde oturulan minderler ve yer yorgani ile yatakların yer aldığı alanlar bulunmaktadır.

Foto 29: Pınarlı Köyü Yaylası (2320 m)

Kırsal bölgelerde yer alan yayla alanlarında meskenlerin eklentileri de bulunmaktadır. Nitekim hayvancılık faaliyetinin yürütüldüğü yaylalarda hayvanların korunması ve barınması için taşlarla örülmüş genellikle yüksekliği 1 m'yi bulmayan duvarlardan yapılan ağıllar yer almaktadır. Bazı ağılların üst kısmı açık iken bazı ağılların duvarları daha çok yükseltilip çadırla kapatılmaktadır.

Erciş ilçesi kır yerleşmelerinde yaylacılık faaliyetinde küçükbaş ve büyükbaş hayvancılık faaliyeti yürütülmektedir. Bunun yanında son zamanlarda yaylacılık faaliyetinin yürütüldüğü bölgelerde Van otlı peynir üretimi yoğunluk kazanmıştır. Nitekim özellikle yayla alanlarında ilkbahar ayları ile beraber yetişen yerel otlar toplanarak Van otlı peynire katılmış ve önemli bir doğal ürün elde edilmektedir. Van

otlu peynirinin son yıllarda ekonomik getirisinin yüksek olması yaylacılık faaliyetini de olumlu yönde etkilemiştir.

Kom

Kom, kır yerleşmesi sözcük anlamı bir kimseye ait küçük yerleşim alanı, çiftlik olarak tabir edilmektedir. (TDK)

Kom yerleşmeleriyle ilgili yapılan tanım ve karşılaştırmalar birçok eserde ele alınmıştır. Atalay (1990) kom yerleşmesini bir veya birkaç ev ve bunların yanında bulunan birkaç hayvan ağılından ibaret olan yerleşmeler olarak görmüştür (Atalay, 1990: 95).

Yücel (1995) ise sürülerin köylerin üst ekim alanlarına zarar veremeyeceği uzaklıkta, ekseriya su başlarında kurulmuş; şahıs veya köy sürülerini güden çobanların oturduğu, yanı başlarında ağılların bulunduğu kagir, düz ve toprak damların bulunduğu 8-10 haneden oluşan yerleşim yeri olarak tanımlamıştır (Yücel, 1995: 452).

Erinç ise Doğu Anadolu bölgesine yapmış olduğu gezi ve incelemelerinde kom yerleşmesinden bahsetmektedir. Erinç, kom aslında ziraat ile birlikte hayvancılık yapan bir veya birkaç aile tarafından kurulmuş, bir veya birkaç haneli küçük bir yerleşmedir ve adını kurucusundan alır (Nusret Bey koma, Necmeddin komu gibi). Fakat bilâhare bunların bazıları büyüyerek birer küme köy haline gelmiş ve bu gibi sahalarda eski münferit veya küçük yerleşmeler birer toplu yerleşme şeklini almıştır.

Türkiye de genel itibari ile Doğu Anadolu bölgesinde görülen ve dağılışı gösteren kom yerleşmesinde en temel faaliyet hayvancılık olmuştur. Kom yerleşmeleri genellikle bir akarsu veya su kaynağına yakın olan bölgeler olarak seçilir. Kom yerleşmelerinde ağıl, tezeklikler, küçük bostan, ekim alanları ile konutlar bir arada bulunur.

1997 yılında hazırlanmış olan köy envanterlerine bakıldığında Erciş ilçesinde 3 kom yerleşim yeri olduğu tespit edilmiştir. Günümüzde çalışma alanında çok sayıda kom yerleşmesi bulunmasına rağmen yerleşmelerin özellik değiştirmesi ve yöre halkının bu yerleşmeler hakkında olan bilgi eksikliği sebebiyle yerleşmelerin tespiti

oldukça zorlaşmaktadır. Kır yerleşmelerinde bulunan komlar ile yaylalar daha çok birleşmiş durumdadır. Bu yüzden komları tespit etmek oldukça zorlaşmaktadır.

Erciş ilçesi kır yerleşmelerinde kom sözcüğü halk arasında “gom” olarak kullanılır. Gom halk arasında büyükbaş hayvanların barınma alanı olarak görülen ahır kavramına denk gelmektedir. Kır yerleşmelerinde bulunan kom yerleşmeleri köylerin temelini oluşturmaktadır. Nitekim komların kurulduğu alanların gelişmesi ve büyümesi mezra ve köyleri oluşturmaktadır.

Erciş ilçesinde kom, yerleşmelerin akarsu kenarlarında bulunmaktadır. Akarsu kenarlarında kurulmuş olan kom yerleşmelerinde mesken sayısı 2-10 arasında değişmektedir. Nitekim Bendi Mahi Nehri kenarında yer alan yerleşmelerde görülmektedir. Bu alanlarda yer alan komlarda geniş bir ağıl alanı bulunmaktadır. Bu ağıl alanın etrafı çit veya tezeklerle kapatılmaktadır. Bunun yanında hayvanların beslendiği yemlerin ve otların saklandığı meskenler yer almaktadır.

Erciş ilçesi kır yerleşmelerinde görülen kom yerleşmelerinin kalıcı yerleşmelere dönüştüğü görülmektedir. Komların kurulduğu alanlarda zamanla mesken sayısı artmakta ve yeni tip meskenler yapılmaktadır. Bu alanlarda sadece çobanlar değil aynı zamanda ailelerde yaşamaktadır.

Çalışma alanında yer alan komların büyük bir kısmı gelişerek mezra özelliğine dönüşmüştür. Başta tamamen hayvancılık faaliyeti yürütülen kom alanlarında yerleşimin artması ile beraber tarım alanları oluşturularak mezra alanlarına dönüşmektedir. Nitekim Çubuklu kırsal mahallesinde yer alan Navinkom Mezrası kom alanlarının genişlemesi ile beraber mezra olmuş kır yerleşmesidir. Şu anda 7 hane 50 nüfusa sahip olan Navinkom Mezrası kom yerleşmesinin mezra yerleşmesine dönüşmesinin örneğidir.

Yapılan saha araştırmalarında İşbaşı ve İkizçalı kırsal mahallelerinde yaşayan halktan elde edilen bilgilerde yerleşmelerin eski isminin ‘gom’ olduğu tespit edilmiştir. Halk içerisinde yaşlı olan bazı kişiler köylerin ilk olarak bir iki evden oluşan hayvancılık yapan birer yerleşme iken daha sonra genişleyip büyüdüğü ve köy olduğu

söylenmiştir. Nitekim bu kırsal mahallelerin kom yerleşmesi olarak ortaya çıktığı daha sonra büyüyerek mezra ve nihayet köy yerleşmelerine dönüştüğü söylenebilir.

Arazi çalışmaları ve halktan elde edilen bilgiler ışığında kom yerleşme isimlerinin daha çok yerleşim yerinin kurucusunun ismi ile anıldığı görülmektedir. Nitekim Ahmetin Komu, Yusuf Cano Komu vb. örneklerinde bu durum görülmektedir.

Bunun yanında İşbaşı kırsal mahallesine yaklaşık olarak 2 km mesafede bulunan ve halk arasında Goma Yusuf Cano (Yusuf Canonun Komu) olarak bilinen yerleşmede bir kom özelliği gösterirken günümüzde terk edilmiş ve kullanılmamaktadır.

Foto 30: Yusuf Canonun Komu Olarak Bilinen Terk Edilmiş Yerleşme Alanı

Ağıl

Geçici kır yerleşmesi ve köy altı kır yerleşme şekli olan ağıl kavramı hayvancılık faaliyetinin yürütüldüğü yerleşme şeklidir. Nitekim ağıl kavramı Türk Dil Kurumu tarafından evcil küçükbaş hayvanların barındığı çit veya duvarla örülü yer olarak tanımlanmaktadır.

Kır yerleşme birimleri arasında en küçük yerleşme birimi olarak ağıl yerleşmeleri görülmektedir.

Ağıl kavramını yerleşme coğrafyası kapsamında ele almak gerekirse kaynak olarak başvurulacak birçok eser bulunmaktadır. Bunlardan Yücel (1995) ‘‘Türkiye'nin Kır Yerleşmeleri ve Tipleri Üzerine Yeni Görüşler’’ adlı çalışmasında ağıl kavramının üzerinde durmuştur. Kış mevsiminde az kar tutan veya çok defa kar yüzü görmeyen dere yataklarını, tepeleri; alçak dağları seçmiştir. Tokat, saya, çelke ve döllük adı verilen, yerel her türlü malzeme ile yapılmış, duvarların kuşattığı, yumurta, yuvarlak biçimli, dikdörtgen şekilli, davarların barındığı, dinlendiği, kırıldığı, yavruladığı (döllük), sağıldığı yerler ile onlara refakat eden, iptidai birer, peynir ve tereyağı imalathanesi durumundaki tek bir çoban evinden ibaret iskân noktalarıdır (Yücel, 1995: 452).

Alagöz'e göre ağıl bir mekân ismi olup davarların muhafaza edildiği yer anlamına gelmektedir. Bu davarların etrafları bir çit, ağaç ve taşla çevrilmiş olabilir demektedir.

Genel olarak elde edilen bu tanımlardan yola çıkarak ağıl kavramının tanımı yapılabilir. Ağıl, köy yerleşme alanının dışında hayvancılık faaliyetlerinin idame edilmesi için yaz mevsiminde kullanılan, hayvanların bakım ve ihtiyaçlarının karşılandığı bunun yanında tereyağı, peynir ve süt üretiminin de olduğu, hayvanları korumak amacıyla taş, çit, kerpiç vb. malzemelerle yapılan üstü açık yerleşimlerden oluşan, bünyesinde çoban ve hayvan sahiplerinin konaklayabileceği çadır veya meskenlerin bulunduğu geçici köy altı yerleşmesidir. Ağıllar yaz mevsiminde kullanılıp kış aylarında tamamen boşaltılır.

Ağılların gelişerek koma, komlarında zamanla büyüyerek ve fonksiyon değişikliği göstererek mezraya ve hatta köye dönüşmekte olabilecekleri gibi sonuçlar çıkabilmektedir. (Tunçel,1995: 91). Ağılların bulunduğu alanların coğrafi açıdan elverişli bölgeler olması zamanla köylere dönüşmesine yol açabilmektedir.

Erciş ilçesi kır yerleşmelerinde genel olarak ağıl yerleşmelerinde koyun ve keçilerin barınıp korunacakları kısımlar ile kuzuların barındığı alanlar yer almaktadır. Dönemlik olarak kullanılan ağılların çevre kısmı çok yüksek olmayan ve herhangi bir beton veya harçla yapılmayan basit yapılardan oluşmaktadır. Kuzuların ayrı tutulduğu ve barındığı kısma ise yörede ‘koz’ denilir.

Çalışma alanında yer alan ağılların ortaya çıkma sebebi hayvanların sağlması, kırılması ve barınması ihtiyacındandır. Genellikle kırsal mahallelere çok uzak olmayan bu yerleşmeler, bazı yerlerde ise köy sürülerinin toplandığı alanlar haline gelmiştir.

Foto 31: Zilan Vadisi Yayla Alanlarındaki Geçici Yerleşme Tipi Olan Ağıl

Erciş ilçesinde Tekler kırsal mahallesinde yer alan ‘ağlı reis’ (Reisin Ağılı) isimli alan bir ağıl örneği durumundadır. Nitekim reisin ağılı olarak bilinen bu bölge geçmişte saygın bir aileye ait olup çobanların dinlenmesi için bir kulübe ve hemen yanında da hayvanların barınabileceği üstü açık briketlerden yapılmış yerleşim alanıdır. Güney yamaçta kurulan bu ağıl günümüzde kullanılmamaktadır.

3.5. Dokularına Göre Kır Yerleşmeleri

Coğrafyacılar, dünyanın çeşitli kesimlerinde, konutların mekandaki düzeniyle de ilgilenirler. Ev yoğunluğuyla tarımsal üretim arasında sıkı bir ilişki olmakla birlikte, genelleştirme yapılırken dikkatli olmak gerekir. Toynee ve Newby’nin (1971) de belirttikleri gibi yıllarca bir yerleşmenin ‘dağınık’ mı, ‘toplu’ mu yoksa ‘ikisi arası’ mı olduğu tartışılıp durulmuştur. Kır yerleşmeleri üzerinde sürdürülen ve geniş zamana ulaşan coğrafi araştırmalarda, uzun süre, daha çok Fransız coğrafyacıları tarafından benimsenen, yerleşmelerin ‘toplu’ ya da ‘dağınık’ olarak değerlendirilmesi ve de yerleşmenin dokusunda gözlenen ‘gevşek’ ya da ‘sıkışık’ ya da ‘çekirdekleşmiş’ ya da ‘sıkışık’ olma durumu üzerinde durulmaya devam edilmiştir (Tümertekin, Özgüç, 2009: 364).

Yerleşmelerin dağınık veya toplu oluşu, yerleşmelerle ilgili fizyonomik bir sorundur. Konutlar bir arada inşa edilmişlerse, bu fizyonomi toplu; birbirinden belli uzaklıkta inşa edilmişlerse, bu fizyonomi de artık dağınık yerleşme formunu temsil eder” (Doğanay, 1997: 262). “Yerleşmelerin şekil özellikleri üzerinde başta relief olmak üzere, su kaynakları, iklim, doğal bitki örtüsü gibi fiziki koşullar; araziden faydalanma yöntemleri, ulaşım, uygulanmakta olan yerleşim planları, insanlar arası sosyal ve kültürel münasebetler gibi beşerî ve ekonomik pek çok faktör etkili olur” (Karagel, 2008: 233).

Genel olarak değerlendirildiğinde kır yerleşmelerini dokularına göre dağınık ve toplu yerleşmeler olarak sınıflandırmak mümkündür. Kır yerleşmelerinin bu sınıflandırmalarında etkili olan faktörlerin başında yeryüzü şekilleri gelmektedir. Bununla birlikte doğal etkenlerden olan su, iklim ile beşerî etkenlerden olan sosyal ilişkiler, ekonomik faaliyetler, ulaşım, aileler arası anlaşmazlıklar vb. birçok faaliyet

etkili olmaktadır. Ayrıca ilk zamanlarda kır yerleşmelerin toplu olmasındaki en büyük sebep savunma ve korunma faktörü olmuştur.

Erciş ilçesi kır yerleşmelerinin genellikle toplu dokulu köy özelliği göstermekle beraber dağınık dokulu kır yerleşmelerine de rastlamak mümkündür.

Çalışma sahasında bulunan kır yerleşmeleri yerleşme şekilleri açısından toplu dokulu kır yerleşmelerindendir. Kır yerleşmelerinde bulunan meskenler ve eklentileri birbirine yakın olup bir arada bulunmaktadır. Genellikle mesken ve mesken eklentileri aynı avlu veya bahçe içerisinde yakın mesafede yer almaktadır.

Erciş ilçesinde yer alan kır yerleşmelerinin genişleyip değişime uğraması daha çok plansız gerçekleşmektedir. Kır yerleşmelerinde sokak yapıları düzensiz olup yollar genellikle patika şeklindedir. Bununla birlikte son zamanlarda yer değiştiren köylerde düzenli sokak yapısı görülmektedir. Planlı olarak kurulan kır yerleşmesi Ulupamir kırsal mahallesinde sokak ve yol yapısı ise düzenli ve planlıdır.

Harita 18: Ilıca Çayı Kenarında Kurulmuş Olan Derimevi ve Gözütok Köyleri
Kaynak: Google Haritalar

Toplu kır yerleşmelerin bazıları su kaynakları yakınında ve verimli alüvyal sahalarda kurulmuştur. Nitekim Koçköprü barajının kenarında kurulmuş olan Koçköprü, Ağaören, İşbaşı ve Çakırbey kırsal mahalleleri bunu desteklemektedir. Bunun yanında akarsu kenarlarında yer alan bazı kırsal mahallelerde de su faktörüne bağlı olarak toplu yerleşme görülmektedir. Ilıca çayının doğu ve batı kıyısında karşılıklı kurulmuş olan Gözütok ve Derimevi kırsal mahalleleri bu duruma örnektir (Harita 18).

Erciş ilçesi kırsal mahallelerinin toplu olmasında en önemli etken tarımsal faaliyetlerin yürütülmesine bağlı olarak meskenleri toplu ve birbirine yakın tutup, tarım alanlarını işgal etmeme gayesidir. Özellikle verimli ovalık bölgelerde yer alan kır yerleşmelerinde bu durum görülmektedir.

Bunun yanında kır yerleşmelerinin toplu olması beraberinde bazı sorunların da doğmasına yol açabilmektedir. Bunun başında altyapı yetersizliği gelmektedir. Kırsal mahallelerdeki meskenlerin iç içe ve yakın olmasına bağlı olarak altyapı ihtiyaçları

karşılanamamakta ya da yetersiz kalabilmektedir. Bunun yanında kır yerleşmelerinin iç içe olması aileler arasında anlaşmazlıklara da sebep olabilmektedir.

Erciş ilçesi kır yerleşmelerinin genellikle kuzey kesimlerinde yer alan eğimli bölgelerde kır yerleşmelerinde nüfus yoğunluğu son derece azdır bu bölgede yer alan kır yerleşmelerinde eğime bağlı olarak bazı kırsal mahallelerde meskenler birbirine uzakta bağımsız topluluklar halinde yer alabilmektedir.

Son zamanlarda kır yerleşmelerde görülen önemli değişikliklerden biri de tarla kenarlarına kurulan meskenlerdir. Tarlalarında sondaj yöntemiyle su çıkaran çiftçiler tarlaların kenarında yaptıkları meskenlerde yaşamaktadır. Sulama sistemlerinin gelişmesi ile beraber Aşağı Kozluca, Tekler, Bayramlı kırsal mahallelerinde bu durum görülmektedir.

Kır yerleşmelerinde yerleşim alanlarının toplu ve iç içe olmasında bir başka etken de çalışma alanında bulunan aşiretçilik sistemidir. Aynı aşirete mensup ailelerin birbirine yakın olmak istemeleri meskenlerin iç içe olmasını sağlamıştır. Bunun yanında aynı aşirete mensup kırsal mahalleler birbirine yakın bölgelerde yer almaktadır.

Bunun yanında son zamanlarda maddi durumu iyi olan bazı kişilerin özellikle kırsal mahallenin merkez kısmında uzak bölgede iki kat ve üzeri ön kısmı geniş meyve ağaçlarının olduğu meskenler yaptıkları görülmektedir (Bayramlı, Aşağı kozluca). Bu durum kır yerleşmelerinin gevşek dokulu olmalarına sebep olmaktadır.

3.6. Kır Yerleşmelerinde Mesken, Yapı Malzemesi, Görünüm ve Büyüklük

Mesken ve Eklentiler

Meskenler, sakinlerinin gelenek, görenek ekonomik ve kültürel düzey gibi değişik sosyal özellikleri nedeniyle bölgeden bölgeye, hatta yöreden yöreye önemli farklılıklar gösterebilirler. Söz konusu farklar, formal olabileceği gibi, yapı tarzı, kat sayısı, eklentiler, iç donatım, kullanılan yapı gereçleri, tezyin (iç ve dış süsleme) ve daha birçok yönlerden olabilmektedir. Hele konutlarda çatı tarzı, çatı örtü gereçleri, kat sayısı, oda sayısı, eklentiler ve fonksiyonları, duvar kalınlıkları, pencere sayısı ve boyutları gibi yönlerden konut tiplerine bakılırsa, sorunun boyutları çevre-konut

ilişkisinin boyutlarını aşar ve tarihi etnik, sosyolojik, etnoğrafik, jeolojik, ekonomik ve kültürel bir sorun olarak karşımıza çıkar” (Doğanay, 1997: 327).

İnsanlar, yüz bin yıla yakın olduğu hesaplanan bir süreden beri soğuk bölgelerde olduğu kadar nemli ya da kurak bölgelerde, kıyılarda olduğu gibi iç kesimlerde, yükseklerde ya da akarsu vadilerinde de yaşamalarını sürdürmektedirler. Seller, fırtınalar, şiddetli soğuklar ve kar yağışları gibi değişken çevre koşullarıyla insan daha başlangıçtan itibaren karşı karşıya gelmiş ve toplumlar barınaklarını yapmaya başladıklarında da bunlara uyum sağlama ve bunlardan korunma savaşına girişmişlerdir. Böylece, geçmişteki insan guruplarının inşa ettikleri fiziki yapılar ilk başlangıcından itibaren şekil, içerik, görünüm ve fonksiyon bakımından birbirinden farklı olmuş; bu olgu bazı örnekleri binlerce yıldır süren gelenekleri başlatmıştır. Yoğun kar yağışının olduğu yerlerde, büyük miktardaki kar birikimine önlem olarak çatılar dik tutulmuştur (Tümertekin, Özgüç, 2009: 372,373).

İlk insan günümüze kadar insanlar yaşamlarını sürdürebilecekleri bir mesken ihtiyacı duymuşlardır. İnsanlar için ilk meskenler ağaç kabukları ve mağaralar olmuştur. Daha sonra yarı göçebe durumunda olan insanlar yanlarında taşıyabilecekleri çadırlarda yaşam sürmüştür. Zamanla insanlar yerleşik hayata geçerek evler inşa etmişlerdir. Günümüzde daha modern kullanım alanları geniş olan meskenler önem kazanmış çadır vb. mesken yapıları önem kaybetmiştir.

Genel itibari ile meskenler kurulduğu bölgenin iklim, yeryüzü şekilleri, konumu ve beşerî faktörlerinden etkilenmektedir. Nitekim Erciş ilçesinde yer alan kır yerleşmelerinde meskenlerin kurulduğu bölgenin bakı durumu göz önünde bulundurularak salon ve çok kullanılan kısımlarının güney kısmı denk getirildiği görülmektedir. Bunun yanında kır yerleşmelerindeki meskenlerin güneye bakan kısımlarında pencereler daha büyük iken kuzeydeki pencere yapısı daha küçük olmuştur.

Gerek Erciş ilçesi kır yerleşmelerinde gerekse de Türkiye genelindeki kır yerleşmelerinde meskenlerde doğal koşullarının etkisinin azaldığı görülmektedir. Buna rağmen karasal iklimin hâkim olması ve kış şartlarının zor olması yaşam ve mesken

özelliklerini etkilemiştir. Kır yerleşmelerindeki meskenlerin pencere yapıları, duvar kalınlıkları, çatı şekli, kurulduğu cephe iklimden etkilenmektedir.

Erciş ilçesi kır yerleşmelerinde ulaşım sisteminin gelişmesi ile beraber meskenlerin yapısı büyük değişimler yaşamıştır. Her geçen gün meskenler daha da genişletilerek kullanılan malzemeler iklim şartlarından bağımsız meskenlerde kullanılmaya başlanmıştır.

Erciş ilçesi kır yerleşmelerinde yer alan meskenlerin yapısı incelendiğinde tek katlı oldukları görülmektedir. Kır yerleşmelerin avlu yapısı çok geniş olmayıp eski tip yapılarda avlulara rastlanılmakta yeni tip yapılarda ise avlular daralmaktadır.

Çalışma alanında bulunan eski tip meskenlerde aile büyüklüğü ve evlenen bireylere bağlı olarak yeni meskenler yapılmıştır. Geniş ailelerde evlenen bireylere yapılan odalar genellikle meskene bitişik halde yapılmıştır. Bu meskenler birey sayısına bağlı olarak genişlemektedir. Meskenlerin yapı malzemesi olarak taş, kerpiç ve ahşap birleştiriciler kullanılmıştır. Meskenlerin giriş kısmında geniş bir salon bulunmaktadır. Meskenin giriş kapısı, oda kapı ve pencereleri taşıyıcı ahşap krişlerden yapılmaktadır. Günümüzde pencere, kapı ve krişler yenileri ile değiştirilmektedir.

Eski tip meskenlerin genellikle mesken planlamaları benzerlik göstermektedir. Nitekim giriş kısmı koridor şeklindeki geniş bir salon olarak kullanılmaktadır. Salonun yan taraflarında odalar yer almaktadır. Evin balkon kısmı biraz daha yüksekte yer alıp malzemesi taştan oluşmaktadır.

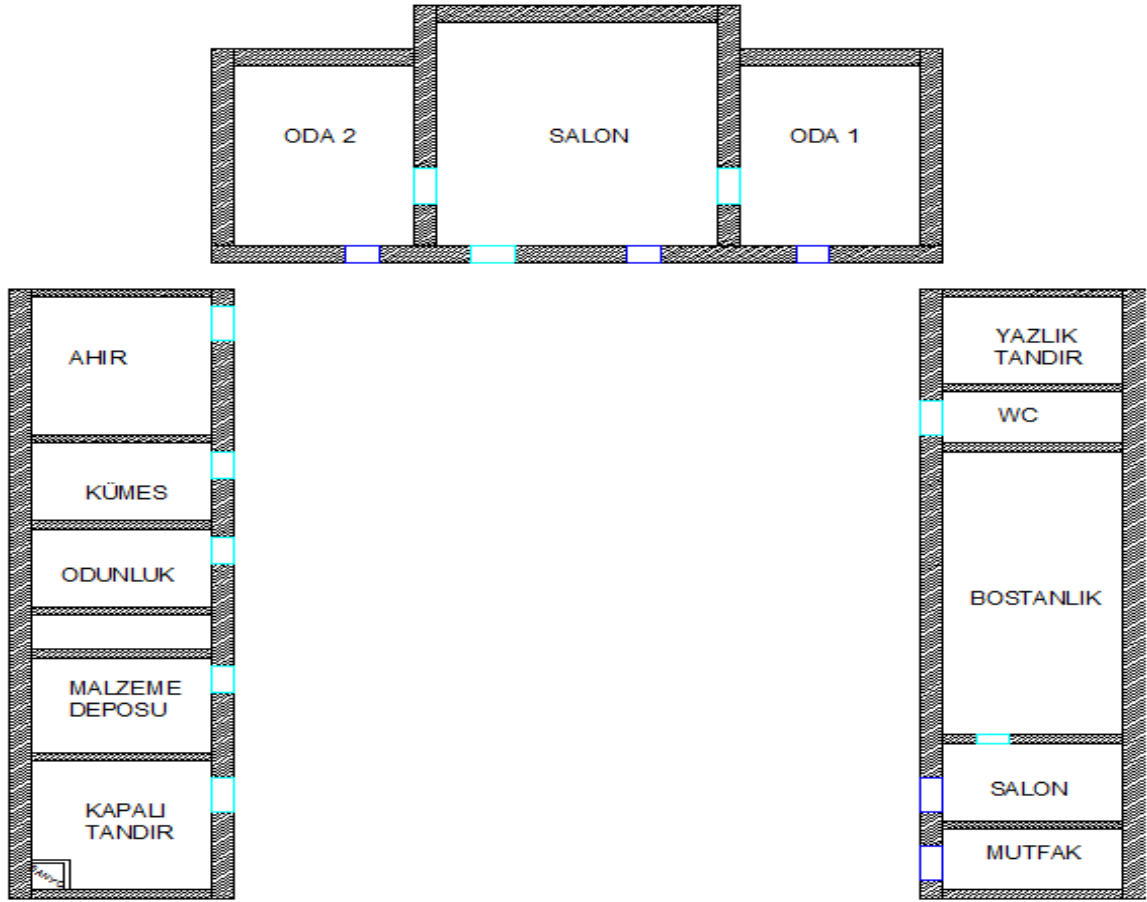
Araştırma sahasında yapılan incelemelerde meskenlerin büyük bir kısmı yeni tip meskenlerden oluşmaktadır. Erciş ilçesinin eski tip mesken özelliğini en iyi yansıtan kırsal mahalle ise Tekler kırsal mahallesidir. Erciş ilçesinde genel olarak kırsal mahallelerde yer alan meskenlerin 2011 yılında yaşanan depremle yıkıldığı görülmektedir. Ancak Tekler kırsal mahallesinde yer alan meskenlerin eski tip ve farklı özelliklere sahip meskenlerden oluştuğu görülmektedir. Zemin kısmında genellikle kiler veya ahırın yer aldığı meskenlerin kriş ve kolonları ahşap malzemeden oluşmaktadır. Dam yapısı düz olan meskenlerin yapı malzemesi ise kerpiçtir. Kerpiçten yapılan bu meskenlerin uzun yıllar boyunca dayanıklı olmasını sağlayan faktör

kullanılan killi topraklardır. Damları saman ve çamur karışımı malzemeden oluşan harç ile yapılmaktadır. Çatı kısımlarında ahşap destek sağlayan kalın tomruklar ile güçlendirilmektedir. Karadam olarak adlandırılan bu meskenler günümüzde kullanılmamaktadır.

Foto 32: Tekler Kirsal Mahallesi'nde Yer Alan Karadam Olarak Adlandırılan Eski Tip Mesken (Tekler Kirsal Mahallesi)

Kirsal mahallelerde görülen eski tip meskenlerde genel olarak orta alanda bir avlunun bulunduğu mesken ve eklentilerinin ise avluyu çevrelediği görülmektedir. Nitekim Tekler kirsal mahallesinde tespit edilen bir meskende bu durum görülmektedir. Avlunun girişinin sağ tarafında kalan kısımda ev sahiplerinin konakladığı içerisinde mutfak ve salonun bulunduğu mesken yer almaktadır. Avlunun sol tarafında ise tandır evi ve banyo olarak kullanılan mesken yer almaktadır. Bu meskenin bitişiğinde sırasıyla tezeklerin toplandığı mesken, kümes ve ahır yer almaktadır. Avlunun üst kısmında ise 2 oda ve büyük bir salondan oluşan misafirlerin konakladığı mesken yer almaktadır. Bu meskenin bitişiğinde ise tuvalet yer almaktadır.

Şekil 1: Tekler Kırsal Mahallesi Mesken ve Eklentilerinin Planı

Bunun yanında araştırma sahasında yer alan kır yerleşmelerinin avlu yapısı, mesken ve eklentilerinin birbirine yakınlık ve uzaklık durumu kır yerleşmesinin kurulduğu alanın jeomorfolojik özelliklerine göre şekillenmektedir. Nitekim bazı kır yerleşmelerinde mesken ve eklentileri çok iç içe iken bazı kır yerleşmelerinde ise mesken ile eklentisi arasındaki mesafe daha fazla olabilmektedir. Geniş düzlük alanlara sahip olan ve kullanım alanı geniş olan kır yerleşmelerinde mesken ve eklentiler arası mesafe artabilmektedir. Bunun yanında vadi ve akarsu kenarlarında yer alan nüfus miktarları fazla olan kır yerleşmelerinde mesken ve eklentileri iç içe olabilmektedir.

Erciş ilçesi kır yerleşmelerinde iklim koşulları göz önünde tutularak meskenlerin yapı ve özellikleri zorlu kış şartlarına uygun olarak yapılmıştır. Nitekim duvar kalınlıklarının (30-40 cm) fazla olması, pencere yapı ve büyüklüklerinin belirlenmesi şeklinde olmaktadır. Bunun yanında rüzgâr esiş yönüne göre pencere ve giriş kısmı rüzgârın tersi yönüne yapılır. Kır yerleşmelerinde meskenlerin balkon kısmı

adır veya naylon malzeme ile kapatılarak yazın gölgelik, kışın ise soğuktan korunmak amacıyla kullanılır. Son zamanlarda kır yerleşmelerinde ekonomik seviyenin artması ile beraber meskenlerde ısı yalıtımı yapılarak kış şartlarının etkisi hafifletilmeye çalışılmıştır.

Foto 33: Soğuk ve Sıcak Dönemlerden Korunmak İçin Balkonları Kapatılan Mesken Tipi (Taşlıçay Kırsal Mahallesi)

Yeni tip yapılan meskenlerle beraber şekillerinde değişiklikler görülmektedir. Nitekim yapılan betonarme meskenlerde evlerin kullanım alanları daha çok genişletilmiştir. Erciş ilçesi kır yerleşmelerinde yer alan meskenlerin eski veya yeni olmasına bakılmaksızın salon kısmı misafir konaklaması için geniş yapılmıştır. Yeni tip meskenlerin yapılması ile beraber kır yerleşmelerinde ekonomik fonksiyonlarına bağlı olarak meskenlerin yapısında da değişiklikler yaratmıştır.

Kır yerleşmelerinde ki meskenlerde 2011 yılında yaşanan Van-Erciş depreminden sonra da değişimler görülmüştür. Depremin yıkıcı etkisi en fazla eski tip meskenlerde görülmüştür. Depremden sonra eski tip evlerin büyük bir kısmı yıkılmıştır.

Bazı kır yerleşmelerinin yeri değiştirilmiş bazı kır yerleşmelerinde ise mesken yapımı için teşvikler verilmiştir. Nitekim daha önce yaşanan sel felaketi sebebiyle yer değişim kararı alınan Tekler kırsal mahallesinde yeni meskenlerin yapımı depremden sonra yapılmaya başlanmış ve 2013 yılında tamamlanmıştır. Yeni yapılan bu meskenlerin ihtiyaçlarına karşılık vermemesi sebebiyle halkın büyük bir kısmı daha önceki yerleşim alanlarında kalmıştır. Meskenlerin iç içe olması, kullanım alanlarının az olması, ahır ve eklentilerinin olmaması ya da bunların yapılacağı alanın bulunmaması bu yeni meskenlerin tercih edilmemesine sebep olmuştur. Şu anda bu meskenlerde yaşayan aile sayısı oldukça azdır.

Foto 34: Tekler Kır Yerleşmesi Yeni mesken Alanı

Depremden sonra toplu meskenlerin yapıldığı alanlar olduğu gibi devlet desteği ile maddi kaynak vermek suretiyle halkın yeni meskenler yaptığı kır yerleşmeleri olmuştur. Evini yapana yardım (EYY) sistemiyle beraber kırsal bölgelerde meskenleri yıkılmış halk kendi evlerinin yıkıldığı yerlerde ya da bazı kır yerleşmelerinde olduğu gibi yeni yerleşme alanlarında mesken yapımı görülmüştür. Kır yerleşmelerinden olan Bayramlı ve Aşağı Kozluca da bu durum göze çarpmaktadır. Bu yerleşmelerde depremden sonra yapılan meskenler mevcut yerleşim alanından kopuk yol güzergahına yakın kısımlarda kurulmuştur.

Foto 35: Evini Yapana Yardım (EYY) Sistemi ile Yapılan Meskenler (Aşağı Kozluca)

Diğer kırsal mahallelerden farklı olarak Ulupamir kırsal mahallesinde mesken yapıları farklılık göstermektedir. Meskenler genellikle uzun ve iki kattan oluşmaktadır. Meskene girdikten sonra iç kısmında yer alan merdivenle ikinci kata çıkılmakta ve iç kısımlarında tuvalet, mutfak, oda ve salon yer almaktadır. Meskenin yan veya arka tarafında ise genellikle ahırlar yer almaktadır. Meskenin bahçesinde dar bir alanda bahçe ekim alanı yapılır. Eklenti olarak kümes, odunluk ve tandır evleri yer almaktadır.

Foto 36: Ulupamir Kırsal Mahallesinde Kırgız Kültürüne Ait Mesken Tipi

Erciş ilçesi kır yerleşmelerinde meskenlerle beraber en çok bulunan yapılar mesken eklentileridir. Mesken eklentileri bulunan kır yerleşmesinin baskın ekonomik faaliyet türüne göre değişkenlik göstermektedir. Nitekim etkin faaliyet türünün hayvancılık olduğu kır yerleşmelerinde ahır, ağıl, samanlık, kümes, tezeklik bulunurken, tarımsal faaliyetlerin yoğun olduğu kır yerleşmelerinde ise tarım alet depoları, ürün depoları vb. eklentiler yer almaktadır. Bunun yanında kır yerleşmelerinde her iki faaliyet türünün yürütülmesine bağlı olarak eklentiler bir arada bulunmaktadır.

Erciş ilçesi kır yerleşmelerinde ahır, ağıl, samanlık, odunluk, kiler, tandır evi, kümes, tuvalet yer almaktadır. Meskenlerin eklentileri arasında en fazla bulunan yapı ahırdır. Kır yerleşmelerinde ahır eklentileri genellikle meskenin yakınında meskenden ayrı olarak bulunmaktadır. Bunun yanında bazı kır yerleşmelerinde ahırlar meskenlerin alt katında da yer almaktadır. Yapılan eski tip ahırlarda daha çok taş, kerpiç malzemeden yapılırken yeni tip ahırlar betonarmedir.

Foto 37: Sırasıyla Ahır, Kümes, Tandır Evi ve Meskenlerin Bitişik Olduğu Tipik Kirsal Mahalle Mesken Yerleşimi (Tekler Kirsal Mahallesi)

Foto 38: Kirsal Mahallelerde Yapılan Yeni Tip Çok Katlı Mesken ve Yanında Yer Alan Ahır Eklentisi (Topraklı Kirsal Mahallesi)

Mesken eklentileri arasında ahırdan sonra en yaygın kullanılan yapı samanlıktır. Erciş ilçesi kır yerleşmelerinde samanlıklar genellikle avlu içerisinde çadırların içerisinde muhafaza edilmektedir. Bunun yanında bazı kır yerleşmelerinde eski ve terk edilmiş meskenler ile meskenlerin alt katları da samanlık veya odunluk olarak kullanılmaktadır.

Hayvancılık faaliyetinin yoğun olarak yapıldığı kır yerleşmelerinde en çok kullanılan eklentilerden biri de şüphesiz ki ağıllardır. Ağıllar meskenlerin avlu veya bahçe kısmında hayvanların sağılması, dinlenmesi, yemlenmesi ve havalanması için kullanılan eklentilerdir. Kır yerleşmelerinde bulunan ağıllar çeşitlilik göstermektedir. Nitekim taş, çit, saç örgü vb. şekillerinde görülmektedir. Bunun yanında alan ağılların kendi içerisinde bölmeleri olduğu görülmektedir. Nitekim yeni doğan kuzular, 1 yıllık kuzular, anaçlar ve koçların ayrı tutulduğu ağıl alanları bulunmaktadır. Ağıllar ahırlarla bütün ve ahırların etrafında kapatmış şekilde yer almakla beraber ahırdan ayrı olanları da bulunmaktadır.

Foto 39: Yeni Doğan Kuzular ile 1 Yıllık Kuzuların Ayrı Tutulduğu Ağıllar

Foto 40: Ahırla Birleşik Halde Bulunan Ağıl

Foto 41: Süt Sağma İşleminin Yapıldığı Ağıl

Mesken eklentileri içerisinde tarımsal faaliyetlerin yoğun olarak yapıldığı kır yerleşmelerinde ambar ve tarımsal araç ile gereçlerin yer aldığı eklentiler bulunmaktadır. Bu eklentilerde tarımsal aletler, tohum, tarım ilaçları, hayvan sağım aletleri vb. malzemeler bulunur. Ambarlar daha çok meskenlerin bitişiğinde, bodrum veya alt katlarında yer almaktadır. Yeni yapılan meskenlerde meskenlerin alt kısımlarında geniş alanlar bırakılarak bu alanlar ambar olarak kullanılmaktadır. Bunun yanında ambarlardan daha küçük olan meskenler ise kilerlerdir. Kilerler daha çok erzakların ve küçük araç ile malzemelerin yer aldığı eklentilerdir.

Foto 42: Giriş Kısımında Tarımsal Aletlerin Olduğu Yeni Mesken Tipi (Aşağı Kozluca Kırsal Mahallesi)

Erciş ilçesi kır yerleşmelerinde en çok bulunan mesken eklentileri arasında tandır evi yer almaktadır. Kır yerleşmelerinde hemen hemen tüm evlerde tandır evi yer almaktadır. Kır yerleşmelerinde ekmek ihtiyacının karşılanması amacıyla hasat edilen buğday değirmenlerde öğütülerek un elde edilir. Elde edilen un ile mayalı ekmek yapılır. Tandır evlerinde ekmek yapmak için kullanılan malzemeler, tezek ve un bulunur. Meskenlerde tandır evleri açık ve kapalı olarak iki şekilde bulunur. Kış

mevsiminde kapalı tandır evleri yaz mevsiminde ise ağaçlar ile gölgelik yapılan ve yörede ‘siber’ olarak adlandırılan yazlık açık tandır evleri yer almaktadır. Tandır evlerinde yakacak olarak daha çok tezek, saman ve odun kullanılmaktadır.

Foto 43: Tandır Evi

Erciş ilçesi kır yerleşmelerinde büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık yaygın olarak yapılmaktadır. Ancak bunun yanında kır yerleşmelerinde bulunan halkın büyük bir kısmı kümes hayvanları yetiştirmektedir. Tavuk, ördek, kaz, hindi ve güvercin en çok yetiştirilen hayvanlardır. Bu hayvanların barınması amacıyla bazı meskenlerin bodrumunda, bitişiğinde ya da ayrı olarak yapılan kümes adında basit yapıdaki eklentiler oluşturulur. Kümeslerin yapı malzemesi taş veya briketten oluşmaktadır. Tavan kısımları ahşap kirişlerden damı ise toprak ve çamur harcından yapılmaktadır.

Foto 44. Kümes Eklentisi

Foto 45: Hemen Bitişiginde Tandır Evi ve Kiler Olan Mesken (Hasanabdal Kırsal Mahallesi)

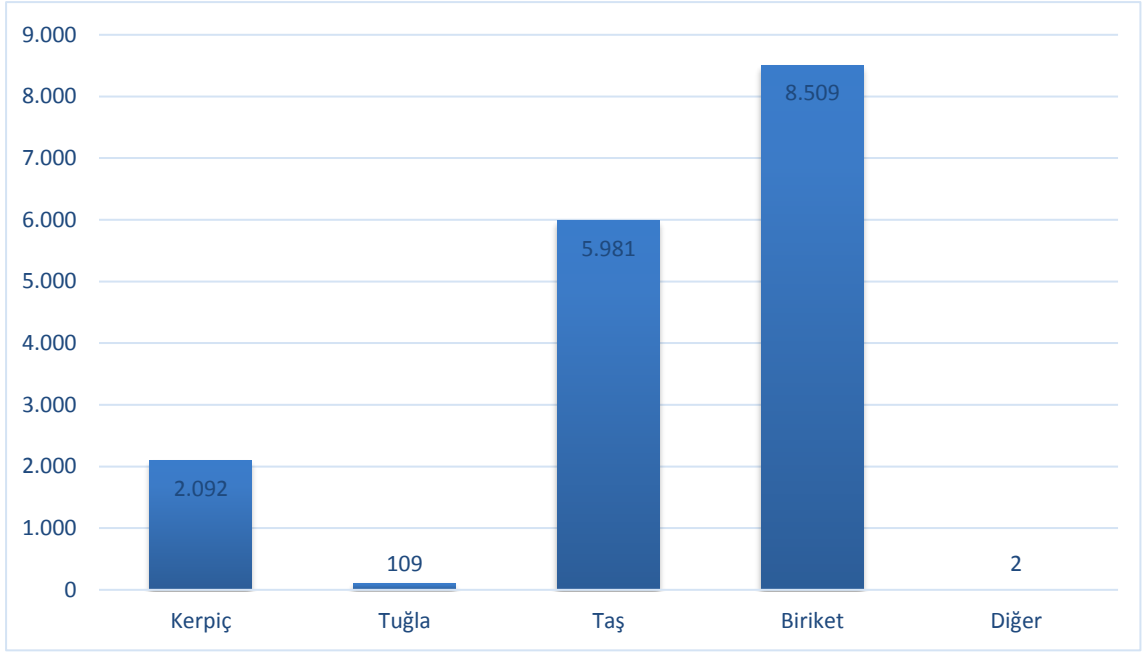

Foto 46: Aşağı Kozluca Kırsal Mahallesinde Yol Kenarında Yer Alan Meyve-Sebze Satış Barakaları

Erciş ilçesi kır yerleşmelerinde bulunan bir diğer mesken tipi ise mevsimlik olarak açılan ve üzerinde meyve sebze satışının yapıldığı geçici barakalardır. Erciş- Van karayolu güzergahında bulunan Aşağı Kozluca kırsal mahallesinde üretimi yapılan meyve ve sebzeler Temmuz-Eylül ayları arasında bu barakalarda satılır. Bu barakalar başta basit yapıda iken daha sonra bitişiğinde yapılan basit meskenlerle 2-3 ay satıcıların geçici olarak barındıkları bir yapı haline dönüşmüştür.

Yapı Malzemesi

İnsanlar meskenlerin inşa etmesinden günümüze yapı malzemeleri değişkenlik göstermiştir. Meskenlerin bulunduğu bölgenin iklim özellikleri, yeryüzü şekilleri, sosyal ve ekonomik yapısı meskenlerde kullanılan yapı malzemelerini etkilemiştir. Geçmişten günümüze insanlar yaşamlarını sürdürmek için meskenler yapmışlardır. Yapılan ilk meskenler ağaç kabukları iken daha sonra mağaralarda yaşayan insanlar yerleşime geçmesi ile beraber taşlardan basit yapıları meskenler yaparak yaşamlarını idame etmişlerdir. Nitekim günümüzde doğal koşulların etkisi azalmış ve daha çok betonarme ve çelik malzemeler kullanılmıştır.

Grafik 33: Erciş Kır Yerleşmelerindeki Mesken Yapımında Kullanılan Yapı Malzemesi (Kaynak: 1997 Van Köy Envanteri)

Foto 47: Yapı Malzemesi Kerpiç Olan Mesken (Taşlıçay Kırsal Mahallesi)

Meskenlerden kullanılan yapı malzemeleri kerpiç, taş, toprak, ot ve samanlar ile son zamanlarda kullanılan betonarmelerdir. Kır yerleşim alanlarının bulunduğu coğrafya ve iklim yapısı bu malzemeleri belirleyen ana etmenlerdir.

Erciş ilçesinde karasal iklimin hâkim olması ve yeryüzü şekillerinin özellikleri meskenlerde kullanılan yapı malzemesini belirlemiştir. Her ne kadar günümüzde artık meskenlerin çoğunluğu betonarme olsa da kerpiç ve taşlardan yapılan meskenlerde bulunmaktadır. Nitekim Erciş ilçesi kır yerleşmelerinde Kırsal mahallelerde meskenlerde kerpiç ve taş kullanılan meskenlere rastlamak oldukça zordur. Bunun yanında kır yerleşmelerinden ağıllarda yapı malzemesi taşlardan oluşmaktadır. Mezra ve komlarda ana meskenler briket ve tuğlalardan oluşan betonarme evlerden oluşmuştur. Ancak mesken eklentilerinden olan tandır evi, kümes, erzak kileri, ahır ve ağıllar daha çok taş malzemelerden yapılmıştır. Bunun yanında son zamanlarda ahırların temelleri taştan yapılırken üst kısımları ise betonarme malzemelerden inşa edilmektedir.

Foto 48: Kullanılan Malzeme Bakımından Bitişik İki Farklı Ahır Örneği

(Şehirpazar Kırsal Mahallesi)

Foto 48’de görüldüğü üzere Şehirpazar kırsal mahallesinde yer alan ahır yapımında duvarları taşlardan oluşurken harç kısmı ise çamurdan yapılmaktadır. Bunun yanında çatı yapısında ise yığma sistemi ile yapılmış olup ahşap döşeme tavan kısmına uygulanmıştır. Devamında ise çatı örtüsü olarak çamur ve saman karışımı harç ile örtülmüştür. Çatı yapısı ise dik ve eğimli yapılmaktadır.

Kır yerleşmeleri içerisinde en çok kullanılan mesken eklentisi ahırdır. Ahırların yapı malzemesi değişmekle beraber iç kısımlarında malzeme eski tip ve yeni tip olarak ayrılmaktadır. Eski tip ahırların iç kısmında hafif kavisli ve eğimli yapılan çatı yapısında kullanılan malzeme ağaç dal parçaları ve ahşap şeklinde olmuştur. Üst kısımlarında ise bitki yaprakları ve çamur karışımı bir harçla örtülmektedir (Foto 49).

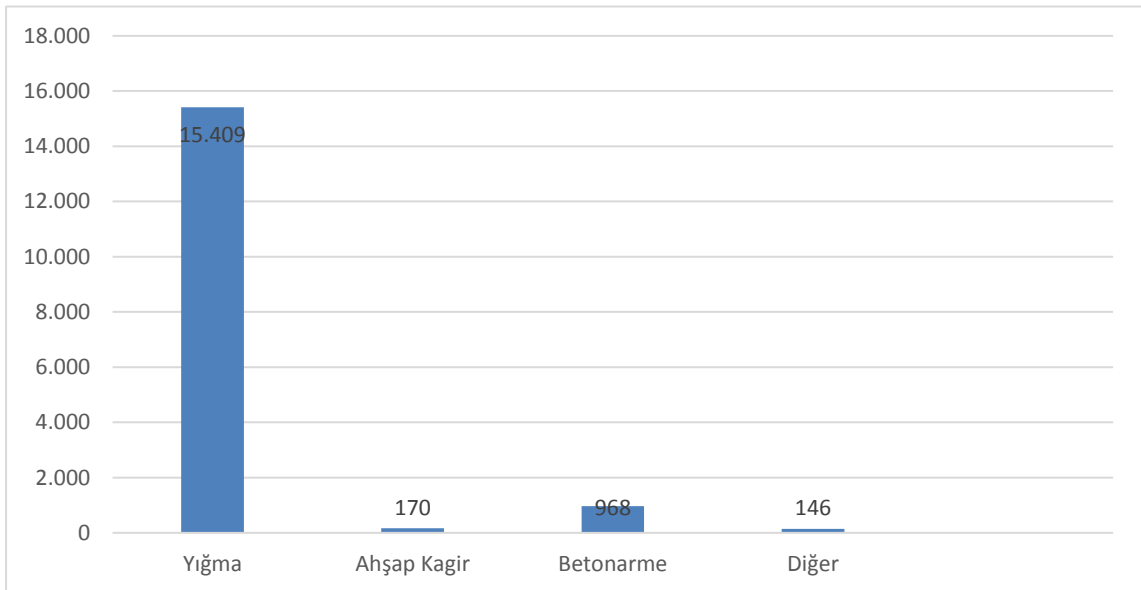
Foto 49: Ahırların İç Kısımlarından Tavan Yapısı

Erciş ilçesi kır yerleşmelerinde eski tip taş ve çamurdan inşa edilen evlerin mimari yapısı genel olarak şu şekilde yapılmaktadır. Meskenlerin temeli bazalt taşlarından oluşmaktadır. Temeli üst kısımları iki şekilde yapılmaktadır. Meskenlerin bir kısmında taş ve çamur karışımı yapılmışken bir kısmında ise çamur ve ot karışımından oluşan kerpiçlerden yapılmıştır. Meskenlerin tavan kısımlarında genellikle kavak ağacından kriş ve döşeme yapılır. Döşemelerin üst kısımları ot ve çamurla kaplanır. Hafif eğimli ya da eğimli çatı yapısı yapılarak mesken tamamlanır. Eski tip bu

evlerde duvarların iç kısımları oyularak ev içerisinde dolaplar yapılmıştır. Bunun yanında pencere boyutları küçük iken pencere kenarlarına eşya konulması için geniş bir alan oluşturulmuştur.

Foto 50: Kır Yerleşmelerinde Meskenlerin Tavan Yapısı

Grafik 34: Erciş İlçesi Kır Yerleşmelerindeki Taşıyıcı Sisteme Göre Yerleşme Sayıları (Kaynak: 1997 Van Köy Envanteri)

Meskenlerdeki yapı malzemelerinden kerpiç, taş ve topraktan oluşan mesken sayısı son derece azalmıştır. Nitekim 2011 yılında yaşanan depremin etkisi ile beraber eski tip malzemeden oluşan meskenlerin büyük bir kısmı yıkılmıştır. Depremden sonra yıkılan bu meskenlerin yerine devlet desteği ile betonarme modern evler yapılmıştır.

Kır yerleşmelerinde meskenlerin kat sayılarında önemli değişikliklerin görüldüğü gözlenmiştir. Nitekim kır yerleşmelerinde halkın ekonomik gücünün artması, ulaşım, altyapı, sağlık ve eğitim olanaklarının karşılanması ile beraber kırsal mahallelerde yaşam koşulları da iyileşmiştir. Kır yerleşmelerinde ailelerin geniş ve büyük olması mesken ihtiyaçlarını doğurmuştur. Nüfusun artması ile beraber kır yerleşmelerindeki tek katlı meskenler yerini birden çok katlı meskenlere bırakmıştır.

Her ne kadar 2011 yılında yaşanan deprem birçok meskenin yıkılmasına sebep olmuşsa da çok katlı mesken sayısı günümüze doğru hala artış göstermektedir. Bununla beraber EYY (Evini Yapana Yardım) projesi ile beraber kır yerleşmelerinde yaşayan halk tek katlı ev sisteminde tutulmaya çalışılmıştır. Birçok kır yerleşmesinde EYY sistemi ile tek katlı meskenler için devlet tarafından teşvik verilmiştir.

Foto 51: Betonarme Malzemeden Yapılmış Modern 2 Katlı Mesken

Erciş ilçesinde yer alan kır yerleşmelerinde meskenlerin genişlik ve büyüklükleri değişkenlik göstermektedir. Eski ve yeni meskenlerin alanları genellikle geniş olmuştur. Nitekim çalışma alanında geniş aile tipinin olması ve misafir kültürünün yaygın olmasına bağlı olarak evlerin alanları büyük tutulmuştur. Eski tip meskenlerde 130 m²'lik evler bulunmaktadır. Nitekim yeni tip meskenlerde eklentilerin mesken içine alınması ile beraber büyüklükleri 130-150 m² kadar olabilmektedir.

Tablo 30: Kır Yerleşmelerinde Konut Kolaylıkları

	Mutfak	Banyo	Tuvalet	Banyo ve Tuvalet Bir arada
Hane İçinde	3.782	4.287	1.379	124
Hane Dışında	2.348	1.254	4.348	99
Hiç yok	550	966	883	161

Kaynak: 1997 Köy Envanteri

Kır yerleşmelerinde meskenlerin genişlemesi, büyümesi, kullanılan malzemenin değişmesi, kat sayısının artması vb. durumlar kırsal mahallelerdeki değişimi özetlemektedir. Eski tip meskenlerde tuvalet meskenin dış kısmında tutulur. Eski kır yerleşmelerinde altyapı kanalizasyon sisteminin olmaması tuvaletleri meskenlerin dışında tutmuştur. Bununla beraber bazı kır yerleşmelerinde ise gelen misafirlerin ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için dışarda ve özellikle misafir edilen odalara yakın kısımda inşa edildiği görülmektedir.

BÖLÜM 4: ERCİŞ’TE KIR YERLEŞMELERİNDE EKONOMİK YAPI

4.1. Tarım

Tarım, ilk toplulukların avcılık ve toplayıcılıktan yerleşik hayata geçmesi ile beraber ortaya çıkan bir ekonomik fonksiyondur. Tarım faaliyetleri insanların yerleşik hayata geçmesi ile önemini arttırmıştır. Bunun yanında tarım insanların temel ihtiyaçlarını karşıladığı bir ekonomik faaliyet olarak önümüze çıkmaktadır.

Günümüzde tarımsal faaliyetler artık tamamen modern sistemlerle yapılarak sanayinin ham maddesini oluşturan faaliyet olmuştur. Sanayi faaliyetlerinin ham maddesini karşılayan en büyük kaynaktır.

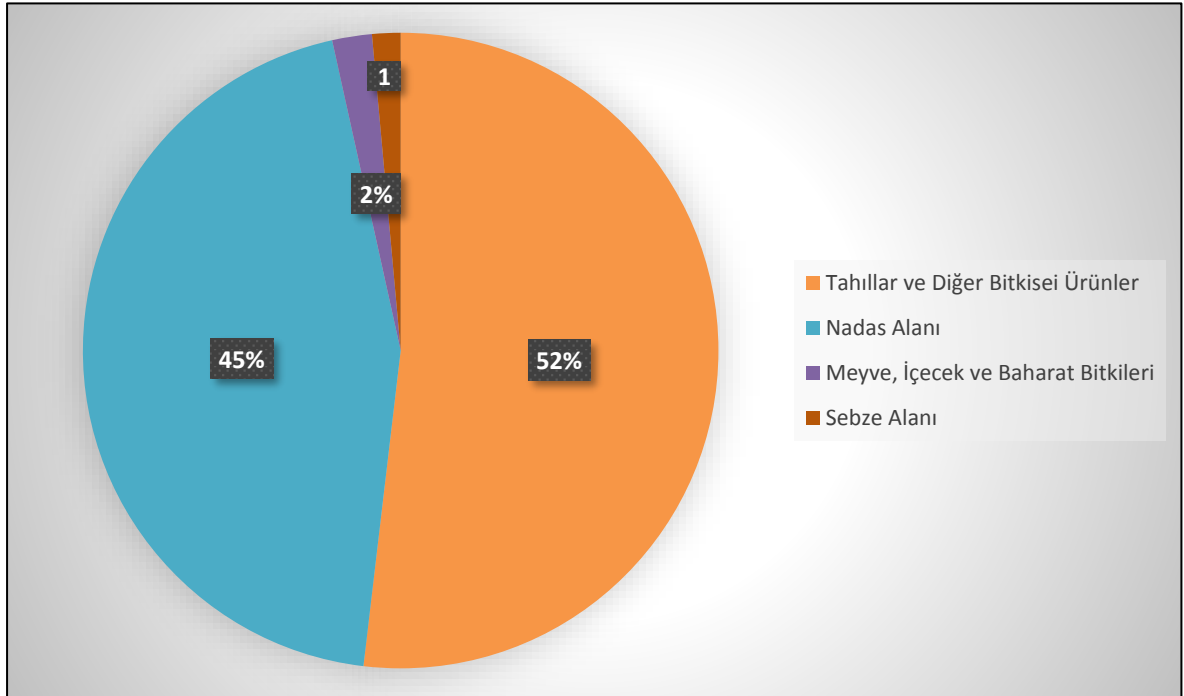
Tarımsal faaliyetleri etkileyen ana etmen iklim ve yeryüzü şekilleridir. Tarım alanının oluşturulabilmesi için yeryüzü şekillerinin uygun olmasının yanında yetiştirilecek olan tarımsal ürünler için uygun iklim şartlarının da mevcut olması gerekmektedir.

Erciş ilçesinin kurulduğu alanda verimli tarım alanlarının olması ve akarsu kaynakları açısından zengin olması geçmişten günümüze tarım şehri olmasını sağlamıştır. Nitekim Erciş ilçesinde bulunan birçok su kanalı ve buğday artıkları bunun en güzel kanıtıdır. Erciş’te yer alan ve ilk yerleşim alanı olarak görülen Zernaki tepede yapılan incelemelerde su kanallarının bulunması bu bölgede tarıma verilen önemi göz önüne dökmemektedir.

Urartu karalı Arğıştiye ait olduğu söylenen kaya üzerinde ki yazıtta “... Arğışti derki: (Önceden) hiçbir şey olmayan bu gölün yerinde ... Hiçbir kanal olmayan o yerde... orada var idi ...” sözleri ile tarımın o dönemde insan hayatında yer aldığı ve öneminin son derece fazla olduğu anlaşılmaktadır.

Foto 52: Erciş İlçesinde Yer Alan Zernakitepe Yerleşmesi

Grafik 35: Erciş İlçesi Tarım Alanları Oranı (Kaynak: 2018 TÜİK Verileri)

Erciş ilçesinin yeryüzü şekilleri incelendiğinde genel olarak ova tabanı ve düzlük alanların bulunduğu güney kesimlerde tarım yapıldığı görülmektedir. İlçenin kuzeyinde yer alan ve eğim derecelerinin arttığı kesimlerde tarım yerini hayvancılığa bırakmaktadır.

Genel olarak Erciş ilçesinde yer alan tarım alanlarının en büyük sorunu sulama olmuştur. Nadas alanların artması ve üretimden yeterince verim alınamamasındaki temel etken sulamadır. Tarım alanları içerisinde en büyük paya 221.432 dekarlık alana sahip olan tahıl ve diğer bitkisel ürünler (yonca, korunga) sahiptir. Sulamanın gelişmemiş olmasına bağlı olarak tahıl alanları geniş ekim alanları kaplamıştır. 2018 yılı TÜİK verilerine göre Erciş ilçesinde nadasa bırakılan alan ise 190.682 dekadır. Meyve veren ağaç ve ürün ekim alanı 8.622 dekar iken sebze tarımı yapılan alanlar 6.159 dekarlık alanı kapsamaktadır. Bunun yanında TÜİK verilerinde Erciş'te yetişebilen baharat bitkileri ve içecekler adında bir kategori oluşturulmuşsa da bu ürünlerin üretimi söz konusu değildir. Erciş ilçesinde sulama imkanlarının geliştirilmesi ve bilinçli çiftçilerin yetiştirilmesi ile beraber tarımsal faaliyette tahılların yerini meyve ve sebze bitkilerinin yer alması mümkündür.

Tablo 31: Erciş İlçesine Ait Tarım Alet Sayıları (1997-2017)

	1997	2017
Karasaban	47	0
Kültivatör	337	406
Ot Tırmığı	132	186
Traktörle Çekilen Hububat Ekim makinası	549	600
Sap Döver (Batoz)	268	1.115
Pancar Sökme Makinası	4	12
Traktörle Çekilen Çayır Makinası	59	1.100
Selektör	4	6
Sırt Pülveziratörü	36	997
Römork	677	1.435

Kaynak: 1997 Köy Envanteri ve 2017 TÜİK Verileri

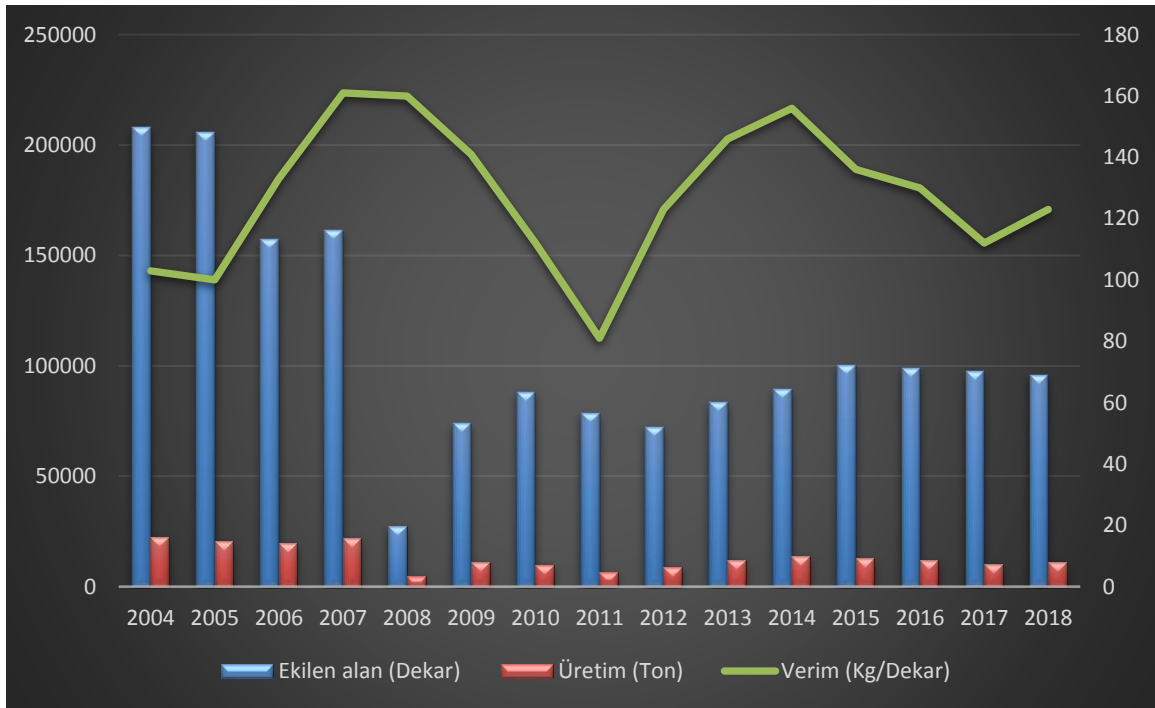
Tarımsal üretimde geçmişten günümüze kullanılan yöntem, metot, araç ve gereçlerin değişimleri gözlenmektedir. Her geçen gün tarım alanlarında makineleşme ve teknolojinin etkisi artmaktadır. Nitekim insan ve hayvan gücüyle yapılan tarım sisteminden makineleşmeye geçiş ile beraber tarımdan elde edilen verim artmaktadır.

Geçmişte kır yerleşmelerinde tarımsal faaliyette en çok kullanılan alet karasaban olmuştur. Erciş ilçesinde toprağın kaldırılmasında genellikle büyükbaş hayvanların gücünden faydalanılarak karasaban kullanılmıştır. 1997 yılında Erciş ilçesinde bulunan karasaban sayısı 47 iken 2017 yılında bu sayı sıfır olmuştur. Günümüzde ise karasabanın yerini traktörle çekilen kültivatör almıştır. Toprağı daha derine inerek ve daha kısa zamanda kaldırarak tarımsal üretime katkıda bulunulmuştur. 1997 yılında 337 olan kültivatör sayısı 2017 yılında 406'ya yükselmiştir. Hububat ekiminde kullanılan traktörle çekilen ekim makinası en önemli tarım ekim aletidir. Kır yerleşmelerinde buğday ekiminde kullanılan bu tarımsal alet sayısı 2017 yılında 600 adet olmuştur. Tarımsal aletler içerisinde yıllar arasında artış miktarı en fazla olan alet Sapedöver olmuştur. Son zamanlarda özellikle hayvancılık yapan çiftçiler buğdaydan arta kalan samanı Sapedöverle yem haline getirerek kış mevsiminde hayvanlarına vermektedirler. Sap döver sayısı 1997 yılında 268 iken 2017 yılında 5 katı kadar artış göstererek 1.115' e ulaşmıştır (Tablo 31).

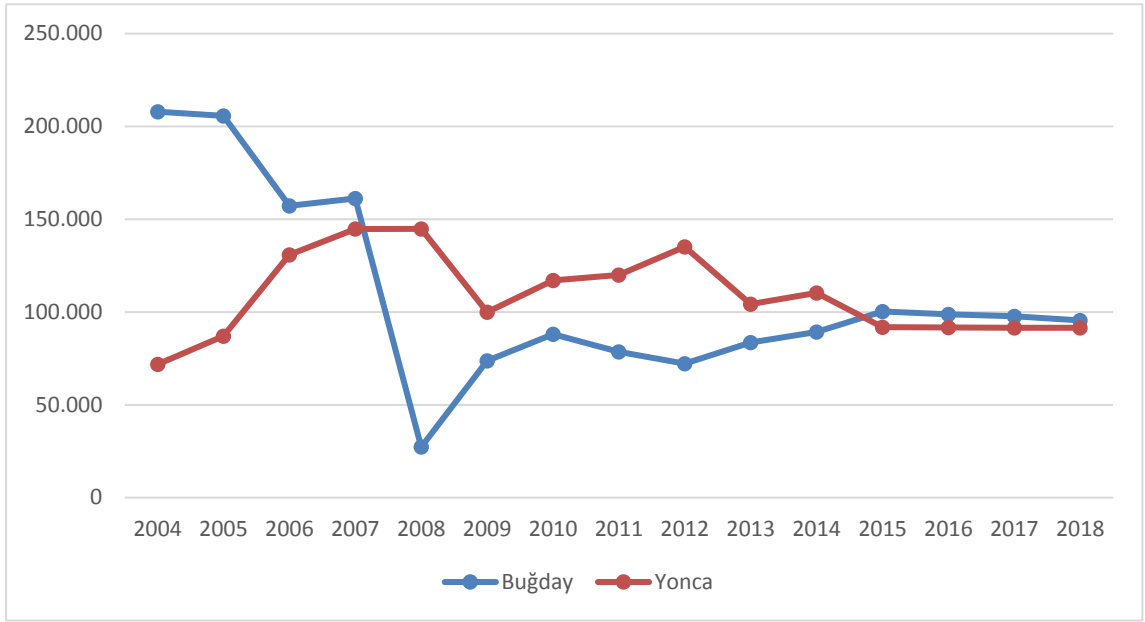
Foto 53: Sap Döver Tarım Aleti

Erciş ilçesi kır yerleşmelerinde buğday üretiminden sonra en çok tarımsal aletlerin kullanıldığı ürün yoncadır. Son dönemlerde devlet teşviki, sulama ve geliri yüksek olduğundan yonca ekim alanları genişlemiştir. Yonca ekim alanlarının artmasına bağlı olarak kullanılan tarım aletleri de artış göstermiştir. Nitekim traktörle çekilen çayır makinası 1997 yılında 59 iken büyük bir artış ile bu sayı 2017 yılında 1.100'e yükselmiştir. Tarımda ilaçlama amacıyla kullanılan Sırt Pülveziratörü sayısı 2017 yılında 997 adet olarak tespit edilmiştir (Tablo 31).

Grafik 36: Erciş İlçesinde Yıllara Göre Buğday Üretim Miktarı (Ton) (Kaynak: TÜİK)

Erciş ilçesi buğday ekim alanları ve üretim miktarları karşılaştırıldığında yıllar arasında dalgalanmalar göze çarpmaktadır. Buğday ekim alanları günümüze doğru düzenli bir azalma göstermese de ciddi düşüşler yaşamıştır. Kırdaki yaşayan nüfusun büyük bir kısmının Erciş şehir merkezine göç etmesi bu durumu etkileyen faktörlerdendir. Ancak, buğday ekim alanlarının azalmasının en büyük sebebi yonca ekimine dönülmesidir. Yonca ekiminin yapıldığı ilk sene devlet teşvikinin çok yüksek olması ve bunun yanında yılda birkaç kez yonca yüzünün biçilmesi çiftçileri yonca ekimine çekmiştir. Yonca ekim alanlarının genişlemesi ile beraber buğday ekim alanlarında ciddi düşüşler yaşanmıştır (Grafik 36).

Grafik 37: Erciş İlçesi Buğday ve Yonca Ekim Alanlarının (Dekar)

Karşılaştırılması Kaynak: TÜİK 2018

Buğday ve yonca ekim alanları karşılaştırıldığında özellikle 2004-2008 yıllarında meydana gelen değişim dikkat çekmektedir. 2004-2008 yılları arasında Erciş ilçesinde buğday ekim alanlarında sürekli bir düşüş görülürken, yonca ekim alanlarında 2004-2008 yılları arasında artış yaşanmıştır. 2007-2008 yılları arasında en sert düşüş göze çarpmaktadır. 2007 yılında buğday ekim alanı 161.205 dekar iken 2008 yılında ekim alanı 27.263 dekarlık bir alana düşmüştür. Daha sonraki yıllarda artış göstermişse de 100.000 dekar sınırının altında kalmıştır. Yonca ekim alanları 2007-2015 yılları arasında buğday ekim alanlarından fazla olmuştur. 2015-2018 yılları arasında buğday ekim alanları yonca ekim alanlarından daha fazla olmuştur (Grafik 37).

Foto 54: Yonca Ekim Alanı

Foto 55: Buğday Ekim Alanı

Erciş ilçesinin iklim özellikleri göz önünde tutulduğunda ekim alanı en fazla olan ürün buğdaydır. Buğday ekim alanları tüm ürünlerin içerisinde ilk sırada yer almış ve tüm ürünlerin toplam ekim alanlarından daha fazla olmuştur. 2018 TÜİK verilerinde Van ilinde buğday ekim alanı en fazla olan ilçe 115.779 dekarlık alan ile Özalp ilçesi iken 95.442 dekarlık alan ile Erciş ikinci sırada yer almaktadır. Bunun yanında Erciş buğday üretiminden elde edilen verim sıralamasında Van'ın tüm ilçeleri içerisinde son sırada yer almaktadır. Van ilçeleri içerisinde Gevaş'ta dekar başına 219 kg, Gürpınar da 215 kg ve Muradiye ilçesinde 179 kg düşerken bu rakam Erciş ilçesinde 123 kg'dır.

Daha önce de değinildiği üzere ekim alanları açısından Van ilinde ikinci sırada bulunan Erciş verimde son sırada yer almaktadır. Buna bağlı olarak verimin düşük olması üretim miktarına da yansımıştır. Erciş ilçesinde 2018 yılında toplam buğday üretim miktarı 10.908 ton olarak tespit edilmiştir. Ekim alanları Erciş ilçesinden daha az olan ilçelerde ise üretim miktarı çok daha fazla olmuştur. Başkale ilçesinin ekim alanı 75.640 dekar iken elde edilen üretim miktarı ise 12.105 ton olarak tespit edilmiştir. Gürpınar ilçesinde ise ekim alanı 67.595 dekar iken üretim miktarı 14.553 ton olmuştur. Tüm ilçeler arasında buğday üretiminde Erciş ilçesi altıncı sırada yer almaktadır.

Tablo 32: Erciş İlçesinde Yetiştirme Alanı Olan Tarım Ürünleri

	Yıl	Ekilen alan (Dekar)	Hasat Edilen Alan (Dekar)	Üretim (Ton)	Verim (kg/dekar)
Buğday (durum)	2009	73.706	73.337	11.203	153
Buğday (diğer)	2018	95.442	88.387	10.908	123
Şekerpancarı	2018	701	665	3.178	4.779
Arpa	2018	15.349	15.172	2.654	175
Mısır	2018	300	295	885	3.000
Nohut	2008	1.200	1.150	109	95
Mercimek	2004	860	820	78	96

Kaynak: TÜİK 2018

Tahıl gurubu içerisinde buğdaydan sonra en fazla ekim alanı olan ürün arpadır. Sıcaklık isteği buğdaya göre az olan arpa daha çok yüksek kesimlerde yetiştirilmektedir. Özellikle hayvancılıkta yem olarak kullanılan arpa ekimi genellikle hayvancılık

fonksiyonun ön planda olduğu kır yerleşmelerinde yapılmaktadır. Erciş ilçesinin kuzeyinde iklimin daha sert ve soğuk olduğu alanlarda arpa ekim alanları daha fazla yer almaktadır. Nohut ve mercimek ekim alanlarının günümüzde olmaması Erciş tarımı adına büyük bir eksikliklerdir. Nitekim mercimek ve nohut tüketim miktarları fazla olan ürünlerdir. Mercimek ve nohut ekiminin desteklenmesi ve teşvik edilmesi üretici ile tüketici adına büyük bir gelişme olacaktır. Ticari değeri yüksek olan mısırın ekim alanlarının artırılması ve ticari imkanlarının iyileştirilmesi mısır ekim alanlarını da arttıracaktır. (Tablo 29)

Tablo 33: Erciş İlçesinde Yetiştirme Alanı Olan Tarım Ürünleri (2018)

	Yıl	Ekilen alan (Dekar)	Hasat Edilen Alan (Dekar)	Üretim (Ton)	Verim (kg/dekar)
Fasulye	2018	280	277	41	148
Ayçiçeği	2013	1.384	1.67	191	140
Aspir	2016	65	60	8	133
Patates	2018	700	695	1.947	2.801
Yonca	2018	91.500	91.270	208.826	2.288
Korunga (Yeşil Ot)	2018	17.160	16.980	37.186	2.190

Kaynak: TÜİK 2018

Erciş ilçesi kır yerleşmelerinde sulama imkanlarının gelişmiş olduğu ve genellikle akarsu kenarlarında yer alan bölgelerde fasulye ekimi yapılmaktadır. Özellikle Haydarbey, Aşağı ve Yukarı Kozluca Mahallelerinde fasulye üretim alanları bulunmaktadır. Fasulye ve ayçiçeği ürünlerinin ticari değerlerinin korunması ve pazarlama olanaklarının geliştirilmesi halinde üreticiye ekonomik katkıda bulunacaktır.

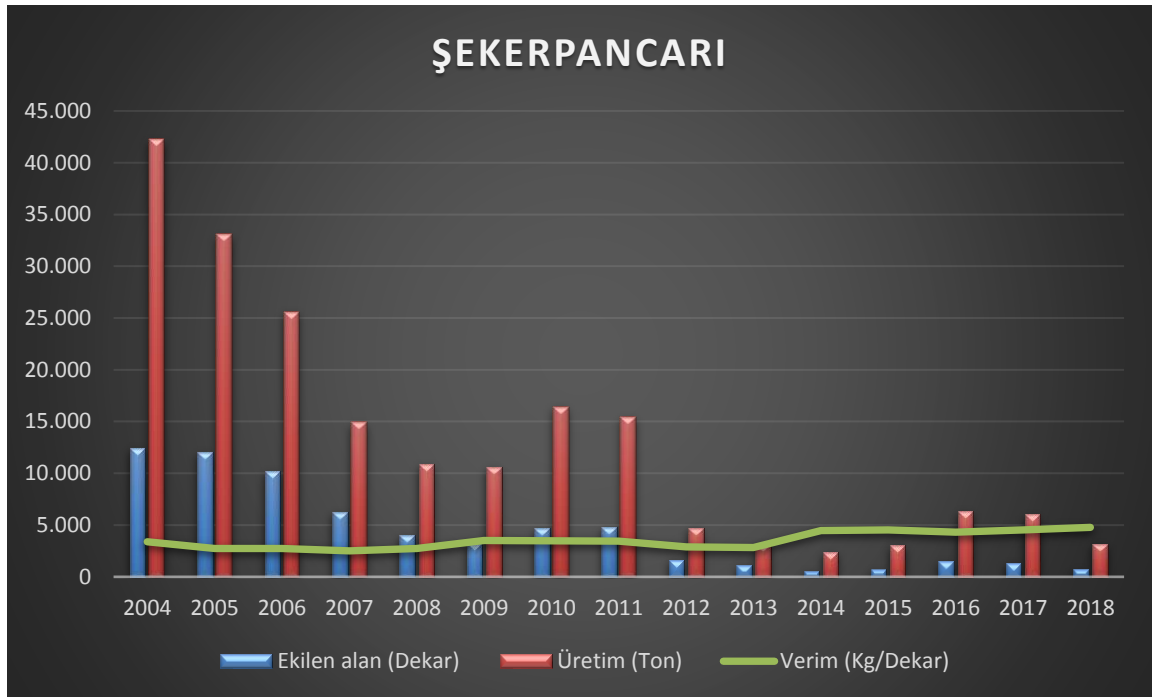
Üretim alanları 2016 yılında sona erdirilen aspir, ekonomik değeri yüksek olan bir tarım ürünüdür. Kuraklığı seven aspir bitkisinden yağ elde edilmekte ve tıp alanında

da değerlendirilebilmektedir. Erciş ilçesinde ekim şartlarını karşılayan aspirin ekonomik değerinin yüksek olması ekim alanlarının artırılması gerektiğini kanıtlar niteliktedir.

Kumlu ve volkanik bir arazi yapısına sahip olan Erciş patates ekim şartlarını karşılayabilecek niteliktedir. Ancak her geçen gün patates ekim alanları azalmaktadır. Ekimi ve üretiminin daha zahmetli ve zaman almasından dolayı patates ekim alanları azalmaktadır.

Erciş ilçesinin kırsal mahallerinde görülen bir diğer tarımsal ürün ise Erciş üzümüdür. Yöreye özgü ve endemik bir tür olan bu ürünün üretimi Tekler, Salmanağa ve Bayramlı kırsal mahallelerinde yapılmaktadır.

Daha önce de üzerinde durduğumuz yonca, bölge halkı için son derece önemli bir tarım ürünüdür. Tarlasında ilk defa yonca eken çiftçiye ekonomik teşviklerin yapılması ile beraber yonca ekim alanları artış göstermiştir. Bunun yanında buğday ekiminde nadastan dolayı iki yılda bir ürün alınırken yonca ekim alanlarında yılda 2-3 kez ürün alınabilmektedir. Ekonomik değerinin ve tüketiminin fazla olmasından dolayı üretici için son derece önemli bir tarımsal üründür.

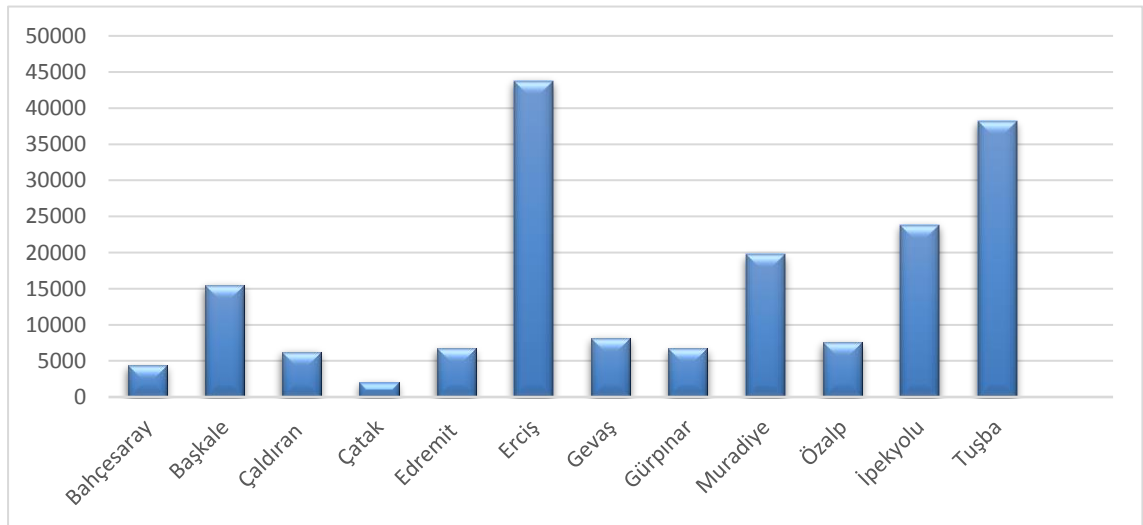
Grafik 38: Erciş İlçesi Şekerpancarının Yıllara Göre Ekim Alanı, Üretim ve Verim Değişimleri (2018) Kaynak: TÜİK

Şekerpancarı yetiştirme döneminde yağış hasat döneminde ise sıcaklık isteyen bir tarım bitkisidir. Şekerpancarı üretim alanlarının fabrikaya yakın olması verim açısından son derece önemli bir husustur. Erciş Şeker Fabrikası 1989 yılında kurulmuş ve şekerpancarı ekimini teşvik etmek için destekte bulunmuştur. 1989 yılından sonra şekerpancarı ekim alanları genişlemiştir. Ancak 2004 yılında 10.000 hektarı geçen şekerpancarı ekim alanı günümüze doğru azalmıştır. 2018 yılında şekerpancarı ekim alanları 1.000 dekarın altına düşmüştür (Şekil 58). Erciş-Van karayolu Haydarbey mevkiinde 1989 yılında kurulmuş olan Erciş Şeker Fabrikasında 2017 yılı itibari ile 27'si memur, 233 işçi, 97 geçici işçi olmak üzere toplamda 357 çalışan bulunmaktadır.

Bunun yanında özellikle şeker pancarından elde edilen küspe yakın yerlerde bulunan kır yerleşmeleri için önemli bir ürün haline gelmiştir. Yakın kır yerleşmelerinde besi-ahır hayvancılığı yapan çiftçiler küspeden faydalanmaktadır.

4.2. Hayvancılık

Hayvancılık ve tarım birbirini bütünleyen birincil ekonomik fonksiyonlardır. Hayvancılık faaliyetin yürütülmesinde tarımsal faaliyetler ve ürün ekimi etkili olabilmektedir. Bunun yanında bulunan bölgenin yeryüzü şekillerinin dağlık engebeli olması o alanda hayvancılığın yapılmasına yol açmaktadır. Tarımsal faaliyetleri yürüten çiftçi için hayvancılık ek bir faaliyet olarak önemli olmaktadır.

Grafik 39: Van İli İlçelerinin Büyükbaş Hayvan Sayısı (Kaynak: TÜİK 2018)

Grafik 39'dan yola çıkarak büyükbaş hayvan sayısında Erciş ilçesinin Van ilçeleri arasında ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Van genelinde Erciş ilçesine en yakın ilçe Tuşba'dır.

Erciş ilçesi kır yerleşmelerinde hayvancılık ön plana çıkmaktadır. Erciş ilçesinin kuzey kesimlerinde yer alan eğimli bölgelerde hayvancılık temel geçim kaynağı olmuştur. Küçükbaş hayvancılık faaliyeti daha çok gelişmiştir. Bunun yanında büyükbaş hayvancılıkta da sığır sayısı oldukça fazladır. Özellikle geniş mera alanlarının bulunduğu bölgelerde büyükbaş hayvancılık oldukça gelişmiştir. Son zamanlarda canlı et fiyatlarının düşmesi ve yem fiyatlarının yükselmesi ile beraber hayvancılık yapan hane sayısı da azalmaktadır.

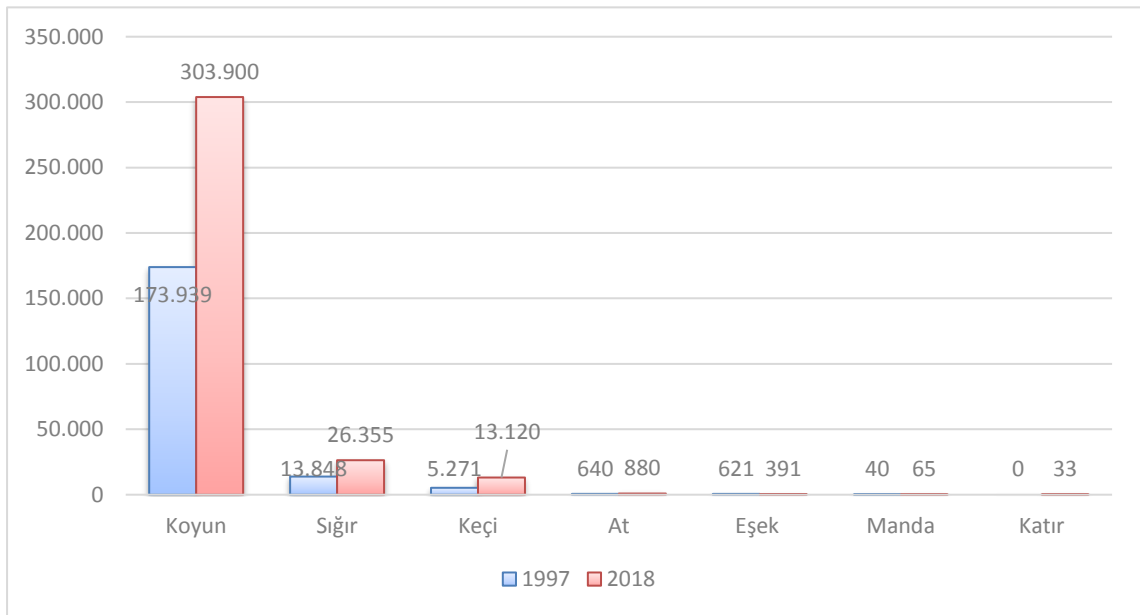
Kır yerleşmelerin ana geçim kaynakları kuruldukları yere göre değişmektedir. Kır yerleşmelerinin eğimli bölgelerinde tarım olanaklarının azaldığı yerlerde temel geçim kaynağı hayvancılık olmuştur. Bunun yanında yeryüzü şekillerinin sade olduğu tarım olanaklarının geliştiği yerleşmelerde hayvancılık ana geçim kaynağı olmayıp hayvancılığın daha çok ihtiyaca yönelik yapıldığı gözlemlenmektedir.

Foto 56: Kış Şartlarında Çadır Altında Korunan Hayvan Yemi

Erciş ilçesinde eğimli bölgelerde bulunan Gergili, Söğütlü, Kardoğan, Mağaraköy, Ağırkaya, Taşkapı gibi yerleşmelerde eğimli alanlar geniş olduğu için temel geçim kaynağı hayvancılık olmuştur. Bunun yanında yeryüzü şekillerinin sade olduğu Tekler, Aşağı Kozluca, Yukarı Kozluca, Haydarbey, Çobandüzü, Akbaş, Kadirasker, Kırkpınar, Kocapınar ve birçok yerleşme de temel geçim kaynağı tarım iken hayvancılık faaliyeti ikinci planda kalmaktadır.

Türkiye'nin büyük bir kısmı step ikliminin etkisi altında bulunmaktadır. Bundan dolayı küçükbaş hayvancılık daha çok gelişmiştir. Türkiye'de 30 milyonu aşkın küçükbaş hayvan bulunmaktadır. Bu sayı Van ilinde 1 milyonu geçerek Türkiye'de en fazla koyun sayısının olduğu il olmuştur. Van ili içerisinde Erciş ilçesi 2018 yılı TÜİK verilerinde Gürpınar'dan sonra 303.900 koyun sayısı ile 2. Sırada yer almaktadır.

Grafik 40: 1997-2018 Yılları Arasında Erciş İlçesinde Canlı Hayvan Sayısı ve Değişimi (Kaynak: 1997 Köy Envanteri-2018 TÜİK Verileri)

Grafik 40 incelendiğinde özellikle küçükbaş hayvan sayısında artış görüldüğü gözlenmektedir. Erciş'te en fazla sayıya sahip hayvanın koyun olduğu göze çarpmaktadır. Bir diğer küçükbaş hayvanı olan keçi sayısı 13 bini aşmaktadır. Büyükbaş hayvancılıkta Türkiye'nin her yerinde olduğu gibi Erciş'te de büyükbaş hayvancılıkta en fazla sığır rastlanılmaktadır. Sığır sayısı 2018'de 26.355'e ulaşmıştır. Diğer büyükbaş hayvan çeşitlerinde daha çok yük taşımacılığı için faydalanılmıştır. At sayısı 880, eşek sayısı ise 391 olarak tespit edilmiştir. Erciş ilçesinde özellikle sulak alanları

seven manda, Kasımbağı yerleşmesinde yetiştirilmiştir. Mandanın sütü, yoğurdu ve kaymağı çok değerli olup Van kahvaltısının önemli ürünleri arasında yer almaktadır.

Koyun türleri içerisinde Erciş'te norduz, akkaraman, morkaraman ve melez tipler bulunmaktadır. Keçi yetiştiriciliğinde ise kıl keçisi yetiştirilmektedir.

Foto 57: Kış Şartlarında Hayvancılık Çataltepe Kırşal Mahallesi

Tablo 34: Canlı Hayvan Sayıları ve Değişimi (2017-2018)

	2017	2018	Değişim (%)
Koyun	235.290	303.900	%29
Sığır	30.418	26.355	%-13.3
Keçi	40.560	13.120	%-68
Buzağı ve Dana	13.320	11.540	%-14
At	1.541	880	%-43

Eşek	380	391	%2
Manda	12	65	%82
Katır	27	33	%18

Kaynak: 2017-2018 TÜİK Verileri

Erciş ilçesinde 2017-2018 yılları arasında meydana gelen hayvan sayısındaki değişim gözlemlenmektedir. Koyun sayısında bir yıl içerisinde %29'luk bir artış göze çarpmaktadır. Özellikle hayvancılığın tarımsal faaliyetlere göre daha fazla kazanç sağlaması kır yerleşmelerindeki çiftçiyi koyun yetiştiriciliğine yönlendirmiştir. Bunun yanında büyükbaş hayvan çeşidi olan sığırdaki ise %-13 'lük bir düşüş görülmüştür. Büyükbaş hayvan bakımlarının daha ağır olması ve risk barındırması çiftçileri koyun yetiştiriciliğine çekmiştir.

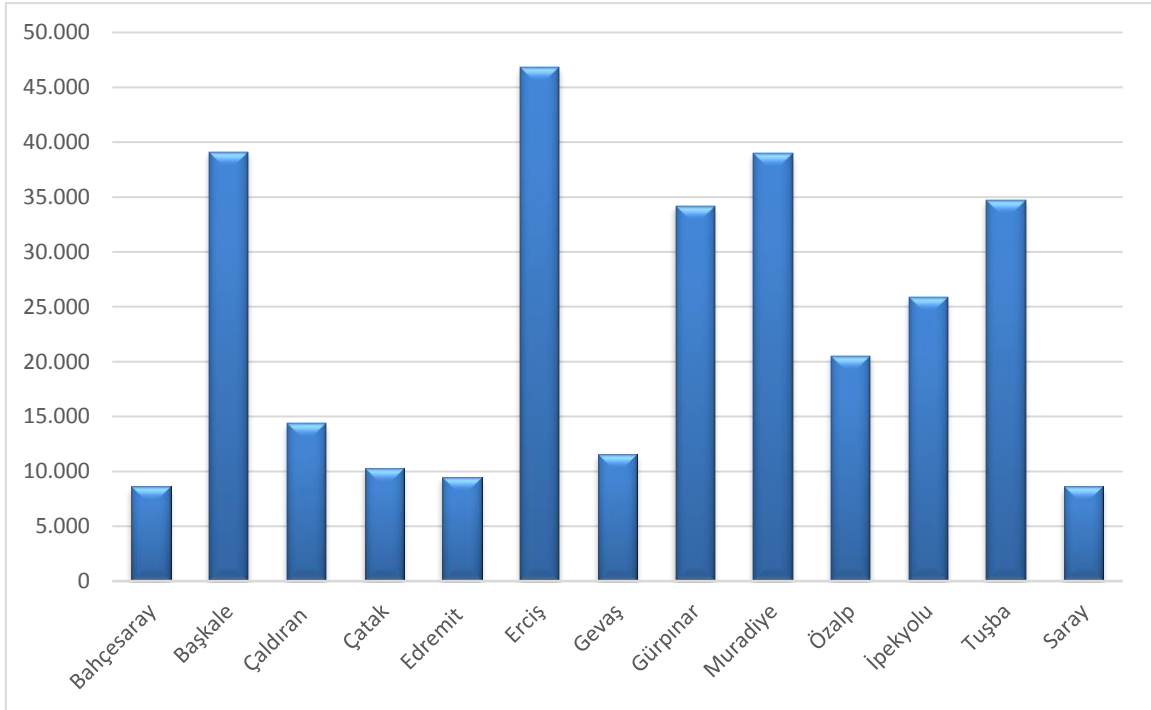

Foto 58: Mera Alanlarında Yapılan Küçükbaş Hayvan Yetiştiriciliği (Çakırbey Kırsal Mahallesi)

Keçi sayısında ise çok ciddi bir düşüş gözlenmektedir. 2017-2018 yılları arasında keçi sayısında %68'lik bir oran düşüklüğü görülmüştür.

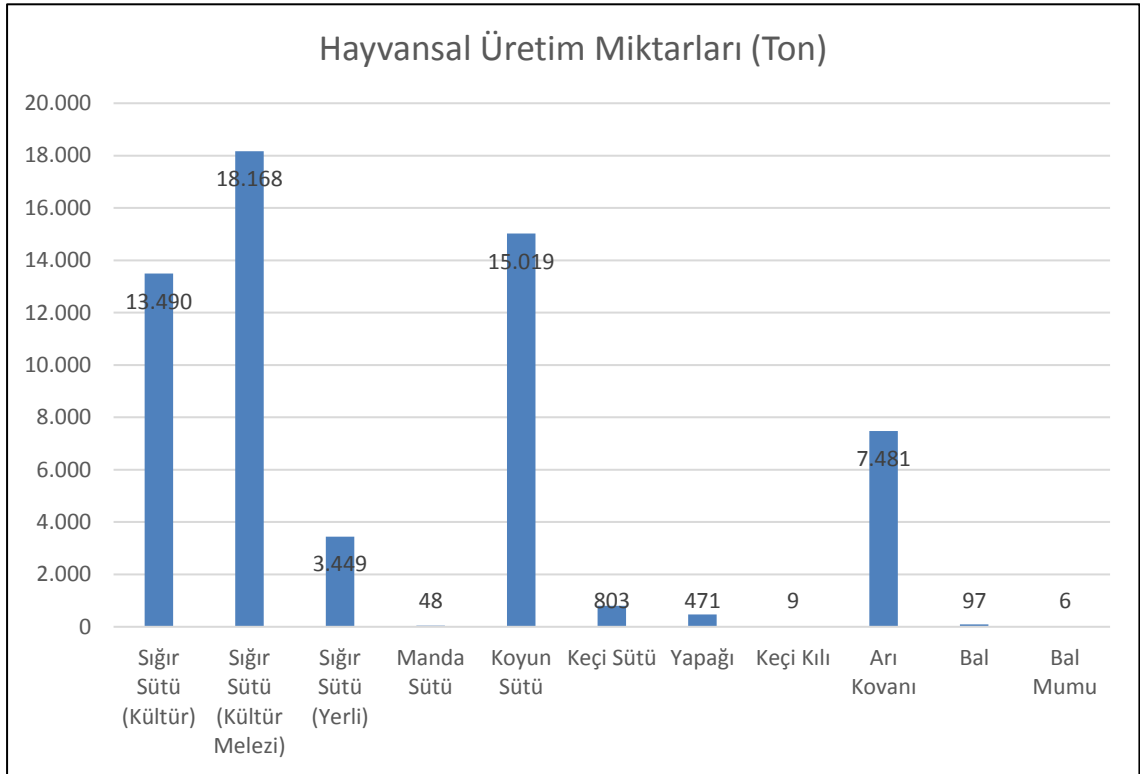
Yük ve taşıma için kullanılan hayvanlar günümüzde her ne kadar azalmışsa da hala mevcuttur. Hayvanlar, özellikle yüksek kesimlerde hayvancılık yapan kır yerleşmelerinde çobanlara eşlik etmesi, ulaşımın olmadığı bölgelere erişmek ve yük taşımada kullanılmaktadır. At, eşek ve katır sayıları az ise de kullanımları halen mevcuttur. Eşekler daha çok çobanlara eşlik etmekte ve çobanların erzaklarını taşımak amacıyla kullanılmaktadır. At yetiştiriciliği ise yaylalara ulaşım yapmak ve kış şartlarında kapanan yolları aşmak amacıyla kullanılmaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde Erciş ilçesi kır yerleşmelerinde koyun yetiştiriciliğinin daha cazip olduğu bunun yanında keçi ve sığır yetiştiriciliğinin gerilediği görülmektedir. Nitekim kır yerleşmelerinden kentlere yapılan göçler, her geçen gün yem fiyatlarının artması ve bunun yanında hayvancılıkta elde edilen ekonomik gelirlerin yetersiz kalması hayvancılık faaliyetlerinin zayıflamasına sebep olmaktadır. Besi ve ahır hayvancılığının yaygınlaştırılması, erken kesimin önlenmesi, çiftçilerin bilinçlendirilmesi ve devlet tarafından ekonomik desteğin sağlanması hayvancılık faaliyetlerinin tekrar güçlenmesini sağlayacaktır.

Grafik 41: Van İli İlçeleri Süt Üretim Miktarları (Kaynak: 2018 Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Verileri)

Van ili ilçelerinde süt üretim miktarlarına bakıldığında Erciş ilçesi süt üretim miktarları açısından ilk sırada yer almaktadır. Her ne kadar büyükbaş ve küçükbaş hayvan sayısında ilk sıralarda yer alsın da süt veriminin istenilen seviyede olmadığı görülmektedir. Nitekim süt veriminin düşük olmasında hayvancılığın doğal koşullara bağlı olması etkili olmuştur. Erciş ilçesinin Van ilçeleri arasında büyükbaş hayvan sayısında ilk sırada, koyun sayısında ise ikinci sırasında yer almasına rağmen elde edilen süt miktarları bunu kanıtlamaktadır. Besi ve ahır hayvancılığına geçişin sağlanması ile beraber süt üretiminin de ciddi artışların görülmesi beklenilmektedir.

Grafik 42: Erciş İlçesi Hayvansal Ürün Üretim Miktarları (Kaynak: 2018 TÜİK Verileri)

Hayvancılık faaliyetinde hayvanların türü ve özelliklerine göre elde edilen ürünler de değişmektedir. Hayvancılık faaliyetinde elde edilen ürünler arasında et, süt, yapağı(tüy), doğal gübre, bal vb. ürünleri elde edilmektedir. Süt üretiminin en fazla yapıldığı hayvan sığırdır. Sığırdan elde edilen süt üretimi 2018 yılında 35.107 tondur. 2018 yılında Erciş'te bulunan sığır sayısı ise 26.355 olarak tespit edilmiştir. Sığır başına günlük süt üretimi 1.3 litreye denk gelmektedir. Nitekim bu rakam oldukça düşüktür.

Elde edilen verimin düşük olmasında hayvan soylarının ıslah edilmemesi ve kır yerleşmelerde hayvancılığın daha çok doğal koşullara bağlı olmasından kaynaklanmaktadır (Grafik 42).

Koyundan elde edilen yıllık süt üretimi ise 15.019 ton olarak tespit edilmiştir. Koyun sayısının artması ile beraber koyun sütü üretimi önemli miktarlarda artış göstermektedir.

Erciş ilçesinde elde edilen hayvansal ürünler içerisinde en önemli ürünlerin başında peynir gelmektedir. Bölgede yer alan kır yerleşmelerin yayla bölgelerinde süt sağımı ile beraber elde edilen peynir yöreye ait olan doğal birtakım otlarla karıştırılarak Van otlu peyniri elde edilmektedir. Nisan ve mayıs aylarında üretimi yapılan otlu peynir salamura edilerek kış mevsiminde tüketilmektedir. Otlı peynir içerisinde daha çok Heliz, Mendo, Kekik ve sirmo otu yer almaktadır. Van otlu peynirinin kendine has tadı ve kıvamı ülke genelinde her geçen gün tanınmasını arttırmıştır. Nitekim kır yerleşmelerinin ekonomik kalkınmasına olan katkısı her geçen gün artmaktadır. Her geçen gün koyun sayısının artmasında peynir üretiminden elde edilen ekonomik kazançlar etkili olmaktadır.

Arıcılık

Hayvansal üretimin önemli bir alt dalı olan arıcılık dünyada olduğu gibi Türkiye’de de önemli bir gelir kaynağıdır. Türkiye, 107 bin tonluk üretimiyle dünya bal üretiminde Çin’in ardından ikinci sırada yer almaktadır.

Ülkemiz bulunduğu coğrafi konum ve sahip olduğu yeryüzü çeşitliliği açısından arıcılık yapma potansiyeli yüksek olan bir ülkedir. Nitekim bitki örtüsünün çeşitlilik göstermesi arıcılık potansiyelinin ülkemizde yüksek olmasını sağlamıştır.

Ülkemizde arıcılık daha çok geleneksel yöntemlerle yapılmaktadır. Geleneksel yöntemlerle yapılan arıcılıkta potansiyel yüksek olmasına rağmen istenilen verim elde edilememektedir. Bunun yanında ülkemizde arıcılık en fazla Akdeniz ve Karadeniz bölgelerinde yapılmaktadır. Ordu, Rize, Muğla, Adana gibi iller Türkiye üretiminde ilk sıralarda yer almaktadır. Doğu Anadolu bölgesinin yeryüzü şekilleri bakımından dağlık

ve engebeli olması arıcılık potansiyelinin yüksek olmasını sağlamıştır. Ancak bunun yanında kış mevsiminin uzun ve soğuk olması ile kır yerleşmelerinde ulaşım şartlarının zor olması arıcılığı olumsuz etkilemiştir.

Erciş ilçesinde yer alan kır yerleşmelerinde arıcılık potansiyeli oldukça yüksektir. Nitekim çalışma sahasının kuzey ile kuzeybatı kesimleri arıcılık potansiyeli yüksek alanlardır. Akarsuların suladığı vadilik alanlarda bitki örtüsü oldukça zengin ve çeşitlidir. Yayla alanlarında kar erimeleri ve ilkbahar yağışları ile beraber oldukça zengin bir bitki örtüsü çeşitliliği ortaya çıkmaktadır. Kuzey kesimde yer alan Gergili, Yörelî, Taşkapı, Hasanabdal, Doğancı, Şehirpazar vb. kırsal mahallenin coğrafi yapısı arıcılığa ev sahipliği yapabilecek potansiyeldedir.

Erciş ilçesi kır yerleşmelerinde arıcılık ile ilgili veriler TÜİK'ten alınmıştır. Erciş ilçesinde 2018 yılında toplamda 7.481 adet arı kovanı yer almaktadır. Bununla beraber üretilen bal miktarı 2018 yılı itibarıyla 97 tondur. Son zamanlarda üretimi yapılan bal mumu üretimi ise 6 ton olarak tespit edilmiştir. Erciş ilçesi kır yerleşmelerinde 12 kırsal mahallede aktif olarak arıcılık yapılmakta olup işletme sayısı ise 30'dur. Kır yerleşmelerinde Mayıs ayı itibarıyla arı kovanları yaylalara çıkartılır ve Eylül ayının sonlarına kadar burada bırakılır. Bunun yanında çalışma sahasında daha çok göçebe arıcılık yapılmaktadır. Tüm yıl Erciş'te kalan arıcılar olduğu gibi kış mevsimine doğru kovanlarını Mersin, Hatay ve Antalya ya götüren arıcılarda bulunmaktadır.

Balıkçılık

Balıkçılık ülkemizde deniz, göl, akarsu ve barajlarda yürütülen ekonomik faaliyet türüdür. Son zamanlarda özellikle kırmızı et fiyatlarının artışı sebebiyle de yaygınlaşmaya başlamıştır. Özellikle Türkiye'de son zamanlarda tatlı su balıkçılığı oldukça gelişen bir sektör olmuştur.

Erciş ilçesinde balıkçılık faaliyeti son zamanlarda gelişen ve artan bir konumdadır. Türkiye'nin en büyük gölüne sahip olan Erciş'te özellikle inci kefali en çok tutulan ve tüketilen balık çeşididir. Mayıs ve temmuz ayları arasında avlanması yasak olan inci kefali avlanarak satışa sunulmaktadır. Ancak inci kefali avcılığı küçük teknelerle ve eski tip avlanma ile yapılmaktadır. Bunun yanında mayıs ve haziran ayları avlanma yasağı olmasına karşın en fazla inci kefali avcılığı bu aylarda yapılmaktadır. İnci kefali balığının yumurtalarını bırakmak için göç ettikleri dere alanlarında kaçak avlanma yapılmaktadır. Avlanan balıklar başta Erciş ve kır yerleşmeleri olmakla beraber çevredeki il ve ilçelere de satışı yapılmaktadır. Bunun yanında tarihi kaynaklarda Erciş balığının geçmişte İran'a satıldığından da bahsedilmektedir.

Foto 59: Erciş İnci Kefali Balığı

İnci kefali tüketimi 2 şekilde olmaktadır. Bunlardan ilki taze olarak tüketmek, ikincisi ise salamura etmektir. Salamura edilen balıklar bölge halkı tarafından kış aylarında tüketilmektedir. Ancak bölge dışına ticaretinin yapılmaması ve reklam ile pazarlama yetersizliği sebebiyle ekonomik değeri oldukça azdır.

Van gölünden elde edilen inci kefalinin yanında tatlı su balıkçılığı da gelişmiştir. Aşağı Işıklı kır yerleşmesinde yapılan özel tesiste alabalık çeşitleri

yetiştirilerek özel tesislerde tüketilmektedir. Bunun yanında Koçköprü Barajında da sazan balık ve çeşitleri avlanmaktadır. Çeşitli dere ve akarsularda da yerel çapta balık avcılığı yapılmaktadır.

Foto 60: Aşağı Işıklı Kırsal Mahallesinde Yer Alan Alabalık Tesisi

4.3. Madencilik

Van ili sahip olduğu jeolojik yapı gereği önemli perlit ve pomza yataklarına ev sahipliği yapmaktadır. Pomza ve perlit yatakları özellikle Erciş ilçesinde yoğunlaşmıştır. Bu ilçede Kocapınar ve Erbeyli sahalarında perlit ve pomza yatakları bulunmaktadır. Pomza rezervinde Dünyada 2. sırada bulunan, Türkiye’de toplam rezervin %6,5’i Van İlinde çıkarılmaktadır. Pomza ve perlit maden rezervinde Erciş ilk sıradadır.

Tablo 35: Erciş İlçesi Pomza Madeni

Çıkarıldığı Yer	Rezerv (Ton)
Ekiciler Kırsal Mahallesi	3.491.000
Kırkpınar Kırsal Mahallesi	69.950.000

Kaynak: MTA 2018

Tablo 36: Erciş İlçesi Perlit Rezervleri

Çıkarıldığı Yer	Rezerv (Ton)
Kocapınar Kırsal Mahallesi	1.350.000.000
Erbeyli Kırsal Mahallesi	200.000.000

Kaynak: MTA.2018

Bunun yanında Erciş ilçesi kırsal bölgelerinden olan Zilan vadisinde linyit yatakları bulunmakla beraber linyitin çıkarımı şu an için durmuştur.

Akbaş Köyü Maden Suyu: Erciş ilçe merkezinin kuzeybatısında, Kocapınar Bucağın'ın 3 km kuzeybatısındaki Akbaş Köyündedir. Yapılan çalışmalarda suyun sıcaklığının 19°C, suyun debisinin 20 lt/dak, CO2 miktarının 110 mg/lt olduğu saptanmıştır. Suyun deri hastalıklarına iyi geldiği bilinmektedir.

Hasanabdal Kaplıcası: Erciş ilçe merkezinin 28 km kuzeydoğusunda Kertis Bucağının 20 km kuzeybatısında Hasanabdal Deresi mevkiindedir. Suyu romatizma ve deri hastalıklarına karşı kullanılır.

Foto 61: Taşkapı Kırsal Mahallesinde Yer Alan Ilıca

4.4. Ulaşım

Yerleşim yerlerinin dış dünyaya açılması ve temel yaşam faaliyetlerinin yürütülmesinde kolaylık sağlayan temel etken ulaşım"dır. Bir yerleşim bölgesinin gelişmesi ve ekonomik faaliyetleri bakımından zenginleşmesi ulaşım faaliyetiyle sağlanır. Üretim faaliyetlerinin yürütüldüğü bölgelerde ulaşım faaliyetlerinin gelişmemiş olması o bölgenin gelişiminin önündeki en büyük engel durumundadır. Ulaşım faaliyeti üretim, dağıtım ve tüketim arasındaki bağlantıyı sağlar ve güçlendirir. Bir bölgede tüketimin gerçekleşmesi, sanayi faaliyetlerinin geliştirilmesi o bölgenin ulaşım imkanları ile sağlanmaktadır.

Tarihsel gelişim ve değişim içerisinde kültürlerin yayılması, imparatorlukların genişlemesi, şehirlerin büyümesi veya yok olması ulaşım faaliyeti ile doğrudan etkileşim halinde olmuştur. Tarihsel gelişim içerisinde yerleşmelerin ve daha sonra kurulan yerleşmelerin tarih sahnesinde yerini alması kurulduğu bölgenin stratejik önemi ile bağlantılı olmuştur. Nitekim yerleşmelerin stratejik önemini gösteren en büyük etken ulaşım kolaylığı olmuştur.

Türkiye’de ulaşım imkanlarının yayılması ve şehirlerin bağlantılarının güçlenmesi ulaşım aracılığıyla son zamanlarda geliştirilmiştir. Bölgeler arasında görülen farklılıkların en büyük sebebi iklim ve yeryüzü şekilleri olmuştur. Nitekim ulaşım faaliyetlerinin sağlanması için yeryüzü şekillerinin uygun olması gerekmektedir. Ülkemizde Marmara, Ege ve İç Anadolu bölgelerinde ulaşımın sağlanması kolay iken Doğu Anadolu bölgesi ve Doğu Karadeniz Bölgesinde ulaşım zor olup maliyeti daha fazladır.

Erciş ilçesi tarihsel süreçte ve günümüzde sahip olduğu stratejik konumundan dolayı gelişimini sürdürmüştür. Yol güzergahları üzerinde olması Erciş ilçesinin gelişimini hızlandırmıştır. Nitekim Van-Ağrı karayolu, Van-Adilcevaz karayolu ve tarihsel öneme sahip İpekyolu güzergahı Erciş’in gelişimine etkide bulunmuştur.

Bunun yanında Van Gölü kıyısında bulunan Erciş tarih boyunca Van gölünden faydalanmıştır. Evliya Çelebi Van Gölü’nde 17. yy’da yaptığı seyahatlerde 50 kadar geminin olduğu ve kaleler arasında ticarete katkıda bulunduğunu belirtmiştir.

Erciş ilçesi kır yerleşmelerinde ulaşım yeryüzü şekillerinin etkisiyle şekillenmektedir. Erciş ilçesinde yer alan kır yerleşmelerinin tamamında ulaşım sağlanabilmektedir. Ancak Erciş ilçesinin kuzey kesimleri ile kuzeybatısında yer alan kır yerleşmelerinde gerek yeryüzü şekillerinden dolayı gerekse de kış şartlarının zorluğundan dolayı ulaşımda aksamalar yaşanabilmektedir.

Kır yerleşmelerinde meydana gelen değişimde etkili olan ana etmenlerden biri de ulaşımdır. şehir merkezine yakın olan kır yerleşmelerinde nüfus miktarı diğer kır yerleşmelerine oranla daha iyi durumdadır. Özellikle Erciş ilçesi ova kısmında yer alan yerleşmelerde ulaşım daha çok gelişmiştir.

Tablo 37: Erciş şehir Merkezine Yakınlıklarına Göre Kırsal Mahalleler

Kırsal Mahalle	İlçe Merkezine Yakınlık	Nüfusu
AşAğI IşIKLI	5 km	2.206
YUKARI IşIKLI	5 km	4.081
ÇATAKDİBİ	6 km	1.334
DERİMEVİ	7 km	521
SALMANAğA	7 km	1.827
NİşANCI	8 km	754
HAYDARBİ	8 km	2.020

şehir merkezine uzaklıklarına göre kır yerleşmeleri incelendiğinde özellikle Erciş ovasında yer alan yerleşmelerin nüfuslandığı gözlenmektedir. Nitekim ulaşım sisteminin geliştiği, karayolu ağının sağlandığı bu yerleşmelerde gelişim de sağlanmaktadır. Burada dikkat çeken en büyük kır yerleşmesi İşat Çayı kenarında kurulmuş olan Aşağı ve Yukarı Işıklı kır yerleşmeleri olmuştur. Geçmişte küçük bir yerleşme olan bu kırsal mahalleler zamanla ulaşım ağının gelişmesi ve şehir merkezine olan yakınlıklarından dolayı sürekli göç almışlardır. Günümüzde nüfus miktarları en fazla olan kır yerleşmelerindendir.

Tablo 38: Erciş Şehir Merkezine Uzaklıklarına Göre Mahalleler

Köy Adı	İlçe Merkezine Uzaklık (Km)	Nüfusu
DEREKENT	44 km	289
GERGİLİ	42 km	107
YANKİTEPE	38 km	460
KIRKDEĞİRMEN	38 km	956
DURACAK	38 km	75
ORTAYAYLA	38 km	584
ŞEREFLİ	37 km	241
GÜMÜŞOLUK	36 km	117

Erciş ilçesinin kuzeyinde yer alan birçok yerleşmede nüfus miktarı oldukça azdır. Nitekim Erciş ilçesine en uzak konumda olan Gergili, Derekent, Duracak, Gümüşoluk gibi kırsal mahalleler de nüfus miktarı oldukça az olmuştur. Nitekim zorlu kış şartlarından dolayı bu yerleşmelerin birçoğunda kış mevsiminde ikamet eden nüfus bulmak oldukça zordur.

Erciş ilçesinde yer alan yerleşmelerin ana yollara yakın olması veya ana yol güzergahı üzerinde olması geçmişten günümüze etkili olmuştur. Erciş-Van, Erciş-Patnos, Erciş-Adilcevaz yol güzergahları kır yerleşmelerinin karayolu bağlantı mesafesinde etkili olmuştur. Kır yerleşmeleri genellikle bu bağlantı yollarına yakın mesafede kurulup gelişim göstermiştir.

Erciş ilçesinde yer alan bazı kır yerleşmeleri ise karayolu guzergahı boyunca kurulup gelişim göstermiştir. Bunlardan Kocapınar ve Çelebibağı en güzel örnekler arasında yer almaktadır. Kocapınar ve Çelebibağı yerleşmeleri büyükşehir yasasından önce belediye statüsünde yer almışlardır. Günümüzde dahi yol guzergahı boyunca uzanan bu yerleşmelerde nüfus miktarında istikrarlı bir artış görülmektedir. Erciş-Adilcevaz guzergahında yer alan Çelebibağı en fazla gelişim gösteren yerleşme olmuştur. elebibağı özellikle evre kır yerleşmelerinden gelen nüfusun toplandığı bir yerleşme alanı olmuştur. Gelen nüfusun büyük bir kısmı bu yol guzergahında yerleşme göstermektedir. Ağırı-Patnos yol guzergahında yer alan Kocapınar yol boyu kurulmuş olan kır yerleşmelerine en güzel örnektir.

Harita 19: Erciş-Patnos Karayolu Guzergahında Yer Alan Kocapınar Kırsal Mahallesi (Kaynak: Google Maps)

Erciş-Van karayolu guzergahında yer alan Aşağı ve Yukarı Kozluca kırsal mahallelerindeki yerleşim alanları güneye doğru kayarak yol boyunca kurulmaktadır. Yaz aylarında yol guzergahında yer alan tarım ürün satış alanlarının kurulması bunda

etkili olmuştur. Verimli toprak alanlarının olduğu bu alanlarda geçici olarak yapılan ürün satış barakaları zamanla kalıcı meskenlere dönüşmüştür.

Erciş ilçesinde yer alan yerleşmelerin eğitim ve sağlık başta olmak üzere birçok ekonomik faaliyetlerinin yürütülmesi için karayolu ağı kurulmuştur. Kış şartlarında ulaşım faaliyetlerinin aksamaması için kır yerleşmelerinde ulaşım sağlanmaktadır. Kır yerleşmeleri ile şehir merkezine ulaşım çoğunlukla köylerde bulunan minibüslerle sağlanmaktadır. Kır yerleşmelerinin şehir merkezine olan yakınlık- uzaklık durumu ve nüfus miktarına göre sefer sayıları değişmektedir. Nitekim Aşağı Işıklı, Yukarı Işıklı, Kocapınar, Derimevi, Keklikova vb. kır yerleşmelerinde sefer sayıları fazla ve oldukça sıktır. Bunun yanında Erciş şehir merkezinden Haydarbey ve Çelebibagi yerleşmelerine belediye otobüs seferleri yapılmaktadır. Ancak şehir merkezine uzak olan Gergili ve Yalındam yerleşmelerine seferler tek sefer halinde olmakla beraber kış aylarında seferler yoktur.

Tablo 39: Erciş İlçesi Kır Yerleşmelerinin Yol Durumu

	Grup Yol Sayısı	Grup Yollarda Toplam Km	Anayoldan Ayrılan Tekli Yol Sayısı	Anayollardan Ayrılan Tekli Yollarda Toplam Km	İlçe Yol Ağı Toplamı
Erciş	18	271	27	35	306

Kaynak: Van B.B. Muhtarlık Birimi 2017

Erciş ilçesi kır yerleşmelerinde yol durumunda doğrudan ulaşımın sağlandığı kır yerleşmeleri ile tekli yollar ele alınmıştır. Erciş ilçesi kır yerleşmelerinde son zamanlarda yolların birçoğunun asfaltlanması ile beraber köylere sağlanan ulaşım şartları daha rahat olmuştur.

Van karayolları yapım, onarım işlerini karayolları 11. Bölge müdürlüğünce yürütülmektedir. Erciş ilçesinde ise yol yapım, bakım ve karla mücadele işleri için 1966 yılında 115. Erciş şube şefliği kurulmuştur. Günümüzde büyükşehir yasası ile beraber bütün kır yerleşmelerinin yol yapımı büyükşehir belediyelerine geçmiştir.

BÖLÜM 5: KIR YERLEŞMELERİNDE MEVCUT SORUNLAR VE ÖNERİLER

Doğal Çevre Özelliklerinden Kaynaklanan Başlıca Sorunlar

Erciş ilçesi Doğu Anadolu Bölgesi Yukarı Murat Bölümü Van Gölü Havzası sınırları içerisinde yer almaktadır. Jeolojik, jeomorfolojik, iklimatik, hidrografik ve biyocoğrafya açısından bazı sorunlar görülmektedir.

Erciş ilçesinde yer alan kır yerleşmeleri 1. derece deprem bölgesinde yer alıp Erciş fay hattının yaratmış olduğu yıkıcı depremlere maruz kalmıştır. Erciş-Kocapınar depremi (1945), Çaldıran depremi (1976) ve 2011 yılında yaşanan Erciş depremi büyük yıkımlara yol açmıştır. Nitekim meydana gelen bu depremlerden en büyük yıkımlar kır yerleşmelerinde görülmüştür. Geleneksel yöntemlerle yapılan meskenlerin yapı malzemesi genellikle kerpiçlerden oluşmuştur. Meydana gelen depremlerle beraber kerpiçlerden yapılan mesken ve eklentilerinde büyük yıkımlar yaşanmıştır. Yaşanan depremlerle beraber büyük can kayıplarının yaşanmasının yanında çok sayıda hayvanın da telef olmasına sebep olmuştur.

Bunun yanında termal su potansiyeli yüksek olan Zılan Çayı bölgesi ile Hasanabdal kaplıcalarında tesis yapımı ve tanıtımın yapılması termal turizmi geliştirme imkânı doğurmuştur.

Bazı kır yerleşmelerinde ani yağışlara bağlı olarak sel ve taşkınlar meydana gelmektedir. Kuruluş yerleri akarsu kenarları veya kurumuş dere yatakları olan yerleşmelerde sel ve taşkınlar görülmektedir. Nitekim 2007 yılında meydana gelen sel felaketinde Köycük, Keklikova, İncesu ve Aşağı Kozluca köylerinde 2 kişi yaşamını yitirmiş çok sayıda hane zarar görmüştür. Bunun yanında yıllık yağış miktarının az olduğu kesimlerde özellikle bitki örtüsünün tahribi ile beraber erozyon riski ortaya çıkmaktadır.

Yeryüzü şekillerinin dağlık olması ve eğiminin fazla olması en büyük etkenler arasında yer almaktadır. Nitekim Erciş kır yerleşmelerinin güney kesimlerinde yer alan bölgelerde arazi yapısı nispeten düz ve ovalık iken kuzey kesimlerinde yükselti

artmakta ve eğimli bölgelere denk gelmektedir. Bunu yanında yükselti ve eğime bağlı olarak ekonomik faaliyetleri de etkilenmektedir. Nitekim güney kesimlerinde daha çok tarım yapılırken, kuzey dağlık kesimlerde ise hayvancılık yapılmaktadır.

Çalışma alanında yer alan kır yerleşmelerini şüphesiz ki etkileyen en büyük etmen iklim faktörüdür. Karasal iklim etkisi altında olan çalışma alanımızda kışlar uzun, sert ve soğuk geçmektedir. Kış mevsiminde yoğun kar yağışının etkisi ile kır yerleşmelerinde ulaşım sorunları yaşanabilmektedir. Bunun yanında kış aylarının uzun olması yetiştirilen tarım ürünü çeşitliliğini de olumsuz etkilemektedir. Arpa, buğday, şekerpancarı ve üzüm gibi don olaylarına karşı dayanıklı olan tarım ürünleri yetiştirilebilmektedir.

Erciş ilçesinde akarsu sayısı fazla iken yaz mevsiminde birçoğu kurumakta ya da akımları düşmektedir. Dolayısıyla tarımda sulama imkanları yetersiz kalmaktadır. Erciş ilçesine büyük bir doğal zenginlik katan Van Gölü'dür. Ancak zaman zaman Van Gölü'nde meydana gelen seviye değişimleri yerleşim yerleri ve tarımsal alanlarına zarar vermiştir. Van gölü su yapısının tuz ve sodalı olmasında dolayı canlı çeşitliliği az olmuştur. Nitekim Van Gölü'nden yetişen tek balık çeşidi inci kefalidir. Van gölüne kıyısı bulunan kır yerleşmeleri için ekonomik getirisi bulunmayan inci kefalinin değeri oldukça azdır.

Kır yerleşmelerinde yeryüzü şekillerinin farklılık göstermesi ve iklim özelliklerine bağlı olarak bitki çeşitliliği oldukça fazladır. Ağaç ve çalı formasyonu bakımında fakir olan alan ot formasyonu açısından zengindir. İlkbahar aylarında dağlardan toplanan bazı otlar peynirlere katılarak yöresel lezzetler ortaya çıkarılmaktadır. Bunun yanın da yabani bir bitki çeşidi olan yayla muzı yöre halkı tarafından sevilmekte ve tüketilmektedir.

Beşerî Çevre Özellikleri ile İlgili Sorunlar

Tüm Türkiye'de olduğu gibi Erciş ilçesi kır yerleşmelerinde görülen en temel sorunların başında göç gelmektedir. Her geçen gün kırdan kente yapılan göçlerin etkisi ile beraber kır yerleşmeleri nüfus kaybetmektedir. Nüfus kayıpların meydana gelmesinde ulaşım yetersizliği görülmektedir. Ancak son zamanlarda ulaşım

sorunlarının çözülmesi ile beraber göç hızının yavaşlanması amaçlansa da kentlerin cazibe merkezleri olmasından dolayı kır yerleşmeler nüfus kaybetmeye devam etmektedir. Kır yerleşmelerinde meydana gelen göçlerle beraber kır yerleşmelerinde sadece nüfus kaybı değil aynı zaman gelenek, görenek, el sanatları, giyim-kuşam, mesken yapısı vb. durumda kaybolmaktadır. Nitekim kır yerleşmelerinde mevcut olan aile bağları, toplumsal bağlılık-sorumluluklar önem kaybetmektedir. Kır yerleşmelerine özgü olan yemek kültürleri gelenek kıyafetler yok olmakta veya korunamamaktadır.

Kır yerleşmelerinde her ne kadar son zamanlarda içme suyu, ulaşım, sosyal hayat canlılığı iyileştirilmeye çalışılmakta ise de meydana gelen göç hızı bunu engellemektedir.

Göç veren yerleşmelerde meydana gelen en büyük değişim nüfusun yaş yapısıdır. Erciş ilçesi kır yerleşmelerinde göç ile beraber genç nüfus oranı azalırken yaşlı nüfus oranı artmaktadır. Çalışma alanımızda yer alan kır yerleşmelerde doğum oranlarının yüksek olmasına bağlı olarak çocuk nüfus oranı artış göstermiştir. Buradan yola çıkarak çocuk ve yaşlı bağımlı nüfus oranının yüksek olduğu ancak aktif nüfus oranının ise azaldığı gözlenmektedir. Buna bağlı olarak kır yerleşmelerinde iş gücü ihtiyacının doğmasına sebep olmaktadır. Çocuk nüfus oranının yüksek olması kır yerleşmelerinde eğitim olanakların arttırılma ihtiyacını doğurmaktadır. Eğitim yapılarının yetersiz olduğu alanlarda taşıma ile eğitim ihtiyacı karşılanmaktadır.

Ekonomik Faaliyetler ile İlgili Sorunlar

Araştırma sahasının ekonomik faaliyet potansiyelinin yüksek olmasına rağmen istenilen düzeyde olmadığı görülmektedir. Kır yerleşmelerinde yetiştirilen tarım ürünü çeşitliliğinin az olması ekonomik değeri düşük tarım ürünlerinin yetiştirilmesi en büyük ekonomik sorunlar arasındadır. Geleneksel yöntemlerle ve eski alışkanlıklara göre yapılan tarımsal faaliyetler sebebiyle ekonomik canlılık sürdürülememektedir.

Kır yerleşmelerinde tahıl alanları gün geçtikçe azalmakta ve daha çok yem bitkileri ekilmektedir. Yetiştirilen tarım ürünleri arasında mercimek, nohut, fasulye, mısır ekim alanları yok olmakta iken şeker pancarı ekim alanları ise sulama yetersizliği

sebebiyle hızla azalmaktadır. Kır yerleşmelerindeki çiftçilerin bilinçsiz olması tarımsal ürün çeşitliliğinin azalmasına sebep olmaktadır.

Tarımsal faaliyetlerin istenilen düzeyde olmamasında etkili olan unsurların başında sulama olanaklarının yetersiz olması bulunmaktadır. Sulama olanaklarının yetersiz olmasına bağlı olarak nadas alanları artış göstermiştir. Bunun yanında sulama yapılan alanlarda ise bilinçsiz sulama durumuna bağlı olarak verim alınamamaktadır. Özellikle yonca ekim alanlarında bu durum gözlenmektedir.

Tarımsal faaliyetlerin olmadığı bölgelerde etkin ekonomik faaliyet hayvancılıktır. Hayvancılık faaliyetinde görülen sorunların başında mera hayvancılığının yaygın olması görülmektedir. Doğa koşullarına bağlı olarak hayvancılık faaliyetinin sürdürülmesi istenilen verimin elde edilememesine sebep olmaktadır. Bunun yanında etlik ve sütlik hayvanların ayırt edilip yetiştirilmesinin hayvan soylarının durumuna göre yapılması gerekmektedir. Erken kesiminin önüne geçilip et ve süt verimi de arttırılabilmektedir.

Kır yerleşmelerinde hayvancılık faaliyeti yürüten çiftçilerin temel sorunlarından biri de hayvansal ürünlerinin pazarlama olanaklarının olmaması durumudur. Süt, tereyağı, peynir, yün vb. hayvansal ürünlerin köylüler tarafından satılamaması durumu ekonomik desteğin sağlanamamasına sebep olmaktadır. Bu bölgede kurulacak olan bir işletmenin kır yerleşmelerine faydası oldukça fazla olacaktır. Özellikle son zamanlarda gittikçe artan otlu peynir üretimi pazarlama eksikliğinden dolayı hak ettiği ekonomik değerine ulaşamamıştır.

FOTOĞRAFLAR

Foto 62: Salmanağa Kır Yerleşmesinde Etrafı Çitle Örölmüş Hayvan Barınağı

Foto 63: Erciş Balık Bendi

Foto 64. Kızılören Kır Yerleşmesi

Foto 65: Taşlıçay Kırsal Mahallesinde Bulunan Eski Un Değirmeni

Foto 66: Gergili Mera Alanı

Foto 67: Salmanağa Kırsal Mahallesinde Yer Alan Tarihi Kilise Kalıntısı

Foto 68: Mera alanlarında Çobanların Gecelik konakladığı Baraka

Foto 69: Gergili Kırsal Mahallesi (2250 m)

**Foto 70: Kırsal Mahallelerin Bahçesinde Yer Alan Tarım Araç ve Gereçleri
(Gürgüs Mezrası)**

Foto 71: Meskenlerden Bağımsız Olan Tuvalet ve Tezeklik Eklentileri

Foto 72: Açılan Pencerelelerden Tezeklerin Dışarıya Aktarıldığı Ahır Yapısı

Foto 73: Erciş Kır Yerleşmelerinde Bir Misafir Odası Örneği

Foto 74: Pınarlı Köyü Yayla Alanında Taştan Yapılan Geçici Yerleşim Tipleri

6.SONUÇ

Erciş ilçesi, Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Murat Van Bölümü'nün Van Yöresinde yer almaktadır. Van Gölü'nün kuzeyinde Erciş Ovası üzerinde bulunmaktadır. Van iline olan uzaklığı 100 km olan Erciş, Van'ın batısında yer almaktadır. Van, büyükşehir statüsünde bulunduğu için Erciş ilçesinde köy bulunmamaktadır. 101 mahallesi bulunan Erciş ilçesinin toplam nüfusu 2018 yılı itibari ile 173.313'dür. Yaklaşık olarak 150 km² yüzölçümüne sahip olan ova, Van gölü Havzası'nın en önemli düzlüklerinden birini oluşturmaktadır.

Erciş ilçesinin Doğusunda Van Muradiye, kuzeyinde Ağrı Diyadin, kuzeybatısında Hamur, batısında Patnos ve güneybatısında Bitlis'in Adilcevaz ilçeleriyle sınırlı olup, güneyinde ise Van Gölü bulunmaktadır (Harita 1).

Erciş ilçesinde karasal iklim görülmektedir. Kışları soğuk ve uzun yazları ise kısa ve serin geçmektedir. Bitki örtüsü olarak ise alçak kesimlerde bozkır görülürken yüksek kesimlerde ise çayır bitki örtüsü hakimdir. Kış şartlarının uzun ve soğuk geçtiği Erciş'te en yağışlı mevsim ilkbahardır. Göl kıyısına kurulmuş olan Erciş ilçesinin ortalama yükseltisi güneyden kuzeye gidildikçe artmaktadır.

Kurulduğu alanın önemli yol güzergahları üzerinde olması Erciş ilçesini tarih boyunca önem kazanmasını sağlamıştır. Tarihte birçok uygarlığın kurulmuş olduğu Erciş'te Urartu, Karakoyunlu etkisi oldukça fazladır. Daha sonraki dönemlerde Selçuklu ve Osmanlı devleti hakimiyetinde bulunan önemli bir yerleşim alanı olmuştur. Su kaynakları bakımından zengin olan Erciş ilçesinde verimli topraklarda yoğun olarak tarımsal faaliyetler sürdürülmüştür. Nitekim Urartulara ait bulunan sulama kanalları bu durumu kanıtlamaktadır.

Bu çalışmada Erciş ilçesi kır yerleşmelerinin coğrafi şartların etkisiyle nasıl şekillendiği, kır yerleşmelerindeki nüfusun değişimi ve dağılışı, kır yerleşmelerinin kurulmasında etkili olan jeomorfolojik faktörler vb. etmeler üzerinde durularak harita, grafik, tablo ve görsellerle bu veriler desteklenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde kır yerleşmeleri ile kent yerleşmelerinin farklılıkları ve kır yerleşmelerinin tespit edilmesinde göz önünde tutulan kriterler üzerinde durulmuştur. Bunun yanında Van ilinin büyükşehir statüsüne kavuşması ile beraber köy kavramının ortadan kalkması ve mahallelere dönüşmesinden bahsedilmiştir. Ortaya çıkan bu kavram kargaşasının ise köylerin “kırsal mahalle”, mahallelerin ise “kentsel ya da merkezi mahalle” olarak adlandırılması ile ortadan kalkacağı anlaşılmaktadır. Ancak büyükşehir yasası ile beraber değişen bu kavramlar kırsal mahallelerin ekonomik yapı olarak hala köy özelliği gösterdiği aşikardır. Bunun yanında büyükşehir yasası ile beraber kır yerleşmelerine altyapı ve ulaşım hizmetlerinin daha çok sağlandığı da görülmektedir.

1927 yılında bölge ve köy kavramının tam olarak tespit edilememesinden dolayı Erciş’te köy sayısı 169 olarak gösterilmiştir. 1935 yılında köy sayısı 83, 1950 yılında 60, 1975 yılında 79, 2000 yılında 85 köy bulunmaktaydı. Günümüzde 86 kırsal mahalle, 15 kentsel mahalle olmak üzere toplamda 101 mahalle bulunmaktadır. 1927 yılından 2009 yılına kadar Çelebibağı ve Kocapınar kasabaları bulunurken büyükşehir yasası ile beraber bu iki yerleşme mahalle statüsüne dönüşmüştür.

Erciş ilçesi kır yerleşmelerinin yoğun olduğu bir alan olarak ön plana çıkmıştır. Nitekim kırsal nüfus oranı her ne kadar düşmüşse de kırsal nüfus miktarında azalmalar çok az olmuştur. Bu tespit bu kır yerleşmelerinin önemini ortaya çıkarmaktadır. Bakıldığında 1935 yılında kır nüfus oranı %81, 1970 yılında %64, 2000 yılında ise %52’ye kadar düşmüştür. Bunun yanında kır nüfus miktarı ise 1935 yılında 16.287, 1970 yılında 33.999, 2000 yılında ise 76.540 olarak tespit edilmiştir (Tablo 4). Kır nüfus miktarının artmasında en büyük sebep ulaşım imkanlarının sağlanması ve yaşam koşullarının iyileşmesidir. Bunun yanında kır yerleşmelerinde nüfusun tutulması ve göçün engellenmesi için ekonomik faaliyetlerin canlandırılması, eğitim, sağlık, ulaşım ve altyapı ihtiyaçlarının karşılanması gerekmektedir.

Erciş ilçesi kır yerleşmelerinde doğum oranlarının yüksek olmasına bağlı olarak genç ve çocuk nüfus oranı yüksektir. Ortaya çıkan bu durum genç nüfusun iş ihtiyacının doğmasına ve eğitim şartlarının iyileştirilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Özellikle kır yerleşmelerinin tamamında ilkokullar bulunması olumlu bir

durumdur. Bunun yanında bölge yatılı ortaokul sayısının arttırılması ve birbirine yakın olan köyler için ortak ortaokulların yapılması eğitim ihtiyaçlarını giderebilecektir.

Erciş ilçesi kır yerleşmelerinin nüfus değişimleri ele alındığında 1935-2017 yılları arasında önemli değişimler olduğu görülmektedir. Nitekim kır yerleşmelerinin hızlı bir değişim yaşadığı artan nüfus miktarı ile tespit edilebilmektedir. Çalışma alanında bulunan kır yerleşmelerinin nüfus değişimleri yıllara ayrılarak ifade edilmiştir. Nitekim kriter olarak seçilen rakamlar arasında kaç köyün bulunduğu ve sonraki süreçlerde bu köylerin belirlenen rakamların üzerine veya altına düştüğü belirtilmiştir. Burada özellikle kır yerleşmelerinin yıllara göre değişimi ele alınarak coğrafi faktörlerin nüfus üzerindeki etkisinden bahsedilmiştir. Şüphesiz ki kır yerleşmelerinin nüfus değişimlerine göre sınıflandırılması çalışma alanımızın daha iyi analiz edilmesini sağlamıştır.

Erciş ilçesinde yer alan kır yerleşmelerinin kurulumunda genel olarak eğim, yükselti, bakı vb. etkenler rol oynamıştır. Kır yerleşmelerinin yükselti basamakları analiz edilerek, eğim durumları tespit edilerek ve bakı yönleri bulunarak kır yerleşmelerinin teori de var olan kurulum sebepleri tablo, grafik, fotoğraf ve haritalarla pekiştirilmiştir. Bunun sonucunda kır yerleşmelerinin bu bölgelerde kurulum sebepleri bu şekilde somutlaştırılmıştır. Bunun yanında kır yerleşmelerinin kurulum alanlarının farklılık gösterdiği görülmektedir. Erciş ilçesi, kır yerleşmelerinin dağılışına bakıldığında genel olarak yeryüzü şekillerine paralel uzanmaktadır. Erciş ilçesi kır yerleşmelerinin yaklaşık olarak %80'ini ovalık, dağlık alanlar, yamaç ve vadilerde kurulmuştur. Yükseltisi fazla olan bölgeler olan yamaç, vadi ve dağlık alanlarda kurulan yerleşmeler ise yaklaşık olarak %60'a tekabül etmektedir (Grafik 31).

Araştırmada yer alan en önemli konuların arasında geçici, kalıcı ve köyaltı yerleşmelerinin tespiti bulunmaktadır. Nitekim kır yerleşmelerinde bulunan mezra, yayla, ağıl gibi yerleşmeler araştırma alanında yoğunlukta bulunmaktadır. Mezra yerleşmelerinin Erciş ilçesinin batı, kuzeybatı ve kuzeydoğusunda yoğunlaştığı görülmektedir. Bu alanlar ortalama yükseltinin az olduğu ve tarımsal faaliyetlerin yoğun olduğu alanlar olmuştur. Bunun yanında yayla yerleşmelerine ise kuzey dağlık kısımlarında rastlanılmaktadır. Bu bölgelerde hayvancılık faaliyetine bağlı olarak yayla

yerleşmeleri yoğunlaşmıştır. Araştırma sahasında mezra yerleşmelerinin nüfuslandığı ve bazı mezraların birçok köy nüfusunu geçtiği tespit edilmiştir. Mezra yerleşmelerinin altyapı, ulaşım ve eğitim ihtiyaçlarının karşılanması bu yerleşmeler için son derece faydalı olacaktır.

Kır yerleşim alanlarında görülen mesken ve mesken eklentileri ve meskenlerde kullanılan malzemelerin coğrafi durum ile ilişkili olduğu görülmektedir. Araştırma alanında tespit edilen eski tip meskenlerde kerpiç, taş malzemeleri hakimken yeni tip meskenlerde beton, briket ve tuğla almaktadır. Eski tip meskenlerin bulunduğu kır yerleşmeleri günümüzde oldukça azalmıştır. Oysa ki kır yerleşmelerinde bulunan eski tip avlu sisteminin olduğu mesken ve eklentilerinin günümüzde hayvancılık ve tarıma daha uygun yapıda oldukları görülmektedir. Geleneksel konutların korunması ve yenilenmesi kır yerleşmeler için son derece önemlidir.

2011 yılında yaşanan Van-Erciş depremi ile beraber kır yerleşmelerinde bulunan eski tip meskenler yıkılmış veya kullanılamaz hale gelmiştir. Yapılan yeni betonarme meskenlerle bu ihtiyaç karşılanmıştır. Yaşanan bu durumla beraber kır yerleşmelerindeki meskenlerde büyük bir değişim yaşanmıştır.

Kır yerleşmeleri kuruldukları alan itibari ile ekonomik faaliyetleri bakımından çeşitlilik göstermektedir. Erciş ilçesi kır yerleşmelerinin kuzey kesimlerinde hayvancılık, güney ve alçak kesimlerinde ise tarım faaliyeti yoğunlukta olmuştur. Kır yerleşmelerinde en fazla yetiştirilen hayvan koyun ve daha sonra da sığır gelmektedir. Tarım ürünü olarak buğday, şekerpancarı, yonca, arpa, sebze çeşitleri yer almaktadır. Erciş ilçesi kır yerleşmelerinin kalkınması bilinçli yapılan tarım ve hayvancılıkla mümkündür. Nitekim tarımsal faaliyetlerin teşvik edilmesi aktif nüfusun kırlarda yaşamasını imkan sağlar. Hayvancılık faaliyetleri açısından elverişli olan bu bölgede modern hayvancılık sisteminin oturtulması ve besi-ahır hayvancılığının yapılması ekonomiyi canlandıracaktır. Hayvancılık faaliyetini sürdüren çiftçilerin ürünlerinin pazarlanması ve tüketiciye ulaştırılması kır yerleşimlerinde ekonomiyi canlandıracaktır. Yörede bulunan otlu peynir başta olmak üzere hayvansal ürünlerin ekonomik değer kazanması kır yerleşimlerinde göç faktörünü azaltmıştır.

Sonuç itibari ile Erciş ilçesinde yer alan kır yerleşmeleri ile ilgili literatürde mevcut olan bu eksiklik yapmış olduğumuz çalışma ile giderilmeye çalışılmıştır. Kır yerleşmelerinin tespiti, dağılımı, ekonomik fonksiyonları, mesken yapıları vb. özellikler verilerek çalışma sahasında mevcut olan zenginliklerin tespiti ve eksiklerin giderilmesi adına sağlıklı bir çalışma olması ümit edilmiştir. Çalışma alanında bulunan kır yerleşmelerine ait doğal, tarihi, sosyal ve kültürel zenginliklerin tanıtılması turizmin gelişmesini sağlamıştır.

KAYNAKÇA

- AKKUŞ Sarı M., M. 'Ilica ve Kömürcü Çayları (Erciş-Van) Taşkın Önleme Çalışmalarının İçsu Balıkları Üzerine Etkileri' Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Su Ürünleri Fakültesi, Zeve Kampüsü, Van, 2015.
- ALAGÖZ. Cemal A. Türkiye'de Yaylacılık Araştırmaları
- ALKAN A. 'Orta ve Aşağı Botan Vadisi'ndeki Geleneksel Kır Konutları ve Sürdürülebilirliği Üzerine Bir İnceleme'.2018.
- ATALAY İ. 'Türkiye'de Kır Yerleşmelerinin Arazi Degredasyonu Üzerindeki Etkileri' 9 Eylül Üniversitesi Eğitim Fakültesi. İzmir. 1988.
- BAŞKAYA, Z: Coğrafi Faktörlerin Köy Yerleşmeleri Üzerindeki Etkilerinin Osmaneli İlçesi (Bilecik) Örneğinde İncelenmesi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Kilis 2013.
- BULUT İ. Özoğul B. 'Karakuyu Gölü Çevresinin Yerleşme Coğrafyası (Köy – Köy altı Yerleşmeleri ve Meskenler)', Prof. Dr. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi Antalya, 2017.
- DENİZ O. ALDIRMAZ Y. 'Kültür, Mekân ve Doğurganlık Bağlamında Erciş (Van) ve Yalvaç (Isparta) İlçelerinde Doğurganlığın Coğrafi Analizi' Yüksek Lisans Tezi Van- 2015.
- ELMASTAŞ N. 'Hasanabdal Kaplıcası (Erciş/Van)' I.Van Gölü Havzası Sempozyumu. 2013.
- ERTÜRK M. Gökdemir G. 'Dim Çayı Yerleşmelerinin Beşerî ve Ekonomik Coğrafyası' Gökhan Coğrafya Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi Antalya, 2018.
- ESEN F. 'Bayburt İl'inde Yerleşme ve Nüfusun Topoğrafik Faktörlere Göre Dağılımı' TCK 75. Kuruluş Yılı Uluslararası Kongresi.2017.

- GEYİKOĞLU H. TAŞCI K. 'Selçuklular Zamanında Van Gölü Havzası (1018-1243)'
Doktora Tezi Tarih Anabilim Dalı 2013.
- GÜNER İ. 'İğdır Ovası ve Çevresinde Yaylacılık' Atatürk Üniversitesi 1990.
- HAYIR M. DEMİR M. 'Sapanca'da Kırsal Yerleşme Özellikleri' Yüksek Lisans Tezi
2006.
- İZBIRAK, R. (1986). *Coğrafya Terimleri Sözlüğü*. Milli Eğitim Basımevi, İstanbul
- KARABACAK O. 'Zilan Vadisi (Erciş-Van) Florası' Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen
Bilimleri Enstitüsü Biyoloji Anabilim Dalı. Van.2008
- KARADEMİR D. 'Cizre İlçesi Yerleşmeleri' Yüksek Lisans Tezi Harran Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü 2014.
- KARAGEL ÜÇEÇAM D. Kır Yerleşmeleri Ders Notları Mustafa Kemal Üniversitesi
Hatay 2017
- KAYA F. 'Aladağlarda Yayla ve Yaylacılık' Ağrı Dağı Üniversitesi Eğitim Fakültesi,
Sosyal Bilgiler Eğitimi, AĞRI 2007.
- KILIÇ O. Erciş Bargiri (Muradiye) ve Muş Vakıfları Osmanlı Araştırmaları 2004. Fırat
Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü. S.253,254)
- ÖZÇAĞLAR A. 'Büyükşehir Belediyeli İllerde Kır ve Kent Nüfusunun Tespiti
Mümkün mü?' TCK 75. Kuruluş Yılı Uluslararası Kongresi.2017
- ÖZÇAĞLAR A. 'Merkez İlçeleri Metropol Büyükşehir İlçelerine Bölünmeyen
Büyükşehir Belediyeli İller Üzerine Bir Analiz'. TCK 75. Kuruluş Yılı
Uluslararası Kongresi.2017
- ÖZDEMİR M. ALİ. "Türkiye de Büyük Yerleşme Alanlarının Seçiminde Jeomorfolojik
Esaslar" Fırat Üniv. Sosyal Bilimler Dergisi, Elâzığ 1996
- SARGIN S. 'Sütçülerde Kır Yerleşmeleri ve Yerleşme Düzenine Etki Eden Faktörler'.
Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.2006

- SARGIN S. AKENGİN H. 'Akşehir Kırılarında Nüfus, Yerleşme ve Arazi Kullanımı' SDÜ Sosyal Bilimler Dergisi. 2009
- SEMERÇİ A. 'Türkiye Arıcılığının Genel Durumu ve Geleceğe Yönelik Beklentiler' Mustafa Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, Serinyol, Antakya.Hatay
- ŞAHİN G. "1926-1927 ve 1928 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamelerinde Van Vilayeti" Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü. Van. 2015
- ŞENOL E. 'Büyükşehir Belediyeli İllerde Kırsal Nüfusun Tespiti: Ordu İli Örneği' TCK 75. Kuruluş Yılı Uluslararası Kongresi.2017.
- TANOĞLU A. İskân Coğrafyası. 1954
- TAPUR T., PEKİRBİZLİ T. 'Mut (Mersin) İlçesi'nde Kırsal Yerleşmeler' Yüksek Lisans Tezi Mayıs- 2018 Konya
- TAŞ B. 'Türkiye'de Yönetim ve Yerleşme Açısından Mahalleler'. TCK 75. Kuruluş Yılı Uluslararası Kongresi.2017
- TUNCEL, M., 'Türkiye'de Doğal Olaylar Sonucunda Yer Değiştiren Kentler''. Yer Bilimleri Dergisi, sayı:1-2 İstanbul
- TUNÇEL H. 'Mezra Kavramı ve Türkiye'de Mezralar' Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi sayı 5, Ankara, 1993.
- TÜMERTEKİN, E. 2017-2018, Beşerî Coğrafya İnsan-Kültür Mekân Çantay Kitabevi. İstanbul
- YARICI Ümit, 'Erciş Ovası'nın Erken ve Orta Demir Çağı İskân Dokusu' Yüksek Lisans Tezi. 2005.

YILDIZ M.Z. ‘Erciş’te Kentsel Fonksiyonlar ve Arazi Kullanımı’ Atatürk Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Orta Öğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı
Doktora Tezi. Erzurum, 2002

YÜCEL T. Türkiye'nin Kır Yerleşmeleri ve Tipleri Üzerine Yeni Görüşler

TÜCAUM Uluslararası Coğrafya Sempozyumu.2016

Van İli Tarm Sektörü Yatırım Klavuzu. 2014.

www.tuik.com [www.google maps.com](http://www.google.com/maps) www.mta.com

www.isam.tr